

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Курчатова Анжеліка Віталіївна

на правах рукопису

УДК: 378.14

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДО ВИХОВАННЯ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКА
В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:
Степанова Тетяна Михайлівна
доктор педагогічних наук, професор

Миколаїв – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ВИХОВАННЯ В ДІТЕЙ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКА.....	11
1.1. Підготовка майбутніх вихователів до професійної діяльності як педагогічна проблема.....	11
1.1.1. Сутність і характеристика професійно-педагогічної діяльності.....	11
1.1.2. Специфіка професійно-педагогічної діяльності вихователів дошкільних навчальних закладів.....	26
1.2. Моральне виховання дітей як категорія дошкільної педагогіки.....	42
1.3. Виховання шанобливого ставлення до батьків в українській етнопедагогіці.....	52
1.3.1. Виховання шанобливого ставлення до батьків у народній педагогіці.....	52
1.3.2. Поняття «шанобливе ставлення до батька».....	64
1.4. Стан підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку в педагогічному процесі вишів.....	74
Висновки з розділу 1	94
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ВИХОВАННЯ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКА В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	98
2.1. Характеристика рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.	98
2.2. Педагогічні умови підготовленості майбутніх вихователів до	

виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.	122
2.3. Модель і експериментальна методика підготовленості майбутніх педагогів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.	131
2.4. Порівняльна характеристика рівнів підготовленості майбутніх педагогів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку на констатувальному та прикінцевому етапах.....	181
Висновки з розділу 2	193
ВИСНОВКИ	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	200
ДОДАТКИ	234

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний стан суспільства, оновлення всіх сфер його соціального життя, модернізація системи вищої освіти України передбачає якісно нову підготовку педагога ХХІ століття в галузі дошкільної освіти, його всебічний розвиток, оскільки професіоналізм вихователя, його фахова компетентність визначають рівень освіченості батьків і сприяють моральному вихованню дошкільників. Виховання моральних якостей дітей, особливо в дошкільному віці, виступає сьогодні на передній план у переліку пріоритетних проблем, що потребують найбільш пильної уваги батьків, педагогів і всього суспільства. Про це йдеться в Законах України «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», в Базовому компоненті дошкільної освіти. Зазначені документи спрямовують педагогічний процес сучасних навчальних закладів на реалізацію ідей морально-етичного виховання в контексті загальнолюдських цінностей і пріоритетів.

Проблемі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів присвячено низку досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Теоретичні та методологічні проблеми відображено у працях класиків педагогічної науки Я. Коменського, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Серед сучасних науковців окреслену проблему розглядають Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богініч, А. Богущ, Н. Гавриш, Л. Загородня, І. Княжева, О. Кононко, К. Крутій, Т. Люрина, М. Машовець, Т. Поніманська, О. Проскура, Т. Степанова, О. Сухомлинська, Г. Сухорукова, Т. Танько та ін.

Різноманітні аспекти проблеми виховання дитини дошкільного віку в сім'ї розглянуто в дослідженнях сучасних учених (А. Богущ, А. Гончаренко, О. Докукіна, Т. Жаровцева, К. Журба, Т. Кочубей, Д. Луцик, М. Машовець, Т. Поніманська, І. Рогальська, О. Хромова та ін.). Доведено, що на ефективність виховання дитини в родині суттєво впливають її взаємини з

матір'ю (О. Бутенко, О. Петренко, Л. Повалій, О. Тимофеева та ін.) та батьком (Д. Борисенко, Ю. Євсєнкова, І. Кон, М. Мацук).

Із-поміж наукових праць можна виокремити ті, що спрямовані на формування в майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів окремих складових професійної компетентності. Такими є дослідження Н. Голоти, О. Гуренко, Л. Загородньої, Г. Закорченної, Т. Книш, О. Кучерявого, Н. Лисенко, Л. Плетеницької, Т. Танько. Окрему групу складають дослідження, присвячені підготовці студентів до роботи з дітьми з певного напрямку: комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей (А. Богущ, Н. Гавриш, Н. Ковальова, Т. Котик, І. Луценко, Т. Піроженко, Н. Шиліна); логіко-математичного (Н. Грама, Л. Зайцева, М. Машовець, І. Підлипняк, Т. Степанова); естетичного (Т. Зотєєва, О. Поліщук), мовленнєвого (Н. Ковальова, Т. Котик, І. Луценко), економічного (Н. Грама), природничо-екологічного (Г. Беленька, Н. Лисенко, З. Плохій, І. Трубник); фізичного (Е. Вільчковський, Н. Денисенко, В. Нестеренко), (О. Буракова, Т. Величко, Л. Гладких, Н. Расказова), виховання гуманних почуттів і ставлень (О. Буракова), ціннісних орієнтацій (Т. Величко), соціалізації дошкільників (Л. Карнаух, Т. Поніманська, І. Рогальська-Яблонська, Н. Сайко), до роботи з сім'ями дітей (Т. Жаровцева), виховання любові до матері (О. Бутенко).

Не зважаючи на різноаспектність тематики дисертацій з означеної проблеми, зауважимо, що всі презентовані дисертаційні праці спрямовані на наукове обґрунтування теоретичних і методичних засад професійної підготовки студентів спеціальності «Дошкільна освіта», пошук шляхів, засобів її вдосконалення. Водночас проблема підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька не була предметом наукового пошуку.

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури дозволив виявити суперечності в підготовці майбутніх вихователів до виховання у старших дошкільників шанобливого ставлення до батька, зокрема між:

- зростаючими вимогами сьогодення до професійного рівня підготовки майбутнього вихователя і його недостатньою підготовленістю;
- необхідністю виховувати шанобливе ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку та відсутністю відповідного методичного супроводу в підготовці майбутніх вихователів до здійснення такої діяльності;
- наявними проявами неповаги до батька та традиційними недостатньо ефективними формами і методами взаємодії дошкільного навчального закладу з батьками.

Потреба в розв'язанні означених суперечностей зумовила вибір теми дисертаційного дослідження «Підготовка майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до теми кафедри дошкільної освіти і соціального розвитку особистості «Використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в розробці змісту передшкільної освіти» (реєстраційний номер 0113U001041), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Тему дисертації затверджено Вченою радою Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (протокол № 6 від 29 листопада 2011р.), узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук при НАПН України (протокол № 10 від 20 грудня 2011р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити модель і педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька.

Відповідно до поставленої мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Визначити сутність і структуру феномена «підготовленість майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька»; уточнити

поняття «повага до батька», «шанобливе ставлення дітей до батька», «ставлення».

2. Визначити критерії, показники й схарактеризувати рівні підготовленості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання шанобливого ставлення до батька.

3. Виявити й обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

4. Розробити й апробувати модель та експериментальну методичку підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження – експериментальна методика підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: підготовка майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку у вищих навчальних закладах буде ефективною, якщо реалізувати такі педагогічні умови: інтеграція змісту фахових дисциплін у площині підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками; залучення студентів до науково-дослідницької діяльності з проблеми сімейного виховання дітей; активна практико-орієнтована діяльність майбутніх вихователів із батьками дітей.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз і узагальнення філософської, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з метою з'ясування стану і теоретичного обґрунтування проблеми підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей та визначення педагогічних умов, що сприяють підготовці майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька; *емпіричні* – аналіз педагогічних ситуацій, опитування студентів з метою

виявлення стану підготовки майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи) з метою перевірки ефективності методики реалізації виокремлених педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька; методи математичної *статистики* (статистична обробка результатів експериментальної роботи та їх інтерпретація) з метою перевірки достовірності результатів дослідження та підтвердження гіпотези.

Базою дослідження виступили: факультет розвитку дитини Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Інститут дошкільної та спеціальної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Експериментальним дослідженням було охоплено 230 осіб. У формувальному експерименті взяли участь 84 студенти.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* визначено й обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (інтеграція змісту фахових дисциплін у площині підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками; залучення студентів до науково-дослідницької діяльності з проблеми сімейного виховання дітей; активна практико-орієнтована діяльність майбутніх вихователів із батьками дітей); *розкрито* сутність і структуру феномена «підготовленість майбутніх вихователів до виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька»; *визначено* чинники шанобливого ставлення до батька, критерії (професійно-мотиваційний, когнітивний, креативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний із відповідними показниками); *схарактеризовано* рівні (високий, достатній, задовільний, низький) підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька; *розроблено* модель підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного

віку, яка обіймала три взаємопов'язаних етапи: когнітивний, діяльнісно-творчий, оцінно-результативний; *уточнено* поняття «ставлення», «повага до батька», «шанобливе ставлення дітей до батька»; *набула подальшого розвитку* теорія і методика підготовки майбутніх вихователів до роботи з сім'ями дітей.

Практична значущість дослідження: розроблено діагностувальну та експериментальну методики підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; спецкурс «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку»; серію педагогічних задач, вправ і ситуацій, спрямованих на виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

Результати дослідження можуть бути використані в практиці роботи вихователів дошкільних навчальних закладів з дітьми, в організації співпраці вихователів із батьками; у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів у вищих педагогічних закладах та в системі підвищення кваліфікації працівників дошкільних навчальних закладів; при складанні програм та навчально-методичних посібників з дошкільної освіти. Висновки дисертації можуть бути рекомендовані для студентів, магістрантів для написання курсових, дипломних та магістерських робіт, аспірантів у ході написання наукових статей, посібників, методичних рекомендацій тощо.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (акт впровадження № 2 від 16 вересня 2014 р.), Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт впровадження № 1 від 28 серпня 2014 р.), Херсонського державного університету (акт впровадження № 2 від 2 вересня 2014 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (акт впровадження № 2 від 2 вересня 2014 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень, використанням

системи методів дослідження, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням, підтверджено експериментальною перевіркою розробленої методики, якісним і кількісним аналізом експериментальних даних із застосуванням методів математичної статистики.

Апробація результатів дослідження: основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорено на *міжнародній* науково-практичній конференції: «Проектування і розвиток професійно успішної особистості в освітньо-виховному середовищі університету» (м. Миколаїв, 4 жовтня 2013 р.); IV міжнародному науково-практичному семінарі «Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы», (м. Барановичі, Республіка Беларусь, 18 квітня 2013 р.); Другому міжнародному конгресі «Теоретико-методичні засади передшкільної освіти в сучасному освітньому просторі», (м. Миколаїв, 30 травня – 2 червня 2012 р.); *всеукраїнських*: «Формування професійно успішної особистості як ключова домінанта розвитку сучасної університетської освіти», (м. Миколаїв, 23-24 листопада 2012 р.); «Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: матеріали», (Острог, 16-17 березня 2012 р.); «Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку», (м. Запоріжжя, 25-26 липня 2014 р.) науково-практичних конференціях.

Публікації: Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 10 публікаціях автора; з них 5 статей у фахових виданнях України, 2 – у фахових і періодичних виданнях інших країн (Білорусь, Німеччина), 3 – апробаційного характеру. Усі праці одноосібні.

Структура та обсяг дисертації: Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (328 найменувань, з них 6 – іноземною мовою, що обіймають 33 сторінки), 11 додатків. Загальний обсяг роботи – 298 сторінки, основний текст дисертації викладено на 199 сторінках. У тексті вміщено 17 таблиць, 1 схему, що обіймають 7 самостійних сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ВИХОВАННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКА

1.1. Підготовка майбутніх вихователів до професійної діяльності як педагогічна проблема

1.1.1. Сутність і характеристика професійно-педагогічної діяльності. На сучасному етапі розвитку суспільства держава визначає пріоритетну роль дошкільної освіти, відводячи їй місце первинної складової безперервної освіти, яка повинна забезпечити різнобічний розвиток дитини на особистісно зорієнтованих засадах. Нагальною вимогою сьогодення є забезпечення освітньої сфери фахівцями нового покоління, здатними на високому професійному рівні здійснювати навчально-виховний процес, творчо мислити, самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватись і володіти науковою інформацією. Суттєвого значення в сучасних умовах набуває особистість вихователя, його компетентність, ерудиція, культура. У зв'язку з цим актуальною є проблема професійної підготовки майбутніх фахівців з дошкільної освіти, покликаних забезпечити формування моральної особистості з першого етапу її становлення. Сьогодні, коли освіта є однією з пріоритетних цінностей життя, зростає значущість педагогічної діяльності. З метою забезпечення підготовленості майбутніх вихователів до професійної діяльності, державними документами в галузі вищої педагогічної освіти визначено модернізацію освітнього процесу, оновлення його змісту, форм і методів.

Дослідження поняття «професійно-педагогічна діяльність» вимагає розгляду кожної його складової. Професійна діяльність педагога дошкільної освіти є предметом численних досліджень. Питання, що пов'язані з особливостями професійної діяльності вихователів дошкільної освіти, її змістом, структурою, специфікою професійних умінь фахівця означеного

профілю і методикою їх формування, презентовано в роботах Л. Артемової, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківської, Т. Жаровцевої, Е. Карпової, І. Княжевої, О. Кононко, К. Крутій, Н. Кузьміної, В. Кузьменко, Г. Лейбіної, А. Маркової, Н. Мікляєвої, Ю. Мікляєвої, В. Нестеренко, О. Окладнової, Е. Панько, Л. Разборової, Н. Сайко, Л. Семушиної, В. Сластьоніна, Л. Спіріна та ін.

Логіка дослідження зумовила необхідність розгляду поняття «діяльність». За словниковими джерелами діяльність трактується як: «спосіб буття людини у світі, здатність її вносити в дійсність певні зміни» [73, с. 98]; «активна взаємодія з довкіллям, під час якої жива істота виступає як суб'єкт, який цілеспрямовано впливає на об'єкт і задовольняє таким чином свої потреби» [242, с. 125]; «динамічна система взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбуваються виникнення і втілення в об'єкті психічного образу і реалізація опосередкованих ним стосунків суб'єкта в предметній діяльності» [241, с. 92-93].

Проблему діяльності досліджували такі психологи, як Б. Ананьєв, Л. Виготський, В. Давидов, І. Зимняя, О. Леонт'єв, Б. Ломов, С. Рубінштейн, Д. Ельконін, В. Шадриков та ін. В їхніх працях діяльність розглядається як специфічна форма активності, властива людині і суспільству і спрямована на досягнення поставлених цілей і задоволення людських потреб. О. Леонт'єв визначає діяльність як внутрішню (психічну) і зовнішню (фізичну) активність людини, що регулюється свідомою метою. За яких би умов не протікала діяльність людини, якої б структури не набувала, її не можна розглядати поза суспільними відносинами, поза життям суспільства. Конституційною характеристикою діяльності О. Леонт'єв визначає її предметність. Саме предмет визначає її спрямованість. Предметом діяльності виступає її мотив, оскільки «діяльності без мотиву не існує». Головними складниками діяльності є мета, мотиви, завдання, дії та операції [164, с. 98]. О. Леонт'єв у загальній структурі діяльності виділяє два блоки: 1) одиниці самої діяльності (діяльність, дія, операція), 2) компоненти предметного змісту діяльності (мотив, мета, умови) [164]. Обидва блоки структури

об'єднуються завданням – метою, заданою в певних умовах. Більш повну загальну структуру діяльності запропонував Б. Ломов [171]. Автор дійшов висновку, що в діяльності можна виділити такі «складові»: мотив, мета, планування діяльності, переробку поточної інформації, оперативний образ, прийняття рішення, дії, перевірку результатів і корекцію дій. Проте, зазначимо, що і модель Б. Ломова не охоплює всі складові діяльності, до неї не включено всі структурні елементи, що виділяються різними авторами в будові діяльності (наприклад, рефлексія, оцінювання).

Своєрідне обґрунтування концепції діяльності інтерпретовано у філософських працях М. Кагана, який основою діяльності вважає суб'єкт-об'єктні та суб'єкт-суб'єктні стосунки, отже, актуалізує ідею взаємодоповнюваності діяльності різними шляхами [120, с. 104]. М. Каган визначає діяльність як спосіб існування людини і відповідно визначає її як дієву особу. Учений виділяє три основні елементи діяльності: суб'єкт, об'єкт, активність та п'ять її видів: перетворювальна, пізнавальна, ціннісно-орієнтована, комунікативна і художня [119]. За М. Каганом, всі види діяльності мають по чотири групи різновидів, що визначаються характером об'єкта:

- діяльність, спрямована на природний предмет;
- діяльність, спрямована на соціальний предмет (соціальний інститут, заклад, ставлення);
- діяльність, спрямована на іншу людину;
- діяльність, спрямована на самого суб'єкта (самопізнання, самозміна) [119, с. 46-53].

У загальній теорії діяльності особливої уваги заслуговує концепція, запропонована Л. Виготським і С. Рубінштейном, за якою вченими діяльність розглядається як особливого роду активність, у результаті якої породжується свідомість і яка, у свою чергу, свідомістю регулюється [60, с. 182].

Важливим компонентом діяльності педагога є мотивація, що зумовлює його активність, значно впливає на процеси цілепокладання і цілереалізації,

визначає характер спрямованості ціннісно-орієнтаційної стратегії його професійної діяльності. Розглянемо основні характеристики поняття мотивації в педагогіці і педагогічній психології. За С. Рубінштейном, мотиви – це певні спонукання до дії, породжені предметами і явищами зовнішнього світу, рушіями поведінки або «закріплена в індивіді система генералізованих спонукань» [252]. Д. Узнадзе визначає мотив як міркування, що змушує суб'єкта здійснювати цей акт; це потреба, для задоволення якої саме ця поведінка була визначена як доцільна [148]. Деякі вчені ототожнюють мотиви з внутрішньою позицією особистості [40].

Стосовно педагогічної мотивації, то в психолого-педагогічній літературі вона трактується, з одного боку, як процес дії мотивів педагогічної діяльності; з іншого – як сукупність сталих мотивів педагогічної діяльності за наявності домінувального, яка виражає спрямованість, ціннісні орієнтації особистості вихователя і визначає її діяльність. Як мотиваційні орієнтири виступають зовнішні мотиви (мотив досягнення) і внутрішні (орієнтація на процес і результат своєї діяльності).

Під професійними мотивами вихователів розуміємо усвідомлені внутрішні імпульси, які спонукають педагога до активної професійної діяльності й уважного ставлення до своїх професійних обов'язків. Компонентами домінувальних професійних мотивів є рефлексія, самовизначення і самореалізація.

Чинником, що визначає професійну підготовленість, є взаємозв'язок різних складових фахової підготовки. Він передбачає мотиваційну спрямованість педагога, адекватність оцінки власних здібностей, найефективніших шляхів вирішення поставлених завдань, а також регулювання власного емоційного стану та подолання життєвих кризових ситуацій.

В. Козаков виділив дев'ять структурних елементів діяльності: мета, мотив, засіб, результат, суб'єкт, процес, предмет умови, продукт [134, с. 40]. Науковець наголошує, що вихідні структурні елементи діяльності можуть

бути об'єднані у дві групи. Перша група включає елементи організаційної структури діяльності: суб'єкт, процес, предмет, умови і продукт. До другої залучені соціально психологічні елементи: мета, мотив, засіб та результат.

Отже, вважаємо, що в широкому значенні поняття «діяльність» як складне, багаторівневе явище, що динамічно розвивається, належить до будь-яких активних систем і може використовуватися для опису багатьох явищ і процесів, у тому числі педагогічних.

Похідним поняттям від категорії «діяльність» є «професійна діяльність», що пов'язана з конкретною професією людини. У словниках поняття «професія» трактується як: «рід трудової діяльності, занять, що вимагають відповідної підготовки, яка є основним джерелом існування людини» [295, с. 223]; «стійкий і відносно широкий вид трудової діяльності (занять) людини, визначений розподілом праці та її функціональним змістом» [97, с. 742]; «історично і культурно обумовлене суспільне явище, що об'єктивно визначається досягнутим рівнем розподілу праці» [242, с. 483]. Це набутий у процесі навчання і виховання, зорієнтований на суспільний розподіл праці комплекс систематичних знань, умінь та навичок, здібностей і переконань людини, що є передумовою до виконання кваліфікованої праці в матеріальному і нематеріальному виробництві [242, с. 483].

Професія як один із видів трудової діяльності людини має свою структуру: мету, предмет, що задаються зовні, уявлення про результат праці, систему професійних службових обов'язків, систему засобів праці, систему прав, виробниче середовище, предметні і соціальні умови праці [299, с. 148].

Діяльність людей є професійною, якщо: 1) включає інтелектуальні операції; 2) ґрунтується на наукових знаннях і навчанні (самонавчанні); 3) використовується з чітко визначеною соціальною метою і спрямована на суспільний розвиток; 4) передбачає високий ступінь автономії людини; 5) наявний високий ступінь відповідальності за свої дії і судження всередині професійної автономії [242, с. 483].

За словниковими джерелами, «професійна діяльність педагога», тлумачиться як: «вид постійно виконуваної діяльності, специфіка якої полягає в психолого-педагогічному впливі на учнів з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей, запитів, інтересів, захоплень, духовного світу і водночас у цілеспрямованому керуванні процесом учіння і розвитку особистості» [242, с. 481]; «характеристика професійної за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), які виконує фахівець [89, с. 78].

Проблема професійної діяльності досліджувалась такими вченими, як Г. Балл, В. Бодров, В. Васильєв, Ф. Думко, Є. Климов, Н. Ничкало, Н. Самоукіна, С. Скидан та ін.

Психологічні аспекти професійної діяльності наразі достатньо досліджено К. Гуревичем, Є. Климовим, Ю. Котеловою, К. Платоновим, В. Шадриковим. Аспектами їхніх досліджень є прояв та розвиток психіки людини в професійній праці, відповідність процесу і результату праці, якостей окремої людини вимогам професії [126]. Для дослідження важливим є погляд Є. Зеєра на професійну діяльність як соціально значущу діяльність, виконання якої потребує спеціальних знань, умінь, навичок, а також професійно зумовлених якостей особистості [113, с. 32-38].

За висновками деяких учених, до психологічної структури професійної діяльності входять численні компоненти, серед яких вони рекомендують виділити основні, які визначають успіх діяльності, а саме: конструктивний, організаторський і комунікативний (Н. Кузьміна) [151]; дослідницький, конструктивний, організаторський і комунікативний елементи структури діяльності (О. Щербаков) [315]. Учені (В. Бодров, Є. Климов та ін.) розглядають професійну діяльність як систему, передбачають наявність таких її компонентів, як: об'єкта (того, для кого вона спеціально організована, на кого спрямована) та суб'єкта (того, хто її здійснює) [127].

На думку вчених (К. Абульханова-Славська, В. Давидов, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтьєв, К. Платонов, С. Рубінштейн та ін.),

основними компонентами структури професійної діяльності є: мотив (об'єкт потреби, заради якого здійснюється діяльність); мета діяльності (той предмет, об'єктивний результат, на який безпосередньо спрямована діяльність); умови, за яких відбувається діяльність; особливості та специфіка предмета (об'єкта) і знарядь взаємодії; шляхи, засоби та способи досягнення мети діяльності [258, с. 225].

Структурними одиницями професійної діяльності є вміння і навички, позитивні світоглядні настанови і розвиток певних особистісних професійно-значущих рис характеру.

Одним із видів професійної діяльності є педагогічна діяльність, що розглядається науковцями одночасно як пізнавальна, комунікативна, організаційно-методична діяльність та як певний вид творчості.

За словниковими джерелами «педагогічна діяльність» трактується як: «складно організована система різних діяльностей: практична діяльність викладача з навчання і виховання людини; методична діяльність фахівця з викладання матеріалів педагогічної науки педагогічним працівникам різних установ; управлінська діяльність керівників освітньої системи; науково-педагогічна діяльність (науково-дослідна)» [97, с. 640]; «активність працівників вищих навчальних закладів, спрямована на навчання та (або) виховання осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах» [89, с. 77]; «особливий вид суспільно-корисної діяльності дорослих людей, що свідомо спрямований на підготовку підростаючого покоління до самостійної діяльності згідно з економічними, політичними, моральними й естетичними цілями» [242, с. 428]. Педагогічна діяльність – це діяльність, спрямована на реалізацію педагогічної (спеціально організованої) взаємодії, це сукупність усвідомлених дій педагога і вихованців.

Педагогічна діяльність розглядається як багатофакторна діяльність взаємодії педагога, викладача із суб'єктом свого впливу (студент, слухач, вихованець). У педагогічній діяльності взаємодіють особистість педагога й

особистість вихованця, їхні особистісні якості, мета і завдання суспільства, діяльність педагога та вихованця, процес навчання і процес виховання.

Дослідженню теорії педагогічної діяльності, виділенню її структурних компонентів присвятили свої праці С. Архангельський, Г. Балл, Н. Бордовська, Ф. Гоноболін, Д. Гришин, І. Зязюн, Г. Костюк, Н. Кузьміна, К. Левітан, О. Мороз, О. Пехота, Н. Половнікова, Т. Полякова, О. Савченко, В. Сластьонін, В. Тарасов та ін. У сферу психології педагогічної діяльності вагомий внесок зробили І. Бех, О. Бодальов, В. Кан-Калик, А. Ковальов, С. Кондратьєва, Ю. Кулюткін, С. Максименко, А. Маркова, В. Семиченко, О. Щербаков та ін.

У широкому розумінні педагогічна діяльність розглядається як діяльність, метою якої є виховання підрастаючого покоління [213, с. 16].

М. Каган, з філософського погляду, подає визначення педагогічної діяльності як одного з видів людської діяльності. На його думку, педагогічна діяльність – це насамперед діяльність практично-перетворювальна, але водночас – і науково-просвітницька та ідеологічна [119]. Вона «включає в себе тією чи тією мірою момент спілкування – дійсного спілкування, в якому учні є для педагога не об'єктом впливу, а рівними йому суб'єктами, рівними принципово, не дивлячись на різницю у віці, ерудиції, життєвого досвіду, що і забезпечує педагогу прямий доступ не тільки до розуму, але і до серця його учнів, а отже, і максимальну ефективність його діяльності» [119].

Н. Кузьміна стверджує: «Педагогічна діяльність є процес рішення безчисленної низки педагогічних завдань, що підпорядковуються загальній кінцевій меті – формуванню особистості людини, її світогляду, переконання, свідомості, поведінки» [151, с. 25]. В. Сластьонін під педагогічною діяльністю розуміє особливий вид соціальної діяльності, що спрямована на передання від старших поколінь молодшим накопичених людством культури і досвіду, створення умов для їхнього особистісного розвитку і підготовку до виконання певних соціальних ролей у суспільстві [271]. Ця діяльність передбачає передавання від старших поколінь до молодших культури і

досвіду, нагромаджених людством, створення умов для їхнього розвитку і підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві.

Ряд авторів педагогічну діяльність пов'язують з професією як стійким та відносно широким видом трудової діяльності людини, що визначений розподілом праці та її функціональним змістом. Так, А. Маркова розглядає педагогічну діяльність як професійну активність учителя, в якій за допомогою різних засобів впливу на учнів, вирішуються завдання їхнього навчання і виховання [180, с. 12]. В. Кан-Калик розглядав педагогічну діяльність як творчий процес, вбачав її своєрідність у тому, що вона водночас і масова, і творча [121, с. 3]. Учений пропонує таку послідовність етапів у творчому процесі педагога: 1) виникнення педагогічного задуму, спрямованого на рішення педагогічного завдання; 2) розробка задуму; 3) втілення педагогічного задуму в діяльності, у спілкуванні з людьми; 4) аналіз і оцінювання результатів творчості [121, с. 25].

Педагогічна діяльність є особливим видом людської діяльності, що має цілеспрямований характер, оскільки педагог завжди ставить перед собою певну мету. На думку В. Давидова, педагогічна діяльність виникла у ході рішення таких життєво важливих для суспільного розвитку завдань, як створення, зберігання і передання підростаючим поколінням зразків виробничих умінь і норм соціальної поведінки [81, с. 134].

Основою педагогічної діяльності є спільна діяльність людей (суб'єкт-суб'єктна взаємодія), у процесі якої кожен суб'єкт засвоює загальнолюдський досвід, історично сформовані суспільні, педагогічні, комунікативні, моральні та інші цінності, знання й способи дій; формує себе як особистість. Отже, суб'єкти педагогічної діяльності (педагог і вихованець) – це носії активного, діяльного, перетворювального начала [64, с. 468].

Специфіку педагогічної діяльності педагога визначають такими параметрами: за *спрямованістю* – це ціннісно-орієнтаційна діяльність, що забезпечує трансляцію, закріплення і розвиток суспільно і особистісно значущих систем цінностей; за *змістом* – це перетворювальна діяльність,

спрямована на постійну зміну рівня навченості і вихованості дітей, удосконалення засобів, методів, умов роботи та самого педагога; *формою* – це організаційно-комунікативна діяльність, що вимагає активних соціальних контактів, постійного спілкування, емоційно-вольового впливу вихователя та включає пряме та опосередковане спілкування; *умовами* – це психологічно напружена діяльність, що передбачає високий ступінь інтелектуально-емоційної віддачі та вимагає здібностей до емоційної саморегуляції і готовності до пізнавальної роботи з інформаційними потоками [79, с. 126].

Отже, аналіз наукових підходів до визначення вченими «педагогічної діяльності» показав, що найбільш характерним є віднесення цього виду діяльності до професійної, зі суб'єкт-суб'єктними стосунками між учасниками освітнього процесу, спрямованої на навчання, виховання і розвиток вихованців для підготовки їх до успішної адаптації в соціумі. У сучасних умовах педагогічна діяльність мусить бути особистісно зорієнтованою, ґрунтуватися передусім на пізнанні й самопізнанні суб'єктів виховного процесу, щоб забезпечити ефективне виховання кожної особистості.

Педагогічна діяльність має таку саму структуру, як і будь-яка інша людська діяльність. Структура педагогічної діяльності – це системна єдність складових її компонентів, об'єднаних таким системоутворювальним чинником, як мета спільної освітньої діяльності педагогів та вихованців. Ці та інші варіанти загальних структур діяльності шляхом перенесення за аналогією застосовуються для характеристики структури педагогічної діяльності. Окремі дослідники розробили власні структури педагогічної діяльності. Структуру педагогічної діяльності вивчали Ф. Гоноболін, Н. Кузьміна, Л. Семущина, В. Сластьонін, О. Щербаков. Дослідження О. Щербаковим педагогічної діяльності як складної динамічної системи, що має свою специфічну структуру, дозволили виділити основні її елементи: конструктивний, організаторський, комунікативний, інформаційний, розвивальний, орієнтаційний, мобілізаційний, дослідницький або гностичний

[316]. Н. Кузьміна [151] у структурі педагогічної діяльності виокремлює п'ять компонентів: 1) гностичний; 2) проектувальний; 3) конструктивний; 4) організаторський; 5) комунікативний. А. Маркова [180] виокремлює 3 складові: 1) мотиваційно-орієнтувальний ланцюг; 2) центральний, виконавський ланцюг; 3) контрольний-оцінний ланцюг.

В. Беспалько виокремлено чотири етапи педагогічної діяльності:

- орієнтувальний етап, у ході якого обираються правила і методи діяльності згідно визначеної мети;
- виконавчий етап, під час якого змінюється ситуація або об'єкт і досягається заданий метою результат;
- контрольний етап, протягом якого здійснюється порівняння результату й мети;
- коректувальний етап, за допомогою якого здійснюється аналіз результатів контролю після завершення діяльності [17, с. 66].

Структуру педагогічної діяльності Л. Семущина відображає таким чином: аналіз рівня розвитку, навченості і вихованості дітей; проектування розвитку особистості дитини; планування завдань, змісту, форм і методів виховно-освітньої роботи, організація різних видів діяльності; аналіз результатів виховної діяльності. Кожній з означених функцій відповідає певна група вмінь: аналітичні, проектувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні, вміння, спрямовані на контроль за ходом педагогічного процесу і регулювання його, вміння, спрямовані на оцінку отриманих результатів [41].

Педагогічна діяльність є динамічною системою, складовими якої, на думку О. Добревої, є взаємопов'язані компоненти:

- гностичний (об'єднує здатність до аналізу, узагальнення, вміння формулювати завдання щодо виховання і навчання, виробляти стратегію їх вирішення, оцінювати проекти рішень і способи їх реалізації);
- проектувальний (передбачає формулювання системи цілей і завдань, планування власної діяльності та діяльності дітей);

- конструктивний (пов'язаний з відбором та організацією навчального матеріалу);
- організаторський (здатність здійснювати педагогічний процес, створювати розвивальне середовище для дитини);
- комунікативний (уміння встановлювати і розвивати педагогічно доцільні взаємини з дітьми та їхніми батьками, колегами по роботі) [85].

Отже, структура педагогічної діяльності є досить складною і багатоплановою.

Для успішного здійснення педагогічної діяльності майбутній вихователь повинен оволодіти знаннями з дошкільної і загальної педагогіки, дитячої психології, вікової фізіології, правил охорони життя та зміцнення здоров'я дітей. Одночасно йому необхідно опанувати відомості, які на загальнотеоретичному рівні розкривають мету, завдання, принципи, зміст виховання дітей, а також оптимальні умови, форми, методи і засоби здійснення навчально-виховного процесу. Ці знання необхідні педагогу не як теоретичний багаж, а як основа необхідних у його діяльності практичних умінь [274, с. 98].

Важливою характеристикою майбутніх педагогів є педагогічна настанова, а саме створення внутрішньої налаштованості на здійснення педагогічної діяльності. За тлумачним словником, «настанова» тлумачиться як: «вказівка або порада діяти певним чином» [274, с. 98].

Настанова у психолого-педагогічній літературі розглядається, з одного боку, як внутрішня готовність особистості до конкретної діяльності, з другого – як діяльність педагога з формування цієї готовності [260]. Настанова є важливою умовою входження студента в педагогічну діяльність. Л. Сельмідіс вважає, що педагогічна настанова – це готовність, що визначає вчинки і спрямовує поведінку педагога в педагогічних ситуаціях. Тобто це специфічний стан особистості, що налаштовує її на педагогічну діяльність, а також визначає виникнення тієї психічної активності, яка необхідна для доцільного завершення цієї педагогічної діяльності [260, с. 88]. Л. Сельмідіс

виділено основні компоненти у структурі педагогічної настанови: готовність до саморозвитку, рефлексія, досягнення успіху. Чим вище сформована настанова на саморозвиток, тим сильніше виражена спрямованість педагога на педагогічну діяльність, відбувається формування адекватної оцінки людиною своїх можливостей [260, с. 88]. На думку Н. Пешкової, особистість, здатна до саморозвитку, досягає значного успіху в діяльності, що слугує для неї об'єктом самовираження, отримує задоволення від професійної діяльності [222].

Формування настанови на педагогічну діяльність проходить кілька етапів. На першому етапі, для того щоб відбулося включення майбутнього вихователя в педагогічний процес, необхідна їхня зацікавленість педагогічною діяльністю. Цей етап пов'язаний із розвитком пізнавальних інтересів, настановою на саморозвиток, передбачає формування у студентів необхідних знань про педагогічну діяльність і включає рішення таких завдань:

- посилення мотивації вибору професії;
- активізація самостійності, ініціативності;
- усвідомлення соціальної значимості і творчого потенціалу педагогічної професії [222].

Другий етап спрямований на оволодіння вміннями, навичками педагогічної діяльності. В основу цього етапу покладено такі теоретичні передумови: знання стають настановами, якщо вони усвідомлюються як практично і особисто значимі, педагогічна настанова формується, якщо людина активізує педагогічну діяльність. У вихователів повинна сформуватись система уявлень про власні можливості та вміння їх реалізовувати в дитячому колективі. При здійсненні педагогічної діяльності вихователі-початківці відчують потребу в саморозвитку, набутті нової інформації, поповненні власного теоретичного багажу педагогічних знань.

Особливість третього етапу формування настанови на педагогічну діяльність полягає в спрямованості педагога на мотивацію досягнення успіху в навчально-виховному процесі і вирішує такі завдання:

- самостійне оволодіння методами педагогічної діяльності;
- самооцінка власних результатів професійного росту;
- орієнтація особистості в професійних цінностях;
- проектування власного професійного розвитку [182].

Педагогічна діяльність педагога, згідно з настановами В. Сухомлинського, мусить бути особистісно зорієнтованою, в основі якої – пізнання дитини, організація її самопізнання.

Е. Роджерс вирізнив три основні настанови, якими володіє гуманістично орієнтований педагог: істинність і відвертість досвіду, безумовне позитивне ставлення до іншого, емпатичне розуміння іншого [251, с. 321-322]:

а) перша настанова – істинність або відвертість – припускає відвертість педагога своїм власним думкам, відчуттям і переживанням, а також здатність виражати їх відкрито в міжособистісному спілкуванні з дітьми;

б) друга настанова – безумовне позитивне ставлення до дитини, що стимулює готовність педагога спілкуватися з будь-якими вихованцями і сприймати їх такими, які вони є. Проте це не означає, що він прощає їм усі провини в поведінці або схвалює всі особистісні якості. Педагог не стане принижувати дитину як особистість через ті чи ті негативні риси;

в) третя настанова – емпатичне розуміння – припускає бачення педагогом поведінки дитини, її реакцій, дій і вчинків очима самої дитини; розуміння думок і відчуттів дитини [251, с. 341].

За наявності таких настанов педагог, на думку вченого, перестає бути авторитарним інструктором, бере на себе місію неформального навчання, віддаючи пріоритет емоційному життю дітей, що повністю визначає напрям їхніх пізнавальних зусиль, цілі навчання в цілому. Взаємини з дітьми набувають глибокого особистісного сенсу. Педагог стає природним у своїх

виявах, щирим другом, справжньою особистістю для своїх вихованців, а не уособленням вимог навчальної програми [251, с. 341].

Сукупною дефініцією понять «професійна діяльність» і «педагогічна діяльність» є «професійно-педагогічна діяльність», яке ввійшло в науковий обіг у 1970-х роках ХХ ст. (Н. Бордовська, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Є. Рогов, І. Раченко, О. Реан, Ю. Сенько, Л. Спірін та ін.).

На думку З. Большакової, професійно-педагогічна діяльність – це особливий вид професійної творчої діяльності педагога, спрямований на передання соціокультурного досвіду дітям за допомогою освіти і створення умов для їх розвитку [41]. Освоєння професійно-педагогічної діяльності, за вченою, передбачає самоактуалізацію особистості майбутнього педагога, що виражається в самостійності і незалежності, в розвитку власних творчих здібностей, в адекватному оцінюванні себе, сприйманні педагогічної дійсності [41].

І. Зязюн сформулював таке її визначення: професійно-педагогічна діяльність – це діяльність учителя, змістом якої є керівництво діяльністю учнів у навчально-виховному процесі [213, с. 19]. Головна мета педагогічної діяльності – розвиток особистості дитини.

Л. Спірін під професійно-педагогічною діяльністю розуміє зв'язок, що опосередковує взаємовідносини суб'єкта і об'єкта виховання в педагогічній системі. Вона характеризується як історично-об'єктивний, свідомий і активний процес перетворення об'єкта виховання у процесі управління його фізичним розвитком і соціальним формуванням відповідно до мети суспільства [278].

Професійно-педагогічна діяльність визначає особистість майбутнього педагога. Формування професійно-педагогічної діяльності здійснюється за умов оволодіння спеціальними знаннями змісту і структури діяльності узагальненому виді, а також знаннями про конкретну професійно-педагогічну діяльність. Оволодіння професійно-педагогічною діяльністю означає усвідомленість виконання цієї діяльності.

Ряд авторів (Е. Зеєр, В. Федоров, Г. Жуков) професійно-педагогічну діяльність тлумачать як інтегративну діяльність, що включає психологічний, педагогічний і виробничо-технологічний компоненти [116].

Становлення професійно-педагогічної діяльності І. Іванова розглядає як процес формування особистісно-набутих цінностей студента, який розв'язує два взаємопов'язаних завдання: забезпечує готовність до розвитку цих цінностей, постійної самозміни особистості учня і самовизначення майбутнього педагога [116]. Становлення професійно-педагогічної діяльності проявляється у створенні умов для розвитку вмінь саморозвитку і самовдосконалення студентів, збагаченні методичного інструментарію, що забезпечує організацію цього процесу. Професійно-педагогічна діяльність потребує спеціальної освіти і здійснюється у спеціальних навчально-виховних та освітніх закладах.

1.1.2. Специфіка професійно-педагогічної діяльності вихователів дошкільних навчальних закладів. Зміни в житті нашого суспільства висунули на перший план ідею розкриття і збагачення внутрішнього потенціалу кожної людини, її морального оновлення, розвитку й удосконалення протягом усього життя. Суспільству сьогодні потрібен педагог-професіонал, якому притаманна професійна підготовленість, здатність до саморозвитку в педагогічній професії. У цьому зв'язку актуальним є підготовка майбутніх вихователів з урахуванням потреб суспільства, і передусім – їхнє самовизначення в професійно-педагогічній діяльності. На науково-теоретичному рівні актуальність дослідження проблеми становлення професійно-педагогічної діяльності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виходить із потреб сфери освіти в організації навчально-виховного процесу в педагогічному виші, що забезпечує становлення вихователя-професіонала дошкільного навчального закладу.

Оцінюючи стан вивченості проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільного навчального закладу, можна констатувати, що її значимість завжди викликала інтерес учених до означеного напрямку. Сучасні дослідження (Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богініч, А. Богущ, Н. Гавриш, Г. Кловак, І. Княжева, Р. Кондратенко, О. Кононко, Ю. Косенко, К. Крутій, М. Машовець, Т. Поніманська, О. Проскура, М. Собчинська, Т. Степанова, Т. Шкваріна) характеризуються продуктивним підходом до аналізу підготовки фахівців у сфері дошкільної освіти. Науковцями визначено теоретико-методологічні засади підготовки фахівців у сучасних умовах, доведено, що сутністю професійно-педагогічної підготовки є система змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення готовності майбутнього педагога до професійно-педагогічної діяльності.

Проблема формування підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до педагогічної діяльності висвітлюється в працях таких дослідників, як Г. Беленька (формування фахової компетентності) [14]; С. Будак, І. Шевченко, Т. Шкваріна (навчання іноземної мови), К. Волинець (інтеграція загальнопедагогічної підготовки); Н. Грама (економічне виховання дітей) [76]; Н. Ємельянова (робота над засвоєнням дітьми народознавчої лексики), Н. Ковальова (навчання техніки читання дітей 6–7 років); О. Кучерявий (організація професійного самовиховання майбутніх вихователів); Н. Лисенко, З. Плохій (організація еколого-дослідницької діяльності дітей у природі) [166]; Р. Кондратенко (формування готовності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання відповідальності в дітей старшого дошкільного віку) [140]; Л. Машкіна (використання інноваційних технологій), Т. Танько (музично-педагогічна діяльність) [293] та ін.

У дисертаційних дослідженнях (Т. Жаровцевої [101], О. Пехоти [220], Т. Танько [293], Г. Троцько [296]) визначено зміст, етапи, компонентний склад

професійно-педагогічної підготовки та запропоновано різні моделі її реалізації.

Сучасні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених розкривають окремі аспекти підготовки фахівців дошкільного профілю до морального виховання дітей. Так, у роботі А. Залізник «Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку» (2009 р.) визначено готовність майбутнього вихователя до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку як складне особистісне утворення, що містить всебічні знання сутності морального виховання старшого дошкільника, характеризується застосуванням необхідних професійно-педагогічних умінь і навичок, включає особистісні якості, що забезпечують високі результати взаємодії вихователів з батьками [109].

Р. Кондратенко розглядає поняття «готовність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання відповідальності в старших дошкільників» розглядає як складне особистісне утворення, що характеризується сукупністю гуманістичних і духовно-практичних ціннісних орієнтацій, фаховою компетентністю з питань виховання відповідальності й здатністю до емпатійно-особистісної взаємодії педагога з вихованцями [140].

Готовність до роботи з неблагополучними сім'ями, за Т. Жаровцевою, виступає системним показником ефективності підготовки фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах і визначається як цілісна система стійких інтегративних особистісних утворень (якостей), що володіє індивідуальними для кожного випускника вищого навчального закладу ієрархічними особливостями і дозволяє йому забезпечити в процесі педагогічної діяльності взаємодію з дітьми та їхніми батьками [101].

У російській педагогіці проблему підготовки спеціалістів з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку розкрито у дослідженнях ряду науковців: Н. Расказової «Підготовка студентів до роботи з батьками з

морального виховання дітей дошкільного віку» (1995) [243], О. Буракової «Підготовка студентів педагогічного коледжу до виховання у дошкільників гуманних почуттів і ставлень» (2005) [50], Л. Гладких «Педагогічні умови підготовки педагогів до духовно-морального виховання дітей дошкільного віку» (2005) [70].

Так, Н. Расказовою встановлено, що підготовленість студентів до роботи з батьками – складне, динамічне явище, що характеризується насамперед обсягом та якістю знань і вмінь, що модифікують у собі специфічні особливості діяльності педагога з батьками в моральному вихованні дітей дошкільного віку [243]. Науковець наголошує на тому, що для успішної роботи з батьками з морального виховання дітей дошкільного віку вихователь повинен оволодіти комплексом знань провідних педагогічних теорій, законів, закономірностей морального виховання дітей у сім'ї, усвідомити моральний процес у сім'ї як процес управління активним освоєнням дітьми соціально-морального досвіду в процесі пізнання [243].

Професійну підготовку педагогів до виховання гуманних почуттів і ставлень у дошкільників О. Буракова характеризує як цілеспрямований педагогічний процес розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до виховання в дошкільників гуманних почуттів і ставлень, озброєння студентів системою знань, формування комплексу вмінь, удосконалювання якостей, необхідних для організації й керування процесом виховання гуманних почуттів і ставлень дошкільників, розвитку гуманності як найважливішого показника розвитку ціннісної свідомості й самосвідомості педагога, розвитку готовності до використання досягнень сучасної науки й практики для підвищення ефективності процесу виховання гуманних почуттів і ставлень дошкільників і самовдосконалення [50].

На думку Л. Гладких, підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до духовно-морального виховання дошкільників є цілісним процесом професійного навчання й виховання, який протікає в рефлексивно-комунікативній діяльності із самовизначення педагога у світоглядних і

етичних системах, в осмисленні педагогами себе й професійної діяльності з духовно-морального виховання дітей у всіх сферах буття (психофізіологічної, соціальної, соціокультурної й духовно-практичної), засвоєння культурологічних і антропологічних знань про духовно-моральне виховання [70].

Дотичними щодо досліджуваної проблеми є дослідження О. Бутенко «Виховання шанобливого ставлення до матері у старших дошкільників» (2011) [52]. Дослідниця обґрунтувала педагогічні умови виховання шанобливого ставлення до матері у старших дошкільників; визначила зміст понять «шанобливе ставлення дитини до матері» та його структуру; «вихованість в дитини шанобливого ставлення до матері» та його компоненти; схарактеризувала рівні вихованості шанобливого ставлення до матері у старших дошкільників; розробила методику виховання шанобливого ставлення до матері в дітей старшого дошкільного віку [52].

Автор у батьківській педагогіці В. Сухомлинського виділяє такі принципи виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків: принцип вимогливої любові до дитини, заснований на пошані до її особистості, що націлює батьків на пред'явлення вимог, що спонукають дитину до позитивних дій; принцип педагогічної справедливості, що припускає прояв батьками доброзичливості по відношенню до дітей та виключає дитячі образи; принцип виключення фізичних покарань, що передбачає неприпустимість фізичної сили, страху і погроз у вихованні дитини; принцип справедливості заохочення дітей: заохочуючи, потрібно прагнути, щоб поведінка вихованця мотивувалася і спрямовувалася не прагненням отримати похвалу або нагороду, а моральними мотивами; принцип виховання розумних потреб, що передбачає усвідомлення батьками небезпеки розвитку у дітей потреби до володіння тільки матеріальними цінностями [51, с. 84]. Проте автор не досліджувала підготовку майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку.

О. Тимофєєва до зазначених принципів виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків додає виховання розумних потреб та врахування ідеї повинності [292].

Аналіз наукових досліджень засвідчує, що в теорії і практиці вищої освіти такий напрям, як підготовка спеціалістів до духовно-морального виховання дітей з перших років їхнього життя, ґрунтовно не розроблено. Проблема підготовки майбутніх вихователів дошкільної освіти до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку залишилася поза увагою науковців.

Сутність професійно-педагогічної діяльності майбутнього вихователя, на думку М. Машовець, визначається такими показниками: професійний інтерес до родини дитини, діяльнісний інтерес до вихованця, глибоке проникнення в закономірності його розвитку, допомога кожній дитині в її індивідуальному становленні як особистості [184, с. 133]. Така внутрішня позиція повинна ґрунтуватися на розумінні необхідності співпраці з батьками вихованців для досягнення єдності в реалізації мети виховання кожної дитини.

Діяльність вихователя дошкільного навчального закладу має бути передусім спрямована на підтримку психічного здоров'я дітей дошкільного віку; забезпечення сприятливих умов для їхнього психічного розвитку; розвиток індивідуальних здібностей кожного вихованця на високоефективну підготовку до тих чи тих видів професійної діяльності. Головна особливість професійної діяльності сучасного вихователя полягає у специфіці її об'єкта, який водночас є і суб'єктом, бо це завжди людина. Звичайно, формування особистості дитини відбувається під впливом великої кількості різноманітних чинників, проте вплив особистості та професійної діяльності вихователя – один з найважливіших чинників у цьому процесі. Виходячи з особливостей професійної діяльності вихователя, які полягають в організації навчально-виховного простору та безпосередньому впливі на формування особистості вихованця, зазначимо, що мотиваційна спрямованість педагога

має значну вагу в професійній готовності майбутнього вихователя, оскільки виступає внутрішнім резервом підвищення ефективності його професійної діяльності [184, с. 134].

Цілі, зміст, засоби, форми професійно-педагогічної діяльності вихователів визначаються та задаються розвитком суспільства, яке завжди ставило високі вимоги до рівня професійної діяльності педагога дошкільної освіти, до його наукового світогляду, теоретичної, практичної та методичної підготовки. Це пояснюється тим, що дошкілля, визнане сьогодні обов'язковою вихідною ланкою неперервної освіти, є першою сходинкою, на якій дитина залучається до організованого розвитку, виховання і навчання. Сучасна дошкільна освіта в Україні має мету створити сприятливі умови для особистісного становлення дітей, забезпечити їхній збалансований розвиток, узгодженість у житті основних тенденцій до самореалізації, саморозвитку та самозбереження, формування життєвої компетентності, розвитку ціннісного ставлення до світу природи, культури, людей, самих себе [196].

Професійно-педагогічній діяльності вихователя дошкільного навчального закладу притаманні такі риси:

– особливий вид взаємодії вихователя і вихованців, результатом якої є створення активного психолого-педагогічного середовища для виховання і навчання дітей;

– дитина як суб'єкт навчально-виховного процесу, об'єкт виховання, активна індивідуальність і особистість, яка розвивається; він прагне задовольнити свої потреби в діяльності і спілкуванні, самоствердитися;

– мета і завдання діяльності вихователя задаються в кінцевому варіанті, вони завжди далекі від стереотипу, є творчими, повинні охоплювати різні напрями розвитку вихованця;

– діяльності вихователя властиві соціальна заданість, визначеність і комплексний характер кінцевої педагогічної мети, що витікає із соціального замовлення суспільства і незаданість конкретних цілей, що визначаються реальним контингентом;

– педагогічна діяльність за умовами постановки освітніх завдань відрізняється тим, що передбачає врахування сукупності запланованих і незапланованих, спокійних і конфліктних, епізодичних і повторюваних ситуацій. Постановка педагогічних завдань і прийняття педагогічних рішень здійснюється в умовах невизначеності; більшість завдань потребує негайної оперативної дії; більшість результатів відстрочені в часі, особливо у виховній діяльності;

– педагогічна діяльність має функцію управління не тільки своєю власною діяльністю, але й діяльністю дітей, їхніх батьків та інших дорослих;

– кінцевий результат педагогічної діяльності об'єктивно визначається якісними позитивними змінами у розвитку вихованців; суб'єктивна складова результату полягає у внутрішній задоволеності, суб'єктивному комфорту і психологічній безпеці всіх учасників педагогічної діяльності [239].

Психологічним змістом професійно-педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу виступає саморозвиток і досягнення «акме» не тільки вихователем, але й розвиток його вихованців; він визначається сформованістю професійних знань і вмінь, адекватністю самооцінки, упевненістю в собі й своїй компетенції; і пов'язаний зі смисложиттєвими цінностями, вираженою мотивацією досягнення, визначаючи тим самим успішність діяльності й суб'єктивну задоволеність нею, а також оптимальний рівень майстерності, що приводить до професійного «акме». За професійної діяльності вихователя дошкільної установи формується дошкільник як активний суб'єкт процесу свого розвитку й виховання [239].

У професіограмі, запропонованій Л. Поздняк, діяльність старшого вихователя (вихователя-методиста) розглядається як управлінські, і педагогічні вміння, які систематизуються на основі етапів управлінського циклу: уміння груп планування, організації, контролю і координації. В особливу групу дослідником виділені комунікативні вміння [227].

Г. Лейбіна в дослідженні мотивації творчого педагогічного мислення в професійній діяльності вихователя відзначає, що в рамках системно-

діяльнісного підходу професійна діяльність вихователя постає у вигляді ідеальної моделі, базовими елементами якої є індивідуальні якості, що відбивають внутрішній бік оволодіння професійною діяльністю. Принцип системності відбивається в тому, що діяльність складається з об'єднаних у систему компонентів: мотиви, цілі, програма, інформаційна основа, ухвалення рішення, професійно-важливі якості, кожен з яких розкривається більш докладно в контексті педагогічної діяльності вихователя [165]. Думка Г. Лейбіної відображає специфіку професійної діяльності вихователя.

Учені (Н. Мікляєва, Ю. Мікляєва) виділили три етапи формування професійної діяльності вихователя [189]. Перший етап започатковується з моменту приходу молодого фахівця в дошкільний навчальний заклад. У цей час діяльність виконується як послідовність окремих операцій. Другий етап формування професійної педагогічної діяльності характеризується дезінтеграцією структури готовності до здійснення педагогічної діяльності, розпадом її на кілька підструктур, об'єднаних кількома функціональними зв'язками. Це пов'язано з тим, що виникає необхідність формування професійної гнучкості й мобільності в процесі рішення тих чи тих педагогічних завдань. На третьому етапі формування відбувається «оптимізація функціональних зв'язків компонентів структури готовності до здійснення педагогічної діяльності» [189].

У цілісному педагогічному процесі як складній, динамічній системі, в основі якої лежить педагогічна діяльність, органічно поєднується навчання, виховання і розвиток вихованців. Головний організатор педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі – вихователь. Від нього значною мірою залежить розвиток особистості і пізнавальних процесів дошкільників, підготовленість до навчання в школі.

Професійна діяльність вихователя дошкільної освіти, на думку Т. Жаровцевої, має низку особливостей [101]. Спробуємо виділити, на наш погляд, найбільш важливі з них.

Перша особливість пов'язана з цілями діяльності вихователя. З одного боку, ці цілі є конкретними і навіть у певному сенсі вузькими, якщо розглядати окремі епізоди взаємодії суб'єктів педагогічного процесу. З іншого боку, зміст педагогічної роботи з дітьми раннього і дошкільного віку, а, отже, значно більш важлива стратегічна її мета – розвиток дитини як самобутньої і неповторної особистості. Цю мету з погляду технології педагогічної діяльності реалізовувати надзвичайно важко, оскільки прогнозувати всі інтелектуальні й особистісні зміни у кожній конкретній дитини і виразити їх у чітких параметрах не вдається.

Друга особливість професійної діяльності вихователя дошкільного закладу стосується питання педагогічних технологій. Нові концептуальні підходи до роботи з дітьми спонукали вчених і практиків до розробки програм розвивального характеру.

Третя особливість також витікає із специфіки педагогічної діяльності як виду діяльності, оскільки це завжди діяльність особистості. У випадку роботи з маленькими дітьми, тільки єдність теоретичних знань, педагогічних умінь, здатності до професійної творчості і наявність у вихователя багатьох особистісних рис, що впливають на беззаперечне його прийняття дитиною, дозволяє вести мову про ефективність цієї діяльності [101].

Професійна діяльність вихователя дошкільного закладу реалізується в конкретних умовах навчально-виховної роботи. Сукупність цих умов, що склалися в певний момент часу, прийнято називати педагогічною ситуацією (Ю. Кулюткін, Г. Сухобська). Для будь-якої окремої педагогічної ситуації властива об'єктивна внутрішня суперечність між ціллю, яку ставить педагог, і можливістю її безпосереднього досягнення. Це на початку надає ситуації ту чи ту ступінь проблемності. «Зняття цієї проблемності є ніщо інше, як процес вирішення педагогом певного педагогічного завдання» [191, с. 15].

Отже, діяльність вихователя в її практичному сенсі – це вирішення конкретного педагогічного завдання. Кожний педагог, вирішуючи таку задачу, проходить через такі етапи:

- проектування предметного змісту і форм діяльності дітей, які необхідні для досягнення поставленої цілі;
- виконання запланованого проекту в безпосередній взаємодії з дітьми;
- підсумкова оцінка досягнутих результатів.

Реалізація кожного з цих етапів ставить вихователя в певну функціональну позицію:

- вихователь як проектувальник власної діяльності з навчання дітей – «експерт з подання інформації»;
- вихователь як організатор діяльності дітей з вирішення навчального завдання – «експерт з комунікації»;
- вихователь як творець власного досвіду – «дослідник-аналітик» [191].

При підготовці до роботи з дітьми вихователь як експерт з подання інформації формулює мету діяльності, обирає освітній матеріал і способи його освоєння (конструктивні процеси), спираючись на прийняте рішення про готовність дітей до її виконання (аналітичні процеси). А в позиції дослідника свого досвіду вихователь не тільки критично аналізує його, але і конструює щодо напрямку подальшої роботи.

У позиції «експерт з подання інформації» вихователь робить предметом аналізу свої планувальні дії, тобто рефлексивні процеси його свідомості звернені на зміст майбутньої діяльності і набувають конструктивного характеру. Рефлексивну оцінку своїх проєктивних дій вихователь робить, співвідносячи їх з конкретними індивідуальними особливостями дітей, можливостями їхнього розвитку. Це дозволяє йому здійснювати перетворення складного в просте, цікавого в захопливе, що є одним з найважливіших професійних умінь вихователя. Турбота вихователя про те, щоб зацікавити дітей, стимулювати їхню активність, спонукає його аналізувати своє власне сприйняття цього матеріалу і ставлення до нього. Як не парадоксально, але буває, що вихователям заважають їхні професійні навички, так міцно засвоєні, що вони стають стереотипами.

Якщо вихователь занурюється в процес освітньої взаємодії (експерт з комунікації), предметом його рефлексії стає сам процес освітньої взаємодії, діти, їхні дії, емоційні реакції, відносини. У фокусі рефлексії вихователя і його власні дії, що спрямовані на реалізацію завдань взаємодії. Рефлексію вихователя в таких ситуаціях можна назвати інтерактивною, вона супроводжує дії, співпадаючи з ними в часі.

Рефлексія вихователя, що вирішує завдання «дослідника-аналітика» носить оглядовий характер і спрямована на аналіз, оцінку, узагальнення свого досвіду, осмислення досвіду інших педагогів. Необхідність рефлексивного ставлення вихователя до своєї діяльності визначається тією обставиною, що джерелом його професійного зростання є постійне осмислення свого досвіду. Натомість зробити це повноцінно неможливо, не співвідносячи свій досвід з досвідом інших вихователів. І, навпаки, зрозуміти і перенести цінне з досвіду колег у свою діяльність вихователь може, лише співвідносячи це зі своїм індивідуальним досвідом [276, с. 40-41].

Специфіка діяльності вихователя дошкільного навчального закладу така, що особистісні характеристики фахівця, поряд з його професійними якостями, є чинниками, що визначають ефективність педагогічної діяльності. Цим, у свою чергу, актуалізується значимість індивідуально-орієнтованого й варіативного підходів до професійної підготовки вихователів для дошкільних навчальних закладів.

Професійно-педагогічна діяльність вихователя дошкільного навчального закладу має багато спільного з роботою вчителя, водночас його специфіка зумовлена віковими особливостями дітей дошкільного віку. Вихователь не стільки навчає, скільки керує ігровою, трудовою, художньою та іншими видами діяльності дітей [190].

У сучасних умовах конкурентоспроможним ресурсом діяльності вихователів дошкільної освіти є не тільки спеціальні знання, володіння інформацією й педагогічними технологіями, але й здатність побачити в кожній дитині її індивідуальні особливості. Спектр проблем, що стоять перед

сучасними вихователями, настільки широкий, що від них потрібні вміння ефективно співробітничати з іншими людьми, повноцінно використовувати свої особистісні ресурси, готовність проектувати власну освітню траєкторію.

Специфіка педагогічної діяльності вихователя виявляється в тому, що педагог-дошкільник у своїй практичній діяльності повинен створювати умови, вживати заходів, які сприяють підвищенню якості та ефективності навчально-виховного процесу, стимулюють сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі дошкільників, допомагають координувати співпрацю дошкільного закладу із сім'єю. Діяльність вихователя дошкільного навчального закладу має бути передусім спрямована на підтримку психічного здоров'я дітей дошкільного віку; забезпечення сприятливих умов для їхнього психічного розвитку; розвиток індивідуальних здібностей кожного вихованця [167].

Специфіка педагогічної діяльності ставить певні вимоги до дорослого, який працює з дитиною в умовах її взаємодії з іншими дітьми. Найбільш важливі з них: абсолютне прийняття кожної дитини такою, яка вона є; стійка педагогічна спрямованість на цілісний розвиток дитини; глибоке розуміння кожної дитини й соціально-психологічних процесів, що відбуваються в групі дітей; визнання вихователем рівних прав дитини в процесі взаємодії з нею; наявність у вихователя потреби у творчості й достатніх креативних умінь; наявність рефлексії й творчості в педагогічній діяльності.

Успіх професійно-педагогічної діяльності вихователя залежить від задоволення, яке він відчуває, виконуючи свої професійні обов'язки, інтересу до професії. Успішна діяльність вихователя дошкільного навчального закладу неможлива без володіння ним певними знаннями, вміннями, навичками, серед яких особливе місце належить психологічним знанням про об'єкт та специфіку діяльності, тобто психологічній компетентності.

У теорії дошкільної педагогіки класифікації функціональних обов'язків вихователя дошкільного навчального закладу презентовано в дослідженнях Г. Беленької, Н. Денисенко, Л. Загородньої, Л. Макрідіної, С. Петренко,

Т. Поніманської, Л. Семушиної та інших [106]. Учені по-різному називають основні професійні функції вихователя і визначають їх зміст.

Традиційні функції професійної діяльності вихователів дошкільної освіти (навчально-виховна, соціальна, організаторська, розвивальна, комунікативна, прогностична, гностична) доповнюються функцією професійної діяльності в сучасних умовах – формування гендерної приналежності дітей.

Учені (Н. Карапузова, Н. Манжелій) наголошують, що основними професійними функціями вихователя є: оздоровчо-профілактична, діагностико-прогностична, планувальна, навчально-розвивальна, виховна, комунікативна, просвітницька, організаційно-педагогічна, контролювальна і функція самовдосконалення [124, с. 3].

В. Логінова серед найважливіших функцій вихователя дошкільного закладу визначає такі: діагностувальну, що дозволяє визначати стан тих, кого виховують, і педагогічного процесу; конструктивно-організаторську, спрямовану на організацію педагогічного процесу; комунікативну, таку, що виявляється в стилі взаємин вихователя з дітьми, координувальну, спрямовану на об'єднання і узгодження педагогічних дій на дитину, тобто визначає ті функції, які необхідні для здійснення виховання і розвитку дитини [208].

Сучасний вихователь дошкільного навчального закладу, за Л. Загородньою, покликаний виконувати такі професійні функції: оздоровчо-профілактичну, освітню, виховну, розвивальну, нормативну, просвітницьку, комунікативну, інформаційну, координувальну, функцію рефлексії, діагностико-прогностичну, планувальну, контролювальну, самовдосконалення [106, с. 13].

Узагальнивши результати наукових розвідок дослідників, було виокремлено такі найважливіші функції вихователя в роботі з виховання шанобливого ставлення до батька. Опишемо їх:

Виховна, що реалізується в розробленні та здійсненні змісту виховання, відборі нових форм і методів щодо виховання в дитини шанобливого ставлення до батька.

Гностично-дослідницька, яка має на меті вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей; збирання і аналіз фактів їхньої поведінки стосовно батька, встановлення причин і наслідків учинків вихованців; проектування розвитку особистості кожної дитини і дитячого колективу загалом; засвоєння передового досвіду, нових виховних технологій [106].

Конструкторсько-організаційна, що спрямована на організацію педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі; використання нових форм, які забезпечують ефективне моральне виховання дітей; моделювання і керівництво різними видами їхньої діяльності; педагогічне управління їхньою поведінкою й активністю.

Діагностувальна, що полягає у визначенні рівня вихованості шанобливого ставлення до батька в дітей, стану педагогічного процесу, завдань освітньо-виховної роботи з дітьми і батьками, підсумків власної педагогічної роботи та їх відповідності вимогам часу.

Координувальна, що забезпечує єдність роботи дошкільного навчального закладу і сім'ї у вихованні в дітей шанобливого ставлення до батька, створення повноцінного потенціалу виховного середовища, використання педагогічно доцільних форм роботи з батьками на основі диференційованого підходу до різних типів сім'ї [106, с. 14].

Усі функції вихователя здійснює в комплексі в процесі професійно-педагогічної діяльності.

Професійно-педагогічна діяльність вихователя дошкільної освіти пов'язана з особливими труднощами у виборі з усього різноманіття пропонувананих програм, а отже, і технологій, тих, які були б адекватні віку дітей, особливостям конкретної групи дітей, професійному рівню, інтересам і особистісним особливостям самого вихователя. У педагогічній діяльності вихователі прагнуть до інноваційності.

Розвиток інноваційних процесів в освіті зумовлений суспільними цілями, гуманістично зорієнтованим характером взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, необхідністю підвищення рівня активності та відповідальності вихователя за результати власної діяльності, процесами інтенсивної інформатизації суспільства, мобілізації потенціалу системи самоорганізації навчання у вищій педагогічній школі для проходження всіх етапів професійного становлення, що забезпечують формування у майбутніх вихователів цілісного досвіду педагогічної діяльності.

Професійна діяльність вихователя дошкільної освіти вимагає особливої ієрархії професійно важливих якостей і властивостей особистості.

Однією з особливостей професійної діяльності вихователя в дошкільному навчальному закладі освіти будь-якого типу є те, що вихователь завжди працює в умовах його взаємодії як з дітьми, так і з батьками. Вихователь в умовах суспільного дошкільного виховання може впливати на розвиток дитини тільки з урахуванням його життєвих зв'язків з батьками. Тому вплив вихователя на дитину в групі дошкільного закладу освіти опосередковано іншими дорослими (батьками), а вплив дорослих один на одного здебільшого опосередковано дитиною.

Професійна діяльність сучасного вихователя дошкільної освіти – це не сумарне утворення, а складна, цілісна, динамічна, багатоаспектна та поліфункціональна система взаємодії вихователя з вихованцями, спрямована на реалізацію мети та завдань дошкільної освіти.

Отже, під професійно-педагогічною діяльністю вихователя дошкільного навчального закладу розуміємо такий вид діяльності вихователя, специфіка якої полягає в психолого-педагогічному впливі на дітей з урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей, запитів, інтересів, захоплень, духовного світу і водночас у цілеспрямованому управлінні процесом виховання і розвитку особистості.

1.2. Моральне виховання дітей як категорія дошкільної педагогіки

Проблема морального виховання завжди хвилювала педагогів. На всіх етапах розвитку педагогічної науки під різним кутом зору і з різною глибиною досліджувались мета, завдання, методи морального виховання. По-різному тлумачивсь і термін «моральне виховання».

Різні аспекти проблеми морального виховання дітей дошкільного віку досліджували українські вчені (Л. Артемова, А. Богущ, О. Кононко, В. Котирло, Л. Князева, Г. Лаврентьєва, Л. Островська, Л. Повалій, Т. Поніманська, Т. Титаренко та ін.). Учені одностайно стверджують, що в період дошкільного дитинства формуються важливі моральні якості особистості та риси характеру, що мають винятково важливе значення для всього подальшого життя й діяльності людини. Розкриємо сутність феномена «моральне виховання», стрижневим поняттям якого є «виховання».

За словниковими джерелами поняття виховання тлумачиться як: «сукупність знань, культурних навичок, поглядів, що становлять загальний рівень духовного розвитку людини і є наслідком систематичного впливу, навчання» [58, с. 76]; «процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку та дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників». Мета виховання полягає у сприянні розвитку у вихованця виявленого обдарування чи стримання якихось задатків відповідно до мети» [73, с. 53]; «багатозначне поняття: суспільне явище, діяльність, процес, цінність, система, вплив, взаємодія. В широкому педагогічному смислі виховання є цілеспрямованою перетворювальною діяльністю, здійснюваною системою навчальних закладів; у вузькому педагогічному смислі – виховною роботою, спрямованою на формування в дітей певних якостей, поглядів, переконань» [97, с. 87].

Виховання відбувається в процесі діяльності. Виховання дітей дошкільного віку розглядається як: а) організований і цілеспрямований

процес формування в дітей дошкільного віку фізичних, моральних, духовних, інтелектуальних, естетичних, громадянських та патріотичних якостей особистості під педагогічним впливом батьків і вихователів; б) формування в дітей загальноприйнятих суспільством соціальних цінностей (загальнолюдських та національних), моральних і правових норм, зразків поведінки, правил і норм спілкування, мовленнєвого етикету в процесі взаємодії дитини, її внутрішньої та зовнішньої активності й цілеспрямованих педагогічних впливів батьків і педагогів дошкільного навчального закладу. Головним джерелом виховання є сама дитина, її потреби й можливості, самовідносини, само активність [97, с. 87].

Сучасна педагогіка розглядає процес виховання як систему саме педагогічного керування розвитком вихованців, як складний і багатогранний комплекс виховних впливів, поєднаних з діяльністю тих, хто виховується [211, с. 9].

А. Макаренко писав, що основи виховання закладаються в дитини до 5 років і те, що ми сформували до п'яти років, становить 90% усього виховного процесу. Тому важливим є формування почуттів дитини, зокрема співпереживання, співчуття з перших років життя. І те, які моральні якості будуть виховані в дитини, залежить насамперед, від тих дорослих, які її оточують, від того, як вони її виховують, якими враженнями збагачують [176, с. 99].

І. Бех визначає феномен виховання як багатофакторний процес, перетворювальну діяльність педагогів-вихователів, спрямовану на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню та вдосконаленню [18, с. 213].

Виховання, як основна частина освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі, на думку С. Ладивір, – сьогодні витіснене навчанням. Фактично весь освітній процес зводиться до навчання і турботу про нього, він спрямований на вузьку мету – озброїти дитину достатнім (з позиції

дорослих) набором знань, умінь і навичок. До того ж помилково вважається, що знання самі по собі становлять духовність людини. Внаслідок цього і виховне значення самих знань применшується, а результат виховання спотворюється [163, с. 7].

Нове бачення змісту виховного процесу запропонувала Н. Щуркова, підкреслюючи, що нове виховання набуло суттєво нових рис, а саме: у центрі системи виховання стоїть Людина як найвища цінність життя; процес формування особистості відбувається в контексті загальнолюдської культури, і зміст культури визначає зміст виховання; свобода вибору особистості складає основу методичного вирішення виховних проблем; межі виховання розширюються і включають у свій зміст навчання та освіти як засоби виховання; організація роботи педагога з дітьми спирається на фундамент професіоналізму, тобто сформульовано по суті принцип дитиноцентризму у вихованні [318].

Важливою категорією педагогічної теорії виховання є «вихованість».

У словниках поняття «вихованість» тлумачиться як уміння добре поводити себе в товаристві, володіти своїми почуттями [274, с. 529]; рівень розвитку особистості, що проявляється в погодженості між знаннями, переконаннями, поведінкою і характеризується ступенем оформленості суспільно значимих якостей [130, с. 12]. Вихованість є результат виховання, рівень розвитку особистості. Основою змісту морального виховання особистості є мораль.

Словникові джерела потрактовують «мораль» як: «предмет вивчення етики; суспільний інститут, що виконує функцію регулювання поведінки людини» [242, с. 327]; «систему норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства та етики» [58, с. 353]; сукупність норм і принципів поведінки людини у ставленні до суспільства та інших людей; найдавніша форма суспільної свідомості, соціальний інститут, що виконує функції регулювання поведінки людини [130, с. 43].

Нарівні з «мораллю», моральність є ключовим поняттям для морального виховання. В сучасній педагогічній науці моральність розглядається як характеристика особливого виду практичної діяльності людей, що мотивується моральними ідеалами, переконаннями, нормами та принципами» [97, с. 526]. Отже, моральність – практичний бік моралі, що втілюється в поведінці людей, є результатом засвоєння і внутрішнього прийняття нею норм моралі, які набувають регулюючої сили, зумовлюють її поведінку, ставлення до світу і себе. Моральна поведінка особистості здійснюється не за зовнішнім примусом, а завдяки внутрішній свідомості та добрій волі. За твердженням психологів, формування моральної поведінки відбувається в такій послідовності: життєва ситуація – морально-чуттєве переживання – моральне осмислення ситуації і мотивів поведінки – моральний вибір учинку – вольовий стимул – моральний учинок – моральна спрямованість поведінки – моральна якість [230]. Моральність включає такі складові: моральні почуття, сенсожиттєві орієнтації (ідеали, традиції, норми, категорії, принципи, заповіді, кодекси), моральні переконання, моральні стосунки, моральні діяльність і поведінка.

Моральне виховання розглядається як складова частина єдиного процесу суспільного виховання. За словниковими джерелами, моральне виховання трактується як: «один з найважливіших видів виховання, що полягає «в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології» [73, с. 216]; «цілеспрямований процес оволодіння дітьми моральними категоріями, цінностями, принципами, ідеалами, виробленими людством і прийнятими суспільством на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки. Мета виховання – становлення морально стійкої, цілісної особистості [97, с. 523].

Процес морального виховання дітей В. Сухомлинський розглянув системно у взаємодії всіх інших складових – інтелектуального, фізичного,

естетичного, трудового, – поставивши при цьому на перше місце моральне виховання. Його головним аргументом було переконання, що абсолютно кожна дитина може за умов відповідного виховання піднятися на найвищу вершину моральності, тоді як в інтелектуальному і фізичному аспекті для неї є певні перепони й обмеження: «Тут жодній людині не закрита дорога до вершин, тут справжня і безмежна рівність, тут кожний може бути великим і неповторним» [287, с. 73].

Під моральним вихованням В. Сухомлинський розумів цілісний процес розвитку особистості, спрямований на формування моральності, переконань, почуттів, поведінки, єдності слова й діла. До основних структурних компонентів моралі, за В. Сухомлинським, належать моральна свідомість, моральна діяльність, моральні стосунки. Учений звернув увагу на гуманістичні ідеї виховання і розглядав їх як сукупність позитивних моральних якостей індивіда, що виявляються у ставленні до інших людей, їхніх учинків, мотивів поведінки та особливостей їхніх потреб і бажань [291].

«Школою сердечності» називав В. Сухомлинський виховання дітей 6-10 років. Саме в цьому віці потрібно систематично вчити дітей вмінню жити серед людей, давати їм радість, любити і шанувати своїх рідних і все живе, що їх оточує. У цей період розвиваються у дитини такі якості як доброта, чуйність, повага, вміння співпереживати. Якщо дитина відчуває навколо себе добрі стосунки, навіть у випадку розлучення батьків, то можна розраховувати і на відповідні відносини.

Повага визначається В. Сухомлинським, як здатність бачити людину такою, якою вона є, усвідомлювати її унікальну індивідуальність. Саме шанобливе ставлення до старших, за педагогом, є основою всіх моральних почуттів особистості. Шанування старших, піклування про них, обережне і ніжне ставлення до матері, повага до батька і захоплення ним – неодмінна умова розвитку всіх високих громадянських почуттів особистості, виховання високої культури людини. Розглядаючи повагу до людини,

В. Сухомлинський пов'язує її з шанобливим ставленням до вчинків та діяльності людини і визначає цю якість, як важливу цінність життя.

Спільність духовного життя батька, матері, дітей породжує взаємну повагу. Повага, на думку педагога, – це «не просте знання занять батьків. Поважати батьків – значить виражати в чомусь самого себе, бачити себе, в чомусь, створеному своїми руками – створеному для людей, для їхнього щастя» [286, с. 470]. Добро, зроблене для інших людей, виховує повагу і до батьків. Визначальним чинником виховної дії сім'ї видатний педагог визнавав внутрішньо-сімейні взаємини, духовне і моральне багатство батьків, їхню довіру і пошану до дитячої особистості, діяльність без покарань.

З усього розмаїття визначень поняття «моральне виховання» вважаємо за необхідне виокремити таке: моральне виховання полягає у взаємодії вихователя і дитини з метою прилучення її до моральних цінностей суспільства, формування морального досвіду, виховання морально-вольових якостей особистості, мотивів поведінки [231, с. 35]. Сучасна педагогіка розглядає процес формування моральних якостей особистості як послідовний перехід знань про моральні норми поведінки в моральні переконання і потім – у потребу в моральних учинках і взаєминах.

М. Стельмахович підкреслював, що система освіти повинна виховувати високоморальну особистість на засадах національних надбань: «...Мудрість нашого народу йде від діда-прадіда, отця-матері, родини, рідної оселі й материнської мови, землі-годувальниці, від ясного неба й світлого сонця, матінки природи, від доброго серця й щирої душі, глибоких людських почуттів і переживань, кришталевої чесності й людяності, світлої духовності, сердечної любові до дітей, духу Матері України» [279, с. 131].

Аналіз наукових джерел із проблем виховання моральної поведінки дошкільників засвідчив, що завдяки психологічним дослідженням накопичено достатньо фактів, які дозволяють розкрити внутрішні механізми її становлення (Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Котирло, А. Кошелева, С. Кулачківська, О. Кульчицька, Г. Лаврентьєва, С. Ладивір, В. Мухіна,

Я. Неверович, Л. Почеревіна, Ю. Приходько, Т. Репіна, Т. Титаренко, С. Тищенко, С. Якобсон та ін.). Формування моральної поведінки відбувається під час різних видів спільної суспільно-мотивованої діяльності дітей, яка має вільний, самостійний характер і дозволяє їм співпрацювати один з одним.

У сучасних наукових розвідках психологічної науки окреслено проблему розвитку моральної сфери особистості дошкільника в онтогенезі (Н. Мельникова [185], Л. Гладких [70], Р. Овчарова [199]), проблему розвитку моральної поведінки (С. Заболоцька), проблему ціннісних орієнтирів дошкільника та умови їх функціонування (науковці лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України під керівництвом Т. Піроженко), залежність морального розвитку від конкретних соціально-педагогічних умов (О. Квашук, О. Осика), проблему розвитку етичних уявлень як одного з аспектів морального становлення особистості дитини дошкільного віку (А. Пасічник) [207].

Психолого-педагогічні дослідження (Т. Алексеєнко [3], В. Безлюдна, Л. Божович [40], В. Постовий) доводять, що в дошкільному навчальному закладі повинні бути створені умови для спільної роботи сім'ї і педагогічного колективу у формуванні моральних якостей особистості дитини.

Дослідження особливостей розвитку моральних почуттів, моральної вихованості дошкільників здійснено Л. Артемовою, В. Павленчик, Ю. Приходько [207]. Наголошуючи на тривалості і виваженості педагогічного впливу, вони розглядають моральність як результат ефективного виховного процесу, що відбиває міру прийняття дитиною соціальних норм та її життєву позицію щодо цінностей культури [74].

Т. Фасолько вважає, що у старших дошкільників можуть бути сформовані основи відповідальної поведінки як такої, що зорієнтована на моральну норму відповідальності. Критеріями відповідальної поведінки виступають: уявлення дітей про значення і зміст норми відповідальності; позитивне ставлення до відповідальності як моральної характеристики

особистості; вміння діяти відповідно до норми в ситуаціях морального вибору [302].

О. Кошелівська наголошує, що моральний вибір особистості – це акт її поведінки, який за своєю суттю є складним етико-психологічним процесом, що має комплексну структуру (включає потреби, спонуки, мотиви, рішення, вчинок, його результат і оцінку, в тому числі й самооцінку) та циклічний характер. Він містить у собі потенційну здатність до саморозвитку, яка реалізується при збагаченні досвіду моральної поведінки в ситуаціях вибору. Задля оптимального використання цього потенціалу необхідно, здійснюючи опосередкований педагогічний вплив, спонукати вихованців до самостійної моральної активності в ситуаціях вибору [146].

Огляд наукових доробок педагогів дає змогу стверджувати, що в педагогічній теорії простежується розуміння значущості морального виховання у становленні особистості на всіх етапах розвитку людства. До мети і завдань морального виховання здійснювалися різні підходи, оскільки при їх обґрунтуванні основним критерієм був ідеальний тип особистості, якого потребувало конкретне суспільство.

Процес морального формування особистості протікає нерівномірно. Дошкільне дитинство є початковим періодом становлення особистості, коли формуються основи характеру, ставлення до довколишнього світу, людей, до себе, засвоюються моральні норми поведінки, важливі для особистісного розвитку дитини.

Старший дошкільний вік сенситивний для формування високих соціальних мотивів і благородних почуттів (І. Бех) [18] та виникнення внутрішніх глибинних «моральних інстанцій» (Л. Виготський [60], Д. Ельконін, Л. Божович) [40]. Саме в старшому дошкільному віці дитина починає активно виявляти інтерес до внутрішнього світу іншої людини, до її почуттів, переживань, з'являється важлива риса особистості – емпатія, яка визначає альтруїстичні якості дитини, що в цілому створює природні передумови до морального зростання дошкільника.

На етапі дошкільного дитинства дитина відкриває для себе існування норм і правил поведінки, починає усвідомлювати їхню роль у житті людини, наполегливо домагається від інших їх дотримання. Моральний контекст – основний простір життя дошкільняти, оскільки його основна увага зосереджена на встановленні взаємин з людьми – різними за віком, ступенем спорідненості, статтю, прихильністю.

Моральна сфера особистості в дошкільному віці є інтегральною єдністю і взаємодією когнітивного (моральна свідомість), емоційного (моральні почуття і переживання) і поведінкового (моральна поведінка і ставлення) компонентів, у якій системоутворювальна роль належить моральним почуттям (Р. Овчарова, Н. Мельникова) [185].

Моральний розвиток особистості дитини визначається такими складниками: знанням норм, звичками поведінки, емоційним ставленням до моральних норм і внутрішньою позицією самої дитини (Л. Венгер, В. Мухіна) [231].

Традиційно зміст морального виховання визначають три групи завдань: формування в єдності моральної свідомості (уявлень, понять про добро і зло), поведінки (навичок культури поведінки, поваги до батьків, довколишніх, правдивості, чесності тощо), почуттів (турботливості, совісті, гуманності).

Органічна єдність таких моральних якостей особистості, як прояв турботи, ввічливість, доброзичливість, слухняність, співпереживання у ставленні до батьків, є системою, яка розглядається в дослідженні як «шанобливе ставлення до батьків». Моральне виховання передбачає формування в дітей почуття любові до батьків і Вітчизни, гуманності, справедливості, чесності, скромності, милосердя та інших чеснот. Воно характеризується поняттями: мораль, моральний кодекс, моральний ідеал, моральні норми, моральні переконання, почуття та якості. Г. Костюк зазначає, що моральні якості особистості зароджуються в її діях, у яких виявляється її ставлення до інших людей, до своїх обов'язків, до колективу.

Повторюючись, вони закріплюються, стають звичками, стійкими рисами характеру [144, с. 407].

Розвиток моральної свідомості започатковується з накопичення знань моральних норм, усвідомлення їхнього значення для особистості. Одних лише знань недостатньо для того, щоб вони керували поведінкою людини. Знання повинні проходити через емоційну сферу, тобто переживатися. В. Сухомлинський неодноразово підкреслював, що дитинство повинно стати школою виховання емоційної культури учнів, емоційної тонкості, чуйності, культури стосунків між людьми [289].

Моральна поведінка дошкільника формується поступово, з набуттям досвіду. Вирішальною у формуванні основних якостей моральності є роль батьків: їхня поведінка, цілеспрямований вплив на особистість дитини. Важливим компонентом морального виховання є ціннісне ставлення до іншої людини і, відповідно, до самого себе. Цей етап становлення особистості характеризується внутрішньою значеннєвою спрямованістю людини на досягнення результатів, які принесуть благо іншим, суспільству, людству в цілому.

Навчально-виховний процес у дошкільному навчальному закладі має за мету – створити умови для повноцінної реалізації особистісного потенціалу кожного вихованця. Основним принципом у ньому є індивідуалізація навчального процесу, що означає не тільки взяти до уваги індивідуальні особливості дітей, а забезпечити умови для їхньої підтримки і розвитку. А це сприятиме становленню своєрідної цілісної особистості.

Таким чином, моральне виховання дітей дошкільного віку – це процес цілеспрямованого формування особистості дитини. Знання основних особливостей морального розвитку дітей допомагає правильно організувати процес виховання шанобливого ставлення в дітей до батька, спрямувати його на досягнення цієї мети.

1.3. Виховання шанобливого ставлення до батьків в українській етнопедагогіці

1.3.1. Виховання шанобливого ставлення до батьків у народній педагогіці. Майбутнє незалежної України залежить від духовного потенціалу молоді, від доброти, чесності, справедливості, прагнення до пошани, безкорисливої турботи про ближніх і любові до Батьківщини кожної людини. Усвідомлюючи цю істину, сучасна практика виховання все частіше звертається до осереддя духовного життя народу – спадщини української народної педагогіки. Відчутний інтерес до духовних джерел, багатовікового народного досвіду з виховання особистості в дошкільній практиці пояснюється багатьма чинниками: доступністю народно-педагогічного змісту для широкого загалу в суспільстві, зокрема й для дошкільників; його прикладним спрямуванням; співзвучністю з повсякденними духовними потребами та інтересами батьків і дітей; невичерпним виховним потенціалом.

Г. Сковорода у притчах, байках, листах порушував питання природовідповідності виховання і радив звертатися до рідного слова, народної творчості, бо «правильне виховання полягає у природі самого народу» [218, с. 154]. Філософ у своїх творах наводить афоризми, які можна використовувати для виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків: «Перш за все батька й матір цілуй і служи їм».

Глибину і сердечність відносин, що існують між чоловіком і дружиною, батьками й дітьми в родині, К. Ушинський уважав ефективним засобом народної педагогічної культури, що благотворно впливає на духовний розвиток дитини [301, с. 109]. Усі елементи народної культури: мова, казки, духовні й літературні традиції – впливають на формування базових якостей особистості, зокрема шанобливого ставлення до батьків.

С. Русова надавала великого значення родинному вихованню, оскільки розуміла, що родина – це природний осередок найглибших людських почуттів: тут народжуються і поглиблюються пошана і любов до матері,

батька, бабусі, дідуся, роду і народу, пошана до рідної мови, історії, культури; тут формується і розвивається духовно-моральний стрижень особистості [254, с. 133-135]. На сучасному етапі розвитку суспільства роль традицій народної педагогіки у вихованні шанобливого ставлення в дітей до батьків досліджували О. Бутенко [53], В. Крижко, І. Луценко [172], А. Малихін, О. Петренко, О. Радул, Н. Сивачук, М. Стельмахович [281], В. Ткач.

Педагогічні традиції, накопичені народом протягом усього історичного розвитку, знайшли своє втілення в народній педагогіці. Саме вони становлять основу її виховної системи з розвитку моральних якостей особистості. У народній педагогіці акумулюються такі моральні цінності, як відповідальність, борг, честь, совість, терпимість, шаноба, любов, співпереживання, співчуття, милосердя.

Етнопедагогічні традиції виховання – це своєрідний механізм передання, засвоєння і розвитку народного досвіду виховання, культури, притаманної певному етносу, та формування на цій основі соціально та національно значимих якостей особистості [320, с. 52]. Універсальність і своєрідність етнопедагогічних традицій виховання дозволили в різні періоди українського етносу реалізувати їх функції в розвитку національної системи освіти і виховання. Найважливішою складовою народної педагогіки протягом сторіч, беззаперечно, було моральне виховання підростаючого покоління.

У традиційній сім'ї наслідування та спадкоємність морально-етичних зразків здійснювалися за допомогою закріплення у свідомості інформації про норми людської поведінки на основі конкретного прикладу – традиції, тобто збереженні, оновленні і переданні з покоління в покоління відібраних громадською думкою зразків культури і насамперед випробуваних способів діяльності, поведінки. Дітей у сім'ї з наймолодшого віку долучали до традицій протягом багатьох століть. Найбільш стійкі й досконалі традиції дійшли до нашого часу і мають велике виховне значення. Це традиції працелюбства, колективізму, взаємопідтримки й взаємодопомоги, духовно-

морального виховання, моральної поведінки дітей і молоді, слухняності, пошани до батька, матері і старших узагалі, поваги до традицій предків, знання свояків і членів роду. Сімейні традиції виховання включають звичаї, духовні цінності, норми і правила поведінки, усталені в сім'ї методи та способи виховання, які транслюються кожному новому поколінню. Велику роль у цьому відведено сімейно-побутовим звичаям, святам і обрядам, які регулюють життя окремої сім'ї, маркують найважливіші події сім'ї загалом і кожного її члена зокрема [320, с. 6].

Успішність соціалізації дітей, яка стає результатом виховання, безпосередньо пов'язана з методами виховання в сім'ї (підтримка, авторитет, влада, контроль, співробітництво), з урахуванням психологічних особливостей дитини, чинників зростання, статі, а також структури сім'ї, з наявністю біологічних батьків, зростанням членів сім'ї. Увесь уклад життя селянина сприяв вихованню дитини працею і в праці, виховував пошану до батьків, старших і турботливе ставлення до молодших. Найважливішими традиціями були: суворість і вимогливість у сімейних взаєминах, особиста відповідальність кожного члена сім'ї за доручену йому справу, взаємодопомога та взаємовиручка, пошана до батьків і старших за віком, батьківське благословення, сумлінність, доброзичливість, скромність, повага до праці та людини, провідна роль родинних стосунків. У традиційній сім'ї одностайно визнавали владу батька (господаря), а всі сфери життя сім'ї регулювалися патріархальною традицією поваги до глави сім'ї, якому належала вирішальна роль у розв'язанні внутрішньосімейних проблем. Батьки та літні люди виступали беззаперченими авторитетами в релігійно-моральній та обрядовій традиції, зберігачами історичних знань [320, с. 7].

Саме в сім'ї через слабкість духовних контактів між батьками і дітьми, напруженість і нерівність стосунків не завжди повно використовуються потенційні виховні можливості, батьки припускаються значних помилок у формуванні моральних якостей дитини. Це веде до того, що серед молоді спостерігається неповага до батьків, старших, егоїзм, бідність духовних

інтересів і потреб. Приязні стосунки між матір'ю та батьком, батьками і старшим поколінням є передумовою виховання в дітей доброзичливості, чуйності, шанобливості.

Сім'я відіграє головну роль у соціалізації дитини, адже саме в сім'ї зростаюча особистість отримує перші знання про світ: найпростіші правила поведінки в суспільстві, норми соціальних стосунків. Завдяки батькам дитина засвоює навички спілкування з людьми різних вікових категорій і соціальних верств. Сім'ї належить важлива роль у формуванні моральних основ особистості, емоційного світогляду дитини, виховання шанобливого ставлення до батьків, поваги до старших, близьких людей [226, с. 3]. Саме в сім'ї формуються найкращі людські почуття: людяність, доброта, шанобливість, чуйність, взаємодопомога.

За традиційного розподілу сімейних обов'язків в українській сім'ї жінки переважно повинні вести домогосподарство та виховувати дітей, а чоловіки – матеріально забезпечувати сім'ю. Дослідниця народної педагогіки Н. Жмут зазначає, що в українському традиційному суспільстві по-різному сприймалося народження доньки й сина, оскільки в народному світогляді син вважався помічником батька, а з часом – майбутнім годувальником сім'ї і продовжувачем роду, тоді як дочка нібито приносила лише витрати [103, с. 13]. Таке ставлення в народній педагогіці до народження дітей різних статей продиктовано домінуванням чоловіка в системі «чоловік-жінка». Тому очевидно, що за розпорядком і плануванням господарських робіт в українській селянській родині стежив батько. Він щодня за вечерею підсумовував, що зроблено протягом дня, давав настанови та завдання кожному члену сім'ї на наступний день. Батько завжди захищав природний стан дитини, уособлював гідність, свободу і стійкість духу свого роду, формувал у дітей такі фізичні й вольові якості, як витривалість, незламність духу, дисциплінованість, працелюбність, господарність [103, с. 13].

Участь батька у вихованні дитини неможливо переоцінити, вона необхідна для формування повноцінної гармонійної особистості дитини, і,

можливо, ціла низка проблем сучасного суспільства пов'язана саме з відстороненням чоловіків від виховання молодого покоління. Нерідко поряд із соціальною, громадською, професійною і творчою самореалізацією, чоловік, на жаль, не завжди реалізується як батько. Останнім часом навіть виник термін «відсутній батько», що негативно позначається на процесі виховання дітей і позбавляє чоловіків можливості отримати досвід вихователя власних дітей. Але батько потрібен дітям нарівні з матір'ю – як вихователь, носій віковичних ціннісних традицій.

Гостра необхідність зміцнення сім'ї, поліпшення стосунків між батьками і дітьми спонукає до вивчення і відродження традиційних та пошуку нових шляхів виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків на основі осучаснення і широкого використання засобів етнопедагогіки, всебічного врахування умов нинішнього життя та менталітету нашого народу.

Поняття «шанобливе ставлення до батьків» – одне з ґрунтовних у народній педагогіці. У виховні традиції багатьох народів міцно ввійшло виховання в молодшого покоління шанобливого ставлення до батьків, старших. Не дивлячись на схожість ґрунтовних ідей з виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків, в українського народу є особливості сімейного виховання, зумовлені різними чинниками (географічними, культурологічними, релігійними).

Упродовж свого існування український народ створив систему знань, ідей, принципів, традицій, засобів, за допомогою яких у різні історичні періоди виховувалось підростаюче покоління. Цей вагомий досвід було узагальнено й виокремлено в окремий напрям педагогічної науки, який дістав назву народна педагогіка. Її великий досвід, мудрість виховання, сформована віками, допомагають вихователеві прилучати дитину до національних традицій, культурних цінностей, форм поведінки.

Ефективність виховання шанобливого ставлення дітей до батьків значною мірою залежить від освоєння та нового осмислення родинних виховних традицій, духовно-моральних цінностей, ідеалів, засобів і форм

виховання, які передавалися в родині від покоління до покоління через працю, усну народну творчість, звичаї та обряди. Г. Ващенко відзначив: «Не слід думати, що виховний ідеал нації може бути відображений тільки в педагогічних системах, або, інакше кажучи, у творах педагогів. Він відображається і в звичаях народу, і в його пісні, і у творах письменників. Він створюється віками і за традицією переходить від старших поколінь до молодших, які його доповнюють і вдосконалюють» [54, с. 56].

Традиційний розподіл батьківських виховних ролей такий: батько – вимогливий, показує приклад фізичного загартування, професійної вмілості, громадського обов'язку; мати – чуйна, милосердна, вона розуміє найтонші порухи дитячої душі, захищає, втішає й оберігає дітей.

У педагогічній системі виховання важливе, специфічне і незамінне місце відводиться батькові. Протягом історії розвитку людства змінювався феномен батьківства. Якщо материнство важко відірвати від його біологічної, інстинктивної основи, то батьківство – феномен переважно соціальний і тому піддається відносно більш різним змінам, що залежать, зокрема, від панівного типу сім'ї, її місця в суспільстві [236, с. 57].

У вітчизняній етнопедагогічній теорії та практиці виховної діяльності української сім'ї О. Ярошинська виділяє шість періодів розвитку і становлення інституту батьківства та його функцій, в основу яких покладено не лише зміни, що відбувалися в суспільному житті, а й зміни завдань, значення та статусу інституту батьківства в суспільстві, функцій, що виконуються кожним із членів виховного інституту [323, с. 68-70]. Проте, як показує дійсність, в українському суспільстві відбулася девальвація інституту батьківства. А взята за основу американська модель стосунків між дітьми і батьками цю девальвацію лише посилює.

На останній фазі історії первісного суспільства на зміну матріархату прийшов патріархат як історичний етап розвитку суспільства. Він стимулював остаточний перехід від парної до моногамної сім'ї. Домінувальна роль чоловіка в господарстві, суспільстві, сім'ї зумовила

ведення родоводу за батьковою лінією. Зростає його роль у вихованні дітей. Голова сім'ї, батько, як за власні дії, так і за вчинки членів сім'ї був відповідальним перед позасімейною публічною владою: чи то общиною, чи світським або церковним представником державної влади.

За часів Княжої доби чоловік і дружина, маючи майже рівні права, несуть однакошу відповідальність за трудову підготовку дітей, їхні моральність і поведінку. Розподіл обов'язків здійснюється за давньою традицією, тобто батько відповідає за трудову підготовку синів, мати – дочок.

Статус інституту батьківства змінюється за часів Козацької доби: зберігається пріоритетність родинного виховання в суспільстві, але змінюється роль і статус вихователя. Образ батька – охоронця сім'ї, роду, своєї держави стає для дитини взірцем мужності й відваги, але знижується його роль у вихованні, що було пов'язано з його тривалою відсутністю в сім'ї. І хоча в цей період жінка-мати виконує всю господарсько-побутову роботу і виховує в дітей патріотизм, гуманізм, волелюбність, вірність рідному краю, авторитет батька завжди залишався непохитним в українських родинах [234].

У XIX – на початку XX ст. інститут батьківства зберігав і розвивав християнські традиції, рідну мову, народні звичаї, обряди. Жінка-мати була керманічем процесу виховання дітей. Чоловік зберігає за собою можливість втручатися час від часу в процес виховання як беззаперечний авторитет у сім'ї.

За радянських часів пріоритетність була віддана суспільному вихованню, що призвело до деформації інституту батьківства і його функцій. Наслідками відлучення підростаючого покоління від традицій і звичаїв, культури свого народу, спотворення національної свідомості стала часткова втрата зв'язку між батьком та дітьми [234].

На сучасному етапі сім'я як соціальний інститут переживає гостру кризу, що є наслідком складної суспільно-політичної та економічної ситуації

в державі. Роздратованість, грубість, знервованість, сварки, відсутність взаємоповаги у членів сім'ї призводять до негативного емоційного психологічного мікроклімату та деформації взаємин дорослих і дітей.

Традиційно роль батька в родині загальновідома. Насамперед він уособлювався як захисник і годувальник сім'ї. Батьківське слово, наказ завжди були законом, нормою виховання. Не випадково в народі казали: «Батькова лайка дужча за материну бійку», «За науку цілуй батька й матір у руку». «Батька більше боялися, як суворішого й вимогливішого, до матері ж зверталися з різними болями й radoщами, йшли за допомогою і порадою», – зазначав О. Кравець [147, с. 40]. Батько буває більш стриманий на ласку, ніж матір: «батько – не мати, не поцілує і не приголубить», «з батьком суд коротенький».

Ігнорування батьківським вихованням вкрай небезпечно («Не хочеш слухати тата, то послухаєш колись ката»). Вислів – порада «не лізь поперед батька в пекло» теж застерігає від необачності в оцінці авторитету батька. Відмічається справедливість батька у ставленні до своїх дітей «Отець по-батьківськи поб'є, по-батьківськи й помилує») [298, с. 187].

Козацька педагогіка дає самобутнє трактування статусу і ролі насамперед батька в навчанні і вихованні дітей. Батько – це захисник сім'ї, роду, творець історії, державності. У козацькій педагогіці він символізує для дитини високий і незаперечний взірць стійкості, мужності і відваги, непорушний авторитет у ставленні до родини, громадських справ, потреб народу. Проте перші корені шанобливого ставлення дитини до батьків – у розумі, почуттях матері [306].

У козацькій освіті та вихованні виділяють чотири ступені, найпершою серед яких є дошкільне родинне козацьке навчання й виховання, основою якого були козацька батьківська, материнська школа. Виховуючи в молодого покоління лицарську духовність, козацька педагогіка цілеспрямовано формувала в нього такі якості: етнічну свідомість і самосвідомість, гідність, честь, патріотизм тощо. Козацькі виховні традиції допомагали формувати

почуття взаємопідтримки, милосердя, співчуття, шанобливості, привчали турбуватись одне про одного, створювати громадські осередки. Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки, духовними традиціями. У козацьких сім'ях панував культ Батька і Матері, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу.

На сучасному етапі фундаментальне дослідження змісту і сутності української народної педагогіки здійснив академік М. Стельмахович [279, 280, 281, 282]. Виховання в народній педагогіці вчений розглядав як першу суспільну необхідність. За М. Стельмаховичем, «традиція – це досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління. Традиція забезпечує спадкоємність поколінь, без якої не може бути родинного виховання, яке, по суті, зводиться до передання народного досвіду, національних звичаїв, культурних надбань із покоління в покоління» [282, с. 42]. На думку вченого, через високоодухотворені традиції, що передаються з покоління в покоління, дитина вчиться любити рідну землю, отчий дім, любити й поважати батьків, родину, пам'ятати своє коріння, рідну мову, історію свого народу, і як обов'язок – передати ці надбання наступним поколінням. М. Стельмахович підкреслював найвищу, авторитарну роль батька і матері в народній педагогіці. З їхніми образами пов'язуються утвердження добра, правди і справедливості («Тільки у світі правди, що рідний отець та мати»)» [281, с. 132]. Він неодноразово звертався до громадськості з закликом відроджувати традиційний статус української родини.

Учений відносив авторитет батьків до найвпливовіших виховних чинників української родинної педагогіки. Якщо дитина поважає своїх батьків, виконує їхні вимоги й прислуховується до їхніх порад, то це означає, що батьки в родині мають авторитет, займають міцну педагогічну позицію. Створенню авторитету батьків сприяють їхня ерудиція, господарливість, залучення дітей до різних видів мистецтв, активна участь у громадському житті [282].

Діти дошкільного віку засвоюють соціальний досвід через наслідування. Вони наслідують добре і погане, так як ще не здатні до критичного осмислення тих фактів і явищ, свідками яких вони є. Поведінка батьків для них приклад. Ось чому першорядна педагогічна турбота батьків – турбота про власний батьківський авторитет. По суті, батьківський авторитет – це насамперед авторитет високоморальної людини, громадянина, турботливого батька [282].

Авторитет – вплив будь-якої особи, заснований на знаннях, етичних достоїнствах, життєвому досвіді. Подекуди авторитет визначають як відносини, в яких одна особа домінує над іншою, що потребує опори. Авторитет батьків у широкому сенсі – це вплив батьків на своїх дітей, у вузькому – один з видів здійснення влади, дія старших на молодших членів сім'ї [261]. Можна сказати, що авторитет – це духовний вплив батьків на формування свідомості і поведінки дітей, який заснований на шанобливо-довірчих відносинах дитини до думки батька або матері. Діти шанують батька й матір вимогливих і справедливих, чуйних та уважних до їхніх потреб і запитів, тактовних і стриманих, ініціативних в організації різних корисних справ.

Батьківський авторитет залежить від єдності вимог батька й матері до дітей та від уміння вдало використовувати свою батьківську владу і має зворотний бік: як батьки ставляться до дітей, так і діти будуть ставитися до своїх батьків, а в майбутньому будуть проектувати таке саме ставлення на своїх дітей. Малюки, вбачаючи в батьках захист, опору, поважаючи їхній досвід, знання, вміння, щиро прагнуть у всьому бути схожими на старших, наслідують їхню поведінку, розмови, звички, навіть, не усвідомлюючи цього.

Отже, доброзичливі стосунки між батьками та їхнє гуманне ставлення до дітей і найстарших у родині – дідуся й бабусі – є найпершою запорукою становлення батьківського авторитету. Лише такий сімейний устрій породжує почуття довіри дітей до батьків, шанобливості, усвідомлення того, що батьки воліють передати дітям у спадок усе найцінніше з того, що мають

самі: досвід, мудрість життя. Лише в благодатній атмосфері злагоди й любові зростуть такі високоморальні якості особистості, як: порядність, щирість, доброзичливість, працелюбність, пошана до батьків і старших. І навпаки, відсутність любові, духовної єдності, довіри і взаємоповаги між батьком і матір'ю ведуть до чвар, конфліктів, подружньої невірності. Все це травмує дитячі душі, породжує неспокій, страждання в юних серцях. Любов, увага до дитини, турбота про неї – перша «цеглинка» батьківського авторитету. За даними досліджень, у 50% випадків відсутність інтересу батьків до повсякденних дитячих проблем розцінюється дитиною як відсутність любові до неї з боку батьків [193].

Авторитет міцнітиме в очах дитини в міру того, як вона «відкриє» в батьках їхні високі етичні якості, культуру, ерудицію, інтелектуальну розвиненість, умілість і багато інших добрих якостей. Відповідальні батьки думають про свій авторитет, прагнуть його підтримувати, зміцнювати, в усякому разі не руйнувати негідною поведінкою.

Справжній батьківський авторитет – це життя і праця батьків, їхнє громадянське обличчя і поведінка [173].

У зв'язку із зростанням освіченості населення певне значення для зміцнення авторитету батьків має їхня ерудиція, господарність, підприємливість, добра орієнтація в літературі, мистецтві, науці, поточній політиці, спорті, громадському житті. Створенню авторитету сприяють взаємоповага між батьком і матір'ю, їхня пристойна особиста поведінка, статечне моральне обличчя, працьовитість, єдність вимог, чуйне ставлення до дітей, знання їхніх потреб та інтересів, допомога їм у навчанні, увага до їхніх вікових та індивідуальних особливостей.

З-поміж методів виховання шанобливого ставлення до батька народна педагогіка виділяє вправи і наочування, що мають різні форми: це можуть бути цікава розповідь про якийсь повчальний факт із життя, мудра порада, показ, тренування, нагадування, афоризми («Не лізь поперед батька в пекло»), заповіді («Шануй батька за Бога – буде тобі всюди дорога»).

Українська родинна педагогіка наголошує на тому, що батьки повинні повсякчасно дбати, піклуватися й шанувати своїх дітей, бачити в них особистість. Тоді й діти піклуватимуться про своїх батьків і шануватимуть їх. Батькам потрібно виробляти в собі терпіння та лагідність, і виховувати в дітей бажання спілкуватися з бабусями та дідусями, рідними та близькими. Повага до дитини виявляється в усьому – в інтонації голосу, формі звертання, наказу, прохання, в пораді, співчутті [282].

Чільне місце у вихованні в дітей шанобливого ставлення до батьків посідає усна народна творчість: казки, байки, бувальщини. Особлива роль у народній педагогіці належить прислів'ям, приказкам, афоризмам, пісням, у яких визначено основи сімейного життя, етика стосунків. Про силу виховного впливу батьків красномовно свідчать українські народні прислів'я та приказки: «Який куц, така й хворостина, які батьки, така й дитина», «Який дуб – такий тин, який батько – такий син», «Батько і мати – два сонця в хаті», «Як батьки ставиться до своїх дітей, так і діти ставляться до своїх батьків», «Хороші діти – то честь батька й матері». Батьки різними засобами усної народної творчості передають дітям уявлення про різноманітні події, душевний стан людей, їхнє відношення до явищ навколишньої дійсності [234].

У фольклорі зафіксовані основні традиційно-звичаєві морально-етичні засади щодо взаємин батьків і дітей та між іншими членами сім'ї й родини. Неодмінними в цих взаєминах вважаються батьківська турбота, любов до дітей у поєднанні з вимогливістю, шанобливе ставлення дітей до батьків, любов, дружність між дітьми, сестрами, братами, ближчими й дальшими членами родини [282].

Про повагу до батька йдеться і в українських народних піснях. Це виражено возвеличенням його в образі місяця і далі розкривається в переліку тих важливих функцій, які він виконує в домі й у сім'ї: здійснення контролю над основними ресурсами сімейного майна, головування у веденні господарства.

Невдячність дітей, неповага до матері трактуються у фольклорі не тільки як порушення засновничих морально-етичних засад сімейного й узагалі людського співжиття, а й як тяжка провина, злочин, за який неминуча розплата. Такий погляд утверджується як у ліричних піснях, так і в більш розгорнутих сюжетних, епічних прозових і пісенних фольклорних творах.

Образа батьків – тяжкий гріх, що дорівнюється смертному гріхові [282].

Важливим засобом, що сприяв розумінню дітьми стосунків між людьми, певних правил поведінки, були казки. Вони вводять дітей у світ родинних відносин, у них вище за все ставиться справедливість, добро, пошана до батька і матері. Українська родина мала усталені правила родинного виховання і спілкування, які виявлялися у створенні колискових пісень, легенд, примовлянь, повчань, ігор, загадок, казок [234].

Виховні етнотрадиції українців втілюють у собі найкращі духовні надбання попередніх поколінь, впливають на сучасний моральний стан нації, є унікальним педагогічним явищем, своєрідним керівництвом з виховання шанобливого ставлення до батьків. Педагогам необхідно глибоко, науково та критично вивчати надбання народної педагогіки, творчо підходити до спадщини українських просвітителів, орієнтуючись на потреби освіти і педагогіки сьогодення.

Аналіз етнопедагогічної спадщини українців дозволяє дійти висновку, що у вихованні в дітей шанобливого ставлення до батьків використовувався досить широкий арсенал методів і засобів. Численні методи і засоби народного виховання взаємодоповнювали, взаємозбагачували один одного і створювали самобутню виховну систему, ефективність і результативність якої змушує з повагою відноситись до традиційної педагогічної культури.

1.3.2. П о н я т т я «ш а н о б л и в е с т а в л е н н я д о б а т ь к а». Необхідність виховання шанобливого ставлення до батька продиктована змінами соціальної ситуації розвитку суспільства, сім'ї, дитини (утворення

ціннісно-нормативного вакууму, зниження авторитету батька, старшого покоління). Для дослідження важливим є аналіз поняття «ставлення», яке в науковій літературі використовується як видове щодо категорії «відносини» (І. Бех [21], О. Бодальов [39], Л. Божович [40], Н. Коломінський, А. Лазурський, Г. Люблінська, В. Семиченко [262], С. Рубінштейн [253]).

У філософській енциклопедії «ставлення» розглядається як: 1) момент взаємозв'язку всіх видів суцього, що мають суб'єктивну чи об'єктивну, абстрактну чи конкретну форми; 2) схильність до класифікації предметів і явищ й реакції на них з певною постійністю в оцінках. Серед різноманітності ставлень цінним для нас є те, що зовнішні ставлення залежать від внутрішнього, є їхнім проявом і виявленням. Людина вступає у стосунки зі створеними нею речами, об'єктивним світом й іншими людьми, освоює довкілля і споглядає саму себе в ньому. При цьому вона починає ставитися до самої себе як людина (має самосвідомість) лише через ставлення до іншої людини як до собі подібної [305, с. 268].

Можна стверджувати, що саме «ставлення» є важливим проявом особистості, адже йдеться не лише про відповідний емоційний відгук, відображення нею певного об'єкта у формі сприйняття, уявлень, пам'яті, поняття (або їх сукупності), а й водночас про готовність до певної дії і навіть саму дію. Як вважає О. Бодальов, ставлення, що притаманні людині, виявляються через її власні дії, справи, вчинки; поряд із здібностями тільки ставлення й спонукає поведінку особистості, постаючи у формі її потреб, інтересів, схильностей [38, с. 5-9].

Поняття «ставлення» є надзвичайно активно вживаним передусім через взаємозв'язок саме з емоційною сферою особистості. За визначенням І. Беха, «без емоційного компонента суб'єктивно-оцінних ставлень взагалі бути не може» [18, с. 157]. Тобто будь-яке за змістом ставлення завжди має бути емоційно пережитим особистістю. Як зауважує Б. Ананьєв, зародившись у системі конкретних взаємин людей, внутрішні ставлення особистості

перетворюються на певні вольові якості, уподобання, смаки, моральні звички, на певний стиль внутрішнього життя людини [18, с. 157].

І. Бех висловлює думку, що «категорія «ставлення» є однією з ключових для процесу формування і розвитку особистості, оскільки за її допомогою розкривають становлення смислового зв'язку, єдності людини і світу, самого змісту цієї єдності: чи буде вона морально конструктивною чи деструктивною стосовно індивіда [18, с. 156]. У людини виникають емоційні відносини, які проявляються в прихильності, любові, симпатії та їх протилежностях – неприязні, ворожнечі, антипатії.

Сама категорія «ставлення» має інтегративний характер і включає в себе: знання про себе, свої можливості, здібності, інтереси, знання про інших людей; вміння налагоджувати стосунки, спілкуватися; навички морального ставлення до людей; досвід творчої діяльності, який накопичується в процесі пізнавальної діяльності і допомагає застосовувати свої знання, вміння та навички не тільки за зразком в аналогічних ситуаціях, а й у зовсім нових. Формування системи моральних ставлень – це мета, предмет особливої турботи педагогів і кінцевий результат морального виховання.

Категорія «шанобливе ставлення» є домінантною в межах започаткованого дослідження. Наукове осмислення цього поняття значною мірою пов'язане з аналізом визначень *ставлення, шана, повага*.

У Великому тлумачному словнику української мови подано таке визначення:

1. Шана – почуття поваги, що ґрунтується на визнанні великих чеснот, суспільної ваги або позитивних якостей кого-небудь; пошана. // Шанобливе ставлення до когось. // Зовнішній вияв почуття поваги до кого-небудь.

2. Шанобливий, шановливий – сповнений глибокої поваги, пошани до когось. // Який виявляє глибоку повагу, пошану до кого-небудь (про людину). // Сповнений виразу глибокої поваги, пошани до кого-небудь.

3. Шанувати – 1. Відчувати або виявляти глибоку повагу, пошану до когось; поважати. 2. Виявляти турботу, дбати про кого-небудь; піклуватися,

доглядати. // Ставитися з особливою повагою, ніжністю, виявляючи турботу, піклування (переважно про членів родини) [58, с. 1388].

Отже, шанобливе ставлення – це вияв глибокої поваги, пошани до людей, який ґрунтується на визнанні особистих заслуг, соціального статусу, моральних та індивідуальних чеснот чи якостей людини.

У словникових джерелах поняття «повага» тлумачиться як: «почуття шани, прихильне ставлення, що ґрунтується на визнанні чиїх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось, чогось» [58, с. 805]; «як таке ставлення до людини, що реалізує на практиці (в певних діях, поведінкових актах, формах суб'єктивного ставлення) визнання людської гідності» [178, с. 333]; «як почуття, пов'язане із спрямованістю особистості, її переживаннями, усвідомленням об'єкта поваги як свого ідеалу» [273, с.391].

Інший аспект зазначеної категорії пов'язаний з почуттям пошани, відносин між людьми, що базуються на визнанні досягнень [199, с.819].

Повага, як практична реалізація визнання людської гідності, знаходить доповнення в пошані, що реалізує насамперед визнання особистісних чеснот індивіда та його належності до певних спільнот. Повага у вузькому етичному значенні цього терміна також, звичайно, передбачає активність особистості, спрямовану на реалізацію нею потенціалу власної людяності [178, с. 333-334].

Аналіз категорії «повага» у словникових джерелах надав можливість дійти такого висновку. Повага – якість людини, що передбачає таке ставлення до людини, в якому визнається гідність особистості, визнання її досягнень і включає в себе справедливість, рівність прав, уважне ставлення до переконань, прагнень людей, чуйність, ввічливість, делікатність, скромність є основою для відносин співробітництва і довіри між людьми. Таким чином, повага до батьків є соціальною якістю, що проявляється у взаємодії з людиною і характеризує рівень її вихованості.

Почесне місце батькам у своїх творах відводили українські письменники О. Вишня, О. Довженко, І. Котляревський, Б. Лепкий, І. Нечуй-Левицький,

В. Сосюра, І. Франко, В. Чемерис, Леся Українка, Т. Шевченко. Вважалося, що син повинен успадкувати професію батька, а дівчина готувалася стати господинею дому. У спогаді О. Вишні «Як ми колись училися» читаємо, що в сільській місцевості хлопець біля батька «вчився погоничувати, тесати, стругати, а дівчинка – коноплі брати, тіпати, прясти, вишивати» [56, с. 26]. В історичному романі В. Чемериса «Ольвія» батько головної героїні виступає владним і рішучим владикою. Його слово – закон як для підлеглих, так насамперед і для доньки. Саме він, батько, а не мати, є основним вихователем, наставником і «дороговказом» у житті дівчини. Влаштуванням долі своїх синів, як відомо, займався й Тарас Бульба. А з автобіографічного оповідання І. Франка «У кузні» («Із моїх спогадів») дізнаємося, що письменник безмежно вдячний за своє гарне виховання. Він стверджував, що йому в спадок від батька перейшла доброта, справедливість, щирість, любов і шана до людей. І. Франко, маючи високий рівень педагогічної культури, позитивно впливав на виховання свого сина Тараса.

І. Франко і Леся Українка у вихованні дітей належну увагу надавали авторитету батьків. Адресуючи свої твори маленьким читачам (цикл поезій «В дитячому крузі», казки тощо), поетеса Леся Українка тактовно й мудро спрямовує їхню увагу на усвідомлення таких понять, як добро і зло, прекрасне чуже і далеке та рідний край; акцентує на тому, що найвища цінність серед людей – це чесність, шанобливість, правдивість, милосердя.

Нелегка чесна праця, готовність прийти на допомогу давали право О. Довженку бачити батька гідним поваги: «З нього можна було писати лицарів, богів, апостолів, великих учених чи сіятелів, він годився на все. Багато народив він хліба, багатьох нагодував, урятував од води, багато землі переорав...» [87, с. 39].

В. Сухомлинський створив цілісну концепцію виховання, актуальну і в рамках сучасної освіти, центральною ідеєю якої є проблема виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків. Видатний педагог повагу до дорослих, як важливу моральну якість особистості, аналізує з позиції

загальнолюдських цінностей, які знаходять відображення у вчинках людини. Звертаючись до дітей, учений доводив цінність ставлення до іншої людини: «Ви живете серед людей. Кожен ваш вчинок, кожне ваше бажання відображається на людях. Знайте, що існує межа між тим, що вам хочеться, і тим, що можна. Ваше бажання – це радість або сльози ваших близьких. Перевіряйте свої вчинки свідомістю: чи не заподіюєте ви зла, неприємностей, незручностей людям своїми вчинками» [289, с. 192].

Без шанобливого ставлення до людей похилого віку, батьків жодна нація не може претендувати на гармонійний розвиток, збереження культурних цінностей і моральності в цілому. В. Сухомлинський твердо переконаний у тому, що пошана дитини до інших людей починається з родини. Любов і дружба, взаємна підтримка матері та батька – наочний приклад для дитини моральних відносин між людьми. Спираючись на свій педагогічний досвід, павлицький мислитель дає таке напуття батькам: «Любячи своїх дітей, учіть їх любити вас, не научите – плакатимете на старості – ось, на мій погляд, одна з наймудріших істин материнства і батьківства» [286, с. 205].

Зазначаючи важливість шанобливого ставлення до батьків, дідусів і бабусь, В. Сухомлинський висловлює дітям такі настанови: «Будьте добрими дітьми своїх батьків і матерів. Три нещастя є в людини: смерть, старість і погані діти – говорить українська народна мудрість»; Хороші діти – спокійна старість, погані діти – старість стає пеклом. Пам'ятайте: як ви, діти, шануєте своїх батьків, так і ваші діти шануватимуть вас, коли ви станете батьками і матерями» [290, с. 212].

В. Сухомлинський уважав, що в сім'ї повинен бути культ матері та влада батька. Авторитет батька – як у домашньому колі, так і в громадській сфері духовного життя українців – високий. Та й виховний вплив його на дітей вагомий. Втрачене в ньому надолужити важко, а втім і неможливо: «не навчив батько, не навчить і дідько» [298, с. 187]. Батько приносить у виховання дух чоловічої твердості, принциповості, чіткої організованості,

спартанства; мати вносить у виховання душевну м'якість, ніжність, ласку. Таким чином створюється гармонія у вихованні.

Доброю сім'єю В. Сухомлинський називає сім'ю, в духовному початку якої стоїть розумна, духовно багата, горда мати. Від неї виходить духовна сила, що морально дисциплінує батька, яка утверджує в нього почуття відповідальності за сім'ю. Роль батька в сім'ї визначається його відповідальністю. Батькова воля дисциплінує думки, почуття, бажання дітей. Мужність його – в умінні захищати, берегти дітей і жінку. Прикладом духовної єдності і дружби батьків і дітей є праця В. Сухомлинського «Листи до сина». Видатний педагог уважав за необхідне виховання майбутніх батьків і матерів, моральну й духовну підготовку наших синів і дочок до високої місії батька й матері. Він підкреслював, що безвідповідальне ставлення молодих батьків до виховання своїх дітей дорого обходиться суспільству [286].

Пріоритетною в поглядах О. Захаренка була ідея виховання поваги до батьків, старших, коли сім'я – головний осередок, де з покоління до покоління передаються моральні цінності, а першоосновою їх формування є взаємовідносини між батьками та повага до старших людей. Повага до батьків, – зазначав О. Захаренко, – є вічною естафетою, законом життя, що необхідно свято берегти і передавати з покоління в покоління» [111, с. 6].

О. Тимофєєва розглядає шанобливе ставлення до батьків як інтегративну характеристику особистості, що відображає сформованість когнітивного (знання про зміст поняття «шанобливе ставлення»), емотивного (вміння розрізнати емоційний стан батьків і адекватно на нього реагувати; прояв співчуття до батьків), діяльнісного (вчинки, дії, спрямовані на надання допомоги батькам, прояв турботи про них) компонентів [294].

О. Бутенко визначає поняття «шанобливе ставлення до матері» як моральну категорію, в основі якої лежить позитивне ставлення, певні моральні знання та гуманні вчинки дітей стосовно матері [52, с. 123-124]. Таке ставлення виявляється в повазі, турботі, гуманності, доброзичливості,

довірі, допомозі, неприпустимості до жорстокості, насилля та зла по відношенню до неї.

Утвердження найвищих людських чеснот, співзвучних християнським заповідям, зокрема шанобливого ставлення до батька, є головним моментом розвитку духовності дитини на будь-якому віковому етапі становлення особистості (Л. Бондар [41], В. Сухомлинський [290], К. Ушинський [300]).

Ми розглядаємо категорію «шанобливе ставлення» насамперед як компонент морального виховання, адже з позицій теорії і практики виховання повага до інших входить у структуру особистості як одна з провідних моральних якостей [158, с. 105]. Отже, принципово важливою в аспекті започаткованого дослідження є зорієнтованість на розуміння поняття моральне виховання особистості.

Шанувати батька і матір означає бути шанобливими в словах і діях, а також віддавати належне їхньому становищу. Грецьке слово, що позначає шану, значить «звеличувати, цінувати і дорожити». Пошана полягає в повазі не тільки за заслуги, але й за статус. Діти повинні шанувати своїх батьків, не залежно від того, чи «заслуговують» їхні батьки цього, чи ні.

Відзначимо, що термін «шанування старших» має на увазі шанобливе ставлення до батьків, старших родичів, членів сім'ї, а також до всіх людей похилого віку. Шанобливе ставлення є одним з компонентів моральності. Воно зумовлене різними чинниками, серед яких можна виділити: чинники соціального досвіду (вплив суспільства, традиції, соціальні стереотипи і настанови); моральні (відповідь на любов, повага до досягнень старших, вдячність за виховання); релігійні (гріховна сутність неповаги до старших, батьків); прагматичні (можливість отримати пораду, трансляція досвіду культурних цінностей і традицій) [158, с. 106].

Шанобливе ставлення до батьків є основою всіх моральних почуттів особистості. Шанування старших, турбота про них, обережне й ніжне ставлення до матері, повага до батька й захоплення ним – неодмінна умова

розвитку всіх громадянських почуттів особистості, виховання високої культури людини.

Найважливішим компонентом морального виховання є шанобливе ставлення до батька. Цей етап становлення особистості характеризується внутрішньою значеннєвою спрямованістю людини на досягнення результатів, які принесуть благо іншим. Шанобливе ставлення до батька, на думку Л. Ковінько, містить у собі такі ознаки: слухняність, допомога, співпереживання стану близької людини (емпатія), доброзичливість [66]. Слід ураховувати, що обмежений моральний досвід, емоційність і слабкість вольової сфери визначають наслідування дошкільника й роблять його надзвичайно сприйнятливим до впливу до навколишнього середовища [66].

Шанобливе ставлення дітей до батька є ознакою гуманних стосунків між ними. Т. Алексеєнко стверджує, що гуманні взаємини – це різновид моральних стосунків, які виявляються в доброзичливості, довірі, пошані, турботі, допомозі, справедливості [4, с. 33]. Гуманність є способом міжособистісних стосунків, за яких кожний ставиться до іншого, як до самого себе.

Шанобливе ставлення до батька розуміємо як важливу властивість гуманної особистості, яка проявляється у ставленні до батька як до цінності та означає прагнення його зрозуміти, співпереживати, проявляти посильну турботу про нього [159, с. 233].

Шанобливе ставлення до батька не є вродженою якістю, а формується в процесі життєдіяльності. Тому не останню роль у формуванні цієї моральної якості відіграє сімейне виховання. «Як від яблуні соки у гілки свої, так батьківський дух і норів переходить у дітей, поки відлучаться і знову вкоріняться», – небезпідставно стверджує український філософ Г. Сковорода про неоцінне значення сімейного виховання [54, с. 436].

У вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку можна виділити такі тенденції: від того, як ставляться батьки один до одного і до своїх дітей залежить, як дивляться їхні діти на світ і на самих себе; від

мудрості батьківської любові залежить, як діти будуть ставитися до довколишніх; від того, як батьки ставляться до своїх батька й матері, залежатиме ставлення їхніх дітей до них.

У структурі шанобливого ставлення до батька можна виокремити: а) потребу дитини бути завжди шанобливою до батька і зміцнювати в собі цю якість; б) знання правил і норм шанобливості; в) внутрішнє прагнення (почуття) і переконання в необхідності дотримання цих норм і правил; г) володіння вміннями і навичками виявляти шанобливість; г) здатність до прояву вольових зусиль і прагнень залишатися шанобливими за будь-яких умов [159, с. 235].

На нашу думку, вихованню шанобливого ставлення до батька сприяє доброзичливе спілкування батька і дітей, високий моральний авторитет батька, дотримання такту, культури, етики спілкування, володіння методикою й технологією управління процесом спілкування; погодженість методів і засобів впливу на дітей не тільки між батьками, а й між батьками та вихователями.

Процес виховання шанобливого ставлення до батька включає в себе:

- а) формування в дітей потреби у виробленні шанобливого ставлення;
- б) включення їх в активну пізнавальну діяльність з оволодіння знаннями щодо сутності шанобливого ставлення до батька, способи його прояву і виховання відповідних почуттів, поглядів і переконань;
- в) практичне формування вмінь, навичок і звичок поведінки, пов'язаних з виховуваною якістю;
- г) розвиток здатності до прояву вольових зусиль, що дозволяють долати труднощі і перешкоди, пов'язані з дотриманням тих чи тих норм поведінки.

На основі визначення змісту домінуючих дефініцій «виховання», «моральне виховання», «ставлення», «шанобливе ставлення», «старший дошкільний вік» визначимо поняття «шанобливе ставлення до батька» як моральну якість, в основі якої лежить позитивне ставлення, певні моральні знання та гуманні вчинки дітей стосовно батька. Таке ставлення розглядаємо

з позицій моральних стосунків, що виявляються в повазі, турботі, гуманності, доброзичливості, милосерді, довірі, допомозі.

На основі узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічних джерел було визначено підготовку майбутніх вихователів до виховання в дітей дошкільного віку шанобливого ставлення до батька як частину цілісного педагогічного процесу у виші, який спрямований на розвиток мотиваційно-ціннісного ставлення студентів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька, використання досягнень сучасної психолого-педагогічної науки і практики для підвищення ефективності процесу виховання дошкільників, розвиток моральності як високого показника самосвідомості майбутнього вихователя і самовдосконалення.

Результатом навчально-виховного процесу у виші є професійна підготовленість майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька, під якою розуміємо інтегральну якість, у якій поєднуються мотиваційний, теоретичний і практичний компоненти. Така підготовленість ґрунтується передусім на усвідомленні значущості виховання в дітей шанобливого ставлення до батька, системі знань щодо сутності виховання шанобливості та методики здійснення означеного виду діяльності, практичних умінь та навичок, що забезпечують високі результати у розв'язанні професійних завдань з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

1.4. Стан підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку в педагогічному процесі вишів

Для з'ясування стану підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку було здійснено: а) аналіз навчального плану, програм, підручників; б) анкетування

батьків, вихователів дошкільних навчальних закладів та бесіда з дітьми старшого дошкільного віку.

З метою виявлення наповнюваності планів підготовки фахової спеціальності «Дошкільна освіта» дисциплінами, що забезпечують підготовку вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, було проаналізовано навчальні плани Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Одеського Державного закладу «Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського».

Було проаналізовано навчальний план Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського, за яким працює факультет розвитку дитини з метою підготовки бакалаврів зі спеціальності: 6.010101 «Дошкільна освіта» освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки «Бакалавр». З аналізу навчального плану видно, що для підготовки майбутнього вихователя передбачається вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, що містять теми з морального виховання дітей дошкільного віку, обсягом 780 годин, з яких 397 год. – аудиторні заняття і 383 години для самостійної роботи.

Розподіл годин на дисципліни подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Фрагмент навчального плану з фахових дисциплін, у змісті яких є матеріал з морального виховання дітей дошкільного віку

№ п/п	Назва дисципліни	К-ть кредитів	Загальний обсяг годин	Аудиторні		Самостійна робота
				л.	пр.	
1.	Педагогіка загальна	4	120	32	32	56
2.	Педагогіка дошкільна	6	180	47	35	98
3.	Етнопсихологія	3	90	28	17	45
4.	Психологія дитяча	6	180	64	32	84

Продовження таблиці 1.1

5.	Методика проведення занять з народознавства в сучасних ДНЗ	2	60	14	18	28
6.	Теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами	3	90	15	31	44
7.	Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства	2	60	16	16	28
	Всього	26	780	216	181	383

Як свідчить таблиця, за навчальним планом відводиться достатня кількість годин на вивчення навчальних дисциплін.

Навчальним планом Одеського Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Інституту дошкільної і соціальної педогогіки пропонуються навчальні дисципліни «Дошкільна педагогіка», «Теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами», «Сімейна дошкільна педагогіка».

Курс «Дошкільна педагогіка» передбачає формування у студентів знань про особливості виховання і навчання дітей дошкільного віку. На вивчення курсу програмою відведено: загальна кількість – 240 годин, з яких 150 години аудиторні (90 годин – лекції, 60 годин – лабораторні і практичні заняття), 90 годин – самостійна робота. На опанування студентами змісту і методів морального виховання дітей дошкільного віку відведено всього 15 годин, що включають 6 аудиторних годин аудиторні (4 години лекції та 2 години практичних занять), 8 годин – самостійної роботи. На основі цих знань у студентів повинні бути сформовані вміння: планувати,

організовувати і реалізовувати виховні аспекти педагогічного процесу в дошкільному закладі; забезпечувати диференційований підхід до вихованців. Програма містить завдання для самостійної роботи студентів, спрямовані на розвиток їхньої творчості та самостійності при вирішенні педагогічних ситуацій, розвиток прогностичних умінь. Отже, обмежена кількість годин не передбачає підготовку майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька. Курс «Теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами» є інтегрованим і тісно пов'язаним з циклом психолого-педагогічних та соціологічних дисциплін. Цей курс має на меті розширити теоретичні знання майбутніх вихователів про історію родинного виховання; допомогти студентам сприймати родини як партнерів у виховному процесі; практично вправлятися в умінні організовувати роботу з батьками, прогнозувати спільну роботу з родиною. Тематичним планом передбачено загальну кількість – 90 годин, з них 60 години аудиторних і 30 годин самостійної роботи, в тому числі лекцій – 24 години, 36 годин семінарських занять. Увесь навчальний матеріал поділений на два змістові модулі, які, у свою чергу, складаються з окремих тем. У першому модулі розглядаються такі питання: функції батька і матері в сучасній родині, їхня роль у вихованні дітей; стан сім'ї в сучасному суспільстві, культура сімейного спілкування; традиції виховання дітей в українській родині; педагогічні умови виховання дітей у сім'ї; вибір і використання педагогічних форм, методів і прийомів виховання дітей; загальні проблеми поведінки дітей.

У другому модулі висвітлюються такі проблеми: соціально-педагогічне значення співпраці батьків і педагогів у процесі виховання дітей; форми співробітництва батьків і педагогів; діагностика виховних можливостей сім'ї; виховна робота серед батьків. Зауважимо, що в матеріалах курсу «Теорія і методика співпраці дошкільного навчального закладу з родинами» лише дотично розглядаються питання щодо шанобливого ставлення до батьків.

Курс «Сімейна дошкільна педагогіка» спрямовано на розвиток у майбутніх вихователів професійного інтересу до проблем виховання дитини

дошкільного віку в сім'ї. Навчальним планом на вивчення курсу, що складається з трьох модулів, передбачено чотири кредити – 120 годин, до яких входять: аудиторних – 66 годин; лекційних – 32 години; практичних – 34 години. На основі отриманих знань про специфічні особливості індивідуального виховання в сім'ї, роль і місце виховання в сім'ї в студентів повинно бути сформовано такі вміння: аналізувати та оцінювати виховний потенціал сім'ї; розробляти власні технології індивідуального виховання на основі знань про психолого-педагогічні особливості дошкільників різного віку; реалізувати індивідуально-персоніфіковану модель педагогічної взаємодії з батьками з метою цілісного педагогічного впливу на дитину.

Як бачимо, програми передбачають для вивчення студентами матеріал з морального виховання дошкільників, сімейного виховання, стосунків між членами родини та роботи з батьками, але конкретно він не спрямований на підготовку майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

Проаналізуємо навчальні програми підготовки студентів за спеціальністю «Дошкільне виховання» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр», створені на основі Галузевих стандартів вищої освіти, затверджених Міністерством освіти і науки України та Міністерством праці (2004 р.) [238]. Студентам пропонуються навчальні дисципліни «Дошкільна педагогіка», «Історія дошкільної педагогіки», «Народознавство», «Сімейна дошкільна педагогіка».

Вивчення курсу «Дошкільна педагогіка» передбачає формування у студентів знань про значення дошкільного дитинства для становлення особистості дитини; особливості виховання дітей дошкільного віку; шляхи вивчення та врахування потреб й інтересів дітей в навчально-виховному процесі. На вивчення теми «Моральне виховання дітей дошкільного віку» програмою відведено загальну кількість – 22 години, що включають 14 годин аудиторних (4 години лекції, 6 годин семінарських, 2 години практичних), 8 годин – самостійна робота. Студенти вивчають завдання морального

виховання; закономірності цього процесу, методи морального виховання і гуманної поведінки; виховання основ гуманізму: доброзичливість, турботливість, людяність, справедливість. Програмою не виділено години для вивчення виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків.

Навчальний курс «Історія дошкільної педагогіки» складається з трьох модулів і передбачає формування у студентів знань про розвиток освіти та виховання в різних країнах, а також в Україні в різні історичні епохи [238, с. 52]. На основі цих знань у студентів повинні бути сформовані вміння: систематизувати та аналізувати процес розвитку історико-педагогічних явищ; інтегрувати найбільш значні досягнення в практику сучасного дошкільного закладу; об'єктивно оцінювати та критично ставитись до явищ та думок, які на цей час є обмеженими та застарілими, не актуальними в нових умовах. У II модулі вивчається історія педагогічної думки в Україні. Всього за навчальним планом на вивчення II модуля «Історія педагогічної думки в Україні» виділено 56 годин, з них: 16 годин – лекційних, 16 годин – семінарських занять, 24 години – самостійних занять. Студенти вивчають педагогічну діяльність Н. Лубенець, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського.

У курсі «Методика проведення занять з народознавства» передбачено ознайомити студентів з історією розвитку та становлення української етнопедагогіки, її теоретичними засадами; українською національною культурою, виховними традиціями і звичаями народу; змістом і завданнями народознавчої роботи з дітьми дошкільного віку [238, с. 108]. Увесь курс розрахований на 36 аудиторних годин. З яких лекційних – 18 годин, семінарських – 18 годин. На самостійне опрацювання – 72 години. За структурою програма включає вісім розділів. У IV розділі студенти вивчають культуру родинних стосунків; традиції української сім'ї. На вивчення цього розділу програмою передбачається 4 аудиторні години (2 години лекції, 2 години семінарські), 10 годин – самостійна робота. Вивчення курсу передбачає активну самостійну роботу студентів, яка передбачає вивчення

етнографічної, народознавчої, науково-методичної літератури, дослідження власних родинних традицій. Зміст розділу не передбачає підготовку студентів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

Курс «Сімейна дошкільна педагогіка» спрямовано на розвиток у студентів професійного інтересу до питань та проблем виховання дитини дошкільного віку в сім'ї, усвідомлення важливості та необхідності для формування особистості дитини повноцінної родини, яку об'єднує почуття любові та довіри [238, с. 149]. Передбачено вивчення психолого-педагогічних основ сімейного виховання, тенденцій виховання дитини в сім'ї, місця й ролі сімейного вихователя у виховному полі сім'ї. Навчальний курс і програму за змістом умовно поділяють на три блоки. Години розподіляються таким чином: аудиторних – 80 годин: лекційних – 36 годин, семінарських та практичних – 36 годин, лабораторних – 8 годин. На самостійне опрацювання матеріалу виділено 120 годин. II блок «Сім'я як соціальний інститут становлення та розвитку особистості людини» вміщує 18 тем, на вивчення яких програмою відводиться 36 аудиторних годин. Це такі теми: виховний потенціал сім'ї; психолого-педагогічні основи сімейного виховання; виховання дитини в сім'ї; методи вивчення виховання дитини в сім'ї; основні види та особливості сімейного виховання. На вивчення кожної з названих тем програмою відводиться по 2 години лекції. По дві години семінарських занять передбачено програмою на вивчення студентами таких тем: роль батька і матері у вихованні дитини; виховання дитини одним батьком; принципи та стратегія сучасного сімейного виховання; домашні конфлікти: механізми та профілактика; використання досвіду етнопедагогіки в індивідуальному вихованні дитини. До III блоку «Педагогічна взаємодія з батьками в умовах індивідуального виховання» належать 12 тем, на вивчення яких програмою передбачено 24 аудиторні години. Дотичними до нашої теми є такі: психолого-педагогічні основи взаємодії з різними типами сімей; особливості педагогічної взаємодії з різними типами сімей та ін., на вивчення яких програмою передбачено по 2 години лекції. Програмою визначено

завдання для самостійної роботи студентів за блоками. Але проблема виховання в дітей шанобливого ставлення до батька в програмі не передбачена для вивчення ні на лекціях, ні в самостійній роботі.

Проаналізуємо програми фахових дисциплін, за якими навчаються студенти Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського спеціальності «Дошкільна освіта» факультету розвитку дитини.

Враховуючи те, що підготовка фахівців у галузі дошкільної освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр» вимагає тривалості навчання на денній формі чотири роки, навчальними планами вишу передбачено крім інваріантної частини і варіативну. Такі дисципліни як: «Педагогіка загальна», «Педагогіка дошкільна», «Етнопсихологія», «Методика проведення занять з народознавства» передбачено інваріантною частиною навчального плану.

Мета курсу «Загальна педагогіка»: сприяти становленню у студентів цілісного наукового світогляду, загальнонаукової, загальнокультурної, комунікативної і соціальної компетентності на основі засвоєння знань про освіту, навчання, виховання, оволодіння засобами пізнавальної і практичної діяльності [105]. У ньому весь навчальний матеріал поділено на чотири змістові модулі, які, у свою чергу, складаються з окремих тем. На вивчення курсу програмою відведено загальну кількість 120 годин, що включають 32 години лекції, по 16 годин – практичні та індивідуальні, 56 годин – самостійної роботи. У IV модулі «Теорія виховання» передбачено вивчення таких тем: «Мета і завдання виховання в сучасній школі, дошкільному навчальному закладі»; «Методи виховання. Класифікація методів виховання. Форми організації виховання»; «Діагностика вихованості. Критерії вихованості»; «Сімейне виховання в різні періоди розвитку суспільства». На вивчення четвертого модуля програмою відведено 8 лекцій, 4 практичні години, 4 індивідуальні години та 14 годин самостійної роботи. Курс «Загальна педагогіка» містить матеріал з формування національної самосвідомості особистості зокрема, серед системи моральних цінностей

виокремлено такі групи: сімейні (стосунки поколінь, закони подружньої вірності, піклування про дітей, пам'ять про предків, тощо), цінності особистого життя (риси характери людини, поведінка, приватне життя), неписані закони кодексу лицарської честі – козацька педагогіка – (виховання любові до батьків, рідної мови, вірності в коханні, шанобливого ставлення до України, шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі, уміння завжди і всюди поступати благородно шляхетно, виявляти інші чесноти). Розглядаючи питання національного виховання, навчальним курсом передбачено ознайомлення студентів з розділами етнопедагогіки: педагогічна деонтологія, дитинознавство, фамілістика. Програма включає теми практичних занять, самостійної роботи, індивідуальні навчально-дослідні завдання для студентів. По завершенні вивчення загальної педагогіки майбутні вихователі повинні знати особливості національної системи виховання; специфіку виховного процесу як педагогічного явища, його закономірності та особливості організації в різних типах освітніх закладів; сутність родинного виховання, його взаємозв'язок із суспільним вихованням на різних вікових етапах розвитку дитини.

Основною метою курсу «Педагогіка дошкільна» є підготовка фахівців дошкільного профілю, здатних здійснювати всебічний розвиток особистості дитини, використовуючи надбання народної педагогіки, а також досягнення педагогічної науки і передової практики дошкільного виховання [244]. Вивчення курсу передбачає формування у студентів знань про моральне виховання дітей дошкільного віку; умінь планувати, організувати і реалізувати виховні аспекти педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі. Курс складається з трьох модулів. II модуль «Зміст і методи виховання дітей дошкільного віку» передбачає формування вміння майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів виховувати в дошкільників основи гуманізму: доброзичливість, турботливість, людяність. На вивчення теми «Моральне виховання дітей дошкільного віку» програмою відведено загальну кількість 14 годин, що включають 6 годин аудиторні (2

години лекції та 2 години індивідуальні), 4 години – самостійної роботи. У «Педагогіці дошкільній» у розділі «Моральне виховання» розкриваються цінності, що виховуються в дітей кожної вікової групи дошкільного закладу (молодший, середній, старший дошкільний вік) та вплив на ціннісні орієнтації дітей з боку батьків. Програмою не виділені години для вивчення виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

Завдання самостійної роботи студентів спрямовані на розвиток їхніх аналітичних умінь у процесі роботи з основною та додатковою літературою, творчості та самостійності при вирішенні педагогічних ситуацій, розвиток прогностичних умінь та відповідальності за прийняті рішення.

Навчальна дисципліна «Етнопсихологія» є важливою складовою в підготовці майбутнього вихователя, формує у студентів уміння використовувати відповідні навчально-виховні педагогічні технології з урахуванням етнічних особливостей учасників навчально-виховного процесу [245]. Курс складається з п'яти модулів, на вивчення яких програмою відведено загальну кількість – 90 годин, що включають 32 години аудиторні (22 години лекції, 10 годин – практичні заняття та 13 годин індивідуальні), 45 годин – самостійної роботи. У II модулі (загальна кількість 18 годин) студенти вивчають основні статичні характеристики, а в модулі III (загальна кількість 18 годин) – основні динамічні характеристики етносу. У результаті вивчення курсу «Етнопсихологія» студенти повинні засвоїти основні характеристики етносу (психічний склад етносу, архетипи, ментальність, національний характер, національна свідомість, етнічна самосвідомість); етнопсихологічні особливості педагогічного спілкування.

Слід зауважити, що в матеріалах курсу «Етнопсихологія», «Педагогіка дошкільна» лише дотично розглядаються питання щодо шанобливого ставлення до батьків, а саме: в «Етнопсихології» йдеться про виховання почуття жалю, доброти, співпереживання, поваги до старших у сім'ї, про допомогу старшим і людям похилого віку.

Курс «Дитяча психологія» спрямований на формування у студентів такої виховної позиції, за якої дитина сприймається як самоцінна й неповторна особистість, здатна до волевиявлення та ініціативи. На вивчення курсу програмою відведено загальну кількість 180 годин, що включають 96 годин аудиторні (64 години лекції, 32 години семінарські і практичні заняття, 84 години – самостійна робота). У модулі «Формування особистості дошкільника» змістовий модуль присвячений моральному становленню особистості дошкільника. На вивчення тем змістового модуля «Моральне становлення особистості дошкільника» програмою відведено загальну кількість 18 годин, що включають 4 години лекції, 2 години – практичні, 3 – індивідуальні і 9 годин самостійної роботи. Студенти вивчають такі питання: умови морального розвитку особистості дитини; самосвідомість і самооцінка дошкільника; розвиток моральної поведінки в дошкільному віці; темперамент і характер дитини дошкільного віку; причини негативних особистісних утворень у дошкільників. Програмою передбачені семінарсько-практичні заняття, самостійна робота, проте жодна з форм роботи не спрямована на підготовку майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

У курсі «Методика проведення занять з народознавства» передбачено підготовку майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до ефективного вирішення завдань національного виховання засобами української народної педагогіки [248]. Програма складається з двох змістових модулів, на вивчення яких відведено загальну кількість – 108 годин: лекційних – 32 години, семінарських та практичних – 4 години, індивідуальних – 18 годин. На самостійне опрацювання матеріалу виділено 54 години. У другому модулі майбутні вихователі вивчають методику ознайомлення дітей з родинними відносинами та сімейними традиціями в Україні. На вивчення даної теми програмою відведено загальну кількість – 10 годин, з яких лекційних – 2 години, практичні – 2 години, індивідуальні – 2 години, для самостійної роботи – 3 години. У курсі передбачено формування

в майбутніх вихователів уміння планувати народознавчу роботу з дітьми дошкільного віку; добирати різноманітні форми навчально-виховної роботи; здійснювати різноманітні форми просвітницької роботи серед батьків, широко використовуючи народні та родинні свята.

У переліку дисциплін, що містяться в змісті варіативної частини, пропонуються такі спецкурси: «Теорія і методика співпраці з родинами», «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства».

Метою курсу «Теорія і методика співпраці з родинами» є розширення теоретичних знань студентів про історію української родини, родинного виховання, сучасну типологізацію сімей та їхні основні педагогічні проблеми [247]. Програма навчальної дисципліни складається з двох модулів і за змістом умовно поділяється на такі блоки: сім'я як соціокультурне середовище, в якому виховується дитина; співпраця дитячого садка з родинами. Години розподіляються таким чином: загальна кількість – 108 годин: лекційних – 14 годин, семінарських та практичних – 22 години, індивідуальних – 18 годин. На самостійне опрацювання матеріалу виділено 54 години. У програмі подаються теми практичних занять і для самостійної роботи. Під час вивчення I модуля студенти вивчають такі питання: особливості становлення та розвитку інституту сім'ї в Україні; стан сім'ї в сучасному суспільстві; дитина в сім'ї та дитячому садку; теоретико-методологічні основи сімейного виховання; роль батьківського спілкування у вихованні дитини. Вивчення II модуля передбачає розгляд таких питань: взаємодія інститутів родинного і суспільного виховання дітей дошкільного віку; дошкільний навчальний заклад і сім'я; форми і методи взаємодії дошкільного навчального закладу із сім'єю; педагогічна просвіта сучасних батьків. Програма включає практичні заняття, самостійну роботу студентів.

Мета навчальної дисципліни «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства» – підготовка студентів до усвідомленого батьківства, реалізуючи індивідуальний підхід та враховуючи внутрішню і зовнішню детермінацію, співвідносячи природні та соціальні чинники

поведінки людини [246]. Ознайомлення студентів із основними психологічними особливостями дитини та законами розвитку дітей. Курс «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства» передбачає формування у студентів знань і вмінь щодо сутності, специфіки, форм, методів роботи з дітьми різних вікових категорій; забезпечити ґрунтовну й всебічну підготовку студентів до створення родини та усвідомленого батьківства. Увесь курс розрахований на 60 аудиторних годин. З яких лекційних – 16 годин, семінарських і практичних – 16 годин. На самостійне опрацювання – 28 годин. За структурою програма включає 2 модулі. На вивчення I модуля «Психологічні особливості сучасної сім'ї» програмою відведено загальну кількість 40 годин, з яких лекції – 10 годин, семінарські та практичні заняття – 10 годин, самостійна робота – 20 годин. Студенти вивчають такі питання: сучасний стан української родини; проблеми стабільності шлюбу і сім'ї; сім'я та її вплив на формування особистості дитини; народження дитини. На вивчення II модуля «Діяльність сімейного психолога щодо надання психологічної допомоги сім'ї» програмою відведено загальну кількість 20 годин, що включають 6 годин лекцій та 6 годин семінарські та практичні заняття, 8 години програмою відводиться на самостійну роботу. Студенти вивчають такі питання: роль батьків у підготовці підростаючого покоління; сімейний конфлікт, спілкування в сім'ї, сім'я і праця, сім'я і відпочинок; сімейне спілкування без насильства і маніпуляцій. У програмі подаються теми семінарсько-практичних занять і для самостійної роботи.

У жодній із зазначених дисциплін, передбачених навчальним планом, не подається матеріал пов'язаний із вихованням поваги в дітей до членів родини, самого себе, вихованням моральних якостей, необхідних для закладання основ громадського виховання.

Крім того загальна кількість годин, що відводиться на вичитку передбачених планом дисциплін, складає дві години на тиждень упродовж усього терміну навчання студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем

«Бакалавр». Не дивлячись на це, проблемі морального виховання дошкільників присвячується лише вісім аудиторних годин, що включають у себе дві години лекції з дошкільної педагогіки та шість годин практичних занять курсів «Дошкільна педагогіка», «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства». Проте така мала кількість годин не передбачає підготовку вихователів до методики роботи зі старшими дошкільниками з виховання шанобливого ставлення до батька.

Таким чином, аналіз програм фахових дисциплін з підготовки бакалаврів спеціальності «Дошкільна освіта» вказує, що ними конкретно не передбачається підготовка майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку. Запропоновані програми мають недостатні можливості для підготовки майбутніх вихователів до виховання дітей в окресленому напрямку.

Проаналізуємо підручники, за якими навчаються майбутні вихователі дошкільних навчальних закладів.

До вивчення навчальної дисципліни «Методика проведення занять з народознавства в сучасних дошкільних навчальних закладах» студентам рекомендовано навчальний посібник А. Богуш «Українське народознавство в дошкільному закладі» [32]. Мета посібника – навчити майбутніх вихователів працювати з народознавчим матеріалом, застосовувати його в роботі з дошкільниками різних вікових груп. Студенти вивчають методику ознайомлення дітей з родинними стосунками, з родиною, родоводом, сімейними традиціями, обрядами, святами України.

У навчально-методичному посібнику авторів А. Марушкевича, В. Постового, Т. Алексеєнко «Родинна педагогіка» розглянуто історію розвитку родинного виховання в Україні, вплив виховних традицій на становлення характеру дитини, проблеми формування педагогічної культури батьків, виховання дітей у молодій сім'ї, основні напрямки співпраці родини, освітньої установи, громадських організацій у забезпеченні виховання моральності дітей [181].

У «Педагогіці родинного виховання» авторів А. Кузьмінського, В. Омеляненка виховання дітей у сім'ї розглядається як на основі надбань наукової педагогіки, наукового світового досвіду в царині виховання, так і на основі вікових традицій, звичаїв, вірувань українського етносу, врахування особливостей національної ментальності. Процес виховання дитини висвітлюється відповідно до етапів її психолого-фізіологічного розвитку, всебічно розглядаються різноманітні аспекти морального виховання. Особлива увага приділяється висвітленню діяльності батьків у процесі реалізації провідних функцій родини.

Отже, аналіз підручників, посібників дає можливість дійти висновку, що в них наявний матеріал з виховання моральних якостей, розвитку моральної поведінки дітей дошкільного віку. Але не робиться акцент на вихованні в дітей шанобливого ставлення до батька.

На нашу думку, вивчення стану підготовки майбутніх вихователів буде не повним, якщо не проаналізувати стан виховання шанобливого ставлення до батька в практиці роботи сучасних дошкільних навчальних закладів та потребу в методичних розробках з означеної проблеми з боку педагогічних працівників дошкільних навчальних закладів та батьків. З цією метою було проведено анкетування батьків, вихователів дошкільних закладів та бесіда з дітьми дошкільного віку (див. додаток А).

Проаналізуємо результати анкетування батьків. На запитання «Чи притаманні Вашій дитині такі моральні якості, як: вихованість, гуманність, повага, доброта, дисциплінованість?» 10% батьків відповіли, що притаманні; 60% батьків сказали: «Притаманні, але не завжди в кожному конкретному випадку вони проявляються»; 30% висловились, якщо дитина захоплена грою (5-й рік життя), то вона не завжди буде відволікатись, щоб допомогти дорослому».

На запитання «Як Ваша дитина ставиться до бабусі, (дідуся), матері (батька), сестрички (братика)?», 60% батьків відзначили, що: «Дитина (хлопчик) полюбляє сидіти в дідуся на руках і слухати його розповіді;

полюбляє бабусині казки; ділиться іграшками з сестричкою; коли боляче і хоче, щоб її пожаліли – біжить до матері; а коли потрібно відремонтувати іграшку чи велосипед – звертається за допомогою до батька. 30% батьків відповіли таке: «Дівчинка в сім'ї прагне бути поряд з бабусяю і матір'ю, допомагаючи їм у хатній роботі. Проте вона з радістю все покине, якщо братик попросить погратися з ним у цікаву гру. Справами батька не цікавиться, хоча з нетерпінням чекає його повернення з роботи. Дитина полюбляє, коли дома знаходяться всі члени родини».

10% батьків повідомили, що їхня дитина любить батьків, а бабусь і дідусів знає погано, майже не спілкується з ними, тому що вони далеко живуть і рідко до них їздять.

На запитання «Чи цікавиться Ваша дитина роботою батька?» 62% батьків дали негативну відповідь. 28% батьків відзначили, що дитина цікавиться роботою батька і задає йому різні запитання: Де знаходиться татова робота? Куди він їздить? Яка в тата машина? Що тато возить (продає, ремонтує)? У 10% були відповіді, що діти просять, щоб тато взяв їх із собою на роботу, покатав на своїй машині, щось привіз із роботи.

На запитання «Чи розповідає батько про свою роботу дітям?» батьки пояснили: на такі розмови в них не вистачає часу (43%); відповідають коротко, простими реченнями (наприклад: «Я водій маршрутного таксі»; «Працюю в банку», «Роблю ремонти в квартирах»), мотивуючи свої короткі відповіді тим, що дитина мало що розуміє (41%). Такі батьки не мають бажання докладно розповісти про свою роботу. І тільки 16% батьків охоче і докладно розповідають дітям про свою роботу.

Лише 22% батьків дали позитивну відповідь на запитання «Чи довіряє Ваша дитина свої таємниці батькові?». 68% батьків висловилися, що їхня дитина довіряє свої таємниці тільки мамі. 10% батьків зізнались, що самі не докладають зусиль завоювати довіру дитини для збереження її таємниць.

На запитання «Яку кількість часу батько проводить разом з дитиною в будні дні та вихідні. Чим вони займаються?» 58% батьків відповіли, що в

будні дні батьки разом з дітьми дивляться телевізор і займаються комп'ютером. У вихідні дні батьки зі своїми дітьми допомагають матері по господарству (12% відповідей), проводять разом дозвілля, відвідуючи зоопарк, ігровий майданчик, театр ляльок та ін. (30% відповідей).

37% батьків пояснили, що забезпечують дітей самостійними іграми, надаючи їм можливість користуватись домашнім начинням. 63% батьків зазначили, що в їхніх дітей достатньо іграшок, будівельного матеріалу, спортивного та ігрового обладнання, що дозволяє дітям не сумувати у вихідні дні. З відповідей батьків у більшості випадків (92%) мати забирає дитину з дошкільного навчального закладу і тільки в 8% випадків – батько.

На запитання «Чи є спільні обов'язки у Вашої дитини і батька?» 100% батьків відповіли негативно.

На останнє запитання «Чи вважаєте Ви актуальною для сім'ї проблему виховання шанобливого ставлення до батька» 87% опитуваних дали позитивну відповідь, а 13% респондентів висловилися негативно.

Як стверджують матері, у взаємостосунках з батьком 41% дітей виявляють непослух, 33% дошкільників бояться лайки, покарання з боку батька. Лише 26% батьків відповіли, що у взаємостосунках з дитиною труднощі не виникають.

53% батьків визнали, що в разі несправедливого покарання, вони потім просять вибачення в дитини, у 47% – цього немає (див. додаток А.1).

У результаті анкетування дійшли висновку, що батько здебільшого не бере такої активної участі у вихованні дитини. Він більш віддалений від дітей та їхніх проблем, порівняно з матір'ю. Більша частина батьків найчастіше діє у стосунках з дитиною залежно від ситуації, демонструє нестійкість стилю спілкування, непослідовність власних дій щодо дитини, використовує малоефективні шляхи вирішення проблемних ситуацій. У спілкуванні з дітьми батьки здебільшого використовують авторитарний стиль. До неефективного батьківського ставлення можна віднести відсутність єдиних вимог до дитини з боку батьків, незнання психологічних особливостей

власної дитини, низький культурний, освітній і психолого-педагогічний рівень батьків, нестійкий психологічний клімат сім'ї, особистісні проблеми та особливості батьків, використання авторитарно-монологічного стилю спілкування, відсутність здатності бачити власні неадекватні поведінкові стереотипи.

Наступним кроком пошуково-розвідувального експерименту було анкетування вихователів дошкільних навчальних закладів з метою виявлення стану їхньої підготовки до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку (див. додаток А.2).

На запитання «Які питання морального виховання дітей цікавлять Ваших батьків?» відповіді були такими: «як зробити так, щоб дитина була більш слухняною, не вередувала, розуміла батьків (62%); «як правильно спілкуватися з дитиною, не зриваючись на крик» (24%); «як виховати дитину співчутливою, милосердною» (8%). 6% вихователів не назвали жодного питання морального виховання дітей, яке цікавить батьків.

На запитання «Чи зверталися ваші батьки із запитанням: Як виховати в дитини шанобливе ставлення до батька?» 78% вихователів відповіли невпевнено: «Може й цікавить, не запитували»; 14% вихователів дали таку відповідь: «Ні, це питання їх точно не цікавить». Лише 8% вихователів впевнено сказали, що є батьки, які хочуть, щоб їхні діти вирости шанобливими до батьків, людей старшого покоління.

100% вихователів розуміють і підтверджують значимість і важливість виховання в дітей шанобливого ставлення до батька. Проте жоден вихователь, плануючи роботу з морального виховання дітей, не робить акцент на вихованні в них шанобливого ставлення до батька, обмежуючись плануванням заходів, спрямованих на виховання поваги до матері або обох батьків.

На запитання «Як діти ставляться до батька і матері? 70% вихователів дали таку відповідь: «Радісно зустрічають матір, жваво щось їй розповідають, показують; радісно, але дещо стриманіше зустрічають батька».

30% вихователів сказали, що діти радіють зустрічі з матір'ю, але насуплено зустрічають батька. Такі батьки майже нічого по дорозі додому не розповідають дитині.

Всі вихователі спостерігають у більшості випадків різне ставлення багатьох дітей до батька і матері в сім'ї. Це проявляється в тому, що дитина часто не слухається батька, сперечається, вередує, наполягає на своєму, вимагає.

На запитання «Хто найчастіше відвідує різні заходи, які проводяться в дошкільному закладі? 100% вихователів відповіли, що матері. Батько при цьому відвідує різні заходи дуже рідко або іноді разом з дружиною.

На запитання «Які форми роботи можуть бути найбільш дієвими у вихованні в дітей шанобливого ставлення до батька?» 20% вихователів відповіли «не знаю»; 30% назвали бесіди, індивідуальні консультації; 50% назвали сюжетно-рольові ігри, ігри-заняття, конкурси, свята і спортивні розваги за участю батька.

На запитання «Як Ви розумієте поняття «шанобливе ставлення до батька?»» 63% вихователів відповіли, що це повага до батька, слухняність, допомога рідній людині; 7% вихователів не дали відповіді; 30% вихователів відповіли: «Шанобливе ставлення до батька – це моральна якість особистості, яку потрібно виховувати в дитини в дошкільному навчальному закладі і сім'ї».

На останнє запитання «Чи є необхідність в організації методичних семінарів з проблеми виховання в дітей шанобливого ставлення до батька?» було одержано позитивну відповідь.

У результаті анкетування дійшли висновку, що більшість вихователів знають питання морального виховання дітей, які цікавлять батьків; усвідомлюють важливість проблеми виховання в дітей шанобливого ставлення до батька; пояснюють суть поняття «виховання шанобливого ставлення». Проте вони мало обізнані з формами роботи, які є найбільш дієвими у вихованні шанобливого ставлення до батька; підтверджують

необхідність проведення семінарів-практикумів з метою поглиблення знань і набуття практичних навичок з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька в дошкільному навчальному закладі у співпраці з родиною. Отже, результати анкетування виявили недостатню підготовленість вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

Наступним етапом пошуково-розвідувального експерименту було проведення бесіди з дітьми старшого дошкільного віку, які живуть у повній сім'ї, оскільки саме ці діти мають певний досвід у взаємодії з дорослими та певний обсяг знань та вмінь щодо морально-етичних норм поведінки. На запитання «Що, на твою думку, є сім'я?» 68% дітей відповіли: «Мама, тато, сестричка (братик) і «Я»; 20% дошкільників сказали: «Це мій дім»; 12% дітей відповіли, що це «мої батьки, бабуся, дідусь».

Наступним запитанням для дітей було «Чи знаєш ти, де працює твій тато? Чи був ти в нього на роботі?» 19% опитуваних відповіли тільки на першу частину запитання. Ці діти знають, де працює тато і ким, але в нього на роботі не були. 21% опитуваних дітей відповіли, що знають, де працює тато і ким, вони були в нього на роботі. 60% дітей відповіли, що не знають, де працює тато, ким і на роботі в нього ніколи не були.

На запитання «Хто найчастіше забирає тебе з садочка?» 60% дітей відповіли, що мати приходить за ними; 10% – забирає батько; 10% дітей – і мама, і тато; 20% дітей дали відповідь, що їх забирає найчастіше бабуся.

Щодо запитання «Чи любиш ти гратися з татом? В які ігри найчастіше ти з ним граєш?» 55% дітей відповіли, що вони дуже люблять гратися з батьком, але в тата не вистачає часу на гру, він дуже довго працює, пізно повертається з роботи додому. А от коли в тата є час, вони найчастіше разом грають у доганялки, комп'ютерні ігри. Взимку тато катає їх на санчатах. 25% дітей ніколи з татом не грають. 10% дітей дуже люблять грати з батьком і грають разом кожного вечора (будують дім, гараж, авторалі, грають у

комп'ютерні ігри); 10% дітей висловилися, що люблять грати разом з батьком, але жодної гри не назвали.

Відповідаючи на останнє запитання «Який твій тато?» 67% дітей почали описувати свого батька, який у нього колір волосся, очей, якого він зросту, що любить, і тільки 23% малят, характеризуючи батька, назвали такі його якості: сильний, сміливий, добрий, веселий, суворий. А 10% опитуваних дітей довго вагалися, так і не змогли дати відповіді на запитання (див. додаток А.3).

У результаті анкетування дійшли висновку про те, що більшість дітей усвідомлюють, що таке сім'я; мало обізнані з тим, де працює їхній батько і ким, не були в нього на роботі; хочуть і люблять гратися з батьком, але він мало часу проводить з ними. Діти, описуючи батька, надають перевагу опису зовнішності, ніж рисам характеру.

Таким чином, результати пошуково-розвідувального експерименту дали можливість стверджувати, що сьогодні проблема підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька залишається недостатньо вивченою. У вищому навчальному закладі відсутні спеціальні методичні розробки для підготовки майбутніх фахівців з означеної проблеми. Анкетування вихователів і батьків та бесіда з дітьми свідчать про необхідність роботи в цьому напрямі.

Висновки з розділу 1

Аналіз наукових досліджень дозволив визначити професійно-педагогічну діяльність як особливий вид професійної діяльності педагога, спрямований на передання соціокультурного досвіду дітям за допомогою освіти і створення умов для їх розвитку.

Під професійно-педагогічною діяльністю вихователя дошкільного навчального закладу розуміємо такий вид виконуваної діяльності вихователя, специфіка якої полягає у психолого-педагогічному впливі на дітей з

урахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей, запитів, інтересів, захоплень, духовного світу і водночас у цілеспрямованому управлінні процесом виховання і розвитку особистості.

Виявлено, що моральне виховання полягає у взаємодії вихователя і дитини з метою прилучення її до моральних цінностей суспільства, формування морального досвіду, виховання моральних якостей особистості, мотивів поведінки.

«Шанобливе ставлення» – компонент морального виховання, властивість гуманної особистості, яка проявляється у ставленні до батька як до цінності та означає прагнення його зрозуміти, співпереживати, проявляти посильну турботу про нього.

Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми дозволив дійти висновку, що незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень із проблеми морального виховання особистості, питання підготовки майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька залишаються недостатньо вивченими.

Огляд наукових доробок педагогів дає змогу стверджувати значущість морального виховання у становленні особистості на всіх етапах розвитку людства.

Встановлено, що педагогічні традиції, накопичені народом протягом усього історичного розвитку, становлять основу виховної системи народної педагогіки з виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків. Зазначимо, що ефективність виховання шанобливого ставлення до батьків значною мірою залежить від освоєння та нового осмислення родинних виховних традицій, духовно-моральних цінностей, ідеалів, засобів і форм виховання, які передавалися в родині від покоління до покоління через працю, усну народну творчість, звичаї та обряди.

Виховання шанобливого ставлення визначаємо як цілеспрямовану взаємодію дорослого і дитини з метою формування в дітей потреби у виробленні шанобливого ставлення; включення їх в активну пізнавальну

діяльність по оволодінню знаннями про сутність шанобливого ставлення до батька, способи його прояву і виробленню відповідних почуттів, поглядів і переконань; практичного формування вмінь, навичок і звичок поведінки, пов'язаних з виховуваною якістю; розвитку здатності до прояву вольових зусиль, що дозволяють долати труднощі і перешкоди, пов'язані з дотриманням тих чи інших норм поведінки.

Професійну підготовленість майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька розуміємо інтегральну якість, у якій поєднуються мотиваційний, теоретичний і практичний компоненти. Така підготовленість ґрунтується передусім на усвідомленні значущості виховання в дітей шанобливого ставлення до батька, системі знань, суті виховання шанобливості і методики здійснення означеного виду діяльності, практичних умінь та навичок, які забезпечують високі результати в розв'язанні професійних завдань з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

За результатами анкетування батьків з'ясовано, що батько здебільшого не бере активної участі у вихованні дитини як мати. Він більш віддалений від дітей та їхніх проблем, порівняно з матір'ю. Більша частина батьків частіше діє у стосунках з дитиною залежно від ситуації, демонструє нестійкість стилю спілкування, непослідовність власних дій щодо дитини, використовує малоефективні шляхи вирішення проблемних ситуацій. У спілкуванні з дітьми батьки частіше використовують авторитарний стиль. За результатами анкетування вихователів встановлено недостатню підготовленість вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька. Бесіди з дітьми засвідчили обмеженість знань дітей про батька.

Аналіз стану виховання шанобливого ставлення до батька в практиці роботи сучасних дошкільних навчальних закладів з боку педагогічних працівників і батьків, що був здійснений за результатами анкетування вихователів дошкільних навчальних закладів, батьків та бесіди з дітьми

старшого дошкільного віку, дозволив резюмувати відсутність систематичної та планомірної педагогічної роботи зі стимулювання процесу виховання в дітей шанобливого ставлення до батька. Це доводить необхідність обґрунтування експериментальної моделі підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька, опису якої присвячений наступний розділ.

РОЗДІЛ 2.

**МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ВИХОВАННЯ
ШАНОБЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКА В ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

2.1. Характеристика рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

Метою констатувального етапу експерименту виступило виявлення рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

В експерименті брали участь 230 студентів IV курсів денної форми навчання факультету розвитку дитини Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського та інституту дошкільної і соціальної педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Констатувальному експерименту передувало визначення критеріїв і показників рівнів підготовленості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Було визначено критерії оцінювання рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку: професійно-мотиваційний, когнітивний, креативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний. Опишемо їх.

Професійно-мотиваційний критерій з показниками: усвідомлення майбутніми вихователями необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; наявність позитивної мотивації

щодо виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Когнітивний критерій з показниками: обізнаність з державними нормативними документами щодо сімейного виховання дітей; обізнаність майбутніх вихователів з формами і методами роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі; обізнаність з народними українськими традиціями у ставленні до батька.

Креативно-діяльнісний критерій з показниками: уміння залучати батьків до виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі; уміння розробляти виховні заходи в дошкільному навчальному закладі щодо залучення батьків до спільної роботи з виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Оцінно-рефлексивний критерій з показниками: наявність адекватної самооцінки своєї підготовленості до роботи з батьками дітей з виховання шанобливого ставлення до батька; наявність адекватної взаємооцінки підготовленості майбутніх вихователів до роботи з батьками у вихованні шанобливого ставлення до батька.

На основі показників кожного критерію було схарактеризовано рівні підготовленості студентів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (високий, достатній, задовільний, низький).

Високий рівень підготовленості (В) студентів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку характеризується: розумінням необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; сформованою позитивною мотивацією щодо виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; повними знаннями державних нормативних документів щодо сімейного виховання дітей; знаннями щодо форм і методів роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі; обізнаністю з народними українськими традиціями у ставленні до батька, вмінням їх використовувати у вихованні шанобливого ставлення до батька в

дітей старшого дошкільного віку, порадити найефективніші з них батькам; залучати батьків до виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі; володінням уміннями: розписувати підготовчу роботу до виховного заходу, скласти конспект заходу з визначенням ролі батьків у сумісних виховних заходах, залучати батьків до участі в них; здійснювати адекватну оцінку своєї підготовленості й оцінювати підготовленість одногрупників до роботи з батьками у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Достатній рівень підготовленості (Д) студентів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку характеризується: чітким розумінням необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, але недостатньо сформованою позитивною мотивацією щодо виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; повними знаннями державних нормативних документів щодо сімейного виховання дітей, але не чітким усвідомленням їхньої важливості у вихованні дітей та ролі в захищеності кожної дитини; знаннями форм і методів роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі, але не завжди правильним їх використанням у практичній роботі; розумінням значення використання народних українських традицій у роботі з батьками, але несистематичним їх використанням у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; не чітко сформованим умінням: розробляти виховні заходи в дошкільному навчальному закладі з залученням батьків до них; розписувати підготовчу роботу до виховного заходу, скласти конспект заходу з визначенням ролі батьків у сумісних виховних заходах, залучати батьків до участі в них; об'єктивно оцінювати свою підготовленість до роботи з батьками у вихованні шанобливого ставлення до батька та взаємооцінювати підготовленість одногрупників.

Задовільний рівень підготовленості (З) студентів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

характеризується наступним: частковою сформованістю установ і мотивації до зазначеного напрямку виховання дітей старшого дошкільного віку; недостатніми знаннями державних нормативних документів щодо сімейного виховання дітей, розумінням їхньої ролі в захищеності кожної дитини; недостатніми знаннями форм і методів роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі; слабо сформованим вмінням визначати найефективніші з них і надавати пораду батькам; нерозумінням значення використання народних українських традицій у роботі з батьками, несистематичним їх використанням у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; іноді необ'єктивним самооцінюванням своєї підготовленості та одногрупників до роботи з батьками у вихованні шанобливого ставлення до батька.

Низький рівень підготовленості (Н) студентів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку характеризується: відсутністю настанов і професійно значущих мотивів до здійснення виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; небажанням здійснювати цю роботу; неповними і несистемними знаннями державних нормативних документів щодо сімейного виховання дітей і небажанням усвідомлювати їх важливість у вихованні дітей, розумінням їхньої ролі в захищеності кожної дитини; неповними знаннями форм і методів роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі, певними труднощами їх використання у практичній діяльності; слабкими знаннями українських народних традицій, які можна використовувати в роботі з батьками, відсутністю прагнення їх використовувати у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; повністю відсутніми вміннями розписувати підготовчу роботу до виховного заходу, складати конспект заходу з визначенням ролі батьків у сумісних виховних заходах, залучати батьків до участі в них; яскраво вираженою неадекватністю самооцінки і взаємооцінки своєї підготовленості та одногрупників до роботи з батьками у вихованні

шанобливого ставлення до батька; небажанням продовжувати своє професійне самовдосконалення, що пов'язане з вихованням дітей та роботою з батьками.

До кожного показника в межах кожного критерію було розроблено діагностичні ситуації для студентів з метою виявлення наявного рівня сформованості підготовленості до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Професійно-мотиваційний критерій

Показник: Усвідомлення майбутніми вихователями необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

Завдання

Мета: з'ясувати власну позицію студентів щодо необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Ситуація: Якщо за шестирічним Андрієм у дошкільний навчальний заклад приходить мати, то хлопчик швидко прибирає свої іграшки, самостійно вдягається і спокійно йде додому ... Інша картина, коли за ним приходить батько. Він подовгу чекає на сина, оскільки той не поспішає залишити групу, продовжує грати з дітьми. Часто вимагає, щоб його одягав тато. Трапляється вередує: «Чому ти прийшов, а не мама?» Вихователь, помітивши таку подвійність у поведінці хлопчика, вирішила поговорити з ним. Запитала: «Як пройшли вихідні? Де і з ким ти був?» Андрійко розповів, що вони з матусею їздили до бабусі.

– А тато теж їздив з вами до бабусі?

– Ні. Тато вдома залишився, у нього багато роботи було! – сказав хлопчик.

Увечері за Андрієм прийшла мама. Зайшла розмова про сина, про вчорашню поїздку. Ніби між іншим вихователь запитала, чи тато задоволений поїздкою?

– Тато залишився вдома, – відповіла мама, – він у нас не дуже розторопний, справи свої доробляв, – сказала матір з трохи прихованим роздратуванням у присутності сина.

– Так, він у нас копуха! Підхопив хлопчик».

Процедура виконання: поясніть, чим пояснюється різна поведінка Андрія в присутності батька і в присутності матері? У чому причина зневажливого ставлення хлопчика до батька?

Завдання

Мета: З'ясувати ставлення студентів до проблеми виховання шанобливого ставлення в дітей до батька.

Ситуація: Мати у присутності п'ятирічного сина розповідає про нього, який апетит, що їсть із задоволенням, кого більше любить – маму, тата чи бабусю, чим перехворів, починаючи з дня народження. Звичайно, не змовчує і про іграшки – скільки їх і які вони, де змогли «дістати» такі незвичайні. А потім про головне: що син уміє, яка він «незвичайна дитина», кмітливий, цитує його висловлювання і нарешті говорить:

– Ось тільки неслухняний, упертий – ніяких авторитетів не визнає, на все в нього власна думка. Так відповість, що й дорослий не вигідає! Та й батька ні в що не ставить! І все від того, що не в міру тямущий. Мати безпомічно розводить руками, поглядаючи на сина, а той відвернувся в бік, ніби не чує.

Хлопчик пустотливо поглядає в різні боки, а потім раптом лізе до матері в сумку, в кишеню, цілиться ногою в уявлюваний м'яч, перериває розмову дорослих.

Процедура виконання: обґрунтуйте поведінку хлопчика? Як Ви оцінюєте поведінку матері? Як її поведінка вплине на дитину?

Показник: **Наявність позитивної мотивації у студентів щодо виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку**

Завдання

Мета: з'ясувати наявність у студентів позитивної мотивації щодо необхідності виховання шанобливого ставлення дітей до батька.

Ситуація: Ранок. У груповій кімнаті незвичайне поживлення: в ігровому куточку з'явилися нові іграшки. Всі діти уважно розглядають їх. Намічається цікава гра. Тільки Вася, усамітнівшись, байдуже дивиться на дітей.

– Чого ти такий сумний? Може захворів? – запитує його вихователь.

– Та ні ... я так, – шепоче хлопчик, відвернувшись до стіни, щоб ніхто не побачив сльози, що навернулися на очі. І раптом, втупившись у сукню вихователя, схлипнув:

– Мені шкода маму ... Тато знову прийшов пізно і пив вино з дядьком Толею. А мама все плакала. Папа шумів усю ніч.

Процедура виконання: Як відзеркалюється поведінка батька на дитині. Яку, на вашу думку, допомогу може надати дошкільний навчальний заклад сім'ї у створенні позитивного морального клімату?

Завдання

Мета: з'ясувати наявність у студентів позитивної мотивації щодо необхідності працювати з батьками дітей.

Ситуація:

– Чому ти така сумна? – пошепки запитала вихователь дівчинку, яка дивилась кудись вдалечінь. – Чому в тебе сльози?

– Тато побив мене! Я його більше не люблю!

– Заспокойся, будь ласка! – Вихователь дістає свою хусточку і витирає їй очі, ніс. – Тобі зараз малювати треба! Я рада, що ти малюєш гарно!

Після заняття, на прогулянці вихователь з'ясувала в дівчинки, що вона з батькового робочого столу взяла якийсь папір і розмалювала його. А він, виявляється, був для батька важливим. Ось тато і накричав на неї... і дав ляпаса. Минуло кілька днів, але дівчинка й досі переживає образу.

Процедура виконання: Як би ви вчинили на місці вихователя? Ваші дії по відношенню до батька дитини?

Когнітивний критерій

Показник: Обізнаність з державними нормативними документами щодо сімейного виховання дітей

Завдання

Мета: з'ясувати обізнаність студентів з державними нормативними документами щодо виховання дітей у сім'ї.

Процедура виконання: студентам було запропоновано написати назву всіх державних нормативних документів, у яких ідеться про сімейне виховання дітей.

Завдання

Мета: з'ясувати обізнаність студентів з варіативними загальноосвітніми програмами, в яких є розділи (чи поради) роботи дошкільного навчального закладу з сім'єю, та парціальними програмами.

Процедура виконання: студентам було запропоновано написати (письмове виконання) назву комплексних програм та парціальних розділів, у яких ідеться про роботу дошкільного навчального закладу з сім'єю.

Показник: Обізнаність майбутніх вихователів з формами і методами роботи з батьком у дошкільному навчальному закладі

Завдання

Мета: з'ясувати обізнаність студентів з формами і методами роботи дошкільного навчального закладу з батьком.

Ситуація: Щоранку, коли тато приводить хлопчика в дошкільний навчальний заклад, дитина влаштовує істерику часто без причин, ховається у свою шафу для одягу і сидить там, не бажаючи виходити. Батько ставиться до цього, як до прояву характеру і залишає дитину в шафі, попередивши про це вихователя.

Процедура виконання: поясніть можливі дії вихователя по відношенню до батька?

Дати відповідь на запитання, чи правильно ставиться до такої поведінки сина батько? Які б форми роботи з дитиною Ви порадили батькам у цій ситуації?

Завдання

Ситуація: Вихователь помітив, що сьогодні Захар прийшов у дошкільний навчальний заклад у збудженому стані: голосно розмовляє, сперечається, затіває сварки з товаришами по грі, віднімає іграшки і навіть з труднощами підкоряється її вимогам. У чому причина?

Увечері, коли батько прийшов за сином, вихователь вирішив з'ясувати в нього незвичайність поведінки дитини. Батько розповів:

– Уранці посперечалися з дружиною. Через дрібницю... Серйозних сварок у нас не буває. А син притих, усе прислуховувався, а потім спочатку підійшов до мене і сказав: «Навіщо маму ображаєш!», а потім до мами: «Навіщо тата ображаєш!» А вона жартома вдарила сина потихеньку. Він образився і всю дорогу вередував.

Процедура виконання: студентам було запропоновано оцінити поведінку батьків хлопчика і висловити можливі методи і прийоми роботи з батьками.

Показник: Обізнаність з народними українськими традиціями у ставленні до батька

Завдання

Мета: виявити обізнаність студентів з українськими народними традиціями, пов'язаними з шануванням батька в сім'ї.

Процедура виконання: завдання виконується письмово. У працях яких українських учених описано сімейні традиції виховання в дітей поваги до батьків. Назвіть їх праці. Які б з них Ви порадили прочитати батькам? Назвіть прислів'я, у змісті яких ідеться про виховання поваги до батька. Назвіть, які ви знаєте вірші для дітей про батька?

Завдання

Мета: виявити обізнаність студентів із сімейними народними традиціями у ставленні до батька.

Процедура виконання: студентам запропоновано скласти план родинного свята «Шануємо батька», використовуючи народні традиції, описані в педагогіці.

Креативно-діяльнісний критерій

Показник: Уміння залучати батька до виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі

Завдання

Мета: виявити вміння студентів залучати батьків до спільної роботи в дошкільному навчальному закладі.

Ситуація: На ділянці дитячий гомін. Новенький хлопчик уперше потрапив у дитячий колектив, із цікавістю придивляється, як грають діти. Одні підвозять пісок, інші вантажать його в машини, треті будують пісочне місто.

– Тобі теж, напевно, хочеться пограти разом з ними? – звертається до нього вихователь. Той здивовано дивиться на педагога і байдуже відповідає:

– Ні-і-і ... Я їх зараз розстріляю!

Він спритно підкидає іграшковий автомат, принесений з дому, і цілиться в бік дітей.

– За що ж ти їх хочеш розстріляти? – знову запитує вихователь.

– А так, ні за що ... Я розбійник! Зараз зроблю напад на них! – У голосі недружні нотки; дитина стріляє.

Процедура виконання: назвіть дії вихователя по відношенню до дитини.

Яку б роботу Ви провели з батьками?

Завдання

Мета: з'ясувати вміння студентів адекватно добирати методи, прийоми роботи дошкільного навчального закладу з батьками.

Ситуація: Вихователь розповіла батькові Миколки про те, що нового хлопчик дізнався на заняттях, і запропонувала закріпити вивчений матеріал удома. Батько різко відповів, що йому ніколи займатися з дитиною вдома і що це обов'язок вихователя – він «отримує за це зарплатню».

Процедура виконання: студентам пропонується описати форми і методи роботи з батьком цієї дитини та з батьками (татами) дітей групи.

Показник: Уміння розробляти виховні заходи в дошкільному навчальному закладі із залученням батька до спільної роботи

Завдання

Мета: виявити вміння студентів розробляти сценарії виховних заходів щодо роботи з батьком.

Процедура виконання: студентам було запропоновано скласти план-сценарій «Свята врожаю» з визначенням ролі батька (батьків усіх дітей) і дітей у процесі свята.

Завдання

Мета: виявити вміння студентів планувати роботу з батьком (батьками) дітей.

Процедура виконання: студентам було запропоновано скласти перспективний план з залучення батьків (батька) до спільних виховних заходів.

Оцінно-рефлексивний критерій

Показник: Наявність у студентів адекватної оцінки своєї підготовленості до роботи з батьком дітей (самооцінка)

Завдання

Мета: з'ясувати наявність у студентів їхньої адекватної самооцінки щодо виховання шанобливого ставлення до батька

Процедура виконання: студентам пропонується оцінити свої відповіді на виконання ними попередніх завдань за 4-бальною системою.

Завдання

Мета: оцінити свою підготовленість до роботи з батьком дітей.

Картка самооцінки

Критерії	Оцінювання			
	4	3	2	1
Професійно-мотиваційний				
Когнітивний				
Креативно-діяльнісний				
Оцінно-рефлексивний				

Процедура виконання: студентам було роздано картки самооцінки. Запропоновано оцінити свою підготовленість 4-бальною системою до роботи з батьками дітей дошкільного віку. Обґрунтувати письмово свою самооцінку.

Показник: Наявність адекватної взаємооцінки підготовленості майбутніх вихователів до роботи з батьком

Завдання

Мета: виявити вміння студентів оцінювати підготовленість своїх однокурсників до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей.

Процедура виконання: студентам було запропоновано оцінити письмове виконання попередніх завдань їхніми однокурсниками та за карткою самооцінки.

Після аналізу педагогічних ситуацій, було визначено загальні рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку. Оцінювання рівнів підготовленості студентів до виховання шанобливого ставлення до батька здійснювалося за 4-х бальною шкалою. Низький рівень підготовленості отримує 1 бал, задовільний рівень – 2 бали, достатній рівень – 3 бали і високий – 4 бали. Розподіл балів за рівнями підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька представлено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

Критерії	Показники	Рівні			
		В	Д	З	Н
		Бали			
Професійно-мотиваційний	Усвідомлення майбутніми вихователями необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.	4	3	2	1

Продовження таблиці 2.1

	Наявність позитивної мотивації у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку	4	3	2	1
Когнітивний	Обізнаність майбутніх вихователів з формами і методами роботи з батьками в дошкільному закладі	4	3	2	1
	Обізнаність з державними нормативними документами щодо сімейного виховання дітей	4	3	2	1
	Обізнаність з народними українськими традиціями у ставленні до батька	4	3	2	1
Креативно-діяльнісний	Уміння залучати батьків до виховної роботи з дітьми в дошкільному закладі	4	3	2	1
	Уміння розробляти виховні заходи в дошкільному закладі з залученням батьків до спільної роботи	4	3	2	1
Оцінно-рефлексивний	Наявність адекватної оцінки своєї підготовленості до роботи з батьками дітей (самооцінка)	4	3	2	1
	Наявність адекватної взаємооцінки підготовленості майбутніх вихователів до роботи з батьками (взаємооцінка)	4	3	2	1
Максимальна кількість балів:		36	27	18	9

Отже, як бачимо з таблиці, максимальну кількість балів за всіма критеріями студенти високого рівня підготовленості могли отримати обсягом 36 балів, студенти достатнього рівня підготовленості – 27 балів, задовільного – 18 балів і низького рівня підготовленості – 9 балів.

Кількісна характеристика загальних рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку представлена в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Кількісна характеристика рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

№ п/п	Рівень підготовленості	Кількісна характеристика
1.	Високий	36-28 балів
2.	Достатній	27-19 балів
3.	Задовільний	18-10 балів
4.	Низький	9 балів і нижче

Проаналізуємо відтепер кількісні дані розподілу студентів за рівнями підготовленості до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі.

Професійно-мотиваційний критерій

Кількісні дані підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за показниками «усвідомлення майбутніми вихователями необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку» та «наявність позитивної мотивації у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку» представлено в таблиці 2.3.

Як видно з таблиці, високий рівень усвідомлення необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного

віку та позитивної мотивації до роботи був виявлений у 2,5% студентів експериментальної і 3,5% – контрольної груп. На достатньому рівні в експериментальній групі перебувало 5%, у контрольній – 7% студентів.

Задовільний рівень було виявлено у 59,5% студентів експериментальної і 56,5% – контрольної груп. Більшість студентів обох груп продемонстрували відсутність усвідомлення необхідності та позитивної мотивації виховання шанобливого ставлення до батька у старших дошкільників.

Таблиця 2.3

**Рівні підготовленості майбутніх вихователів
до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого
дошкільного віку за професійно-мотиваційним критерієм**

Рівні	Бали	Показники, %				Середнє арифметичне, %	
		1 показник		2 показник		ЕГ	КГ
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ		
Високий	36-28	2	3	3	4	2,5	3,5
Достатній	27-19	6	8	4	6	5	7
Задовільний	18-10	55	50	64	63	59,5	56,5
Низький	9-0	37	39	29	27	33	33

Студенти задовільного рівня пояснили поведінку дитини у присутності батьків її невихованістю, вередливістю. Вони вважають, що не слід вихователю втручатись у сімейні справи, батьки самі налагодять стосунки один з одним і дітьми. Студенти низького рівня звинувачували батька в тому, що він сам не захотів поїхати в гості; помилково вважали, що навіть добре критикувати дитину за погану поведінку у присутності інших людей. Вони не пояснили, яку допомогу можна надати сім'ї у створенні позитивного морального клімату. Проілюструємо прикладами.

Студенти низького рівня Ірина І.: «З батьками можна поговорити, але сварки – родинні справи, все одно нічого не змінити»; Оля М.: «Я б нічого

батькам не сказала. Дитина без дозволу не повинна брати батьківські речі»; Тетяна Ю.: «Ще мало часу пройшло. Дитина зрозуміє, що так не потрібно робити, образа мине сама по собі».

Когнітивний критерій

Кількісні дані підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за показниками «обізнаність з державними нормативними документами щодо сімейного виховання дітей»; обізнаність майбутніх вихователів з формами і методами роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі»; «обізнаність з народними українськими традиціями у ставленні до батька» представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за когнітивним критерієм

Рівні	Бали	Показники, %						Середнє арифмет., %	
		1 показник		2 показник		3 показник		ЕГ	КГ
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ		
Високий	36-28	–	–	–	–	–	–	–	–
Достатній	27-19	6	6	10	6	12	10	9,3	7,3
Задовільний	18-10	42	46	46	54	52	50	46,7	50
Низький	9-0	52	48	44	40	36	40	44	42,7

За даними таблиці, високого рівня підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за трьома показниками не було виявлено. На достатньому рівні було в експериментальній групі 9,3% студентів, у контрольній – 7,3%. На задовільному рівні перебувало в експериментальній групі – 46,7% студентів, у контрольній – 50%. На низькому рівні перебували 44% студентів експериментальної і 42,7% контрольної груп.

Студенти задовільного і низького рівня мало обізнані з державними нормативними документами, в яких ідеться про сімейне виховання дітей: не назвали Закон України «Про охорону дитинства», Конвенцію про права дитини, Сімейний кодекс України. Ці студенти не назвали такі комплексні програми як: «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкілля», «Впевнений старт», «Оберіг». Студенти низького рівня не назвали жодної парціальної програми.

Не могли пояснити можливі дії вихователя по відношенню до батька, оцінити реакцію батька на поведінку сина. Проілюструємо прикладами.

Марійка П. помилково радить: «Батькам потрібно не звертати увагу на вередування дитини, в іншому разі слід сказати, що не підуть з нею на гойдалку, не куплять гарну іграшку».

Студенти низького рівня не змогли назвати жодної форми і методу роботи з батьками. Наприклад, Оксана О.: «Немає сенсу розмовляти з батьками з приводу поведінки дитини, вони все одно зроблять по-своєму. А педагогічну літературу батьки не читають».

Студенти задовільного рівня не назвали, крім М. Стельмаховича і К. Ушинського, інших українських учених, у працях яких описано сімейні традиції виховання в дітей поваги до батька.

Студенти низького рівня взагалі не знали віршів для дітей про батька, не назвали приклади усної народної творчості, в змісті яких ідеться про виховання поваги до батька.

Креативно-діяльнісний критерій

Кількісні дані підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за показниками «уміння залучати батька до виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі», «уміння розробляти виховні заходи в дошкільному навчальному закладі з залученням батька до спільної роботи» представлено в таблиці 2.5.

Рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за креативно-діяльнісним критерієм

Рівні	Бали	Показники, %				Середнє арифметичне, %	
		1 показник		2 показник		ЕГ	КГ
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ		
Високий	36-28	–	–	–	–	–	–
Достатній	27-19	2	4	3	5	2,5	4,5
Задовільний	18-10	48	46	54	50	51	48
Низький	9-0	50	50	43	45	46,5	47,5

Як видно з таблиці, високий рівень підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за двома показниками креативно-діялісного критерію був відсутній у студентів як експериментальної, так і контрольної груп.

На достатньому рівні перебувало 2,5% студентів експериментальної і 4,5% – контрольної груп. Студенти достатнього рівня відчували незначні труднощі в розробці сценаріїв виховних заходів щодо роботи з батьком та під час складання план-сценарію «Свята врожаю» у визначенні ролі батька (батьків усіх дітей) у процесі свята.

Задовільний рівень було виявлено у 51% студентів експериментальної і 48% – контрольної груп. Майбутні вихователі не назвали індивідуальні форми роботи з батьком, наочні методи. Наприклад, Марина А.: «З батьком працювати важко: він на загальні збори не прийде, літературу і читати не буде».

Студенти задовільного рівня не могли самостійно розробити сценарії виховних заходів щодо роботи з батьком та скласти план-сценарію «Свята врожаю», користувались готовими розробками, при цьому не могли визначити роль батька (батьків усіх дітей) у процесі свята.

На низькому рівні перебували 46,5% студентів експериментальної і 47,5% контрольної груп. Ці студенти не проводили ніяких заходів із залучення батька до виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі, не описали жодної форми і методів роботи з батьком дитини. Наприклад, Оксана Г. пропонувала розв'язати конфлікт з батьком шляхом конфронтації, змусити батька займатися з дитиною; Ірина О. підтримала різкий тон спілкування з батьком.

Студенти не вміли розробляти сценарії з залученням батьків до спільної роботи в дошкільному навчальному закладі; не виявляли бажання використати готові конспекти, пояснюючи це відсутністю наміру працювати в дошкільному закладі.

Оцінно-рефлексивний критерій

Кількісні дані підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за показниками «наявність у студентів адекватної оцінки своєї підготовленості до роботи з батьками дітей (самооцінка)», «наявність адекватної взаємооцінки підготовленості майбутніх вихователів до роботи з батьком» представлено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за оцінно-рефлексивним критерієм

Рівні	Бали	Показники, %				Середнє арифметичне, %	
		1 показник		2 показник		ЕГ	КГ
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ		
Високий	36-28	2	3	4	3	3	3
Достатній	27-19	6	7	7	9	6,5	8
Задовільний	18-10	56	58	49	55	52,5	56,5
Низький	9-0	36	32	40	33	38	32,5

Як засвідчує таблиця, високий рівень підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за двома показниками оцінно-рефлексивного критерію був виявлений у 3% студентів як експериментальної, так і контрольної груп. На достатньому рівні було в експериментальній групі 6,5% студентів, у контрольній – 8%. Студенти вагалися, але адекватно та об'єктивно оцінили власні теоретичні знання та практичні вміння, а також своїх однодумців до роботи з батьками дошкільників.

На задовільному рівні в експериментальній групі перебувало 52,5% студентів, у контрольній – 56,5%. Студенти виявили адекватну взаємооцінку та неадекватну (завищену і занижену) самооцінку підготовленості до роботи з батьками вихованців.

На низькому рівні в експериментальній групі було виявлено 38% студентів, у контрольній – 32,5%. Для студентів цього рівня було характерне яскраво виражена неадекватна (завищена і занижена) самооцінка і взаємооцінка. Вони не збираються продовжувати своє професійне самовдосконалення, пов'язане з вихованням дітей та роботою з батьками.

Відтепер проаналізуємо загальні рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі за професійно-мотиваційним, когнітивним, креативно-діяльним, оцінно-рефлексивним критеріями (за середньоарифметичними розрахунками).

Кількісні дані загальних рівнів підготовленості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку подано в таблиці 2.7.

Як свідчить таблиця, на високому рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку перебувало 1,4% студентів експериментальної і 1,6% – контрольної груп. Достатнім рівень підготовленості виявився у 5,8% студентів експериментальної і 6,7% – контрольної груп. 52,4% студентів

експериментальної і 52,8% контрольної груп були на задовільному рівні підготовленості до виховання. Низьким рівень підготовленості виявився у 40,4% студентів експериментальної і у 38,9% – контрольної груп.

Таблиця 2.7

Загальні рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (констатувальний етап)

Рівні	Групи	Критерії				Загальний
		ПМ	КГ	КД	ОР	
Високий	ЕГ	2,5	–	–	3	1,4
	КГ	3,5	–	–	3	1,6
Достатній	ЕГ	5	9,3	2,5	6,5	5,8
	КГ	7	7,3	4,5	8	6,7
Задовільний	ЕГ	59,5	46,7	51	52,5	52,4
	КГ	56,5	50	48	56,5	52,8
Низький	ЕГ	33	44	46,5	38	40,4
	КГ	33	42,7	47,5	32,5	38,9

З метою виявлення надійності отриманих кількісних показників було використано формулу визначення вибіркового середнього арифметичного значення відповідно до теорії ймовірних характеристик випадкових величин (а саме такими і є параметричні дані трьох показників загального рівня підготовленості майбутніх виховатлів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку):

$$X = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^R n_i x_i = \sum_{i=1}^R x_i \frac{n_i}{n}$$

Виходячи з цієї формули, запишемо формулу математичного очікування дискретної випадкової величини. Математичне очікування дорівнює сумі всіх можливих значень і є теоретичним аналогом вибіркового

середнього арифметичного. Ураховуючи теоретичний виклад питання, запишемо таку формулу:

$$\mu \frac{\varepsilon}{i} = \frac{n \frac{\varepsilon}{i}}{n_{\varepsilon}}; \quad \mu \frac{k}{i} = \frac{n \frac{k}{i}}{n_k},$$

де n – загальна кількість студентів;

$$n \frac{\varepsilon}{i} \quad n \frac{k}{i} \text{ – загальна кількість у першому параметрі, де } i = 1;$$

μ – коефіцієнт числа дітей за кожним параметром у контрольній та експериментальній групі.

За конкретизованою формулою математичного очікування визначається загальний коефіцієнт рівня підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за чотири параметрами (професійно-мотиваційний, когнітивний, креативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний):

$$m = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x,$$

де m – загальний коефіцієнт рівня підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку;

Σ – знак суми; n – кількість параметрів;

x – контрольні значення під час експерименту.

За всіма чотирма рівнями розвитку дітей – високому (В), достатньому (Д), задовільному (З), низькому (Н) – в експериментальній і контрольній групах коефіцієнт рівня підготовленості майбутніх вихователів дорівнює:

$$m = \frac{B}{E} = 0,02; \quad m = \frac{Д}{E} = 0,05; \quad m = \frac{З}{E} = 0,51; \quad m = \frac{Н}{E} = 0,42;$$

$$m = \frac{B}{K} = 0,03; \quad m = \frac{D}{K} = 0,06; \quad m = \frac{B}{K} = 0,51; \quad m = \frac{H}{K} = 0,40.$$

Коефіцієнт рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (експериментальна група) подано в таблиці 2.8.

Як видно з таблиці, коефіцієнт високого рівня підготовленості дорівнює 0,02, достатнього рівня підготовленості – 0,05, задовільного – 0,51 і низького рівня підготовленості майбутніх вихователів складає 0,42.

Таблиця 2.8

Коефіцієнт рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (експериментальна група)

Рівні	Експериментальна група				
	Проф.-мотивац.	Когні-тивний	КД	ОР	m
Високий	0,01	0,04	0,01	0,03	0,02
Достатній	0,06	0,05	0,04	0,07	0,05
Задовільний	0,39	0,61	0,56	0,48	0,51
Низький	0,37	0,46	0,48	0,35	0,42

В таблиці 2.9 подано результати прикінцевого зрізу в контрольній групі майбутніх вихователів на констатувальному етапі дослідження.

Таким чином, як свідчить таблиця, коефіцієнт високого рівня підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку складає 0,02 у КГ та ЕГ. Коефіцієнт достатнього рівня підготовленості складає 0,06 у КГ і 0,05 у ЕГ. Коефіцієнт задовільного рівня підготовленості визначено 0,51 у КГ і ЕГ. Коефіцієнт низького рівня підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку дорівнює 0,40 у КГ і 0,42 в ЕГ.

Таблиця 2.9

Коефіцієнт рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (контрольна група)

Рівні	Контрольна група				
	ПМ	КГ	КД	ОР	m
Високий	0,03	0,03	0,02	0,04	0,02
Достатній	0,06	0,07	0,05	0,07	0,06
Задовільний	0,42	0,58	0,59	0,45	0,51
Низький	0,35	0,42	0,46	0,37	0,40

Таким чином, результати діагностики рівнів підготовленості до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку студентів експериментальної і контрольної груп, що зазначені в таблицях, майже не різняться між собою. Коефіцієнти високого і задовільного рівнів в експериментальній і контрольній групах однакові, різниця достатнього рівня в експериментальній і контрольній групах складає 0,01, різниця низького рівня – 0,02.

Дійшли висновку, що експериментальні матеріали свідчать про недостатню підготовленість майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Було встановлено, що суттєвими причинами слабкої підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, на нашу думку, є: недостатнє усвідомлення студентами значимості зазначеної проблеми; недостатня мотивація на виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, на використання різних форм і методів роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі; недостатня теоретико-практична підготовка студентів.

Також не менш суттєвою причиною низьких результатів підготовленості за показниками вважаємо відсутність розроблених

методичних рекомендації щодо підготовки студентів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

2.2. Педагогічні умови підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

Ефективність підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку залежить від низки педагогічних умов. З'ясуємо сутність поняття «педагогічна умова».

У філософському енциклопедичному словнику поняття «умова» трактується так: 1) середовище, в якому перебувають та без якого не можуть існувати; 2) ситуація, в якій що-небудь відбувається [306, с. 198]. Об'єднує визначення цього поняття те, що умова – це категорія відношення предмета з довкіллям, без якого він не може існувати.

Автори (Н. Кузьміна, Ю. Якуба) по-різному визначають термін «умова». Так, Н. Кузьміна вважає, що умови «визначаються цілями, які постають перед системою та відповідними змістом, засобами діяльності, кваліфікацією педагогів і підготовки учнів» [152, с. 42]. Ю. Якуба зауважує, що для успішного здійснення зв'язку теорії з практикою в навчальному процесі необхідні певні дидактичні умови, які охоплюють як змістовий, так і процесуальний аспекти навчально-виховної роботи. Він підкреслює, що система умов повинна забезпечувати творче використання засвоєних студентами знань та застосування ними свого практичного, трудового досвіду під час вивчення навчальних предметів [322, с. 18].

Словники-довідники з дошкільної та професійної педагогіки визначають педагогічні умови як сукупність вимог, що подано на державному рівні до змісту, методів і форм організації освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі, до професійної компетентності педагогів,

які здійснюють цей процес [89, с. 271-272]; «обставини, від яких залежить і здійснюється цілісний продуктивний педагогічний процес підготовки спеціалістів, опосередкований активністю особистості, групою людей» [273, с. 243].

Дослідники (В. Андреев, Г. Вергелес, Т. Клімова, Н. Посталюк) тлумачать педагогічні умови в кількох аспектах: 1) сукупність заходів навчально-виховного процесу, що забезпечують досягнення студентом професійно-творчого рівня діяльності; 2) сукупність заходів навчально-виховного процесу, що забезпечують досягнення студентом більш високого рівня в педагогічній діяльності; 3) змінні, що забезпечують з необхідною і достатньою повнотою відбір специфічного змісту, форм, методів навчання і виховання студентів для розв'язання конкретного педагогічного завдання [314, с. 189].

Н. Посталюк вважає, що це педагогічні обставини, які сприяють (або протидіють) виявленню прояву педагогічних закономірностей, зумовлених дією певних чинників. Є. Хриков стверджує, що педагогічні умови – це обставини, які зумовлюють певний напрям розвитку педагогічного процесу, сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності [310, с. 12]. Педагогічні умови створюються педагогами, а чинники існують об'єктивно, незалежно від діяльності.

Педагогічні умови, на думку Н. Бредньової, це чинники, обставини, що навмисно створюються в навчальному процесі і сприяють найбільш плідній роботі викладача і студентів, підвищують ефективність навчально-пізнавальної діяльності [48, с. 121].

Отже, педагогічні умови – це особливості організації навчально-виховного процесу, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості. На погляд Г. Голубової, це такі особливості організації навчально-виховного процесу, які забезпечують цілісність навчання та виховання майбутніх педагогів, сприяють всебічному гармонійному розвитку

особистості студентів і створюють сприятливі можливості для виявлення та розвитку їх педагогічної обдарованості [224, с. 16].

На основі теоретико-методичного аналізу досліджуваної проблеми, узагальнення результатів констатувального етапу експерименту було визначено такі педагогічні умови:

- інтеграція змісту фахових дисциплін у площині підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками;
- залучення студентів до науково-дослідницької діяльності з проблеми сімейного виховання дітей;
- активна практико-орієнтована діяльність майбутніх вихователів з батьками дітей.

Запропоновані педагогічні умови перебувають у тісному взаємозв'язку. Їх дотримання в навчальному процесі вищого навчального закладу сприятиме формуванню готовності майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, зміст яких визначається цілями, завданнями, характером майбутньої фахової діяльності та становлять єдність теоретичної, практичної та мотиваційної підготовленості випускника навчального закладу здійснювати професійну діяльність. Дано більш детальну характеристику виокремлених педагогічних умов.

Щодо першої умови – інтеграція змісту фахових дисциплін у площині підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками, то безперечним показником професійної готовності майбутнього вихователя до педагогічної діяльності є ступінь оволодіння ним фаховими й загальнокультурними знаннями та вміннями їх застосувати у практичній діяльності, продемонструвавши власні педагогічні навички.

Наукова інтеграція забезпечує формування цілісних знань, умінь і навичок, поглиблює розуміння майбутніми фахівцями взаємозв'язків між дисциплінами і дозволяє розглядати їх як єдину відкриту систему, що базується на використанні міждисциплінарних зв'язків.

Поняття «інтеграція» визначається як об'єднання в ціле частин, елементів; процес взаємного пристосування та об'єднання» [217, с. 196]; створення єдиного, нерозривного цілого, базується на основі злиття елементів різних навчальних дисциплін, вимагає координації, погодження навчальних програм, розробки предметних взаємозв'язків [179, с. 135]; сприяє «...об'єднанню загальної і професійної освіти в цілісну систему підготовки фахівців, служить засобом подолання розриву між теорією і практикою у ВНЗ» [24, с. 12].

Педагогічна інтеграція – це вища форма єдності цілей, методів, принципів, змісту освіти; створення узагальнених педагогічних одиниць на основі взаємозв'язку навчальних дисциплін. Вивчення проблеми виховання в дітей шанобливого ставлення до батька ефективно в єдиній системі, на основі взаємодії викладачів фахових дисциплін.

На основі навчальних планів підготовки спеціалістів з дошкільної освіти зі спеціальності «Дошкільна освіта» виокремили дисципліни, які озброюють майбутніх вихователів необхідними знаннями про сім'ю і визначають зміст конкретних знань студентів з проблем виховання шанобливого ставлення до батьків, а також дають їм можливість синтезувати інформацію стосовно професійної спрямованості, як-от: «Історія дошкільної педагогіки», «Дошкільна педагогіка», «Теорія і методика співпраці дошкільного навчального закладу з родинами», «Методика проведення занять з народознавства в сучасних дошкільних навчальних закладах», «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства».

Проаналізувавши навчальні плани, встановлено, що практично у змісті фахових дисциплін у тій чи тій мірі розглядаються проблеми сім'ї.

Інтеграція змісту фахових дисциплін у процесі підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку дозволила сформувати у студентів уміння інтегрувати знання з дисциплін для розв'язання педагогічних завдань і ситуацій, здатність цілісно і комплексно аналізувати проблеми сім'ї і сімейного

виховання, гнучкість і мобільність використання знань, умінь і навичок на практиці.

Другою педагогічною умовою виступило залучення студентів до науково-дослідницької діяльності з проблеми сімейного виховання дітей.

Сучасний дошкільний навчальний заклад потребує фахівців, не лише озброєних глибокими професійними знаннями та вмінням працювати з дітьми, а й здатних самостійно здобувати наукові знання, навчатися протягом усього життя, спроможних оперативно приймати нешаблонні рішення, діяти самостійно, творчо. Відтак, самостійність, творчість, здатність до самоосвіти стають професійно необхідними якостями особистості майбутнього вихователя.

Успішне формування вищезгаданих якостей у студентів вищого навчального закладу, залежить від вдалої організації науково-дослідницької діяльності суб'єктів навчання. Залучення майбутніх вихователів до участі в науково-дослідницькій діяльності сприяє розвитку інтересу до майбутньої професії, удосконаленню навичок роботи з дітьми та батьками, посиленню творчого пошуку. У поєднанні з теоретичними заняттями та різними видами педагогічної практики науково-дослідна діяльність ставить суб'єктів навчання в умови, близькі до самостійної педагогічної діяльності.

Дослідницькі вміння поділяються на чотири групи:

- операційні дослідницькі вміння, до яких відносяться розумові прийоми та операції, які застосовуються в дослідницькій діяльності; порівняння, аналіз і синтез, абстрагування та узагальнення, висунення гіпотези, співставлення та узагальнення, інші розумові операції;
- організаційні дослідницькі вміння, що охоплюють застосування прийомів самоорганізації в науково-дослідній діяльності, планування науково-дослідної роботи, проведення самоаналізу та самоконтролю, регуляції своїх дій у процесі дослідницької діяльності;
- практичні дослідницькі вміння: опрацювання літературних джерел, проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів, подій та

обробка даних спостережень, впровадження результатів у практичну діяльність;

- комунікативні дослідницькі вміння, необхідні для застосування прийомів співробітництва у процесі дослідницької діяльності, для здійснення взаємодопомоги, взаємоконтролю обговорення результатів.

Науково-дослідницька діяльність майбутніх вихователів забезпечує вирішення таких основних завдань:

- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку;
- розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання в роботі з батьками;
- необхідність постійного оновлення і вдосконалення своїх знань з виховання шанобливого ставлення до батька;
- розширення теоретичного кругозору.

Науково-дослідницька робота студентів у межах навчального процесу повинна охоплювати такі форми навчальної роботи:

- реферування наукової літератури з конкретної теми у процесі вивчення спеціальних дисциплін;
- виконання лабораторних, практичних, семінарських та самостійних завдань, контрольних робіт, що містять елементи проблемного пошуку;
- виконання нетипових завдань пошуково-дослідницького характеру в період педагогічної практики;
- розробка методичних матеріалів з використанням дослідницьких методів (кросвордів, програм);
- підготовка і захист курсових і дипломних робіт із сімейного виховання.

Чітка організація науково-дослідницької діяльності в навчальному процесі сприяє поглибленому засвоєнню студентами спеціальних навчальних дисциплін, дозволяє найповніше виявити свою індивідуальність, сформувати власну думку з кожної дисципліни.

Студенти залучаються до збору, аналізу та узагальнення кращого практичного досвіду роботи з батьками, з виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Застосування науково-дослідницької діяльності у процесі підготовки майбутніх вихователів сприятиме забезпеченню підвищення рівня кваліфікації і розширення функціональних можливостей фахівця.

Зв'язок між активізацією науково-дослідницької діяльності та підготовкою майбутніх вихователів виражається в таких аспектах: в змістовому – в адекватності змісту навчальних програм, що включають науково-дослідницьку діяльність, вимогам до творчої самостійності вихователя; в методичному аспекті – у розробці і визначенні методів науково-дослідницької діяльності, таких як самостійний пошук, вивчення та аналіз нового матеріалу й альтернативних засобів і способів вирішення проблеми; в організаційному аспекті – у виборі форм науково-дослідницької діяльності: індивідуальних, групових.

Третя педагогічна умова – активна практико-орієнтована діяльність майбутніх вихователів з батьками дітей передбачала залучення студентів до педагогічної практики з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька. Така проблема вимагає не тільки глибокого теоретичного усвідомлення значення цього процесу для розвитку особистості, а й практичної готовності майбутніх вихователів до його реалізації в умовах освітнього середовища дошкільного навчального закладу.

Одним із найважливіших засобів успішної підготовки студентів до реалізації прогресивних ідей у розвитку дошкільної освіти є педагогічна практика, яка органічно поєднує теоретичне навчання майбутніх фахівців з їх самостійною роботою в дошкільному навчальному закладі.

Педагогічна практика є показником того, наскільки глибоко і усвідомлено студенти засвоїли теоретичні основи дитячої психології, педагогіки, фахових методик, оволоділи практичними вміннями і навичками.

Вона також передбачає формування у студентів професійних якостей особистості вихователя: переконання і педагогічну спрямованість на роботу в дошкільному навчальному закладі.

Дошкільний навчальний заклад – це освітнє середовище, де майбутні вихователі у процесі роботи з дітьми та під час взаємодії з батьками, практично реалізують набуті знання, вміння і навички, набуті у стінах вищого педагогічного закладу.

Педагогічна практика як форма професійного навчання у вищій школі спирається на певний теоретичний фундамент, який забезпечує вирішення теоретичних і практичних завдань професійної підготовки сучасного вихователя.

Педагогічна практика поряд з іншими професійно важливими якостями сприяє формуванню і розвитку педагогічної ерудиції, педагогічного цілепокладання, педагогічного мислення, інтуїції, здатності до імпровізації, педагогічного оптимізму і педагогічної рефлексії.

На кожному етапі професійного становлення майбутнього вихователя в умовах ступеневої підготовки передбачені різні види практики, в результаті яких студенти набувають відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. На кожному з них передбачено конкретні завдання та зміст педагогічної практики, оволодіння студентами відповідними професійними функціями.

У період практики на 3 курсі, у 5 семестрі формуються вміння визначати конкретні навчально-виховні завдання з урахуванням умов групи і дошкільного закладу, закономірностей віку та індивідуальних особливостей дитини. Це період практики в дошкільних групах, який є багатостороннім і складним процесом вправ по формуванню у студентів професійно-педагогічних умінь.

На період практики передбачено включення різноманітних вправ, тренувальної діяльності: показ вихователями дошкільних закладів зразків педагогічної діяльності; осмислення сприймання студентами цих зразків; пробне відтворення студентами сприйнятих і осмислених методів і прийомів

педагогічної діяльності; залучення практикантів у подальшу тренувальну роботу, в основі якої лежить багаторазове відтворення цілого комплексу одних і тих самих педагогічних дій у різних видах діяльності дітей з метою закріплення необхідних умінь та навичок.

На 3 курсі, у 6 семестрі проводиться практика, яка дозволяє створити умови для професійної самореалізації особистості майбутнього вихователя, залучити до вирішення творчих педагогічних задач, грамотно проектувати педагогічний процес, використовуючи різні засоби, форми, методи, інноваційні педагогічні технології; виявити проблеми, актуальні для дітей конкретної групи, використовуючи різні методи дослідження; здійснювати всебічний, грамотний аналіз і самоаналіз навчально-виховної роботи, оволодівати функціонально-діяльними вміннями, необхідними для самоаналізу, самопостереження, саморозвитку.

Практика на 4 курсі, у 8 семестрі виявляє рівень та якість професійних знань, умінь і навичок. Ця практика передбачає сформувати вміння володіти сучасними засобами пошуку, обробки і накопичення інформації, необхідної для роботи з дітьми, батьками та колегами. Студенти опановують методи науково-педагогічного дослідження, діагностування знань і вмінь дітей; вивчають передовий досвід навчально-виховної роботи з дошкільниками. У них формуються вміння і навички втілювати дані експериментальних досліджень у практику дошкільного закладу, родини; використовувати різноманітні форми і методи роботи з батьками по залученню їх до виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі; розробляти сценарії виховних заходів і проводити їх спільно з батьками з метою виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків; розробляти методичні рекомендації та пропозиції щодо використання результатів дослідження в навчально-виховному процесі.

Педагогічна практика, в процесі якої виконуються конкретні завдання та набувається практичний досвід, передбачає гармонізацію стосунків, взаємодію майбутніх вихователів з батьками вихованців.

Під час педагогічних практик відбувається підготовка студентів до роботи з батьками з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька, а включеність їх у реальну педагогічну діяльність обумовлює зміну актуальної ролі зі «студента» і навіть «майбутнього вихователя» на «вихователя», що вже само собою є вагомим стимулом до професійного самовдосконалення. Майбутні вихователі оволодівають середовищем буття, де є діти й батьки, методично грамотно організують процес їх навчання і виховання.

Результатом практичної підготовки є не лише отримання і поглиблення знань про виховання в дошкільників шанобливого ставлення до батька і засвоєння окремих умінь і навичок взаємодіяти з дітьми та батьками вихованців, а й формування особистості майбутніх вихователів, зміни їхнього внутрішнього світу, психології, поведінки, розробка основ індивідуального стилю діяльності.

На підставі визначених і обґрунтованих вище педагогічних умов розроблена методика їх реалізації та модель підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Модель і експериментальна методика формування підготовленості майбутніх педагогів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

Започатковуючи формувальний експеримент, було розроблено модель підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (див. схему 2.1).

Модель – це штучно складений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, мовних форм і формул, який має бути подібним до того об'єкта (чи явища), що досліджується, відображає й відтворює у найбільш простому й грубому виді структуру, властивості, взаємозв'язки й відношення між елементами цього об'єкта [83]; систему, яка відображається в мисленнєвій

діяльності особистості чи реалізується матеріально та здатна заміщувати об'єкт таким чином, що при його вивченні можливо тримати нову інформацію про цей об'єкт [315, с. 52].

Розроблена модель підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку відображає сутність процесу здійснення цілісної професійної діяльності. За основу було взято: врахування загальної структури професійної діяльності, складовою якої є виховна функція; специфіку цієї складової; процес включення моделі до реальної підготовки майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу.

Розроблена модель обіймала три взаємопов'язаних етапи: мотиваційно-когнітивний, діяльнісно-творчий, оцінно-результативний (див. схему 2.1).

У розробленій моделі навчання студентів відбувалось за трьома етапами.

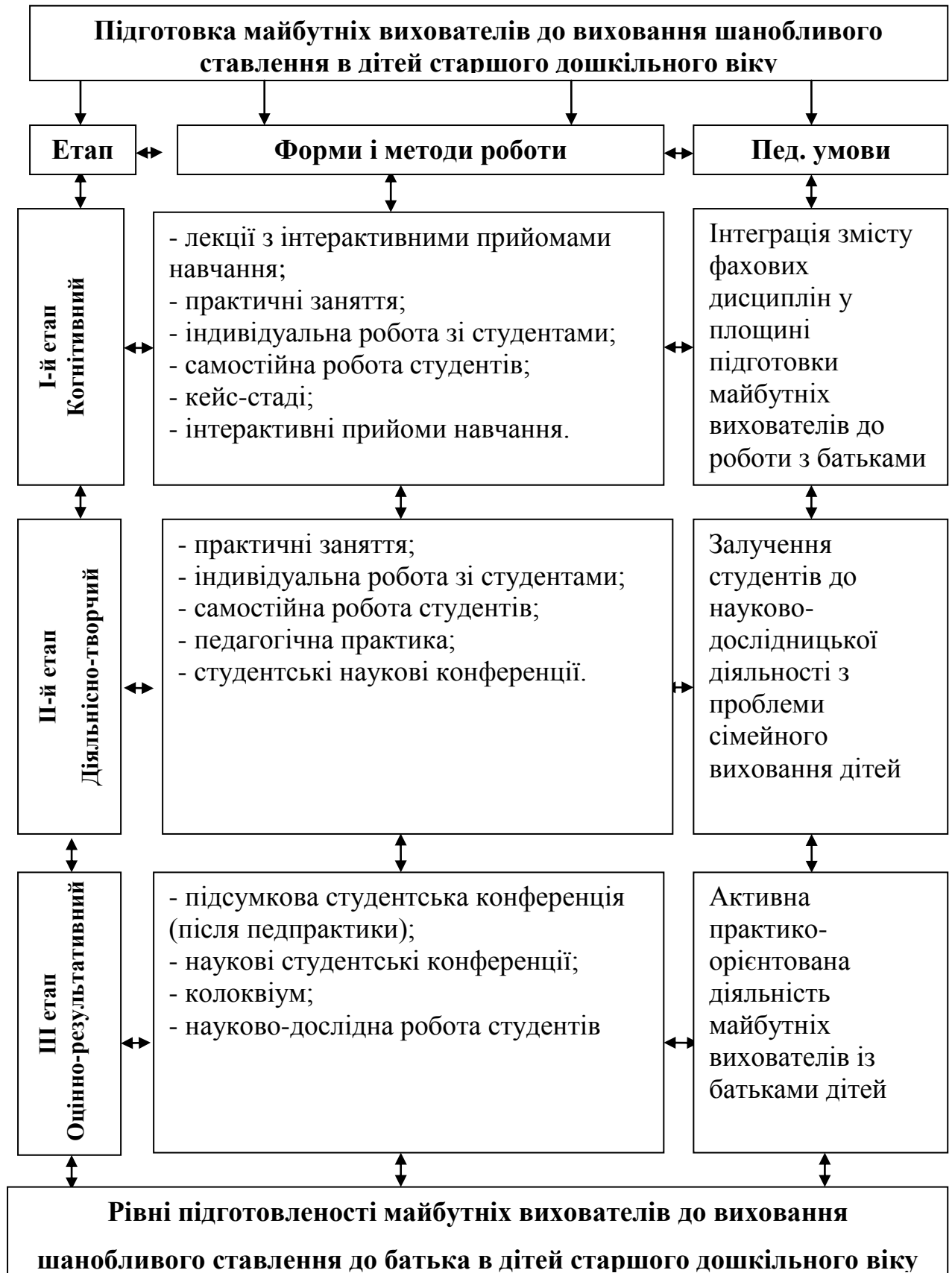
Метою першого – *когнітивного етапу* – було: озброєння майбутніх вихователів теоретичними знаннями з проблем сімейного виховання дітей дошкільного віку, вміннями та навичками з методики виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, формування усвідомлення мотивів і потреб у набутті у професійній роботі знань з формування шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, освоєння інтегрованої суми знань фахових дисциплін.

Завданнями когнітивного етапу виступили:

- оволодіння знаннями, вміннями та навичками з методики виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку;
- оволодіння знаннями форм і методів роботи з батьками в напрямку виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Модель

підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

Цей етап передбачав реалізацію такої педагогічної умови: інтеграція змісту фахових дисциплін у площині підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками. Для досягнення мети когнітивного етапу було розроблено й впроваджено інтегровані блоки в навчальні дисципліни: «Дошкільна педагогіка», «Історія дошкільної педагогіки», «Теорія і методика співпраці дошкільного навчального закладу з родинами», «Методика проведення занять з народознавства в сучасних дошкільних навчальних закладах», «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства».

Ефективними формами і методами реалізації мети когнітивного етапу було визначено: лекції з інтерактивними прийомами навчання; практичні заняття; індивідуальну роботу зі студентами; самостійну роботу студентів; кейс-стаді.

Метою другого – *діяльнісно-творчого* – етапу експериментальної моделі підготовки студентів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку є апробування майбутніми вихователями набутого досвіду щодо виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку та роботи з батьками під час педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах.

Завдання діяльнісно-творчого етапу:

- сформувати у студентів уміння організовувати процес виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку;
- сформувати в майбутніх вихователів уміння організовувати роботи з батьками в напрямку виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Педагогічною умовою, яка була реалізована на даному етапі, стало залучення студентів до науково-дослідницької діяльності з проблеми сімейного виховання дітей.

Ефективними формами і методами реалізації мети діяльнісно-творчого етапу було визначено: практичні заняття; індивідуальну роботу зі

студентами; самостійну роботу студентів; педагогічну практику; студентські наукові конференції.

Було розроблено експериментальний спеціалізований навчальний курс «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку», що гармонійно поєднував теоретичну і практичну підготовку майбутніх вихователів та набуття, формування й закріплення професійно-педагогічних знань, умінь і навичок. Курс запропоновано студентам у 8-му семестрі. Програма спецкурсу розроблялась відповідно модульної кредитно-трансферної системи навчання.

Метою третього – *оцінно-результативного* – етапу експериментальної моделі підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку є формування у студентів умінь контролювати й адекватно оцінювати свою самостійну діяльність, а також діяльність однокурсників з виховання шанобливого ставлення до батька; роботу з батьками в напрямку виховання шанобливого ставлення до батька.

Завдання оцінно-результативного етапу:

- сформувані у студентів уміння контролювати й адекватно оцінювати свою самостійну діяльність, а також однокурсників з виховання шанобливого ставлення до батька;
- сформувані у студентів уміння контролювати й адекватно оцінювати та взаємооцінювати роботу з батьками з виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Педагогічною умовою, яка була реалізована на даному етапі, стала активна практико-орієнтована діяльність майбутніх вихователів з батьками дітей.

Ефективними формами і методами реалізації мети оцінно-результативного етапу було визначено: підсумкова студентська конференція (після педпрактики); наукові студентські конференції; колоквиум; науково-дослідна робота студентів.

Отже, обґрунтована модель підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку охоплювала такі складники: етапи (когнітивний, діяльнісно-творчий, оцінно-результативний), ефективні форми і методи реалізації мети кожного етапу, педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (інтеграція змісту фахових дисциплін у площині підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками, залучення студентів до науково-дослідницької діяльності з проблеми сімейного виховання дітей, активна практико-орієнтована діяльність майбутніх вихователів з батьками дітей).

Опишемо зміст роботи на кожному етапі.

На першому – когнітивному – етапі при вивченні окремих дисциплін акцентувалося на тих чи тих розділах, у яких безпосередньо обговорювались проблеми сім'ї взагалі, і шанобливого ставлення до батька зокрема, а також питання сімейного виховання в інформаційному полі змісту певного навчального курсу.

Відомо, що у традиційній системі підготовки майбутніх вихователів, з одного боку, наявне дублювання змісту навчання з різних навчальних дисциплін: психології (вікової, педагогічної, диференційованої), педагогіки (згальної, дошкільної, сімейної, порівняльної). Так, практично у змісті всіх курсів розглядаються загальні проблеми сім'ї та стосунків батьків і дітей. З іншого боку, практично не відпрацьовуються багато професійних умінь і навичок. Вважаємо, що необхідно розглядати проблему виховання шанобливого ставлення до батька не автономно, а в єдиній системі, на основі змістовної взаємодії викладачів, координування їхніх зусиль.

Програмовий матеріал визначених фахових дисциплін дав можливість реалізувати інтеграцію змісту для забезпечення підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

На пропедевтичному етапі формувального експерименту було введено в кожен фахову дисципліну матеріал, пов'язаний з вихованням шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, інтегруючи таким чином, зміст лекційного матеріалу, що наочно представлено в таблиці (Додаток Б).

Для реалізації мети когнітивного етапу було розроблено і впроваджено інтегровані блоки в навчальні дисципліни «Історія дошкільної педагогіки», «Дошкільна педагогіка», «Теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами», «Методика проведення занять з народознавства в сучасних ДНЗ», «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства».

Розроблено інтегровані блоки з дошкільної педагогіки з включенням питань виховання шанобливого ставлення до батька.

Інтегровані блоки з дошкільної педагогіки

Блок I. «Повага до батька в історії української педагогіки»: повага до батька за часів козаччини; Г. Сковорода, Т. Шевченко, П. Куліш, К. Ушинський, Л. Українка, І. Франко, М. Драгоманов, Н. Лубенець, С. Русова, А. Макаренко, В. Сухомлинський про виховання поваги до батька.

Блок II. «Усна народна творчість у вихованні шанобливого ставлення до батька»: малі фольклорні жанри про шанобливість до батька; висвітлення шанобливих стосунків з батьком в українських казках; оспівування поваги до батька в українських народних піснях; участь батька в українських святах та обрядах.

Блок III. «Методи і форми роботи з батьками»: сучасні підходи до співробітництва дошкільного навчального закладу і сім'ї з проблеми виховання в дітей шанобливого ставлення до батька; методи вивчення вихованості шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; формування батьків як вихователів шанобливості в дітей по відношенню до батька; шляхи оптимізації співробітництва з батьками з проблеми виховання в дітей пошани до батька.

Блоки, які використано у змісті вищевказаних фахових дисциплін з метою інтеграції їхнього змісту, подано в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Інтегровані блоки у змісті фахових дисциплін

Дисципліна	Курс	Теми
Дошкільна педагогіка	2 курс (II сем.)	<p>Роль спілкування батька з дитиною у її вихованні (<i>дитяча психологія</i>).</p> <p>Форми і методи взаємодії дошкільного закладу з батьком (<i>теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами</i>).</p> <p>Розвиток моральної поведінки в дошкільному віці (<i>дитяча психологія</i>).</p> <p>Батьківський авторитет (<i>історія дошкільної педагогіки</i>).</p> <p>Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї, вплив на шанобливе ставлення до батька (<i>підготовка</i></p>
		<p><i>молоді до сімейного життя та відповідального батьківства</i>).</p> <p>Спілкування з батьком без насильства і маніпуляцій (<i>підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства</i>).</p> <p>Малі фольклорні жанри про повагу до батьків (<i>дитяча література</i>)</p>
Історія дошкільної педагогіки	2 курс (I сем.)	Народна педагогіка у вихованні шанобливого ставлення до батька (<i>методика проведення занять з народознавства в сучасних дошкільних навчальних закладах</i>).

Продовження таблиці 2.10

		<p>Педагогічна просвіта сучасного батька (<i>теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами</i>).</p> <p>Твори В. Сухомлинського у вихованні шанобливого ставлення до батька (<i>дитяча література</i>).</p> <p>Вплив батька на розвиток особистості дошкільника (<i>дитяча психологія</i>).</p>
Теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами	4 курс	<p>Умови виховання в дитини моральних якостей (шанобливого ставлення до батька) (<i>дитяча психологія</i>).</p> <p>Форми і методи виховання в дітей шанобливого ставлення до батька (<i>дошкільна педагогіка</i>)</p>
Методика проведення занять з народознавства в сучасних ДНЗ	3 курс	<p>Вплив батька на формування особистості дитини (<i>дитяча психологія</i>).</p> <p>Спілкування батька з дитиною (<i>дитяча психологія</i>).</p> <p>Форми і методи виховання в дітей шанобливого ставлення до батька (<i>дошкільна педагогіка</i>).</p>
		<p>Українські пісні (<i>музичне виховання</i>).</p> <p>Батьківський авторитет (<i>історія дошкільної педагогіки</i>).</p>
Дитяча література	4 курс	<p>Малі фольклорні жанри про пошану до батьків (<i>методика проведення занять з народознавства в сучасних ДНЗ</i>).</p> <p>Роль українських свят та обрядів у вихованні в дітей шанобливого ставлення до батька (<i>методика проведення занять з народознавства в сучасних ДНЗ</i>).</p>

Продовження таблиця 2.10

		Спільна праця батьків і дітей (<i>дошкільна педагогіка</i>).
Музичне виховання	4 курс	Особливості емоцій і почуттів дошкільника (<i>дитяча психологія</i>) Українські народні свята та обряди (<i>методика проведення занять з народознавства в сучасних дошкільних навчальних закладах</i>). Різні фольклорні жанри (<i>дитяча література</i>). Моральна поведінка дитини стосовно батька (<i>дитяча психологія</i>).
Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства	2 курс	Як запобігти конфліктам батька з дитиною (<i>підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства</i>). Педагогічні погляди В. Сухомлинського, К. Ушинського з сімейного виховання (<i>історія педагогіки</i>). Малі фольклорні жанри про повагу до батьків (<i>методика проведення занять з народознавства в сучасних дошкільних навчальних закладах</i>).

Оскільки від сформованості у студентів уявлень про шанобливе ставлення до батька та усвідомлення важливості цієї проблеми залежить від ефективності роботи в означеному напрямку, то робота зі студентами розпочалася з циклу лекцій з інтерактивними прийомами, метою яких було сформувати у студентів уявлення про шанобливе ставлення до батька як моральну категорію; сприяти усвідомленню ними важливості виховання в дітей поваги до батька, починаючи з дошкільного дитинства.

Було вичитано лекційний курс для набуття студентами знань з виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до

батька. Наведемо приклад лекції з інтерактивними прийомами «Форми і методи співробітництва дошкільного навчального закладу і сім'ї» у процесі вивчення навчальної дисципліни «Теорія і методика співпраці дошкільного навчального закладу з родинами».

План

1. Сучасні підходи до проблеми співробітництва дошкільного навчального закладу і сім'ї.
2. Зміст і форми організації спільної виховної роботи дошкільного навчального закладу і сім'ї.
3. Методи вивчення родинних стосунків. Особливості спілкування батька з дитиною.
4. Педагогічна просвіта батьків.
5. Шляхи оптимізації співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками.

У ході лекції використовувались інтерактивні прийоми.

1. Початок лекції. Нещодавно я була свідком такої ситуації: Дівчинка гуляє з батьком у парку. Тато сидить на скамейці, щось клацає в мобільному телефоні, а дівчинка поряд з ним грається з м'ячем. Потім ця гра змінюється на гру з лялькою, і знову увага дівчинка зайнята м'ячем.

- Тато, лови, а я буду кидати! – просить дівчинка. Але батько не поділяє її грайливого настрою.
- Грайся сама. Або он з тією дівчинкою, – пропонує він дитині, на секунду відірвавшись від телефону.
- Але гра в м'яч не вдалася: дівчинку, з якою тато пропонував грати, мама повела на гойдалку.

Дитина треться біля батькових колін.

- Тато, дивись який кумедний горбчик! – смикає вона батька.
- Угу, – відповідає він, не відриваючись від телефону.

За хвилину дитячий голосок знову сповіщує про нову подію:

- Подивись, тато, дівчинка везла свою коляску і впала!

– Угу... – бормоче батько, ледь кивнувши головою.

А потім ще і ще:

– Тато, дивись, який я камінчик знайшла! А вгадай, у якій він руці?

– Он у тій, – байдуже відповідає тато. Захопившись телефоном, батько не чує дитячих прохань. Дівчинка сумно замовкає, обличчя її стає байдужим до навколишнього. Через деякий час вона починає плакати:

– Хочу додому!... Хочу додому!

– Ну що за дитина! Нічим не хоче зайнятися, не прогулянка, а покарання, з роздратуванням говорить батько.

Запитання до студентів:

– Чому дівчинка не хотіла гуляти? Що ви порадите батькові, як організувати прогулянку, щоб дитина гуляла з задоволенням? Отже, тема нашої лекції ...

2. Проблемні запитання: у темі взаємодія сім'ї і дошкільного навчального закладу зустрічається така думка: батьки – це «помічники», «підсобна сила» при дошкільному навчальному закладі; дошкільний навчальний заклад і сім'я – рівноправні суб'єкти виховання дітей. А як ви вважаєте?

3. Прийом ретроспекції: Пригадайте, чи були ви в житті свідками випадку нешанобливого ставлення дітей до батька (батьків), який неприємно вразив вас? Розкажіть про це.

Інтеграція змісту навчальних дисциплін:

Умови виховання в дитини моральних якостей (шанобливого ставлення до батька) (*дитяча психологія*).

Форми і методи виховання в дітей шанобливого ставлення до батька (*дошкільна педагогіка*).

Педагогічна просвіта батьків (*теорія і методика співпраці дошкільного навчального закладу з родинами*).

Наприкінці лекції викладач дає завдання для підготовки до практичного заняття. Необхідно поділитися на підгрупи (в підгрупі по 5

студентів) і розробити конспекти занять з теми «Разом з татом», обравши різні методики. Кожна підгрупа обирає свою методику і готує заняття:

- заняття з ознайомлення з довкіллям;
- заняття з розвитку мовлення;
- заняття з художньо-мовленнєвої діяльності;
- заняття з ознайомлення з природою.

Кожний студент обирає завдання за можливостями і за бажанням: зібрати наукову і методичну літературу з теми, скласти конспект, відредагувати конспект, підібрати фольклорні твори.

Така побудова роботи зі студентами дала можливість їм набути необхідний обсяг знань з формування шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку. А практичні заняття, індивідуальна робота давали можливість студентам набути практичних умінь і навичок та реалізовувати їх під час педагогічної практики в дошкільному навчальному закладі.

Завдання для самостійної роботи:

1. Складіть анкету для батьків, на основі якої можна було б визначити, які стосунки між батьками і дітьми переважають у сім'ї.
2. Доберіть відповідну літературу для вихователя з формування в батьків шанобливих стосунків у сім'ї.
3. Розробіть сценарій проведення нетрадиційної форми взаємодії вихователів з батьками.
4. Розробіть для аналізу на практичному занятті педагогічні ситуації щодо взаємодії вихователів з батьками і батьків з дітьми.
5. Доберіть зразки усної народної творчості, в яких розкриваються особливості стосунків у сім'ї.

Подається список літератури.

Застосування інтерактивних прийомів навчання під час лекції сприяло підвищенню ефективності оволодіння майбутніми вихователями системою необхідних знань, формуванню професійних умінь і навичок.

На когнітивному етапі проводили практичні заняття на закріплення теоретичних положень навчальної дисципліни та формування навичок і вмінь їх практичного застосування у процесі індивідуального виконання завдань. Практичні заняття були тією формою, що дали можливість найбільш повно розкритись особистості студента.

Проілюструємо приклад практичного заняття з використанням інтерактивних прийомів навчання. Тема практичного заняття «Виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку».

Мета: закріпити теоретичні знання студентів з форм і методів виховання в дітей шанобливого ставлення до батька; вміння розробляти та аналізувати плани-конспекти занять, проектні завдання.

Підготовка до практичного заняття:

- скласти план-конспект заняття з залученням батьків «Разом з татом»;
- скласти порівняльну таблицю завдань виховання в дошкільників шанобливого ставлення до батька (з поступовим ускладненням від молодшого дошкільного віку до старшого).

План

1. Визначити завдання і підходи до виховання в дошкільників кожного вікового періоду шанобливого ставлення до батька в сучасній методиці дошкільного виховання.
2. Визначити рівні вихованості шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.
3. На основі аналізу розроблених конспектів занять зробити обґрунтований висновок про ефективні форми залучення батьків до навчально-виховної роботи з дітьми.

Способи організації роботи студентів на практичному занятті:

- робота в малих групах (5 осіб), у кожній з них був експерт, який оцінював роботу; презентація кожною підгрупою розробленого конспекту заняття із залученням батьків (Додаток В). Кожен представник команди моделює свою

частину заняття (за допомогою жеребкування, де вказано, яка частина буде продемонстрована: вступна, основна, заключна); взаємоаналіз конспектів;
 – надати кожною підгрупою характеристику рівнів вихованості в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька. Колективне обговорення представлених рівнів вихованості; взаємооцінювання роботи підгруп;
 – колективна робота зі складання таблиці завдань з виховання в дошкільників шанобливого ставлення до батька (з поступовим ускладненням від молодшого дошкільного віку до старшого).

Інтерактивні прийоми навчання: конкурсне змагання малими групами, порівняння, запитання пошукового характеру, взаємоаналіз, взаємооцінювання.

Завдання для самостійної роботи

1. Схарактеризуйте показники вихованості шанобливого ставлення в дітей до батька за пізнавальним, емоційним та поведінковим критеріями, що подаються в програмі «Дитина».
2. Поміркуйте над тим, як вихователь може використати досвід дитини для виховання шанобливості як моральної якості особистості.
3. Проаналізуйте педагогічні газети й журнали за останні 2–3 роки. Як у них висвітлені питання виховання шанобливого ставлення до батька?
4. Складіть кодекс заповідей педагога – вихователя шанобливої особистості.
5. Здійсніть добірку творчих ігор з виховання дітей в сім'ї, що пропонуються в періодичних виданнях.
6. Скласти тематику консультацій для батька, якщо в сім'ї росте хлопчик.
7. Порівняйте два поняття – «авторитарність» і «авторитет». Доведіть, що авторитет батька і гуманне виховання не виключають один одного.
8. Напишіть міні-твір «Батьківський авторитет».

У кінці практичного заняття студенти отримали завдання на практику: провести ці чотири заняття під час практики в дошкільному навчальному закладі.

Важливе місце в організації навчальної роботи студентів відводили кейс-методу. З методичного погляду, кейс (англ. case – випадок) – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуацій, що запозичені з реальної практики з метою наступного аналізу на навчальних заняттях. Безпосередня мета методу case-study – спільними зусиллями групи студентів проаналізувати ситуацію case і виробити практичне рішення; завершення процесу – оцінювання запропонованих алгоритмів і вибір кращого в контексті поставленої проблеми.

Перевагою цього методу є не тільки отримання знань і формування практичних навичок, але й активізація студентів, розвиток їхніх аналітичних і комунікативних здібностей, системи цінностей, професійних позицій, життєвих настанов.

Проілюструємо приклад використання методу кейс-стаді практично.

Було проведено кейс «Сімейне виховання», мета якого – навчати майбутніх вихователів вирішувати професійне педагогічне завдання: вміти проектувати і використовувати різні форми і методи взаємодії з батьками згідно з педагогічною ситуацією; уміння встановлювати взаємодію з батьками як суб'єктами освітнього процесу.

Педагогічна ситуація:

Ігор уперше прийшов у дошкільний навчальний заклад. Він «не чує» запитань завідувача, звернених до нього, без дозволу хапає альбом з картинками, бере зі столу лінійку, намагається відчинити шафу з іграшками, щохвилино запитує: «Це для чого?», «Це чие?»

Хлопчик забирав у дітей іграшки, ображав навіть старших дітей за нього віком. Вихователя не слухав, залишаючись «глухим» до її вказівок. Недисциплінованість хлопчика погано впливала на інших дітей. Намагались робити йому зауваження в м'якій формі:

– Ігорю, так робити не можна. Подивись, усі діти кладуть іграшки на місце, і ти повинен так само, як вони, поставити машину в гараж. Але Ігор усе робив по-своєму. Вихователь розповіла батькові Ігоря про поведінку хлопчика. Батько різко відповів, що йому ніколи займатися з дитиною вдома і що це обов'язок вихователя – він «отримує за це зарплатню».

Запитання і завдання:

1. Порівняти висловлювання: «Без добрих батьків немає доброго виховання, не дивлячись на всі школи, інститути і пансіонати».

«Виховує все: люди, речі, явища, але насамперед – люди. З них на першому місці – батьки і педагоги (А. Макаренко).

– Так хто ж правий? Чи може вихователь компенсувати брак виховання в сім'ї?

2. Запропонуйте способи зміни позиції батька в питаннях виховання сина.

3. Є відомий афоризм В. Ключевського: «Звички батьків перетворюються на пороки дітей».

– Чи завжди це так? Чи є у вас якісь риси, передані вам від батьків? Чи можна їх назвати пороками?

Заняття проподиться у формі дискусії.

Студенти повинні усвідомити, що для розв'язання цієї ситуації вихователю важливо мати знання з теорії сімейного виховання, розуміти проблеми сучасної сім'ї, знати психолого-педагогічні закономірності і причини, що лежать в основі поведінки дитини. Всі ці знання допоможуть вихователеві правильно і коректно обґрунтувати ситуацію батькам і запропонувати педагогічні рекомендації з її розв'язання.

Використання кейс-методу у процесі підготовки майбутніх вихователів значною мірою доповнює теоретичні аспекти розгляду проблеми сімейного виховання, сприяє: формуванню вміння вирішувати типові завдання педагогічної діяльності; розвитку аналітичних й оцінних навичок, умінь працювати в команді, знаходити найбільш раціональне рішення поставленої проблеми; активізації комунікативних здібностей.

У роботі зі студентами використовували індивідуальні творчі завдання, що сприяли забезпеченню усвідомлення теоретичного матеріалу, активізації мислення, формуванню творчої позиції в майбутній професійній діяльності. Опишемо їх.

Індивідуальні творчі завдання

1. Підготуйте питання «Проблеми сімейних стосунків у народній педагогіці» – у вигляді мультимедійної презентації.
2. Апробуйте методичну розробку з залученням батьків у процесі педагогічної практики. Проаналізуйте результативність заняття.
3. Підготуйте анотації статей, у яких розглядаються проблеми взаємодії працівників дошкільних навчальних закладів з батьками.
4. Складіть каталог монографій, підручників, посібників сучасних науковців з проблеми виховання дітей у сім'ї.
5. Наведіть приклади ситуацій, у яких виникають труднощі у вихователів у роботі з батьками.
6. Розробіть рекомендації для матері, яка одна виховує дитину.
7. Наведіть приклад конфліктних ситуацій між батьком та дитиною, за якими ви спостерігали на практиці. Запропонуйте варіанти вирішення їх.
8. Складіть педагогічні задачі про роботу працівників дошкільних навчальних закладів з родинами.

Отже, використання лекцій з інтерактивними прийомами навчання та використанням інтеграції змісту фахових дисциплін під час реалізації першого етапу експериментальної моделі, самостійної та індивідуальної творчої роботи роботи студентів, застосування інтерактивних технологій навчання загалом сприяли підвищенню ефективності засвоєних знань майбутніми фахівцями з теорії та методик дошкільної освіти, освоєнню інтегрованої суми знань, формуванню професійних умінь і навичок майбутніх вихователів.

Метою другого – діяльнісно-творчого – етапу експериментальної моделі підготовки майбутніх вихователів до виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька виступило апробування майбутніми вихователями набутого досвіду щодо виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку та роботи з батьками під час педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах. Означена мета досягалася завдяки реалізації другої педагогічної умови – залучення студентів до науково-дослідницької діяльності з проблеми сімейного виховання дітей за рахунок упровадження у зміст навчання майбутніх вихователів спецкурсу.

Ефективними формами і методами реалізації мети діяльнісно-творчого етапу було визначено: практичні заняття; індивідуальну роботу зі студентами; самостійну роботу студентів; педагогічну практику; студентські наукові конференції.

Для реалізації мети було розроблено й упроваджено у зміст навчальних дисциплін експериментальний навчальний спецкурс «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку», що гармонійно поєднував теоретичну і практичну підготовку майбутніх вихователів та набуття, формування й закріплення професійно-педагогічних знань, умінь і навичок. Курс було прочитано студентам у 8-му семестрі. Програма спецкурсу розроблялась відповідно модульної кредитно-трансферної системи навчання. Тематичний план та структуру спецкурсу подано в Додатку Г.

У процесі викладання спецкурсу реалізовувались міжпредметні зв'язки з такими дисциплінами: «Загальна педагогіка», «Дитяча психологія», «Методика проведення занять з народознавства в сучасних ДНЗ», «Теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами», «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства», що дало можливість надати студентам цілісні уявлення про виховання шанобливості в дітей, починаючи з витоків української народної творчості, традицій виховання в українській

родині аж до сучасності. Отже, означені дисципліни слугували підґрунтям для отримання студентами більш глибоких знань при ознайомленні з матеріалом спецкурсу.

Приступаючи до розробки спецкурсу, керувались такими науковими принципами його побудови, як: принцип професійної спрямованості; принцип проблемності; оптимального співвідношення загальних, групових та індивідуальних форм організації навчального процесу у виші; раціонального застосування сучасних методів та засобів навчання на різних етапах підготовки фахівців.

Вивчення студентами спецкурсу «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку» на спеціальності «Дошкільна освіта» передбачалось упродовж одного навчального семестру.

Мета курсу: підготувати студентів до роботи з дітьми та їхніми батьками щодо формування в дітей шанобливого ставлення до батька.

Дисципліна «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку» розрахована на 30 годин. З них: 12 годин – на самостійну, 18 годин – на аудиторну роботу. Аудиторні години розподілені таким чином: 8 годин лекційних, 10 годин практичних.

До спецкурсу ввійшли такі теми лекцій: «Форми і методи роботи з виховання шанобливого ставлення дітей до батька», «Виховання шанобливого ставлення до батька в українській етнопедагогіці»; «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку».

Лекційні та практичні заняття сприяли розвитку активної розумової діяльності студентів, їхніх стійких інтересів, цілеспрямованості, наполегливості під час виконання пізнавальних завдань, формуванню професійних якостей та вмінь, що забезпечувало підвищення рівня підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Особлива увага приділялась організації самостійної роботи студентів, яка була невід'ємною частиною лекційно-практичних занять.

Програмою передбачалося використання методів контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів, перевірка ступеня засвоєння елементів знань, умінь і навичок змістового модуля. За модулем студент виконував визначену кількість завдань пошукового, реконструктивного, творчого характеру: робота з підручником, підготовка повідомлень, рефератів, розробка конспектів інтегрованих занять для дітей старшого дошкільного віку з морального виховання, дидактичних ігор, проведення в аудиторії рольових ігор, анотування статей різної проблематики, обігрування й аналіз педагогічних ситуацій, створення кейсів, взаємооцінювання виступів однокурсників, робота зі схемами, евристичні бесіди, навчальні діалоги, круглі столи, ділові ігри, навчальні дискусії.

На основі аналізу змісту курсів наявних дисциплін, що знайомили студентів зі змістом морального виховання дітей старшого дошкільного віку та методами і способами його реалізації, було розроблено зміст лекцій і семінарських занять до спецкурсу «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку», які подано в Додатку Г.

Проведено практичні заняття, на яких студенти мали можливість закріпити теоретичні знання і продемонструвати їх у рольових іграх, у процесі обігрування педагогічних ситуацій та вмінні їх вирішувати. Проілюструємо роботу зі студентами під час практичного заняття.

Тема: Співпраця з родинами як умова запобігання конфліктів батьків та дітей.

Мета: формування професійної підготовленості майбутніх вихователів дітей старшого дошкільного віку щодо вміння ефективно будувати співпрацю з родинами своїх вихованців.

План

1. Що таке конфлікт?

2. Причини виникнення конфліктів між батьками та дітьми.
3. Шляхи профілактики конфліктів між батьками та дітьми.
4. Шляхи розв'язання конфліктів між батьками та дітьми.
5. Аналіз педагогічних ситуацій, пов'язаних із сімейним вихованням дітей.

Заняття проводили за інтерактивним методом «акваріум». Аудиторія розподілялася на дві підгрупи. Представники першої – це фахівці, які обговорювали проблему; другої – тільки слухали, не втручаючись у хід обговорення, спостерігали, чи відбувалася дискусія за визначеним планом дискусії.

Робота в малих підгрупах.

1. Перша підгрупа сідала посередині класу та утворювала своє маленьке коло. Студенти цієї підгрупи починали обговорювати проблему з дотриманням педагогічного такту.

2. Обирали «лідера», який керував процесом обговорення проблемних ситуацій і секретаря, який записував інформацію на дошці так, щоб було видно й іншим учасникам заняття, які входили до другої підгрупи.

3. Пригадували й записували на аркуші паперу життєві ситуації.

4. За чергою розповідали або зачитували вголос стисло записану інформацію, а «секретар» давав їй назву й записував на дошці під номерами.

Приклад ситуації:

В Ірини батько пішов із сім'ї, але мама їй сказала: ...

6. Відбувалося обговорення ситуації, використовуючи метод дискусії:

Що сказала мама? Як це може вплинути на ставлення дівчинки до батька?

7. Друга підгрупа оцінювала діяльність першої, її «лідера» й «секретаря». Наприклад: чи погоджуєтеся ви з думкою першої групи; чи була ця думка достатньо аргументована, доведена; який з аргументів ви вважаєте найбільш переконливим.

8. Порадити матері методи виховання дитини.

9. Аналіз та підсумки проведеного практичного заняття.

Так, студенти першої підгрупи відповіли: «мама сказала: «Пішов і нехай іде. Отже, ми йому не потрібні. Не хочу навіть бачити його. І тебе не пущу до нього. Він поганий. Він тебе не любить. У нього є тепер син. А нам і без нього добре.

Мама не дозволяла дитині бачитися з батьком, всіляко принижувала його в очах дівчинки, наділяла найгіршими рисами. Іринка спочатку дуже сумувала за батьком і запитувала в мами, коли він прийде. Але з часом сформувалася байдужість до батька, яка згодом переросла в неповагу: «Я його теж не люблю!»

Відповіді студентів другої групи: «мама сказала дівчинці: «Татові краще жити з бабусею, тому що вона хвора і старенька». Дівчинка повірила: інакше тато вчинити не зміг. Тепер Іринчин тато приходиться на свята в дитячий садок, приносить подарунки, квитки в театр. І дівчинка буває у нього вдома в гостях, грається з його маленьким сином. Коли дочка хворіє, то тато відразу ж приїжджає до неї.

Обґрунтування педагогічної ситуації: у першому варіанті розлучення батьків обернулося трагедією для дитини. Звісно, це вплинуло на її любов і шанобливе ставлення до батька.

У другому варіанті крах сім'ї не обернувся трагедією для дитини. Ніхто не перешкоджав зустрічам дівчинки з батьком, ніхто не дозволяв собі відгукуватися про нього несхвально або зневажливо. Їй не вселяли: «Твій тато тепер не знає – отже, він поганий». Найголовніше для матері – будувати свої стосунки з колишнім чоловіком таким чином, щоб дитина не виявилася втягнутою в коловорот взаємних образ, претензій, з'ясувань, щоб не страждала від роздвоєності і невпевненості, коли мама або тато перетягують її кожний у свій бік.

Студенти визначили методи виховання дитини. Відповіді були такими: Всі питання виховання повинні вирішуватися обома батьками за взаємною згодою. Права батька і матері на виховання своїх дітей є рівними. Більше

того, це не тільки права, але й їхні обов'язки. Батьки обоє відповідають за поведінку своєї дитини. Можна встановити такий порядок, за якого батько може проводити з дітьми частину своєї відпустки, спілкуватися з дитиною хоча б раз на місяць у вихідні дні. Батько повинен брати активну участь у вихованні дитини. Мати і після розлучення повинна підтримувати позитивний образ батька підтримувати в дитини повагу до батька. Батько повинен регулярно зустрічатися з дитиною, щоб вона мала змогу поговорити, порадитися, повчитися.

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити рекомендації для матері, яка одна виховує дитину.
2. Підібрати приклади конфліктних ситуацій між батьками та дітьми, за якими ви спостерігали на практиці. Запропонувати варіанти вирішення їх.
3. Розробити план циклу консультацій для батьків із проблеми: «Виховання в дошкільників шанобливого ставлення до батька».

Індивідуальні навчально-дослідні завдання, які використовувались на другому етапі, були спрямовані на самостійне вивчення частини програмового матеріалу, узагальнення, закріплення і практичне застосування знань із навчальних дисциплін, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Опишемо індивідуальні навчально-дослідні завдання для студентів.

1. Підготувати реферат з теми: «Спільна діяльність батьків і дітей як чинник формування позитивних взаємин у сім'ї».
2. Написати повідомлення з теми: «Проблеми співпраці з батьками в сучасній практиці дошкільної освіти».
3. Розробити проект пам'ятки для батьків з теми: «Дитина – дзеркало сім'ї».
4. Розробити макет сайт-сторінки або теку-пересувку (за вибором студента) з теми: «Шанобливі взаємини батьків і дітей».

5. Розробити проект консультації для вихователів дошкільних навчальних закладів і сім'ї (за матеріалами публікацій у сучасній педагогічній періодиці).
6. Розробити модель групової консультації про заохочення й покарання в сім'ї.

На цьому етапі було створено творчу лабораторію з формування педагогічних умінь студентів взаємодіяти з батьками з виховання в дітей шанобливого ставлення. Формами і методами формування педагогічних умінь виступили: консультаційні години в дошкільному навчальному закладі з вихователями та методистом; вирішення педагогічних ситуаційних завдань, обговорення педагогічних ситуацій, виконання вправ і завдань комунікативного характеру, розробка планів доповідей для виступів перед батьками, змісту консультацій, порад і рекомендацій батькам (Додаток Д).

Для кращого орієнтування під час виконання завдань майбутнім вихователям пропонувались запитання для спостереження, бесіди та аналізу, тести, схеми характеристик розвитку дітей, діагностичні матеріали для вивчення проблеми виховання шанобливого ставлення до батька в дошкільників.

На засіданнях творчої лабораторії проводили аналіз педагогічних ситуацій (ефективним виявився метод їх групового обговорення). Наведемо приклади.

Ситуація: – Чому ти така сумна? – пошепки запитала вихователь дівчинку, яка дивилась кудись удалечінь. – Чому в тебе сльози?

– Тато побив мене! Я його більше не люблю!

– Заспокойся, будь ласка! – Вихователь дістає свою хусточку і витирає їй очі, ніс. – Тобі зараз малювати треба! Я рада, що ти малюєш гарно!

Після заняття, на прогулянці вихователь з'ясувала в дівчинки, що вона з батькового робочого столу взяла якийсь папір і розмалювала його. А він, виявляється, був для батька важливим. Ось тато і накричав на неї... і дав ляпаса. Минуло кілька днів, але дівчинка й досі переживає образу.

– У тебе ж батько добрий, – співчуває дівчинці вихователька. – Піди до нього, поцілуй і скажи: «Вибач, тату, давай помиримось!»

Того самого дня вихователь зустрічається з батьком дівчинки, розповідає про переживання доньки. Батько схвильований:

– Невже вона не забула! Сьогодні ж вибачусь перед нею.

Запитання: – Чи сприяв учинок виховательки вихованню в дівчинки шанобливого ставлення до батька? Як це може вплинути на подальші стосунки між батьком і дівчинкою?

– Чи втратило на сьогодні своє значення поняття «шанобливе ставлення»?

Ситуація: Ранковий прийом дітей. На ділянці дошкільного навчального закладу дитячий гомін і сміх. І жваві обличчя дітей, і квапливі розставання з батьками – все засвідчує, що вихідні були радісними для дітей і тепер їм є про що розповісти в дитячому садку.

– Мій тато гуляв зі мною, він учив мене кататися на велосипеді.

– А ми з татом ходили в кіно. І ще він розповідав мені багато цікавого.

– А ми з татом змайстрували вертоліт. Це іграшка така з паперу для вітру. Як дмухне вітер, так вона й крутиться.

– А я гуляла з мамою, а тато здавав останній іспит. Тепер мій тато називається менеджер.

– А ми вдома на вихідні прибирали: всі, всі працювали.

Тато сказав:

– Це корисно – м'язи потренувати. І я теж допомагав. Мама нас хвалила!

– А моя матуся завжди грає зі мною в ляльки, і в м'яч... Думаєте, що тато не грає зі мною? Ще й як! Навчив мене в шахи грати, а я вже один раз виграв у нього.

Помітивши, що Марина мовчки прислуховується до розмов дітей, вихователька запитала її, чи грає з нею хто-небудь дома. Дівчинка опустивши голову, знехотя відповіла:

– Я граю з сусідським Віталіком... А мамі і татові ніколи.

Завдання: студентам пропонувалося дати письмові відповіді: проаналізувати висловлювання дітей. Чи достатньо уваги приділяють батьки спілкуванню з дітьми? В яких формах дорослі здійснюють спілкування з дитиною? Чи впливає брак спілкування дорослих з дитиною на стосунки між ними і на виховання дитини в цілому? Назвіть державні документи щодо виховання дітей у сім'ї та розкрийте зміст.

Ситуація: Люда дуже любила грати з батьком. Їй завжди було весело з ним. Як тільки батько приходив з роботи, Люда радісно кричала:

– Ой, як добре! Ми зараз підемо грати.

Одного разу батько прийшов з роботи дуже втомленим. Люда, як завжди, зустріла його захопленим криком, бажаючи йти грати з ним у двір. Але батько несподівано сказав:

– Сьогодні не підемо, я погано себе почуваю.

– Ні, підемо, все одно підемо! – кричала дівчинка, чіпляючись за батька і тягнучи його до дверей.

– Доню, почекай, дай твою руку! – раптово скомандував батько. Люда слухняно подала батькові руку, батько доклав її до своїх грудей і запитав:

– Чуєш, як сильно стукає серце? Якщо ми підемо грати, воно може не витримати, і тоді в тебе не буде тата.

Дочка злякано подивилася на батька, взяла його за руку і повела до дивана:

– Лягай, татко, і тихесенько лежи, я пограю сьогодні одна.

Запитання: – Яким чином у процесі спілкування батько впливав на дочку? Які почуття по відношенню до батька виникли у Люди? В якій змістовій лінії Базового компоненту дошкільної освіти йдеться про виховання дітей у сім'ї? Розкрийте зміст і результат роботи за зазначеною освітньою лінією.

Ситуація: Коли шестирічний Ігор виконує особливо «важке» доручення, то задоволено відповідає:

– Ми з татом усе можемо, ми сильні!

Батько, у свою чергу, не забуває заохочувати добрі вчинки сина:

– Це правильно, – говорить він у таких випадках. – Якщо ми хочемо, щоб наша мама була весела, молода і гарна, отже, їй потрібно допомагати, інакше вона втомиться і не буде годувати нас смачними обідами, не буде прати і прасувати нам із тобою сорочки, не зможе слідувати за порядком у квартирі; що ж це за життя настане! Син довірливо і з повагою дивиться на батька і, незважаючи на його жартівливий тон, зітхає.

Мама при нагоді обов'язково підкреслить:

– Як би я впоралась без допомоги чоловіків!

Запитання: – Як у хлопчика проявляється повага до всіх членів сім'ї і, зокрема, до батька? У працях яких українських учених описано сімейні традиції виховання в дітей поваги до батьків. Назвіть їх праці. Які б з них Ви порадили прочитати батькам? Назвіть прислів'я, у змісті яких ідеться про виховання поваги до батьків.

Ситуація: Сім'я, в якій ростуть п'ятирічна Оленка та її старший брат Віталік, не вперше відправляється мандрувати по Дніпру. Човнові маршрути вздовж живописних берегів, життя в наметі, пісні, ігри, обіди біля вогнища, веселощі, жарти – все це залишає стільки вражень, що їх вистачає до наступної відпустки! Ініціатором туристичних мандрівок у цій сім'ї є батько. Діти бачать, що їхній тато у приємних клопотах і турботах про сім'ю. Найвідповідальніше, від чого залежить настрої і побут мандрівників, на його плечах. Він – найактивніший організатор, носильник, повар, капітан, витівник, фотограф, слідопит... Двадцять чотири дні разом! А скільки це залишає щасливих годин! Діти бачать, який батько уважний до мами, до них самих, їхніх затій.

Для цієї сім'ї характерні позитивні емоції: навіть розбіжності прийнято вирішувати спокійно, по-діловому. А запальність матері, яка іноді трапляється, якимось залишається непомітною для дітей завдяки тому, що батько вміє по-чоловічому бути стриманим, де необхідно змовчати, з притаманним йому гумором нейтралізувати негативні емоції.

Батько вчить дітей проявляти турботу й увагу один до одного та до старших членів родини. До кожного його слова прислухаються діти. «Сам тато сказав!», «Запитаю в тата», «Не можу, тато не дозволив», «Він дозволив». Ось багато мотивів, якими керуються брат і сестра у своїх учинках.

Запитання: – У чому високий авторитет батька Оленки і Віталіка?
– Які сімейні традиції Ви порадили б батькам започаткувати в сім'ї?

Ситуація: На ділянці дитячий гомін. Новенький хлопчик уперше потрапив у дитячий колектив, з цікавістю придивляється, як грають діти. Одні підвозять пісок, інші вантажать його в машини, треті будують пісочне місто.

– Тобі теж, напевно, хочеться пограти разом з ними? – звертається до нього вихователь. Той здивовано дивиться на педагога і байдуже відповідає:

– Ні-і-і ... Я їх зараз розстріляю!

Він спритно підкидає іграшковий автомат, принесений з дому, і цілиться в бік дітей.

– За що ж ти їх хочеш розстріляти? – знову запитує вихователь.

– А так, ні за що ... Я розбійник! Зараз зроблю напад на них! – У голосі недружні нотки; дитина стріляє.

– Йому б тільки стріляти та у війну грати, інші ігри його не цікавлять, – каже батько, звертаючись до вихователя.

– Для таких ігор у нього, здається, немає нестачі в іграшках, – зауважив вихователь, маючи на увазі шаблю, пістолет з пістонами, саморобний щит, що лежать у сумці батька.

– Так, звичайно, – погоджується батько, – він вимагає, доводиться купувати. Бойовий арсенал зростає, вже занадто навіть.

– А ви не намагалися його переключити на інші ігри, більш спокійні! Та й іграшки б йому інші придбали, ті, що розташовують до спокійних ігор, наприклад ...

– А навіщо? – дивується батько. – Нехай грає, у що хоче. Хоч в Солов'я-розбійника! Яке це має значення!

Запитання: – Які прийоми роботи з батьком Ви б використали для розв'язання цієї ситуації з хлопчиком? Як Ви поясните батькові, що він помиляється?

Ситуація: Дитина в роздягальні: «Тату, чому ти мене не цілуєш, коли приходиш забирати з дитячого садка ... Одягни мене. Спочатку застебни мені чобітки. Я не вмію застібати гудзики. А де моя шапка? Зав'яжи мені ... А ти купиш мені шоколадку?»

Вихователь підходить до батька і каже, що таке звернення неприйнятно, необхідно суворіше ставитися до дитини. Тато червоніє, потім різко відповідає, що сам буде вирішувати, як йому слід ставитися до свого сина.

Завдання: – З'ясуйте можливу причину такої негативної реакції батька дитини. Чи слід вихователю промовчати або необхідно провести додаткову роз'яснювальну роботу з татом хлопчика? Які ефективні прийоми спілкування з батьками Ви могли б запропонувати?

Ситуація: Шестирічний Миколка другий тиждень ходить у групу. На занятті з аплікації кілька разів перепитує вихователя: «Що робити? Як? Як я роблю? У мене правильно?» Увечері дитина, радіючи, розповідає батькам, як він сам «вирізував» деталі для півника і приклеював їх на папір. Мама невдоволено зауважує вихователю: «Навіщо Ви займаєтеся з дитиною такою марною справою? Краще б математику повторили: він уже до двадцяти рахувати вміє, тепер час вчити рахувати десятками!»

Завдання: – Як ви порадите поводити себе вихователю, щоб не відштовхнути батьків дитини і налагодити з ними ефективну співпрацю? Оцініть за допомогою 4 бальної системи рівень своєї підготовленості до роботи з батьками дітей дошкільного віку. Обґрунтуйте власну позицію щодо необхідності подальшої самооцінки і самовдосконалення своєї підготовленості до роботи з батьками дітей.

Ситуація: Мати розповідає вихователю:

– Олексій з батьком бачаться мало. Рано-вранці батько йде на роботу, а ввечері вчиться в інституті. «Займатися вихованням мені ніколи», – говорить він. Коли дитина пустує, він воліє мовчати. І ось результат: учора Олексій нагрубив мені, я була обурена і вимагала, щоб він вибачився. Але ж ні! Він вертівся біля батька. Я з докором подивилась на батька, даючи зрозуміти, що чекаю від нього підтримки. Але той сказав: «Розбирайтесь самі». І уявіть собі, дитина вловила, що батьківський нейтралітет дозволяє не послухатися мене; так він і не вибачився. А коли батька немає вдома, син так не чинить: у відсутності чоловіка моє слово – закон для сина.

Завдання: Дійдіть висновку з розповіді матері. Які, на Вашу думку, необхідно використати методи роботи з батьками?

Ситуація: Мати запитує у вихователя:

– Чому дитина стала норавлива, неслухняна? Був маленький – горя не знали з ним. А тепер (скоро в школу!) став інший: наші поради критикує. Грубить, на все власна думка... А ми завжди дуже суворі з сином. Ніколи не відступаємо від свого слова: якщо сказали – значить, він повинен точно виконати. Ніяких поступок!

Завдання: Оцініть вид батьківського авторитету в сім'ї, на чому він ґрунтується. Які методи роботи з батьками Ви оберете?

Навчальне завдання: Проаналізувати типові ситуації педагогічного спілкування з батьками, спрогнозувати їхні можливі реакції на ваші висловлювання, знайти оптимальні рішення ситуацій, мовленнєві форми залежно від ситуації спілкування.

Ситуація: Батько відремонтував машинку. Дитина пишається ним: «Це мій тато зробив!» Тепер це моя машина!». Нікому з дітей не дає, пояснюючи: «Щоб більше не ламали!» (так тато сказав).

Запитання:

– Чи потрібно про це поговорити з батьком?

– Як, по-вашому, можна почати цю розмову?

Студенти називають можливу мовленнєву поведінку батька:

Олена О.: «Яка різниця, що вони там говорять! Самі розберуться: це ж діти!»

Ірина К.: «Ви хочете сказати, що мій син жадібний?»

Оксана М.: «Добре, я поговорю з ним про це дома».

Оксана М.: «Я свою розмову з батьком хлопчика розпочала б з позитивної інформації про дитину, що вона бережлива, дуже любить батька, пишається ним. А вже потім постаралась переконати батька, що невміння хлопчика гратися з дітьми разом одними іграшками може негативно вплинути на формування його характеру. Порадила б батькові заохочувати ігри сина з іншими дітьми, ділитися іграшками, підказати дитині спільну з іншими дітьми гру з машиною».

Використані вправи та ігрові завдання комунікативного характеру сприяли гармонізації стосунків майбутнього вихователя і батька для укріплення ефективного співробітництва дошкільного навчального закладу і сім'ї. Наприклад:

Невербальний діалог

Мета: усвідомлення особистісної манери невербального виразу емоційних реакцій з приводу різних ситуацій спілкування (виконується в парі).

Вихователь: «Ви запізнюєтеся на сніданок, поторопіться». Батько дитини: «Вибачте, ми змушені були затриматися».

Вихователь: «Чи не могли б ви виконати одне прохання – відремонтувати іграшкову машинку?». Батько: «Зараз я дуже завантажений на роботі, але через пару днів зможу».

Змінюємо рольову позицію у спілкуванні

Пояснення: «Я» в ролі «дитини» – позиція підкреслення особливої чутливості, вразливості, залежності, підпорядкованості. Позиція «Я» в ролі «батька» – прагнення керувати, підпорядковувати, брати відповідальність на себе. Позиція «Я» в ролі «дорослого» – підкреслення стриманості, розуміння

інтересів іншого і гнучкий розподіл відповідальності між собою і партнером по спілкуванню. У міжособистісному контакті людині властиво займати одну з трьох названих позицій, що визначається особливостями характеру. Спробуємо свідомо керувати вибором рольових позицій у спілкуванні. Один із студентів вимовляє фразу в будь-якій із трьох рольових позицій, інший визначає і обґрунтовує, яку позицію займав мовець. Фрази для вправи: «Коли-небудь ви зрозумієте, що мої вимоги до дитини були справедливі»; «Якщо вас не утруднить ... мені хотілося б поговорити про вашу дитину»; «Вам, безсумнівно, відомі успіхи вашого сина в малюванні» ... (учасники вправи можуть використовувати власні фрази).

Зміна завдання: кожна фраза вимовляється у всіх трьох рольових позиціях на замовлення одного з партнерів по вправі. Якщо іншому проголошення здається непереконливим, він просить повторити фразу ще і ще раз.

Вибери адекватні способи поведінки

Мета: усвідомлення вихователем відповідальності за вибір способу поведінки в конкретній ситуації.

Вихователь засмучений тим, що на груповій зустрічі батьків, яку вони самі оцінили як дуже корисну і цікаву для них, були відсутні деякі з тих, кому було особливо бажано почути те, про що йшла мова.

Завдання. Вибрати й обґрунтувати один із запропонованих варіантів подальших дій вихователя.

1 – варіант. Підготую в теку-пересувку всі матеріали проведеної зустрічі і запропоную по черзі кожному з батьків, кому не вдалося прийти, для самостійного знайомства з темою.

2 – варіант. Висловлю своє несхвалення батькам, які не прийшли на зустріч, у формі зауваження, наприклад: «Дуже шкода, що вам не вдалося прийти ...»

3 – варіант. Щиро висловлю одному з батьків, які брали участь у заході, своє засмучення з приводу пасивності інших батьків і попрошу ненав'язливо

поділитися своїм враженням від зустрічі з тими, хто не був присутній. Сподіваюся, що останнім захочеться за власною ініціативою поговорити зі мною з теми, що обговорювалася тоді.

4 – варіант. В особистій бесіді поцікавлюся причинами відсутності батьків на зустрічі.

5 – варіант. Не буду надавати факту відсутності деяких батьків на зустрічах особливого значення: брати участь у них чи ні – право батька.

6 – варіант. Спробую спочатку розібратися в собі, які почуття в мене викликає відсутність деяких батьків на зустрічах, до яких я ретельно готуюся, витрачаючи на це багато сил і часу. Розібравшись у собі, поділюся своїми переживаннями з кожним батьком, який не прийшов на зустріч.

Думки майбутніх вихователів розподілилися. Більшість студентів обирали 1 і 5 варіанти відповідей. Кілька чоловік обрали 4 варіант.

Студентка Оля К.: «На мою думку, кожний із варіантів можна використати, але краще віддати перевагу першому варіанту і п'ятому, тому що добитися 100% присутності всіх батьків не можна. Інформацію вони самостійно прочитають, якщо вона буде знаходитися в теці-пересувці. А з'ясовувати причини відсутності батьків не слід».

Рольове програвання ситуації

Мета: ігрове моделювання способів поведінки вихователя в ситуаціях вирішення суперечностей між вихователем і батьком.

1. «Я давно хотіла сказати вам про погану поведінку вашого сина», – звернувся вихователь до батька одного з вихованців, побачивши його у дверях групи. Батько відповів, що дуже поспішає, і пішов. Вихователь здивований байдужістю батька до дитини, чим і поділився з колегами по роботі. Якою буде реакція на нарікання педагога?

2. Вихователь запросив усіх батьків на суботник, помістивши інформацію про це на груповому стенді. Прийшло троє батьків. Вихователь незадоволений. Суботник довелося перенести. Чим можна пояснити те, що сталося? Що зробити надалі?

3. На одній із зустрічей з батьками вихователь пояснював небажаність запізнень дитини в дошкільний заклад до ранкової гімнастики і сніданку ... Мишко боязко з'явивсь у дверях групи, коли сніданок вже закінчувався. «Погодуйте його, будь ласка», – підштовхуючи хлопчика у групу, промовив батько, поспішно зникаючи за дверима. Спрогнозуйте можливі варіанти вашої реакції на ситуацію, якби:

- а) батько звернувся до вас у категоричній формі;
- б) вихованець повідомив вам, що «вони всі проспали»;
- в) вихованець повідомив вам, що «тато посварився з мамою»;
- г) вихованець повідомив вам, що «по дорозі вони з татом побачили поранену пташку і шукали для неї безпечне місце».

5. Батько прийшов за дитиною з великим запізненням. Програйте варіанти вашої поведінки, враховуючи такі умови:

- а) це не перший випадок його приходу за дитиною, коли робочий день вже закінчився (мати працює у другу зміну);
- б) в родині вже давно існує неузгодженість між дорослими з приводу того, хто буде забирати дитину з дошкільного закладу. Дитина стала реагувати на це з тривогою і занепокоєнням, що спостерігаються протягом дня;
- в) батько вперше прийшов за дитиною так пізно.

6. Удень до дошкільного навчального закладу під'їхала машина з піском для дитячих пісочниць. Пісок вивантажили на асфальт недалеко від входу. «Увечері попросіть батьків перенести пісок», – запропонувала завідувачка вихователям. Як ви будете просити батьків про допомогу? А якщо вони стануть відмовлятися, якими будуть ваші дії?

8. Вихователь вирішив поговорити з батьком шестирічної дитини з приводу забіякуватості хлопчика. Як ви почнете бесіду?

На засіданні творчої лабораторії проводився «Аукціон ідей».

У процесі підготовки до заняття студенти вивчили методи активізації батьків, особливості організації різноманітних форм роботи з ними,

визначили тематику і розробили сценарій проведення однієї з них. Підготували табличку з назвою обраної форми роботи з батьками та її представлення на аукціоні.

Для проведення аукціону було обрано ведучого й експертну групу (викладач і студенти). Ведучий оголосив початок аукціону. В якості лота майбутні вихователі по чергово самотійно представляли обрану форму роботи з батьками. Першим запрошувався до виступу студент, який перший підняв табличку з назвою лота. Експертна група оцінювала «представлений до продажу товар», тобто форму роботи за такими критеріями:

- 1) назва форми роботи;
- 2) частота використання інформації у практиці роботи з батьком;
- 3) тривалість впливу;
- 4) ступінь активності учасників (вихователів і батька);
- 5) варіанти технології застосування залежно від етнічної приналежності;
- 6) широта і глибина представлення.

Отримані результати оцінювання представлених лотів члени експертної групи вносили до протоколу. Найбільш високо оцінювалась ідея, презентуючи яку, «продавець» переконливо і всебічно довів ефективність її застосування в роботі з батьками. «Продавець», який отримав більшу кількість балів, ставав переможцем і, відповідно, організатором другого етапу заняття.

Другим етапом була рольова гра «Конкурс педагогічних ситуацій».

Мета: розвиток умінь педагогів краще розуміти природу конфлікту, знаходити і реалізовувати правильну поведінку в ситуації, що склалася.

Хід гри

Група гравців поділяється на дві команди, кожна з яких заздалегідь (або експромтом) готувала та інсценувала педагогічну ситуацію конфліктного спілкування вихователя з батьком, обіравши її показ в кульмінаційний момент. Тема могла бути взята як з особистого досвіду, так і

з літератури. Команда-суперниця за 3–5 хвилин знаходила оптимальне рішення і показувала розв'язок ситуації педагогічної доцільності.

При підведенні підсумків аналізувалася типовість ситуації для практики спілкування, розумність їх вирішення і мудрість запропонованих позицій, творчість, майстерність інсценування.

Дидактичними завданнями розробки планів доповідей для виступів перед батьками, змісту консультацій, порад і рекомендацій батькам були: вчити взаємодіяти з батьками з метою забезпечення єдності педагогічного впливу на дитину в умовах дошкільного закладу і сім'ї, проводити за необхідності просвітницько-педагогічну роботу з батьками; розвивати аналітичну діяльність; вчити активізувати свої знання і набуття вмінь для роботи з сім'єю.

Студентам пропонувалось оцінити свої можливості участі в педагогічному просвітництві батьків. Висловити пропозиції з покращення педагогічного просвітництва батьків у дошкільному навчальному закладі, у якому вони проходили педагогічну практику. Спланувати підготовку до роботи з батьками з теми «Виховання шанобливого ставлення в дітей до батька» та участі в її проведенні. Розробити і проаналізувати плани доповідей для виступів, поради і рекомендації батькам, оцінити наочні матеріали.

Орієнтованими на дослідницький пошук і творчу самореалізацію особистості майбутнього вихователя стали проекти, які було запропоновано розробити студентам: «Батько і дитина», «Роль батька у вихованні хлопчика», «Роль батька у вихованні дівчинки», «Я і мій батько», «Батько в ДНЗ», «Робота з батьками з виховання шанобливості в дітей».

Наведемо приклад проекту «Батько і дитина».

Мета проекту: створити ефективну модель взаємодії вихователя і батьків; викликати емоційний настрій на спільну роботу вихователів і батьків; покращити рівень знань батьків з питань виховання в дитини шанобливого ставлення; формувати навички, необхідні для роботи з сім'єю;

Сприяти розвитку самостійності, ініціативи, навичок ефективного спілкування, співпраці.

Завдання проекту:

- збір, підготовка та розробка методичних матеріалів для реалізації проекту;
- доповідь для батьків із проблеми виховання хлопчиків і дівчаток у сім'ї;
- усний журнал «П'ять шляхів до серця дитини»;
- тренінг з батьками дітей старшого дошкільного віку;
- рольова гра «Взаємовідносини в моїй сім'ї»;
- розробити спільно з батьками пам'ятки, поради, рекомендації щодо виховання в дитини поваги до батька;
- розробка тестів для батька.

Очікувані результати проекту:

- отримання ефективної моделі системи взаємодії батьків, педагогів та дітей з виховання шанобливого ставлення до батька;
- відповідальне ставлення батьків до дітей;
- покращення стосунків батька і дитини.

Учасники проекту:

- батьки дітей старшого дошкільного віку;
- майбутні вихователі.

Кінцевий результат: тека з матеріалами, презентація.

План реалізації.

1. I етап. Підготовчий.

На підготовчому етапі було визначено тема та мета проекту, проведено обговорення їх студентами; обрано визначальні характеристики проекту: практично-творчий; спосіб оформлення кінцевих результатів.

2. II етап. Планування й організація роботи.

На другому етапі студенти розподілилися на мікрогрупи по 5 чоловік (всього три групи). Було обрано координаторів або керівників груп, які стежили за залученням до роботи всіх членів групи; обрано рецензентів або експертів, які взяли участь в оцінюванні роботи учасників проекту (староста,

студенти); розроблена послідовність спільних дій кожної групи. Для оцінювання роботи студентів було вироблено та оголошено до початку роботи над проектом критерії ефективності студентської проектної діяльності.

Перед мікрогрупами було поставлено завдання та надана в разі необхідності методична допомога.

Завдання для всіх груп:

1. Кожній групі зібрати, підготувати та розробити методичні матеріали для реалізації проекту.
2. Для 1 групи: розробити доповідь для батьків із проблеми виховання хлопчиків і дівчаток у сім'ї.

Для 2 групи: підготувати усний журнал «П'ять шляхів до серця дитини».

Для 3 групи: розробити тренінг з батьками дітей старшого дошкільного віку.

3. Усі мікрогрупи отримували додаткові завдання.

Завдання для 1 групи: підібрати і провести рольову гру «Взаємовідносини в моїй сім'ї»;

Завдання для 2 групи: розробити спільно з батьками пам'ятки, поради, рекомендації щодо виховання в дитини поваги до батька.

Завдання для 3 групи: розробка тестів для батька.

3. III етап. Пошук та опрацювання джерел.

На третьому етапі студенти знайомилися з науковою та методичною літературою, шукали відповідну інформацію в Інтернеті; на засіданнях мікрогруп обговорювали знайдені матеріали, узагальнювали отриману інформацію.

4. IV етап. Здійснення проекту.

На цьому етапі студенти виконували індивідуальні практичні завдання, здійснювали їх проміжне обговорення, обирали варіанти виконання кінцевого результату роботи групи.

Відобразити всю роботу, проведenu групою, над темою проекту в кінцевому продукті дуже важко. Саме тому в роботі над проектом було створено проектні теки, в яких студенти фіксували кожний крок, кожне спільно прийняте рішення, інформацію про діяльність кожного учасника робочого процесу.

5. V етап. Презентація.

Захист результатів проектної діяльності відбувався у формі презентації теки з матеріалами. Кожна група представила представникам інших груп та рецензентам результати своєї роботи.

Результати проектної роботи.

Доповідь з теми «Виховуємо хлопчика, виховуємо дівчинку»

Дівчинці необхідно відчувати собі дівчинкою. Деякі батьки, чекаючи сина, прагнуть виховати хлопчика зі своєї доньки. Це руйнує її подальше життя і заважає нормальному розвитку жіночого організму.

Жінка потребує підтвердження того, що її люблять. Їй частіше необхідно чути, що її люблять рідні. Виховуючи дівчинку, уникайте таких схвалень, як: «добре зробила», «розумниця».

Такі слова заохочення примушують дівчинку впадінюватися хлопчикові та прагнути досягнути успіхів, щоб отримати схвалення. Але це не зробить її щасливою, оскільки їй потрібна любов. Багато жінок, неправильно вихованих, прагнуть до досягнень, кар'єри, великого заробітку, але ще більше почуваються знедоленими і позбавленими любові.

– Я тебе так люблю.

– Ти в мене просто диво, подарунок долі.

– Ти найдивовижніша, найчарівніша, я так тебе люблю.

– Ти прикрашаєш моє життя.

Пам'ятайте: дівчинка доглядає за будинком не для того, щоб діставати схвалення, а тільки тому, що вона отримує радість, коли підтримує гармонію в будинку. Жінка завжди щаслива, коли навколо неї панує гармонія. Жіноча енергія дає дівчинці здатність співчувати, співпереживати.

Для хлопчиків життя приготувало інші завдання, тому вони ховають свою чутливу душу і здатність співпереживати глибоко всередині. Хлопчиків потрібно вирости чоловіком, а це означає, що слід бути зовні сильним і захищеним, жорстким.

Чим більше батьки вимагають від дівчинки чоловічої реалізації та поведінки, тим жорсткішою, різкішою і стриманішою вона стає.

З 5–6 років у хлопчика з'являється інша потреба, ніж просто почуватися коханим. Хлопчик приходить у цей світ для створення чогось свого. Чоловікам дуже важливо бачити й отримувати задоволення від того реального, що вони створили на цьому світі. Це чисто чоловіча риса. Що б не створювала жінка, вона хоче отримати за це любов. Тому будь-яка реалізація в соціумі, досягнення для жінки пов'язані з очікуванням отримання любові за це. Для чоловіка головне – саме досягнення. Чоловік прагне бути першим і кращим.

Потреба в захопленні виявляється в хлопчика ще з раннього віку. Він не завжди усвідомлює її, проте це його невід'ємна потреба. Коли батьки дивляться на сина і захоплюються його якостями, властивими чоловічій статі, він набуває упевненості, що допомагає йому виробити чоловічі риси вдачі та здійснити чоловічий потенціал, закладений у ньому. У хлопчика прокидається почуття вдячності до батьків, і між ними налагоджуються міцні стосунки, засновані на любові й повазі.

Усний журнал «П'ять шляхів до серця дитини»

Кожна дитина потребує батьківської любові. І батько повинен навчитися виявляти свою любов до неї. Спілкуючись із дітьми, батько насамперед повинен частіше нагадувати собі таке:

1. Перед вами – діти.
2. Вони поводяться як діти.
3. Буває, що їхня поведінка нервує батька.
4. Якщо я виконаю свої батьківські обов'язки і любитиму дітей, незважаючи на їхні провини, вони виправляться, коли подорослішають.

5. Якщо я люблю їх незважаючи ні на що, вони відчуватимуть упевненість у собі і мою підтримку.

Дітям необхідна любов батька – це одна з найголовніших потреб дитини.

Висловлювати свою любов дитині батько може через:

- дотик;
- слова заохочення;
- час;
- подарунки;
- допомогу.

Дотик – один із найважливіших проявів любові людини. У перші роки життя дитини необхідно, щоб дорослі брали її на руки, обіймали, гладили по голівці, цілували, садовили її на коліна тощо. Тактильна ласка однаково важлива як для хлопчиків, так і для дівчаток. Тому, коли ви виявляєте свою любов за допомогою ніжних дотиків, поцілунків, цим можна сказати набагато більше, ніж словами «Я тебе люблю».

Слова заохочення. Коли ми хвалимо дитину, ми дякуємо їй за те, що вона зробила, чого досягла сама. Проте не треба хвалити дитину надто часто, тому що слова втраять усю силу і сенс. Пам'ятайте, що кожна похвала має бути обґрунтованою та щирою. У спілкуванні з дитиною намагайтеся говорити спокійно і м'яко, навіть тоді, коли ви незадоволені. Слід менше вимагати від дитини і частіше просити її: «Ти не міг би...», «Може зробиш...», «Мені буде приємно, коли ти...»

Якщо у вас вирвалося грубе зауваження, слід вибачитися перед дитиною. Пам'ятайте, що постійна критика шкодить їй, бо вона аж ніяк не є доказом батьківської любові. Щодня даруйте дитині приємні слова підтримки, заохочення, схвалення, ласки, які свідчатимуть про любов до неї.

Час – це ваш подарунок дитині. Ви нібито кажете їй: «Ти потрібна мені, мені подобається бути з тобою». Подекуди діти роблять погані вчинки саме з метою, щоб батьки звернули на них увагу: бути покараним все ж краще, ніж бути забутим. Проводити час разом – означає віддати дитині свою

увагу сповна. Форми спільного дозвілля в кожній сім'ї різноманітні: читання казок, бесіда за сімейною вечерею, гра у футбол, ремонт машини, допомога на дачі тощо. І як би ви не були зайняті, хоча б кілька годин на тиждень подаруйте не лише хатнім справам, телевізору, іншим своїм уподобанням, а передусім – своїй дитині.

Подарунок є символом любові тоді, коли дитина відчуває, що батько дійсно турбується про неї. Багато батьків використовують подарунки, щоб відкупитися від дитини. Діти, які отримують такі подарунки, починають думати, що любов можна замінити різними речами. Тому пам'ятайте, що річ не в кількості. Не намагайтеся вразити дитину ціною, розмірами і кількістю подарунків. Якщо ви хочете віддячити дитині за послугу – це платня, якщо намагаєтесь підкупити її – це хабар. Справжній подарунок дається не в обмін на щось, а просто так. Сюрпризами можуть бути тільки різдвяні подарунки та подарунки до дня народження. Інші подарунки краще вибирати з дітьми, особливо якщо то одяг. Подарунки не обов'язково купувати, їх можна знаходити, робити самим. Подарунком може стати все, що завгодно: польові квіти, камінчики, чудернацької форми гілочки тощо. Головне – придумати, як його подарувати.

Допомога. Материнство та батьківство – це професії, й дуже нелегкі. З вами укладено контракт принаймні на 18 років; і робочий день у вас ненормований. Щодня діти звертаються до вас із різноманітними проханнями. Завдання батька – почути ці прохання й відповісти на них. Якщо ми допомагаємо дитині й робимо це з радістю, то душа її наповнюється любов'ю. Якщо батько бурчить і сварить дитину, така допомога її не радує. Допомогати дітям – не означає повністю обслуговувати їх. Спочатку ми дійсно багато робимо за них. Проте потім, коли вони підростуть, ми мусимо навчити їх усього, щоб і вони допомагали нам.

На кожному етапі розвитку дитини було використано різні «мови» нашої любові. Тому для батька важливо обрати саме ту «мову» (дотик, слова заохочення, час, подарунки, допомогу), яка веде до серця дитини.

Рольова гра «Взаємовідносини в моїй сім'ї»

Основні етапи підготовки і проведення рольової гри:

1. Ознайомлення з сюжетом гри, настанова вихователя, актуалізація знань батьків.
2. Розподіл ролей (на кожен сюжет необхідно визначити одну групу батьків).
3. Гра (розігрування сюжету, спостереження за мімікою та реакцією учасників).
4. Колективний аналіз гри (проаналізувати обрані варіанти дій, визначити їх доцільність: дійти висновків про можливі впливи кожного варіанту дій на подальші вчинки).
5. Підведення підсумків (визначити позитивні та негативні моменти гри).

Можливі сюжети рольових ігор:

- Батьки та двоє дітей планують, як провести разом вихідний день. Батько пропонує подивитися футбол, мати – піти в театр, а діти мріють про зоопарк. Крім того, після обіду до них у гості приїжджає бабуся.
- Подружжя йде до свого будинку, перед яким діти грають у м'яча. Раптом м'яч влучає в жінку.
- Мати доручила дочці помити посуд. Зайшовши згодом на кухню, побачила, що цю роботу виконує батько. На запитання, чому не зробила цього дочка, батько відповів, що дозволив їй піти подивитися цікаву телепередачу.

Підсумкова бесіда:

- а) стосунки між батьками – основа сімейних взаємовідносин і їхня роль у формуванні особистості;
- б) виховний потенціал стилів стосунків між батьками (авторитарний, демократичний, конфліктний);
- в) основні напрямки удосконалення родинних стосунків.

Розроблено тести для батька «Добра мати... добрий батько...» (Додаток Е.1), «Батько родини» (див. Додаток Е.2), «Чи можете ви відповідати за виховання своєї дитини?», Тест для батьків (для виявлення стилю спілкування), Тест (участь тата у вихованні дитини) (див. Додаток Е.3).

Зі студентами проводили навчально-педагогічні ігри («Консультавання», «Батьківські збори») з застосуванням дискусії «Чи може вихователь через просвітницько-консультативну роботу впливати на морально-психологічний клімат сучасної родини?», «Жінки краще виконують батьківські функції, ніж чоловіки»); самостійне ініціювання проблемних ситуацій шляхом опитування батьків дітей старшого дошкільного віку про труднощі в моральному вихованні (записували запитання, готували відповіді на них, імітували консультативну діяльність під час практичних занять, комбінуючи різні варіанти їх розв'язання, брали участь у наукових студентських конференціях, виїзних заняттях.

Педагогічна практика майбутніх вихователів передбачала творчу реалізацію науково-теоретичних знань і практичних навичок у педагогічній діяльності.

Діяльність студентів під час педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах була наближена до реальної професійної діяльності. Студенти працювали на посаді вихователя і проводили всі види роботи, які входять у коло його обов'язків. Також студенти-практиканти повинні були виконати під час практики і цілу низку навчальних завдань, спрямованих на поглиблення та закріплення знань.

Завдання на педагогічну практику

Студенти одержали завдання ознайомитись: із загальним планом роботи дошкільного навчального закладу з батьками; планом роботи психолога з батьками; планом роботи вихователя з батьками. Потрібно було з'ясувати, чи плануються вихователями форми роботи з батьками, спрямовані на виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька.

У період педагогічної практики студентам пропонувалося виконати дослідницьке завдання, мета якого – виявити, як дитина старшого дошкільного віку сприймає сім'ю. Виконавши завдання з використанням комплексу методів (опитування, організація діяльності дітей, тестування,

аналіз продуктів дитячої діяльності), студенти переконалися: для дитини дошкільного віку сім'я – перше і часто єдине середовище, що формує її особистість.

Організувати опитування батьків «Традиції нашої сім'ї». Отримані результати переконали майбутніх вихователів у необхідності поширення серед батьків знань про традиції, звичаї, їхні виховні можливості, впровадження традицій у сучасну педагогіку.

Необхідно було розробити і провести захід за участю батьків. Розписати завдання батькам на етапі підготовки до заходу, ролі батьків, методи взаємодії батьків і дітей під час проведення заходу.

Розробити конспект заняття, зазначивши в ньому методи і прийоми залучення батьків до участі в занятті, сценарій традиційного свята для дітей за участі батьків (тема за вибором) (див. Додаток Ж).

Розробити плани доповідей для виступів перед батьками, зміст консультацій, батьківські збори (Додаток З), консультації для вихователів (Додаток И), рекомендації батькам щодо взаємодії з дитиною: «Спільна трудова діяльність батька і дитини», «Цікаве дозвілля».

Підібрати типові ситуації педагогічного спілкування з батьками, спрогнозувати їхні можливі реакції на ваші висловлювання, знайти оптимальні мовленнєві форми залежно від ситуації спілкування.

Із педагогічних ситуацій укласти методичний збірник з педагогічних ситуацій і завдань для майбутніх вихователів.

Окремі студенти одержали індивідуальне довготривале завдання розробити та виготовити наочний посібник для роботи з дітьми старшого дошкільного віку з виховання в них шанобливого ставлення до батька.

Отже, використання дослідницьких завдань у процесі педагогічної практики розвивало самостійність, активність майбутніх вихователів, формувало їхню соціально-моральну позицію, збагачувало досвід взаємодії з сім'єю.

Згідно з визначеними завданнями було розроблено програму педагогічної практики, в якій враховано напрям виховання в дітей шанобливого ставлення до батька в старших групах дошкільних навчальних закладів (див. Додаток К).

Під час практики студенти здійснювали комплексне вивчення навчально-виховного процесу дошкільного закладу, психолого-педагогічне вивчення особистості дитини дошкільного віку та дитячого колективу, стосунки дітей з батьками, ставлення дитини до батька, проводили експериментальне дослідження однієї з актуальних проблем дошкільної педагогіки (у зв'язку з написанням курсової роботи з дошкільної педагогіки). Це сприяло розвитку в майбутніх вихователів творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності, підвищувало інтерес до навчання та майбутньої професії.

Педагогічна практика проходила впродовж чотирьох тижнів. Під час практики відповідно програми практики студенти проводили заняття, бесіди, творчі ігри, читали художні твори дітям, а також проводили консультації для батьків щодо шанобливого ставлення до батька дітей та ролі батька в сім'ї (пропедевтична робота). Студенти вели щоденник спостережень, у якому записували зміни, які відбулись у стосунках між батьком і дітьми.

Під час практики студенти аналізували результати своєї педагогічної діяльності на різних етапах навчально-виховного процесу, вносили зміни у свою роботу на основі проведеного аналізу.

Студентам пропонувалось вести щоденникові записи з педагогічної практики з використанням граф «Труднощі» і «Помилки». До графи «Труднощі» записувалися ті моменти, коли студент сам помічав неправильне вирішення педагогічної проблеми, але не зміг подолати ці труднощі (про свої труднощі він висловив у самоаналізі). Помилковою вважалася діяльність, коли студент не відразу (або не сам) помічав свою помилку через те, що не знав вимог, які ставляться до вихователя. Помилка виявлялась у процесі

аналізу результатів практики або студентами, які спостерігали діяльність однокурсника, або вихователем-методистом.

Студенти вчилися аналізувати результати своєї педагогічної діяльності та оцінювати готовність до неї на основі співставлення своїх досягнень з професіограмою вихователя дошкільного навчального закладу. Майбутнім вихователям пропонувалося двічі на рік заповнити у професіограмі вихователя графі з самооцінкою володіння основними професійними вміннями. По завершенні роботи проводивсь аналіз результатів самоаналізу, визначалися напрями самовдосконалення і розроблялися шляхи їхньої реалізації.

Завершальним етапом роботи студента під час практики було оформлення звітної документації та підготовка до участі в підсумковій конференції за результатами практики. Кожен студент-практикант готував письмовий звіт про роботу під час педагогічної практики.

Під час проведення підсумкової конференції студент готував доповідь. Для доповіді обиралися теми, що висвітлювали специфіку конкретного дошкільного навчального закладу, кращий досвід виховання і навчання дітей дошкільного віку, власні здобутки та успіхи.

Таким чином, педагогічна практика забезпечила встановлення безпосереднього зв'язку між теорією та практикою, оскільки в умовах реальної професійної діяльності відбувалася інтеграція теоретичних знань і практичних умінь майбутніх вихователів.

Було створено гурток, у якому проводилась робота зі студентами з морально-етичного виховання дітей дошкільного віку в напрямку шанобливого ставлення до батька.

Завдання студентського гуртка: розвиток та зміцнення інтересу студентів до морального виховання дошкільників; формування мотивації до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька у професійній діяльності; виховання моральності студентів; активізація пізнавальної діяльності студентів. План роботи гуртка подано (Додаток Л).

Основні форми роботи наукового гуртка:

1. Засідання наукового гуртка.
2. Зустрічі з провідними вченими та фахівцями з дошкільної педагогіки.
3. Участь у наукових і методологічних семінарах, круглих столах, конференціях та конкурсах.
4. Заслуховування звітів студентів за підсумками виконаних наукових досліджень.
5. Виконання науково-дослідних завдань під час педагогічної практики.
6. Консультаційні дні в дошкільному навчальному закладі разом із присутніми батьками та адміністрацією закладу.
7. Підготовка наочних засобів (слайдів, фільмів, стендів).
8. Розробка конспектів занять, рекомендацій та пропозицій по їх впровадженню у практичну діяльність і навчальний процес та практику роботи сучасних дошкільних навчальних закладів.

Метою третього – оцінно-результативного – етапу експериментальної моделі підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку є формування в майбутніх вихователів умінь контролювати й адекватно оцінювати свою самостійну діяльність, а також діяльність однокурсників із виховання шанобливого ставлення до батька; роботу з батьками в напрямку виховання шанобливого ставлення до батька.

Ефективними формами і методами реалізації мети оцінно-результативного етапу було визначено: підсумкова студентська конференція (після педпрактики); наукові студентські конференції; колоквиум; науково-дослідна робота студентів.

Підсумкова конференція проводилася на факультеті. На конференції-захисті педагогічної практики студенти мали можливість представити дошкільний заклад, у якому вони практикувалися, ознайомити слухачів з його історією, звичаями та традиціями, а також показати здобуті за період

практики знання, навички та вміння співпрацювати з батьками з виховання в дітей шанобливості.

Студенти готували мультимедіапрезентацію дошкільного закладу – бази практики і результатів виконання дослідницьких завдань.

Наприкінці квітня місяця в університеті проводяться студентські наукові конференції до Дня науки. Студентам було запропоновано підготувати матеріали в вигляді тез, наукових статей із формування шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (диференційований підхід) з використанням результатів спостережень на практиці.

Важлива роль в організації науково-дослідної діяльності студентів належить позааудиторній роботі, яка являє собою впорядковану систему форм роботи пошукового характеру, має свою специфіку, відносну самостійність і власну логіку. Однією з поширених форм позааудиторної роботи є науковий гурток.

Студенти розробили низку занять із формування шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку, ними також були розроблені пам'ятки для батьків, дібрані творчі ігри для дітей дошкільного віку за кожною віковою групою. Майбутні вихователі творчо підійшли до вирішення цих завдань. Вони здійснили самооцінку набутих знань та вмінь, які «червоною ниткою» проводились через всі види діяльності. В результаті самооцінки та самоаналізу власної діяльності студенти прагнули підвищення рівня обізнаності із зазначеної проблеми, до самовдосконалення.

Рівень підготовленості до шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку визначався під час складання студентами колоквиуму, написанням контрольних робіт та розробки практичних занять.

Запропоновану тему було включено в різні види методик.

Отже, у процесі формувального експерименту були максимально реалізовані педагогічні умови, що були визначені на кожному етапі експериментальної методики. Майбутні вихователі дошкільних навчальних

закладів були озброєні теоретичними знаннями та практичними навичками з виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

2.4. Порівняльна характеристика сформованості рівнів підготовленості майбутніх педагогів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку на констатувальному та прикінцевому етапах

На прикінцевому етапі дослідження було проведено контрольні зрізи за всіма визначеними критеріями і відповідними показниками з метою виявлення ефективності експериментальної методики підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку. Студентам експериментальної і контрольної груп пропонувалися завдання, аналогічні констатувальному експерименту. Це дозволило порівняти одержані дані до і після формування експерименту та дійти відповідних висновків щодо якісних змін рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька.

Проаналізуємо кількісні дані розподілу студентів за рівнями підготовленості до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку на прикінцевому етапі.

Професійно-мотиваційний критерій

Кількісні дані підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька за показниками «усвідомлення майбутніми вихователями необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку» та «наявність позитивної мотивації у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку» представлено в таблиці 2.11.

Як видно з таблиці, високий рівень усвідомлення необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку було виявлено у 5,5% (було 2,5%) студентів експериментальної і 4% (було 3,5%) – контрольної груп. На достатньому рівні в експериментальній групі стало 30% (було 5%) студентів, у контрольній – 12,5% (було 7%). Задовільний рівень було виявлено у 49,5% (було 59,5%) студентів експериментальної і 55% (було 56,5%) – контрольної груп. Низьким рівень був за професійно-мотиваційним критерієм у 15% (було 33%) студентів експериментальної і 28,5% (було 33%) – контрольної груп. Наведемо приклади. Студентка Оля М. на констатувальному етапі говорила, що батькам нічого не потрібно казати про покарання дитини, вважала, що фізичні покарання – сімейна справа. На прикінцевому етапі студентка змінила свою думку: «Потрібно провести індивідуальну бесіду з батьком про негативні наслідки фізичного покарання дитини в сім'ї. З дитиною потрібно проводити бесіди про дбайливе ставлення до власних і чужих речей».

Когнітивний критерій

Кількісні дані підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька за показниками «обізнаність майбутніх вихователів з формами і методами роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі»; «обізнаність з державними нормативними документами щодо сімейного виховання дітей», «обізнаність з народними українськими традиціями у ставленні до батька» представлено в таблиці 2.12.

За даними таблиці, високого рівня підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька досягли 8% (було 0) студентів експериментальної групи і 4,3% (було 0) – контрольної груп. На достатньому рівні перебувало в експериментальній групі 37% (було 9,3%) студентів, у контрольній – 26,3% (було 7,3%). На задовільному рівні перебувало в експериментальній групі – 42,3% (було 46,7%) студентів, у контрольній – 45,3% (було 50%). На

низькому рівні в експериментальній групі було виявлено 12,6% (було 44%) студентів, у контрольній – 24% (було 42,7%). Марійка П., яка на констатувальному етапі помилково порадила батькам не звертати увагу на вередування дитини, змінила свою думку. На прикінцевому етапі студентка сказала: «Необхідно, по-перше, провести з батьком індивідуальну консультацію з теми «Дитячі вередування: кроки подолання їх», порадити батькові поговорити з дитиною, відвернути її увагу від предмета чи причини вередування; по-друге, допомогти дитині самоутвердитись у колективі, зацікавити чимось».

Креативно-діяльнісний критерій

Кількісні дані підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька за показниками «уміння залучати батьків до виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі», «уміння розробляти виховні заходи в дошкільному навчальному закладі із залученням батьків до спільної роботи» представлено в таблиці 2.13.

Як видно з таблиці, високого рівня підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька за двома показниками креативно-діялісного критерію досягли 11,5% (було 0) студентів експериментальної і 3,5% (було 0) – контрольної груп. На достатньому рівні перебувало 25% (було 2,5%) студентів експериментальної і 13,5% (було 4,5%) – контрольної груп. Задовільний рівень мали 49% (було 51%) студентів експериментальної і 58,5% (було 48%) – контрольної груп. На низькому рівні залишились 14,5% (було 46,5%) студентів експериментальної і 24,5% (було 47,5%) контрольної груп. Студентка Оксана Г. на констатувальному етапі пропонувала розв'язати конфлікт із батьком шляхом конфронтації змусити батька займатися з дитиною. На прикінцевому етапі студентка запропонувала різні методи роботи з батьком, зокрема: викликати батька на відверту розмову про дитячо-батьківські стосунки та участь батька в навчанні і вихованні дитини; провести бесіду про ставлення дитини до

занять, її успіхи; запросити батька відвідати заняття або виховний захід у дошкільному закладі.

Оцінно-рефлексивний критерій

Кількісні дані підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за показниками «наявність адекватної оцінки своєї підготовленості до роботи з батьками дітей (самооцінка)», «наявність адекватної взаємооцінки підготовленості майбутніх вихователів до роботи з батьками (взаємооцінка)» представлено в таблиці 2.14.

Як засвідчує таблиця, високого рівня підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку за оцінно-рефлексивним критерієм досягли 14% (було 3) студентів експериментальної і 6,5% (було 3) – контрольної груп. На достатньому рівні перебувало 33% (було 6,5%) студентів експериментальної і 16% (було 8%) – контрольної груп. Задовільний рівень мали 43,5% (було 52,5%) студентів експериментальної і 61% (було 56,5%) – контрольної груп. На низькому рівні залишились 9,5% (було 38%) студентів експериментальної і 16,5% (було 32,5%) контрольної груп. Студентка Ірина М. на констатувальному етапі дала неадекватну взаємооцінку та завищену самооцінку своєї підготовленості до роботи з батьками вихованців. Самовдосконаленням займалась рідко, вважала, що їй вистачає всіх необхідних умінь для роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі. На прикінцевому етапі студентка об'єктивно оцінила рівень своєї підготовленості до роботи з батьками дошкільників; більше займалась самоосвітою: вивчала додаткову наукову і методичну літературу; частіше відвідувала заняття досвідчених вихователів та однокурсників; адекватно оцінила рівень підготовленості студента-напарника до роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі.

Відтепер проаналізуємо загальні рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька на

констатувальному етапі за професійно-мотиваційним, когнітивним, креативно-діяльнісним, оцінно-рефлексивним критеріями (за середньоарифметичними розрахунками).

Кількісні дані загальних рівнів підготовленості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька подано в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

Загальні рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку (контрольний етап)

Рівні	Групи	Критерії				Загальний
		Профес.-мотивац.	Когнітив.	Креатив.-діяльніс.	Оцінно-рефлексив.	
Високий	ЕГ	5,5	8	11,5	14	9,8
	КГ	4	4,3	3,5	6,5	4,6
Достатній	ЕГ	30	37	25	33	31,3
	КГ	12,5	26,3	13,5	16	17,1
Задовільний	ЕГ	49,5	42,3	49	43,5	46
	КГ	55	45,3	58,5	61	54,9
Низький	ЕГ	15	12,6	14,5	9,5	12,9
	КГ	28,5	24	24,5	16,5	23,4

Як свідчить таблиця, на високому рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька вже перебувало 9,8% студентів експериментальної і 4,6% – контрольної груп. Достатнім рівень підготовленості виявився у 31,3% студентів експериментальної і 17,1% – контрольної груп. 46% студентів експериментальної і 54,95% контрольної груп були на задовільному рівні підготовленості до виховання. Низьким рівень підготовленості був у 12,9% студентів експериментальної і в 23,4% – контрольної груп.

Підведемо підсумки прикінцевого експериментального зрізу. Як бачимо, за всіма критеріями і показниками кількісні дані виявились значно вищими в експериментальній групі, ніж у контрольній.

Порівняльні кількісні дані підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей приведені в таблиці 2.16.

Таблиця 2.16

Порівняльні дані рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку на прикінцевому зрізі, %

Групи	Рівні							
	Високий		Достатній		Задовільний		Низький	
	До експер.	Після експер.	До експер.	Після експер.	До експер.	Після експер.	До експер.	Після експер.
ЕГ	1,4	9,8	5,8	31,3	52,4	46	40,4	12,9
КГ	1,6	4,6	6,7	17,1	52,8	54,9	38,9	23,4

Як свідчить таблиця, в експериментальній групі на прикінцевому етапі експерименту високий рівень підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення в дітей до батька виявлено у 9,8% студентів (було 1,4%); достатнього рівня досягли 31,3% студентів (було 5,8%). На задовільному рівні перебувало 46% студентів (було 52,4%). На низькому рівні підготовленості було 12,9% осіб. До початку навчання їх складало 40,4%.

У контрольній групі на прикінцевому етапі відбулися незначні зміни. Так, на високому рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення в дітей до батька перебувало 4,6% (було 1,6%); на достатньому рівні були 17,1% (до навчання – 6,7%). Задовільного рівня досягли 54,9% студентів (до навчання їх було 52,8%). Менше студентів було зафіксовано на низькому рівні підготовленості майбутніх вихователів до

виховання в дітей шанобливого ставлення до батька – 23,4% (до навчання – 38,9%).

З метою перевірки ефективності експериментальної методики було проведено статистичний аналіз одержаних даних (коефіцієнт регресивного аналізу Пірсона). Ці зміни зручно прослідкувати за допомогою загального коефіцієнта підготовленості.

$$m = \frac{B}{E} = 0,16; \quad m = \frac{D}{E} = 0,29; \quad m = \frac{C}{E} = 0,50; \quad m = \frac{H}{E} = 0,05;$$

$$m = \frac{B}{K} = 0,08; \quad m = \frac{D}{K} = 0,18; \quad m = \frac{C}{K} = 0,52; \quad m = \frac{H}{K} = 0,22.$$

Як бачимо, результати анкетування майбутніх вихователів експериментальної групи в кінці навчального року значно вищі, ніж у контрольній групі.

За загальним коефіцієнтом підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку можна прослідкувати результати обох зрізів з рівнів підготовленості в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17

**Загальний коефіцієнт рівня підготовленості майбутніх вихователів
за результатами двох зрізів**

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	m		m	
	До експер.	Після експер.	До експер.	Після експер.
Високий	0,02	0,16	0,03	0,08
Достатній	0,05	0,29	0,06	0,18
Задовільний	0,51	0,50	0,51	0,52
Низький	0,42	0,05	0,40	0,22

Як бачимо з таблиці, в експериментальній групі відбулися значні позитивні зміни. Отже, загальний коефіцієнт підготовленості вихователів

значно виріс в експериментальній групі, порівняно з контрольною. Якщо до навчання за високим рівнем $m=0,02$, то в кінці навчання m досяг показника 0,16. У контрольній групі до навчання на достатньому рівні $m=0,03$, а в кінці навчання $m=0,08$. На достатньому рівні в експериментальній групі на початку навчання $m=0,05$, то в кінці навчання m досяг показника 0,29. Відповідно в контрольній групі до навчання $m=0,06$, а після $m=0,18$. Якщо до навчання на задовільному рівні в експериментальній групі $m=0,51$, то в кінці навчання m досяг показника 0,50. У контрольній групі до початку навчання $m=0,51$, а після навчання $m=0,52$. На низькому рівні в експериментальній групі на початку навчання $m=0,42$, то в кінці навчання m досяг показника 0,05. Відповідно у контрольній групі до навчання $m=0,40$, а після $m=0,22$.

Порівняння результатів експериментальної і контрольної груп майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька засвідчило суттєві позитивні зміни в показниках готовності до означеної діяльності в респондентів експериментальних груп, тоді як у респондентів контрольних груп таких значних змін зафіксовано не було.

Організована таким чином експериментальна робота сприяла формуванню в майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів умінь з організації виховання шанобливого ставлення в дітей старшого дошкільного віку. У результаті проведеної роботи студенти усвідомлюють необхідність виховання шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку, правильно розкривають зміст понять «виховання шанобливого ставлення до батька», «готовність до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька»; обізнані з формами і методами роботи з дітьми та батьками; адекватно оцінюють рівень своєї підготовленості до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Результати дисертаційного дослідження дають підстави запропонувати такі рекомендації для вищих навчальних закладів України:

– вважати, що підготовка майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку – це частина цілісного педагогічного процесу у вищій школі, який потребує належного наукового спрямування на досягнення означеної мети;

– включити в педагогічний процес експериментальний спеціалізований навчальний курс «Методика формування шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку», спрямований на оволодіння знаннями і практичними навичками організації навчально-виховного процесу шляхом пошуку оптимальних методів та організаційних форм роботи з дітьми старшого дошкільного віку з виховання в них шанобливого ставлення до батька.

Висновки з розділу 2

Визначено чотири критерії рівнів підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку з показниками до них: професійно-мотиваційний – з показниками: усвідомлення майбутніми вихователями необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; наявність позитивної мотивації у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; мотиваційно-когнітивний – з показниками: обізнаність майбутніх вихователів з формами і методами роботи з батьками в дошкільному закладі; обізнаність з державними нормативними документами щодо сімейного виховання дітей; обізнаність з народними українськими традиціями у ставленні до батька; креативно-діяльнісний – з показниками: уміння залучати батьків до виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному закладі; уміння розробляти виховні заходи в дошкільному навчальному закладі з залученням батьків до спільної роботи; оцінно-рефлексивний – з показниками: наявність адекватної оцінки своєї підготовленості до роботи з батьками дітей.

Розроблено модель підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, яка обіймала три взаємопов'язаних етапи: мотиваційно-когнітивний, діяльнісно-творчий, оцінно-результативний. На першому етапі розроблено і впроваджено інтегровані блоки в навчальні дисципліни «Історія дошкільної педагогіки», «Дошкільна педагогіка», «Теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами», «Методика проведення занять з народознавства в сучасних ДНЗ», «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства» з включенням питань виховання шанобливого ставлення до батька. Вичитано лекційний курс з використанням інтерактивних прийомів навчання, інтеграції змісту фахових дисциплін, методу кейс-стаді. Проведено практичні заняття, самостійну та індивідуальну творчу роботу студентів.

На другому етапі проведено практичні заняття, індивідуальну і самостійну роботу студентів; організовано педагогічну практику студентів, студентські наукові конференції. Розроблено й упроваджено у зміст навчальних дисциплін експериментальний навчальний спецкурс «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку», що гармонійно поєднував теоретичну і практичну підготовку майбутніх вихователів та набуття, формування й закріплення професійно-педагогічних знань, умінь і навичок. Курс запропоновано студентам у 8-му семестрі. Розроблено зміст лекцій і практичних занять до спецкурсу, проведено практичні заняття, на яких студенти мали можливість закріпити теоретичні знання і продемонструвати їх у рольових іграх, у процесі обігрування педагогічних ситуацій та вмінні їх вирішувати; створено гурток з морально-етичного виховання дітей дошкільного віку в напрямку шанобливого ставлення до батька; використано індивідуальні навчально-дослідні завдання, які були спрямовані на самостійне вивчення частини програмового матеріалу, узагальнення, закріплення і практичне застосування знань із навчальних дисциплін, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

На третьому етапі організовано підсумкову студентську конференцію (після педпрактики); наукові студентські конференції; колоквиум; науково-дослідну роботу студентів, розроблено низку занять із формування шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, пам'ятки для батьків, дібрано творчі ігри для дітей старшого дошкільного віку за кожною віковою групою.

Визначено педагогічні умови: інтеграція змісту фахових дисциплін у площині підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками; залучення студентів до науково-дослідницької діяльності з проблеми сімейного виховання дітей; активна практико-орієнтована діяльність майбутніх вихователів з батьками дітей.

Відмінність одержаних результатів у контрольних та експериментальних групах істотна та є наслідком запровадження в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів експериментальної моделі підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення актуальної проблеми підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку. Результати дослідження підтвердили висунуту гіпотезу і згідно з поставленими завданнями дали можливість дійти таких висновків:

1. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел було визначено сутність поняття «шанобливе ставлення до батька», під яким розуміємо моральну якість, в основі якої лежить позитивне ставлення, певні моральні знання та гуманні вчинки дітей стосовно батька; цілеспрямовану взаємодію дорослого і дитини з метою формування в дітей потреби шанобливого ставлення до батька як важливу властивість гуманної особистості, яка проявляється у ставленні до батька як до цінності та означає прагнення його зрозуміти, співпереживати, проявляти посильну турботу про нього. У дослідженні визначено сутність і структуру феномена «підготовленість майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька», уточнено поняття «повага до батька», «шанобливе ставлення дітей до батька», «ставлення». Дослідження дало змогу визначити професійну підготовленість майбутніх вихователів до виховання в дітей шанобливого ставлення до батька як інтегральну якість, у якій поєднуються мотиваційний, теоретичний і практичний компоненти; вона ґрунтується передусім на усвідомленні майбутніми вихователями значущості виховання в дітей шанобливого ставлення до батька, системі знань, сутності виховання шанобливості і методики здійснення означеного виду діяльності, практичних умінь та навичок, які забезпечують високі результати в розв'язанні професійних завдань з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

Виховання шанобливого ставлення до батька визначаємо як цілеспрямовану взаємодію дорослого і дитини з метою формування в дітей потреби у вихованні шанобливого ставлення; включення їх в активну

пізнавальну діяльність з оволодіння знаннями щодо сутності шанобливого ставлення до батька, способів його прояву і виховання відповідних почуттів, поглядів і переконань; практичного формування вмінь, навичок і звичок поведінки, пов'язаних з виховуваною якістю; розвитку здатності до прояву вольових зусиль, що дозволяють долати труднощі і перешкоди, пов'язані з дотриманням тих чи тих норм поведінки.

2. Розроблено критерії підготовленості вихователів до виховання у дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька: професійно-мотиваційний, когнітивний, креативно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний з відповідними показниками: усвідомлення майбутніми вихователями необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; наявність позитивної мотивації у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; обізнаність майбутніх вихователів з формами і методами роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі; обізнаність з державними нормативними документами щодо сімейного виховання дітей; обізнаність з народними українськими традиціями у ставленні до батька; вміння залучати батьків до виховної роботи з дітьми в дошкільному закладі; вміння розробляти виховні заходи в дошкільному навчальному закладі із залученням батьків до спільної роботи; наявність адекватної оцінки своєї підготовленості до роботи з батьками дітей (самооцінка); наявність адекватної взаємооцінки підготовленості майбутніх вихователів до роботи з батьками (взаємооцінка). Відповідно до критеріїв та показників було схарактеризовано рівні підготовленості майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку вихователів: високий, достатній, задовільний, низький. Виявлено, що більшість студентів перебували на задовільному та низькому рівнях підготовленості.

3. Педагогічними умовами підготовки майбутніх вихователів до ефективного виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку визначено такі: інтеграція змісту фахових дисциплін у

площині підготовки майбутніх вихователів до роботи з батьками; залучення студентів до науково-дослідницької діяльності з проблеми сімейного виховання дітей; активна практико-орієнтована діяльність майбутніх вихователів із батьками дітей.

4. У ході дослідження розроблено та апробовано модель підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, яка охоплювала такі етапи: когнітивний, діяльнісно-творчий, оцінно-результативний.

Для реалізації мети першого – когнітивного етапу – було використано лекції з інтерактивними прийомами навчання; практичні заняття з використанням інтерактивних прийомів навчання; індивідуальна робота зі студентами; самостійна робота студентів; кейс-стаді «Сімейне виховання»; індивідуальні творчі завдання. Студенти готували мультимедійні презентації, анотації статей; склали каталог наукової літератури з проблеми виховання дітей у сім'ї; розробляли рекомендації для матері, яка одна виховує дитину; склали педагогічні задачі про роботу працівників дошкільних навчальних закладів із родинами.

На другому – діяльнісно-творчому етапі – було використано практичні заняття; індивідуальну роботу зі студентами; самостійну роботу студентів; педагогічну практику; студентські наукові конференції. Було розроблено експериментальний спеціалізований навчальний курс «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку». Студенти виконували завдання пошукового, реконструктивного, творчого характеру, готували повідомлення, реферати, розробляли конспекти інтегрованих занять для дітей старшого дошкільного віку з морального виховання, дидактичні й рольові ігри. Проводились евристичні бесіди, навчальні діалоги, круглі столи, ділові ігри, навчальні дискусії; вправи та ігрові завдання комунікативного характеру. На засіданнях творчої лабораторії аналізували педагогічні ситуації (з наступним їх груповим обговоренням). Педагогічна практика майбутніх вихователів передбачала

творчу реалізацію науково-теоретичних знань і практичних навичок у педагогічній діяльності.

Для реалізації мети третього – оцінно-результативного етапу – було проведено підсумкову студентську конференцію (з педагогічної практики); наукові студентські конференції «Наука. Студентство. Сучасність»; колоквиуми; науково дослідну роботу студентів.

5. Експериментально доведено, що впровадження запропонованої моделі та експериментальної методики підготовки студентів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку позитивно вплинуло на ефективність цього процесу. Кількісні показники студентів в експериментальних групах засвідчили позитивну динаміку рівнів сформованості їхньої підготовленості до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку. Відмінність одержаних результатів у контрольних та експериментальних групах істотна, що є наслідком запровадження в навчально-виховний процес вишів експериментальної методики та реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, а не впливом випадкових чинників.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми підготовки майбутніх вихователів до виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку. Перспективи подальших наукових розробок полягають у дослідженні наступності дошкільного навчального закладу зі школою з виховання в дітей початкових класів шанобливого ставлення до батька.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. Педагогическая практика студентов : учеб. пособие / О. А. Абдуллина, И. А. Загрязкина. — [2-е изд.]. — М. : Просвещение, 1990. — 175 с.
2. Алексеєнко Т. Ф. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах : тематична державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 р. / Т. Ф. Алексеєнко, О. Р. Артюх, О. М. Балакірєва ; [та ін.] ; ред. : М. М. Ілляш, Т. М. Тележенко. — Київ : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. — 144 с.
3. Алексеєнко Т. Ф. Педагогічні проблеми молодшої сім'ї : навч. посібник / Т. Ф. Алексеєнко. — К. : ІЗМН, 1997. — 207 с.
4. Алексеєнко Т. У чому сутність гуманних взаємин батьків і дітей? / Т. Алексеєнко // Рідна школа. — 2001. — № 3. — С. 33–36.
5. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. — Л. : ЛГУ, 1968. — 339 с.
6. Арват Ф. С. Культура спілкування : навч. метод. посібник / Ф. С. Арват, Є. І. Коваленко, С. В. Кириленко, П. М. Щербань. — К. : ІЗМН, 1997. — 328 с.
7. Артюшина М. В. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі : навч. посіб. / [за ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової]. — К. : КНЕУ, 2007. — 528 с.
8. Бабанский Ю. К. Оптимизация педагогического процесса (в вопросах и ответах) / под общ. ред. Г. В. Гончарук. — Киев : Рад. школа, 1982. — 200 с.
9. Бабій І. До визначення сутності поняття «моральне виховання» / І. Бабій // Рідна школа. — 2009. — № 11. — С. 38–41.

10. Бабій І. Народна педагогіка про виховання підростаючого покоління (історичний аспект) / І. Бабій // Рідна школа. — 2008. — № 11. — С. 74–76.
11. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. — 2012. — № 7. — С. 4–19.
12. Балл Г. О. Гуманістичні засади педагогічної діяльності / Г. О. Балл // Педагогіка та психологія. — 1994. — № 2. — С. 3–11.
13. Бандурка А. М. Этнопсихология : учеб. пособие / А. М. Бандурка, В. А. Друзь. — Харьков : Изд-во ун-та внутр. дел, 2000. — 240 с.
14. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія / Г. В. Беленька. — К. : Університет, 2011. — 320 с.
15. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання / Г. В. Беленька; Національний педагогічний ун-т імені М. П. Драгоманова. Інститут педагогіки і психології. — К. : Світич, 2006. — 304 с.
16. Беляев В. И. Педагогика А. С. Макаренко : традиции и новаторство / В. И. Беляев. — М. : МИУПУ, 2000. — 222 с.
17. Беспалько В. П. Основы теории педагогических систем / В. П. Беспалько. — Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1977. — 304 с.
18. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. — К. : Либідь, 2008. — 848 с.
19. Бех І. Д. Проблема психічного розвитку особистості й удосконалення навчального процесу / І. Д. Бех // Радянська школа. — 1979. — № 7. — С. 28–33.
20. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник / І. Д. Бех. — К. : ІЗМН, 1998. — 204 с.

21. Бех І. Д. Категорія «ставлення» в контексті розвитку образу «Я» особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 1997. — № 3. — С. 9–21.
22. Богущ А. Духовність і моральність : виховний аспект / А. Богущ // Дошкільне виховання. — 2009. — № 10. — С. 4–7.
23. Богущ А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі : навчальний посібник для студентів пед. нав. закладів / А. М. Богущ, Н. В. Лисенко. — Київ : Вища школа, 1994. — 398 с.
24. Богущ А. М. Дошкільна лінгводидактика / А. М. Богущ. — К. : Вища шк., 2007. — 542 с.
25. Богущ А. М. Хрестоматія з духовно-морального виховання дітей дошкільного віку / А. М. Богущ, В. Є. Сучок. — Острог : Нац. ун-т «Острозька Академія», 2009. — 234 с.
26. Богущ А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі: монографія / Алла Михайлівна Богущ. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. — 272 с.
27. Богущ А. М. Духовність як категорія педагогіки / А. М. Богущ // Виховання і культура. — 2007. — № 1/2. — с. 14–15.
28. Богущ А. М. Традиції сімейного виховання К. Д. Ушинського у спадщині Василя Сухомлинського / А. М. Богущ // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«К. Д. Ушинський і сучасність : пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти»] (Одеса, 21–22 жовтня 2004 р.). — Одеса : Південноукр. держ. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського, 2004. — Т. 1. — С. 209–213.
29. Богущ А. М. Батьківська педагогіка Василя Сухомлинського / А. М. Богущ // Виховання і культура. — 2004. — № 1/2. — С. 7–9.
30. Богущ А. М. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку : монографія / А. Богущ, О. Монке. — Одеса : ПНЦ АПН, 2002. — 238 с.

31. Богуш А. М. Категорії добра і ненасильства в родинній педагогіці / А. М. Богуш // Вісник Прикарпатського ун-ту. Педагогіка / Прикарпат. ун-т імені В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 2001. — Вип. 6. — С. 165–170.
32. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі : прогр. та довідк. матеріал вихователям дошк. закл. / А. М. Богуш, Г. І. Григоренко, Н. В. Лисенко та ін. — Запоріжжя : ЛПДС ЛТД, 2001. — 83 с.
33. Богуш А. М. Дефініція «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні / А. М. Богуш // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах : (теорет.-метод. пробл. виховання дітей та учнів. молоді) : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т пробл. виховання. — К., 2000. — Кн. 1. — С. 18–23.
34. Богуш А. М. Семейные взаимоотношения и их роль в формировании личности ребенка / А. М. Богуш, А. П. Илькова // Вестн. Приднепров. ун-та. — 1996. — № 2. — С. 81–87.
35. Богуш А. М. Підготовка до народознавчої роботи в дошкільному закладі / А. М. Богуш // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Педагогічна технологія у сучасному вузі»] (Луцьк, 17–18 листопада 1995 р. / АПН України, Волин. держ. пед. ун-т ім. Л. Українки. — Луцьк, 1995. — С. 6–7.
36. Богуш А. М. Ознайомлення дітей з українськими народними традиціями / А. М. Богуш // Одес. облас. ін-т удоскон. учителів. — Одеса, 1993. — 120 с.
37. Богуш А. М. І звички, і переконання : шляхи здійснення завдань морально-етичного виховання дошкільників / А. М. Богуш // Дошкільне виховання. — 1981. — № 3. — С. 9–11.
38. Богуш А. М. Через усвідомлення – до оцінки : бесіди на морально-етичні теми у дошкільних закладах / А. М. Богуш // Дошкільне виховання. — 1979. — № 9. — С. 5–6.

39. Бодалев А. А. О взаимосвязи общения и отношения / А. А. Бодалев // Вопросы психологии. — 1994. — № 1. — С.122–127.
40. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. — М. : Просвещение, 1968. — 464 с.
41. Большакова З. М. Теоретические основы подготовки будущих учителей к профессионально-педагогической деятельности : автореф. дис. на соиск. учен. степ. доктора пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / З. М. Большакова. — Екатеринбург, 2000. — 38 с.
42. Борисова О. Науково-дослідна діяльність студентів педагогічних ВНЗ в умовах реалізації завдань Болонської конвенції / О. Борисова, Н. Харченко // Рідна школа. — 2008. — № 10. — С. 33–37.
43. Борисенко Ю. В. Психология отцовства / Ю. В. Борисенко // Психолог в детском саду. — 2008. — № 2. — С. 64–78.
44. Борисенко Ю. В. Проблема отцовства в современном обществе / Ю. В. Борисенко, А. Г. Портнова // Вопросы психологии. — 2006. — № 5. — С. 122–130.
45. Боришевський М. Й. Моральні переконання та їх формування в дітей / М. Й. Боришевський. — К. : Рад. школа, 1979. — 48 с.
46. Бордовская Н. В. Педагогические условия эффективности исследовательской деятельности студентов / Н. В. Бордовская // Педагогика. — 2013. — № 9. — С. 70–77.
47. Боровиковский А. Женская доля по малороссийским песням [Электронный ресурс] : очерк из малорос. поэзии А. Боровиковского. — Электрон. текст. дан. (1 файл : 15,1 Мб). — СПб. : Тип. А. С. Суворина, 1879. — С. 54.
48. Бреднева Н. А. Проектная деятельность студентов в условиях междисциплинарной интеграции : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. А. Бреднева. — М., 2009. — 24 с.

49. Бужина І. В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів: автореф. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. В. Бужина. — К., 2004. — 42 с.
50. Буракова О. Б. Подготовка студентов педагогического колледжа к воспитанию у дошкольников гуманных чувств и отношений : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Буракова Ольга Борисовна. — М., 2005. — 183 с.
51. Бутенко О. Г. Концепція Василя Сухомлинського з виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків / О. Г. Бутенко // Педагогічний дискурс. — 2011. — Вип. 10. — С. 83–86.
52. Бутенко О. Г. Виховання у старших дошкільників шанобливого ставлення до матері : понятійно-категоріальний апарат / О. Г. Бутенко // Імідж сучасного педагога. — 2010. — № 6–7(105–106). — С. 121–124.
53. Бутенко О. Учїть дитину шанувати маму : виховання шанобливого ставлення до матері у старших дошкільників : [навч.-метод. посіб.] / О. Бутенко. — Умань : ВПЦ«Візаві» (Видавець «Сочїнський»), 2010. — 100 с.
54. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. — Полтава : Ред. газ. «Полтавський вісник», 1994. — 191 с.
55. Ващенко Г. Виховання волі і характеру / Г. Ващенко. — Боффало-Мюнхен, 1957. — С. 145–146.
56. Вишня О. Як ми колись учились / О. Вишня // Вибрані твори. — К. : Веселка, 1976. — С. 24–26.
57. Введение в педагогическую деятельность / А. С. Роботова, Т. В. Леонтьева, И. Г. Шапошникова, М. Э. Верб и др. — М. : Академия, 2000. — 208 с.
58. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [упоряд. Т. В. Ковальова]. — Харків : Фоліо, 2005. — 767 с.

59. Величко Т. Д. Теоретичні основи підготовки майбутніх вихователів до формування ціннісних орієнтацій у старших дошкільників / Т. Д. Величко // Педагогічний альманах проблем та перспективи сучасної освіти : збірник наукових студентських статей. — Одеса, 2013. — Вип. 5. — С. 20–23.
60. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский; [под ред. В. В. Давыдова]. — М. : Педагогика – Пресс, 1996. — 536 с.
61. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. / О. І. Вишневський. — [3-е видан., доопрац. і доп.]. — К. : Знання, 2008. — 566 с.
62. Водовозова Е. Н. Умственное и нравственное развитие детей от первого проявления сознания до школьного возраста / Е. Н. Водовозова. — Спб., 1981. — С. 100–270.
63. Волков Г. Н. Этнопедагогика : учеб. [для студ. сред и высш. пед. учеб. заведений] / Г. Н. Волков. — М. : Издательский центр «Академия», 2000. — 176 с.
64. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. / Н. П. Волкова. — 2-ге вид., доповн. — К. : Академвидав, 2007. — 616 с.
65. Воронка М. І. Ділова гра як засіб підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. І. Воронка. — Тернопіль, 2007. — 20 с.
66. Воспитание нравственных чувств у старших дошкольников / под ред. А. М. Виноградовой. — М. : Просвещение, 1989. — 96 с.
67. Врочинська Л. І. Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Л. І. Врочинська. — К., 2008. — 20 с.
68. Гегель Г. В. Феноменология духа / Г. В. Гегель // Собр. соч. : В 14 т. — М. : Соцэкгиз, 1959. — Т. 4. — 440 с.

69. Главацька О. Л. Основи самовиховання особистості : навч.-метод. посіб. / О. Л. Главацька. — К. : Кондор, 2008. — 206 с.
70. Гладких Л. П. Педагогические условия подготовки педагогов к духовно-нравственному воспитанию детей дошкольного возраста : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Гладких Любовь Петровна. — Курск, 2005. — 199 с.
71. Глухова Н. Педагогічні умови професійної адаптації майбутніх фахівців з дошкільної освіти у процесі організаційно-методичної практики / Н. Глухова // Імідж сучасного педагога. — 2010. — № 6/7. — С. 25–28.
72. Голубова Г. В. Педагогічні умови реалізації інтегративного підходу до роботи з педагогічно обдарованими майбутніми вчителями / Г. В. Голубова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 16 : Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. / [редкол. : Н. В. Гузій (відп. ред.)]. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. — Вип. 15(25). — С. 108–112.
73. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 375 с.
74. Гончаренко А. М. Педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / А. М. Гончаренко. — К., 2003. — 22 с.
75. Горбатенкова Л. М. Отец и семья / Л. М. Горбатенкова. — М. : Просвещение, 1980. — 128 с.
76. Грама Н. Г. Професійна підготовка педагога-вихователя дошкільного закладу до економічного виховання дітей : монографія / Грама Ніна Григорівна. — Одеса : ОЦНТІ. — [вид 2-е доп.]. — 2002. — 380 с.
77. Григоренко Л. В. Формирование готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности в процессе самостоятельной работы :

- дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / Григоренко Людмила Васильевна. — Кривой Рог, 1991. — 162 с.
78. Громкова М. Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности : учебное пособие для вузов / М. Т. Громкова. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 415 с.
79. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм : історико-методологічні та теоретичні аспекти / Н. В. Гузій. — К. : НПУ, 2004. — 243 с.
80. Гусарова Н. Ф. Возрастная психология / Н. Ф. Гусарова — М. : Academia, 2004. — 328 с.
81. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения : Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования / В. В. Давыдов. — М. : Педагогика, 1986. — 240 с.
82. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. — М., 1955–1956. — Т. 1. — С. 504.
83. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование : сущность, эффективность и ... неопределенность / А. Н. Дахин // Стандарты и мониторинг. — 2002. — № 4. — С. 22–26.
84. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / Наук. кер. проекту : О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. — 492 с.
85. Добрева О. В. Особливості професійної підготовки бакалаврів спеціальності «Дошкільна освіта» у вищому навчальному закладі / О. В. Добрева // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Педагогіка. — 2010. — № 5. — С. 38–44.
86. Добролюбов Н. А. Избранные философские сочинения : в 2-х т. / Н. А. Добролюбов. — М. : Государственное издательство политической литературы, 1946. — Т. 2. — 420 с.
87. Довженко О. Зачарована Десна / О. Довженко. — К. : Веселка, 1973. — 150 с.

88. Доронова Т. Н. Вместе с семьей : пособие по взаимодействию дошкольных образовательных учреждений с родителями / Т. Н. Доронова, Г. В. Глушкова, Т. И. Гризлик [и др.]. — М. : Просвещение, 2005. — 191 с.
89. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / [упор.: К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова]. — Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2010. — 324 с.
90. Дошкільна освіта : навчально-методичний комплекс / за ред. І. І. Загарницької. — К. : Вид-во Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2009. — 344 с.
91. Дуброва В. П. Теоретико-методические аспекты взаимодействия детского сада и семьи : учебное пособие / В. П. Дуброва. — Минск, 1997. — 74 с.
92. Дуброва В. П. Педагогическая практика в детском саду : учеб. пособие [для студентов пед. учеб. заведений] / В. П. Дуброва, Е. П. Милашевич. — М. : Изд. Центр «Академия», 1998. — 160 с.
93. Думи: поетичний епос України / [упор. Г. А. Нудьга]. — К.: Рад. письменник, 1969. — 354 с.
94. Духаніна Н. М. Педагогічні умови : сутність, проблеми, види та функції / Н. М. Духаніна // Історико-педагогічні студії : наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. — Вип. 5. — С. 103–105.
95. Духнович О. В. Народная педагогія. Твори : в 4-х т. / О. В. Духнович. — Пряшів, 1967. — Т. 2. — 734 с.
96. Енциклопедія батьківства : посібник з сімейного виховання / [авт. кол. за заг. ред. Є. І. Коваленко, С. В. Кириленко]. — К. : КНТ, 2008. — 592 с.
97. Енциклопедія освіти : Акад. пед. наук України / [гол. ред. В. Г. Кремень]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

98. Евсеенкова Ю. В. Система отношений в диаде «отец-ребенок» как фактор развития личности / Ю. В. Евсеенкова, А. Г. Портнова // Семейная психотерапия и семейная терапия. — 2003. — № 4. — С. 30–48.
99. Єрмак Л. С. Теоретичні основи формування у студентів навичок планування та організації самостійної роботи / Л. С. Єрмак // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. — Запоріжжя, 2009. — Вип. 5. — С. 44–48.
100. Ерофеева Е. В. Факторы профессионально-педагогической успешности: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. В. Ерофеева. — Саратов, 2001. — 21 с.
101. Жаровцева Т. Г. Теоретико-методичні засади підготовки фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями : монографія / Жаровцева Тетяна Григорівна. — Одеса : ПНЦ АПН України — СВД М. П. Черкасов, 2006. — 367 с.
102. Житник Н. В. Шляхи формування у студентів позитивної мотивації до навчальної діяльності / Н. В. Житник // Науковий вісник Миколаївського державного університету : зб. наук. пр. — Вип. 20 : Педагогічні науки. — Т. 1 / [за заг. ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти]. — Миколаїв : МДУ, 2008. — С. 182–190.
103. Жмуд Н. В. Народна педагогіка як етноформуєчий чинник : автореф. дис... канд. іст. наук : спец. 07.00.05 «Етнологія» / Н. В. Жмуд. — К., 2005. — 20 с.
104. Завгородня Т. Педагогічна практика студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр» : метод. рекомендації. / Т. Завгородня, Л. Прокопів, І. Стражнікова. — Івано-Франківськ, 2007. — 78 с.
105. Загальна педагогіка. Робоча програма навчальної дисципліни. — Миколаїв, 2010. — 20 с.

106. Загородня Л. П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навчальний посібник / Л. П. Загородня, С. А. Тітаренко. — Суми : Університетська книга, 2010. — 319 с.
107. Зайцева Л. А. Оценивание качества педагогической подготовки студентов в вузе средствами мониторинга : дисс. ... канд. пед. наук. : 13.00.01 / Зайцева Ляна Александровна. — Тула, 1999. — 189 с.
108. Залізник А. М. Підготовка студентів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку : навч.-метод. посіб. / А. М. Залізник. — К. : Міленіум, 2006. — 92 с.
109. Залізник А. М. Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з морального виховання дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»/ А. М. Залізник. — К., 2009. — 20 с.
110. Запорожец А. В. Психология личности и деятельности дошкольника / А. В. Запорожец, Д. Б. Эльконин. — М. : Просвещение, 1965. — 293 с.
111. Захаренко О. А. Виступ на ЦК КПРС м. Москва, Росія. — 1984 // Приватний архів родини Захаренків. — п. 18, С. 6.
112. Зверева О. Л. Общение педагога с родителями в ДОУ : методический аспект / О. Л. Зверева, Т. В. Кротова. — М. : ТЦ Сфера, 2007. — 80 с.
113. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования : компетентностный подход / Э. Ф. Зеер // Образование и наука. — 2004. — № 3 (37). — С 32–38.
114. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / И. А. Зимняя. — М. : Логос, 2000. — 384 с.
115. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / І. А. Зязюн. — Черкаси : Вид. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. — 608 с.

116. Иванова И. Ю. Становление профессионально-педагогической деятельности студентов в образовательном процессе : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. Ю. Иванова. — Екатеринбург, 2006. — 23 с.
117. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2000. — 512 с.
118. Каган М. С. Общение как ценность и как творчество / М. С. Каган, А. М. Эткинд // Вопросы психологии. — 1988. — № 4. — С. 25–33.
119. Каган М. С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа) / М. С. Каган. — М. : Политиздат, 1974. — 328 с.
120. Каган М. С. Философская теория ценности / М. С. Каган. — СПб. : Петрополис, 1997. — 204 с.
121. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. — М. : Педагогика, 1990. — 144 с.
122. Кан-Калик В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс / В. А. Кан-Калик, Н. Д. Никандров. — Грозный : Прогресс, 1976. — 163 с.
123. Кант И. О педагогике / И. Кант : [пер. Б. М. Бим-Бада]. — М. : Наука, 1963. — 175 с.
124. Карапузова Н. Підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів : шлях у майбутнє / Н. Карапузова, Н. Манжелій // Імідж сучасного педагога. — 2010. — № 6.–7. — С. 3–6.
125. Кацова Л. І. Формування професійного інтересу в майбутніх учителів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. І. Кацова. — Харків, 2005. — 19 с.
126. Климов Е. А. Пути в профессионализм (психологический взгляд) / Е. А. Климов. — М. : Издательский центр «Академия», 2003. — 232 с.

127. Климов Е. А. Введение в психологию труда / Е. А. Климов. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1988. — 199 с.
128. Ковалев А. Г. Психология личности / А. Г. Ковалев. — М. : Педагогика, 1970. — 391 с.
129. Ковалев С. В. Психология современной семьи / С. В. Ковалев. — М. : Просвещение, 1988. — 208 с.
130. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь : [для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений] / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. — М. : Издательский центр Академия, 2003. — 176 с.
131. Коджаспирова Г. М. Педагогическое мастерство как высший уровень овладения педагогической деятельностью / Г. М. Коджаспирова // Педагогическое мастерство : современный взгляд. — М. : МПГУ, 2002. — С. 10–13.
132. Козак Н. Українська родинна педагогіка : минуле й сьогодення / Н. Козак // Дошкільне виховання. — 2002. — № 8. — С. 14–15.
133. Козакова Н. В. Організаційно–методичні засади педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої підготовки : дис. канд. пед. наук : 13. 00. 04 / Козакова Наталія Вікторівна. — К., 2004. — 248 с.
134. Козаков В. А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема / В. А. Козаков. — К. : НМКВО, 1990. — 62 с.
135. Козлова С. Воспитание положительного отношения к взрослым / С. Козлова // Дошкольное воспитание. — 1990. — № 8. — С. 66–68.
136. Колядки та щедрівки. Зимова обрядова поезія трудового року / [упор. О. І. Дей, А. І. Гуменюк]. — К. : Наукова думка, 1965. — 804 с.
137. Кон И. С. Ребенок и общество : историко-этнографическая перспектива / И. С. Кон. — М. : Наука, 1988. — 270 с.
138. Кон И. С. Отцовство как социокультурный институт / И. С. Кон // Педагогика. — М., 2005. — № 5. — С. 4–16.

139. Кон И. С. Заметки по этнографии родительства. Материнство и отцовство / И. С. Кон // Семья и школа. — М., 1988. — № 2. — С. 31–34.
140. Кондратенко Р. В. Формування готовності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Р. В. Кондратенко. — Черкаси, 2009. — 20 с.
141. Кондратенко Р. В. Формування готовності майбутніх вихователів до виховання відповідальності у старших дошкільників : методичні рекомендації / Р. В. Кондратенко. — Кривий Ріг : Видав. дім, 2009. — 80 с.
142. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності / Л. В. Кондрашова. — К. : Вища шк., 1987. — 55 с.
143. Костицына Е. А. Влияние типов семейного воспитания на образ «Я» дошкольника и его отношение к родителям // Психологическая наука и образование. — 2001. — № 2. — С. 59–65.
144. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко. — К. : Рад.шк., 1989. — 608 с.
145. Котова И. Б. Педагог : профессия и личность / И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов. — Ростов н/Д : ГПУ, 1997. — 144 с.
146. Кошелівська О. І. Стимулювання морального вибору дошкільників у процесі педагогічного впливу : дис... канд. пед. наук : 13.00.08 / Кошелівська Оксана Іванівна. — К., 2002. — 246 с.
147. Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу : історико-етнографічний нарис / О. М. Кравець ; [відп. ред. В. Т. Зінич]. — К. : Наукова думка, 1966. — 199 с.
148. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. — М. : Высшая школа, 1990. — 142 с.

149. Крутій К. Л. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі : монографія / К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2006. — 172 с.
150. Крушельницькая О. Отцы и дочери / О. Крушельницькая, А. Третьякова // СиШ. — 2000. — № 11. — С. 10–11.
151. Кузьмина Н. В. Очерки психологии труда учителя / Н. В. Кузьмина. — Л., 1967. — 183 с.
152. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н. М. Кузьмина. — М. : Высшая школа, 1989. — 179 с.
153. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. — К. : Знання, 2007. — 447 с.
154. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко — К. : Знання, 2006. — 324 с.
155. Кукушин В. С. Введение в педагогическую деятельность : учебное пособие / В. С. Кукушин. — Ростов н/Д : МарТ, 2002. — 224 с.
156. Кукушин В. С. Этнопедагогика и этнопсихология / В. С. Кукушин, Л. Д. Столяренко. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. — 188 с.
157. Курчатова А. В. Формирование уважительного отношения к отцу у детей старшего дошкольного возраста в работе современного ДООУ / А. В. Курчатова // Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы : Материалы IV Международного научно-практического семинара, 18 апреля 2013 года, Барановичи, Республика Беларусь / редкол. : А. В. Никишова (гл. ред.), Н. Г. Дубешко (отв. ред.) [и др.]. — Барановичи : РИО БарГУ, 2013. — С. 44–46.
158. Курчатова А. В. Шанобливе ставлення до батька як аспект морального виховання дітей старшого дошкільного віку / А. В. Курчатова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О Сухомлинського : збірник наукових праць. —

- Випуск 1.41 (93). — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. — С. 105–108.
159. Курчатова А. В. Проблема шанобливого ставлення до батька в системі підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / А. В. Курчатова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : збірник наукових праці — Випуск 1.37 — Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. — С. 233–236.
160. Курчатова А. В. Професійна компетентність майбутнього вихователя ДНЗ як проблема сьогодення / А. В. Курчатова // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. — Зб. статей. — Ялта : РВВ КГУ, 2014. — Вип. 45. — С. 153–158.
161. Курчатова А. В. Підготовка майбутніх вихователів ДНЗ як гуманістична спрямованість особистості до педагогічної діяльності / А. В. Курчатова // Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції Молода наука України [«Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку»] (Запоріжжя, 25–26 липня, 2014 р.). / Партнерство «Нова освіта» – Запоріжжя : 2014. — С. 94–97.
162. Куторжевська Л. І. Підготовка майбутнього вчителя до роботи вихователем у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей-сиріт : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. І. Куторжевська. — К., 2004. — 21 с.
163. Ладивір С. Чого воліє дитяча природа? / С. Ладивір // Дошкільне виховання. — 2011. — № 4. — С. 6–9.
164. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. / А. Н. Леонтьев. — М. : Политиздат, 1975. — 304 с.
165. Лейбина А. В. Психология мотивации творческого педагогического мышления в профессиональной деятельности воспитателя : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. псих. наук :

- спец. 19.00.03 «Психология труда, инженерная психология, эргономика» / А. В. Лейбина. — Ярославль, 2008. — 24 с.
166. Лисенко Н. В. Педагогіка українського дошкільця : у 2 ч. : навчальний посібник для вузів / Н. В. Лисенко, Н. Р. Кирста. — Ч. 1. — Київ : Вища школа, 2006. — 302 с.
167. Литвиненко І. Розвиток психологічної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / І. Литвиненко. — Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/p
168. Ліненко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї : монографія / А. Ф. Ліненко. — Одеса : ОКФА, 1995. — 78 с.
169. Лихачёв Б. Т. Педагогика : курс лекций / Б. Т. Лихачёв. — М. : «Прометей», 1996. — 607 с.
170. Локк Дж. Мысли о воспитании : соч. в 3 т. / Джон Локк. — М. : Мысль, 1988. — Т. 3. — 668 с.
171. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. — М. : Наука, 1984. — 444 с.
172. Луценко І. Які самі, такі й сини / І. Луценко // Дошкільнє виховання. — 2004. — № 8. — С. 10–12.
173. Макаренко А. С. Книга для батьків. Лекції про виховання дітей / А. С. Макаренко. — К. : Рад. шк., 1973. — 336 с.
174. Макаренко А. С. Сочинения : в 4 т. / А. С. Макаренко. — М. : Правда, 1987. — Т. 4. — 576 с.
175. Макаренко А. С. Твори : в 7 т. / А. С. Макаренко. — К. : Рад. школа, 1954. — Т. 4. — 553 с.
176. Макаренко А. С. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / А. С. Макаренко / [под ред. И. А. Каирова]. — М. : Педагогика, 1977. — 1 т. — 320 с.

177. Макаренко А. С. Виступи з питань сімейного виховання / А. С. Макаренко / Макаренко А. С. Твори : в 7 т. — К. : Рад. школа, 1954. — Т. 4. — 553 с.
178. Максимович О. М. Особливості виховання дітей із розлучених сімей : навчально-методичний посібник / О. М. Максимович, В. Г. Постовий. — К. : ДЦССМ, 2004. — 140 с.
179. Малашевська І. А. Інтегрований підхід до професійної підготовки майбутніх учителів музики / І. А. Малашевська // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди : Серія «Педагогіка» : збірник наукових праць. — Переяслав-Хмельницький, 2008. — Вип. 7. — С. 134–137.
180. Маркова А. К. Психология труда учителя / А. К. Маркова. — М. : Просвещение, 1993. — 192 с.
181. Марушкевич А. А. Родинна педагогіка : навчально-методичний посібник / А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексєєнко [та ін.]. — Київ : Вид. ПАРАПАН, 2002. — 216 с.
182. Мацаренко Т. Н. Формирование педагогической установки будущего педагога-хореографа [Електронний ресурс] / Т. Н. Мацаренко. — Режим доступу : <http://sibac.info/13474>
183. Мацук М. А. Психологический анализ представлений об отце в дошкольном возрасте / М. А. Мацук // Психолог в детском саду. — 2008. — № 2. — С. 79–91.
184. Машовець М. Педагогічна взаємодія викладача і студентів у процесі викладання курсу «Сімейна дошкільна педагогіка» (спеціалізація «сімейний вихователь») / М. Машовець // Вісник Львів ун-ту. Сер. : Пед. науки. — Львів, 2005. — Вип. 19. — Ч. 2. — С. 132–137.
185. Мельникова Н. В. Развитие нравственной сферы личности дошкольника : монографія / Н. В. Мельникова, Р. В. Овчарова. — СПб. : Изд-во «Амалтея». — 2008. — 336 с.

186. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» / [наук. кер. проекту : В. О. Огнев'юк; наук.ред. Н. В. Кудикіна, В. У. Кузьменко] ; авт. кол. Е. В. Белкіна [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. — 400 с.
187. Методичні рекомендації до вивчення спецкурсу «Професійно-педагогічна допомога у моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку». — Умань : АЛМІ, 2007. — 40 с.
188. Мижеригов В. А. Введение в педагогическую деятельность: учебное пособие [для студентов педагогических учебных заведений] / В. А. Мижеригов, М. Н. Ермоленко. — М. : Педагогическое общество России, 2002. — 268 с.
189. Микляева Н. В. Диагностика и развитие профессионального мастерства педагогов ДОУ : методическое пособие / Н. В. Микляева, Ю. В. Микляева. — М. : Айрис-пресс, 2008. — 144 с.
190. Минибаева Э. Р. Профессиональная подготовка студентов факультета дошкольной педагогики к математическому развитию детей : дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Миннибаева Сльмира Рафаильевна. — М., 2003. — 246 с.
191. Мышление учителя : личностные механизмы и понятийный аппарат / под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. — М. : Педагогика, 1990. — 104 с.
192. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка : навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. — 176 с.
193. Моховская О. И. О чем говорить с ребенком? Инструкция по выживанию для современных родителей / О. И. Моховская. — М. : АСТ : Астрель ; Владимир : ВКТ. — 2008. — 286 с.
194. Мудрость воспитателя : книга для родителей / [сост. Б. М. Бим-Бад и др.]. — [2-е издан. доп.]. — М. : Педагогика, 1989. — 304 с.

195. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 // Освіта України. — 2002. — № 33. — С. 4–6.
196. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1
197. Никитина Н. Н. Основы профессионально-педагогической деятельности : учеб. пособие [для студ. учреждений среднего профессионального образования] / Н. Н. Никитина, О. М. Железнякова, М. А. Петухов. — М. : Мастерство, 2002. — 288 с.
198. Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. / [укл. В. Яременко і О. Сліпущко]. — К. : Акомід, 1999. — Т. 3. — 927 с.
199. Овчарова Р. В. Психология родительства : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / Р. В. Овчарова. — М. : Академия, 2005. — 368 с.
200. Окладнова Е. Д. Акмеологические особенности профессионально-креативной деятельности воспитателя дошкольного учреждения : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. псих. наук : спец. 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / Е. Д. Окладнова. — Тамбов, 2012. — 30 с.
201. Основи національного виховання: концептуальні положення / [за заг. ред. В. Г. Кузя, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчук]. — К. : Інформ. ред. вид. центр «Київ», 1993. — 151 с.
202. Основы педагогического мастерства : учеб. пособие [для пед. спец. высш. учеб. заведений] / [И. А. Зязюн, И. Ф. Кривонос, Н. Н. Тарасевич и др.] ; под ред. И. А. Зязюна. — М. : Просвещение, 1989. — 302 с.
203. Павелків Р. В. Дитяча психологія / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. — К. : Академвидав, 2008. — 432 с.

204. Павленко В. М. Етнопсихологія : навч. посібник / В. М. Павленко, С. О. Таглін. — К. : Сфера, 1999. — 408 с.
205. Павлова Л. И. Формирование педагогического творчества у студентов факультета дошкольной педагогики и психологии в процессе методической практики / Л. И. Павлова. — М. : МПГУ, 2000. — 221 с.
206. Панько Е. А. Психология деятельности воспитателя детского сада : учеб. пособие [для пед. ин-тов] / Е. А. Панько. — Минск : Издательство «Вышэйшая школа», 1986. — 156 с.
207. Пасічник А. В. Розвиток етичних уявлень у дітей дошкільного віку: мультисенсорний підхід / А. В. Пасічник // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. — Т. VI. Психологія обдарованості. — Вип. 6. — С. 133–140.
208. Педагогика / под ред. П. И. Пидкасистого. — М. : Педагогическое общество России, 1998. — 640 с.
209. Педагогика / под ред. Ю. К. Бабанского. — М. : Просвещение, 1988. — 480 с.
210. Педагогика : учеб. пособие [для студентов пед. университетов, институтов, колледжей и училищ] / под ред. В. Е. Зябкина, М. А. Хайрулдинова. — Симферополь : Таврида, 1996. — 256 с.
211. Педагогіка : підруч. [для студ. пед. ін-тів та ун-тів] / за ред. М. Д. Ярмаченка. — К. : Вища шк., 1986. — 543 с.
212. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. — [3-те вид., період. і доп.]. — К. : Знання, 2007. — 495 с.
213. Педагогічна майстерність : підручник / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. — [2-ге вид. допов. і переробл.]. — К. : Вища шк., 2004. — 422 с.

214. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу : навч. посібник / Л. П. Загородня, С. А. Тітаренко. — [2-ге вид.]. — Суми : Університетська книга, 2010. — 319 с.
215. Педагогічна практика студентів спеціальності «Дошкільне виховання» : навчально-методичний посібник / Н. О. Білоус, О. Л. Богініч, Н. М. Голота, О. І. Кошелівська, М. А. Машовець, Н. В. Нападій — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. — 49 с.
216. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. — К. : Педагогічна думка, 2001. — 516 с.
217. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад ; [редкол. : М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др.]. — М. : Большая Российская энциклопедия, 2008. — 528 с.
218. Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди / за ред. І. О. Дзеверіна. — К. : Рад. шк., 1972. — 154 с.
219. Петренко О. Б. Виховання любові до матері в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / О. Б. Петренко. — К., 1997. — 21с.
220. Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя : монография. / [под. общ. ред. И. А. Зязюна] / Е. Н. Пехота. — К. : Вища школа, 1997. — 281 с.
221. Пехота О. М. Основи педагогічних досліджень : від студента до наукової школи : навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, І. П. Єрмакова. — Миколаїв : Іліон, 2011. — 340 с.
222. Пешкова Н. Г. Педагог в системе личностно ориентированного образования / Н. Г. Пешкова, С. Т. Пешков. — Ростов н/Д, 1997. — 84 с.
223. Підготовка фахівців з дошкільної освіти за кредитно-модульною системою організації навчального процесу : навч. посіб. / за ред.

- Т. І. Поніманської. — [2-е вид., доп.]. — К. : Видавн. дім «Слово», 2010. — 304 с.
224. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів (діагностичний аспект) : навчально-методичний посібник / Н. П. Гагаріна. — Кіровоград : КЗ «КОІППО освіти імені Василя Сухомлинського», 2014. — 68 с.
225. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підручник [для педагогів ринкової системи освіти] / І. П. Підласий. — К. : ВД «Слово», 2004. — 616 с.
226. Повалій Л. Виховання у дітей поваги до старших / Л. Повалій // Шкільний світ. — 2004. — № 12 (236). — С. 3–6.
227. Поздняк Л. В. Управление дошкольным образованием : уч. пособие [для студентов пед. вузов] / Л. В. Поздняк, Н. Н. Лященко. — М. : Издательский центр «Академия», 1999. — 432 с.
228. Пониманская Т. И. Компоненты системной подготовки педагога к гуманистическому воспитанию детей старшего дошкольного возраста / Т. И. Пониманская // Психолого-педагогический поиск. — 2013. — № 2 (26). — С. 177–182.
229. Поніманська Т. І. Сучасні підходи до гуманістичного виховання дошкільнят / Т. І. Поніманська // Дошкільне виховання. — 2002. — № 4. — С. 3–5.
230. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. / Т. І. Поніманська. — К. : Академвидав, 2006. — 456 с.
231. Поніманська Т. І. Моральне виховання дошкільників : навч. посіб. / Т. І. Поніманська. — К. : Вища школа, 1993. — 111 с.
232. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Практикум : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл., спеціальність «Дошкільне виховання»] / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. — 352 с.

233. Посталюк Н. Ю. Концептуальные основы организации мониторинга региональных систем начального профессионального образования / Н. Ю. Посталюк, С. Ю. Алашеев // Стандарты и мониторинг в образовании. — 2006. — № 6. — С. 37–43.
234. Потапчук Т. Виховні можливості народної педагогіки / Т. Потапчук // Педагогіка і психологія. — 2007. — № 3. — С. 73–80.
235. Потоцький П. «Буквар» Шевченка / П. Потоцький // Хроніка-2000. — 2007. — Вип. 71. — С. 571–574.
236. Прихожан А. М. Психология сиротства / А. М. Прихожан, Н. Н. Толстых. — СПб. : Питер, 2007. — 416 с.
237. Про дошкільну освіту. Закон України від 11.07.2001 № 2628-ІІІ. Редакція від 05.12.2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
238. Програми вищих педагогічних навчальних закладів : для студентів спеціальності 6.010101 «Дошкільне виховання» освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки «Бакалавр». — Київ : РІА БЛІЦ, 2004. — Частина 1. — 192 с.
239. Професійна педагогічна освіта : акмесинергетичний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. — 389 с.
240. Профессиональное поле деятельности педагога системы общего и профессионального образования : сборник научных статей / под науч. ред. Н. М. Александровой. — СПб. : ФГНУ ИПООВ РАО, 2012. — 95 с.
241. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / В. Б. Шапар, В. О. Олефир, А. С. Куфлієвський, Б. І. Фурманець. — Х. : Прапор, 2009. — 670 с.
242. Рапацевич Е. С. Педагогика. Современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич; под общ. ред. А. П. Астахова. — Минск : Современная школа, 2010. — 720 с.

243. Рассказова Н. П. Подготовка студентов к работе с родителями по нравственному воспитанию детей дошкольного возраста / Н. П. Рассказова. — М. : МПГУ, 1998. — 16 с.
244. Робоча програма навчальної дисципліни «Дошкільна педагогіка» для студентів II, III курсів / розроб. Р. В. Куліш. — Миколаїв, 2013. — 24 с.
245. Робоча програма навчальної дисципліни «Етнопсихологія» для студентів II курсу / А. М. Наточій. — Миколаїв, 2008. — 19 с.
246. Робоча програма навчальної дисципліни «Усвідомлене батьківство» / розроб. О. Є. Олексюк. — Миколаїв, 2013. — 20 с.
247. Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами» для студентів IV курсів / розроб. О. С. Соколовська. — Миколаїв, 2013. — 19 с.
248. Робоча програма навчальної дисципліни «Методика проведення занять з народознавства» для студентів II, III курсів / розроб. О. С. Трифонова. — Миколаїв, 2013. — 22 с.
249. Рогальська Н. В. Підготовка майбутніх фахівців до інноваційної діяльності в умовах освітнього комплексу «Дошкільний заклад — початкова школа» / Н. В. Рогальська // Вісник Черкаського університету. — 2010. — Вип. 176. — С. 139–141.
250. Рогальська Н. В. Розвиток надбань української дошкільної етнопедagogіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / Рогальська Надія Василівна. — К., 1996. — 192 с.
251. Роджерс Э. Коммуникации в организациях / Э. Роджерс, Р. Агарвала-Роджерс. — М., 1980. — 112 с.
252. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. — СПб : Питер Ком, 1999. — 712 с.
253. Рубинштейн С. Л. Отношение как психологическая категория / С. Л. Рубинштейн. — М., 1995. — 628 с.

254. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова; [вступ. ст. О. В. Проскура]. — К. : Освіта, 1996. — 304 с.
255. Русова С. Націоналізація школи / С. Русова // Вільна українська школа. — 1917. — № 3–4. — С. 3–7.
256. Савицька О. В. Етнопсихологія : навч. посіб. [для студ. внз] / О. В. Савицька, Л. М. Співак. — К. : Каравела, 2011. — 264 с.
257. Сайко Н. О. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вихователів до соціалізації дітей дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н. О. Сайко. — К., 2004. — 19 с.
258. Сакалюк О. О. Структура професійної діяльності та її відображення в педагогічному менеджменті / О. О. Сакалюк // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. — К., 2014. — Вип. 4 (43). — С. 224–230.
259. Самоукина Н. В. Психология и педагогика профессиональной деятельности : учебник для студентов высших учебных заведений / Н. В. Самоукина. — М. : Тендем, 2000. — 384 с.
260. Сельмидис Л. Ф. Педагогическая установка как компонент педагогической направленности личности будущего социального педагога / Л. Ф. Сельмидис // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3 : Педагогика и психология. — 2008. — № 7. — С. 87–91.
261. Семейное воспитание : крат. словарь / [сост. И. В. Гребенников, Л. В. Ковинько]. — М. : Педагогика, 1990. — 313 с.
262. Семиченко В. А. Психологічна структура педагогічної діяльності : навч. посіб. / В. А. Семиченко, В. С. Заслуженюк. — К. : Вид-во «Київський ун-т», 2000. — Ч. 1. — 217 с.
263. Серeda I. B. Організаційно-педагогічні умови активізації процесу самовиховання студентів гуманітарних факультетів університету :

- автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / І. В. Середа. — Херсон, 2005. — 21 с.
264. Сериков В. В. Природа педагогической деятельности и особенности профессионального образования педагога / В. В. Сериков // Педагогика. — 2010. — № 5. — С. 29–37.
265. Сипченко В. Роль педагогічних дисциплін у формуванні професіоналізму майбутнього вчителя / В. Сипченко // Рідна школа. — 2007. — № 3. — С. 48–49.
266. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. — К. : Міленіум, 2006. — 346 с.
267. Синягина Н. Ю. Психолого-педагогическая коррекция детско-родительских отношений / Н. Ю. Синягина. — М. : ВЛАДОС, 2005. — 96 с.
268. Скоропад І. С. Виявлення мотивації навчання студента – складова діагностики його знань / І. С. Скоропад // Матеріали наук.-метод. конференції [«Ефективність і нові форми діагностики рівня підготовки фахівців у ВНЗ»] (Львів, 20 листопада 2004 р.). — Львів : Вид-во Львів. комерц. акад., 2004. — С. 99–103.
269. Скринська О. Л. Дисциплінуюче виховання в педагогічній спадщині Джона Локка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. Л. Скринська. — К., 2002. — 20 с.
270. Скрипник Н. І. Виховання толерантних взаємостосунків дітей старшого дошкільного віку : навчально-методичний посібник / Н. І. Скрипник. — Умань : ПП Жовтий, 2011. — 99 с.
271. Слостёнин В. А. Педагогика : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. заведений] / В. А. Слостёнин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Слостёнина. — [4-е изд., стереотип.]. — М. : Издательский центр «Академия», 2005. — 576 с.

272. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слепкань. — К. : Вища шк., 2005. — 239 с.
273. Словник-довідник з професійної педагогіки / І. О. Бартенєва, І. М. Богданова, І. В. Бужина [та ін.]; за ред. А. В. Семенової. — Одеса : Пальміра, 2006. — 272 с.
274. Словник української мови : в 11 т. — К. : Наукова думка, 1974. — Т. 5. — 840 с.
275. Смаль В. З. Педагогічні ідеї Івана Франка / В. З. Смаль. — К. : Радянська школа, 1966. — 188 с.
276. Смірнова Я. В. Педагогічна діагностика видів професійної рефлексії, що застосовуються вихователем дошкільного навчального закладу під час здійснення професійної діяльності / Я. В. Смірнова // Наукова скарбниця освіти Донеччини. — 2010. — № 1 (6). — С. 40–45.
277. Спиваковская А. С. Как быть родителями: (О психологии родительской любви) / А. С. Спиваковская. — М. : Педагогика, 1986. — 160 с.
278. Спирин Л. Ф. Формирование профессионально-педагогических умений учителя-воспитателя / Л. Ф. Спирин. — Ярославль, 1976. — 83 с.
279. Стельмахович М. Г. Виховні цінності традиційної української родини / М. Г. Стельмахович // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / [за заг. ред. О. В. Сухомлинської та ін.]. — К., 1997. — С. 129–132.
280. Стельмахович М. Г. Українське родинознавство / М. Г. Стельмахович. — Івано-Франківськ, 1994, — 54 с.
281. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посібник / М. Г. Стельмахович. — Київ : ІЗМН, 1997. — 231 с.
282. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка : навч. посібн. / М. Г. Стельмахович. — К. : ІЗМН, 1996. — 285 с.

283. Степанова Т. М. Підготовка студентів до навчання дітей дошкільного віку іноземної мови: монографія / Т. М. Степанова, І. В. Шевченко. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. — 192 с.
284. Степанова Т. М. Індивідуалізація і диференціація навчання дітей дошкільного віку математики : монографія / Т. М. Степанова. — Миколаїв : Іліон, 2010. — 206 с.
285. Степанова Т. М. Індивідуально-диференційований підхід до музичного виховання дітей старшого дошкільного віку : монографія / Т. М. Степанова, Т. А. Лісовська. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. — 256 с.
286. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. — К. : Рад. школа, 1976.
287. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. ; [редкол. : О. Г. Дзевєрін (голова) та ін.]. — К. : Рад. шк., 1976 — Т. 1. — 1976. — С. 53–206.
288. Сухомлинский В. А. Разговор с молодым директором школы / В. А. Сухомлинский. — М. : Просвещение, 1973. — 208 с.
289. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. — К. : Радянська школа, 1978. — 263 с.
290. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський. Вибр. твори : у 5 т. — К. : Рад. школа, 1976. — Т. 2. — С. 147–416.
291. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності / В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. шк., 1966. — 232 с.
292. Сучасні труднощі у створенні сприятливих педагогічних умов для формування фахової компетентності у молоді / О. Корсак // Вища школа. — 2013. — № 12. — С. 53–60.
293. Танько Т. П. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних

- університетах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. П. Танько. — Х., 2004. — 41 с.
294. Тимофеева О. С. Воспитание уважительного отношения младшего школьника к родителям в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / О. С. Тимофеева. — Оренбург, 2005. — 23 с.
295. Тлумачний словник української мови : близько 7 000 слів / за ред. Д. Г. Гринчишина. — К. : Освіта, 1999. — 302 с.
296. Троцко Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. на здобуття наук. ступеня д-ра. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. В. Троцко. — К., 1997. — 54 с.
297. Українські народні думи : [у 2 т.] / НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського / Катерина Грушевська (уклад.), Катерина Грушевська (вступ.) — Репр. перевид. 1927 р. — К., 2004. Т. 1 корпусу : Тексти №№1-13 і вступ. — К., 2004 — розд. паг. : іл.
298. Українські прислів'я та приказки / уклад. С. В. Мишанич, М. М. Пазяк. — К. : Дніпро, 1984. — 390 с.
299. Усманов В. В. Профессиональная педагогика : учебное пособие / В. В. Усманов, Ю. В. Слесарев, И. В. Марусева. — Пенза : Изд-во Пенз. Гос. технолог. акад., 2009. — 240 с.
300. Ушинський К. Д. Твори : в 6-ти т. / К. Д. Ушинський ; [відп. за укр. вид. Г. С. Костюк, С. Х. Чавдаров]. — К.: Рад. шк., 1955. — Т. 6. — 615 с.
301. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2-х т. / К. Д. Ушинський. — К. : Рад. школа, 1983. — Т. 1. — 488 с.
301. Фасолько Т. С. Виховання відповідальної поведінки у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.

- наук : спец. 13.00.08 «Дошкільна педагогіка» / Т. С. Фасолько. — К., 2000. — 18 с.
302. Федорова М. А. Виховання культури поведінки в дітей 6-7-го років життя (в умовах навчально-виховного комплексу «школа — дитячий садок») : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / М. А. Федорова. — К., 2005. — 20 с.
303. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. — К. : Академія, 2002. — 528 с.
304. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії / М. М. Фіцула. — Тернопіль : Навч. книга–Богдан, 2003. — 136 с.
305. Философский энциклопедический словарь / Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко — М. : ИНФРА-М, 2006. — 576 с.
306. Хайруддинов М. Этнопедагогика крымскотатарского народа / М. А. Хайруддинов. — Киев : Наук. світ, 2002. — 335 с.
307. Хайруддинов М. Учебно-воспитательный процесс в педвузе / М. А. Хайруддинов. — Симферополь, 2000. — 256 с.
308. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів / Л. О. Хомич. — К. : Магістр-S, 1998. — 201 с.
309. Хриков Є. М. Педагогічні умови як складова наукових знань / Є. М. Хриков // Шлях освіти. — 2011. — № 2. — С. 11–15.
310. Целуйко В. М. Личность ребенка в семье разведенных родителей / В. М. Целуйко // Психолог в детском саду. — 2005. — № 1. — С. 112–127.
311. Чобітько М. Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М. Г. Чобітько // Педагогіка і психологія. — 2004. — № 1. — С. 57–69.
312. Шадриков В. Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. — М. : Наука, 1982. — 185 с.

313. Шовкопляс О. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дітьми з функціональними порушеннями опорно-рухового апарату / О. М. Шовкопляс // Педагогіка вищої та середньої школи. — 2013. — Вип. 37. — С. 188–191.
314. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. — М.-Л., 1986. — 302 с.
315. Щербаков А. И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования / А. И. Щербаков. — Л. : Просвещение, 1967. — 147 с.
316. Щербакова К. Й. У сім'ї росте дитина / К. Й. Щербакова, Г. І. Григоренко. — К. : Освіта, 1995. — 240 с.
317. Щуркова Н. Е. Педагогическая технология / Н. Е. Щуркова. — М. : Педагогическое общество России, 2002. — 224 с.
318. Щуркова Н. Е. Организация нравственного воспитания школьников / Н. Е. Щуркова. — М. : Педагогика, 1989. — 196 с.
319. Юда Л. А. До питання про етнопедагогічні традиції виховання в Україні у II половині XIX – на початку XX ст. / Л. А. Юда // Матеріали ювілейної наукової конференції, присвяченої 80-річчю Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т. Г. Шевченка [«Педагогічні і психологічні проблеми підготовки вчителів»]. — Чернігів, 1996. — 220 с.
320. Якименко С. І. Підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи : монографія / С. І. Якименко, І. В. Щербак. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. — 240 с.
321. Якуба Ю. А. Связь теоретического и производственного обучения в средних профтехучилищах / Ю. А. Якуба. — М. : Высшая школа, 1986. — 56 с.
322. Ярошинська О. Періодизація становлення та розвитку інституту батьківства у вітчизняній етнопедагогічній теорії та практиці виховної

діяльності сім'ї / О. Ярошинська // Рідна школа. — 2007. — № 11–12. — С. 68–70.

323. Kolberg L. *Development of Moral Character and Moral Ideology*. N.Y., 1964.
324. BERKOWITZ, MARVIN W., and OSER, FRITZ, eds. 1985. *Moral Education: Theory and Application*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
325. Gray John. *Children Are from Heaven: Positive Parenting Skills for Raising Cooperative, Confident, and Compassionate Children*, 1999.
326. Kolberg L. *Development of Moral Character and Moral Ideology*. N.Y., 1964.
327. [Franz Hoerber](#) *Pflege Und Erziehung Der Kinder in Den Ersten Lebensjahren* (German Edition), 2011.
328. Nucci, Larry P., ed. 1989. *Moral Development and Character Education: A Dialogue*. Berkeley, CA: McCutchan.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкети для батьків, вихователів, студентів та бесіда для дітей

А.1

Анкета для батьків

1. Чи притаманні Вашій дитині такі моральні якості як: вихованість, гуманність, повага, доброта, дисциплінованість? _____

2. Як Ваша дитина ставиться до бабусі, дідуся, братика (сестрички), батька? _____

3. Чи цікавиться Ваша дитина роботою батька? _____

4. Чи розповідає батько про свою роботу дітям? _____

5. Чи довіряє Ваша дитина свої таємниці батькові? _____

6. Яку кількість часу батько проводить разом з дитиною в будні дні та вихідні? _____

7. Чи планує батько разом з дитиною проведення дозвілля у вихідні дні, чи проведення відпустки? _____

8. Чи є спільні обов'язки у Вашої дитини і батька? _____

9. Які стосунки у Вашої доньки (сина) з батьком? _____

10. Хто з батьків частіше забирає дитину з дошкільного навчального закладу? _____

-
11. Які труднощі виникають у взаємостосунках між Вашою дитиною і батьком? _____
-
12. Коли батько розуміє, що він несправедливо посварив дитину, чи просить вибачення потім у дитини? _____
-
13. Чи на всі погані вчинки дитини Ви реагуєте? Чому? _____
-
14. Які види покарань Ви використовуєте? Чи часто застосовуєте фізичну силу? _____
-
15. Чи часто чоловік радиться з дружиною щодо спільного виховання дітей? _____
-
16. Чи часто батько поспішає негайно виконати будь-яке бажання дитини? _____
-
17. Чи не соромиться батько використовувати лагідні слова, звертаючись до дружини чи дітей? _____
-
18. Чи дбає дружина про авторитет чоловіка в сім'ї, як батька? _____
-
19. Як ви розумієте поняття «повага до батька»? _____
-
20. Чи стежите Ви за публікаціями в газетах, журналах та за телепередачами з проблеми виховання шанобливого ставлення до батька? _____
-
21. Чи бореться батько в сім'ї за свій авторитет? Якщо «так», то яким чином? _____

22. Чи вважаєте Ви цікавою для сім'ї проблему «Виховання шанобливого ставлення до батька?» _____

А.2

Анкета для вихователів

1. Яким чином відбувається в дошкільному навчальному закладі взаємодія з кожною родиною вихованця? _____

2. Які питання морального виховання дітей цікавлять Ваших батьків?

3. Чи цікавить Ваших батьків питання: Як виховати в дитини шанобливе ставлення до батька? _____

4. Які форми роботи Ви організуєте з дітьми і батьками для підвищення значимості матері і батька в родині? _____

5. Чи розумієте Ви значимість і важливість виховання в дітей шанобливого ставлення до батька? _____

6. Чи плануєте Ви роботу з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька в навчально-виховному процесі групи? _____

7. Чи використовуєте Ви будь які форми роботи з дітьми для усвідомлення ними поняття «шанобливе ставлення до батька»? _____

8. Чи спостерігаєте Ви різне ставлення кожної дитини Вашої вікової групи до батька і матері в сім'ї? У чому це проявляється? _____

9. Чи втручаєтесь Ви у взаємодію батька з дитиною, коли спостерігаєте прояв неповаги з будь-якого боку? _____

10. Хто з членів родини частіше відвідує заходи, що проводяться для дітей у дні відкритих дверей? _____

11. Чи включаєте Ви питання шанобливого ставлення до батька в щоденник самоосвіти? _____

12. Які форми роботи з виховання шанобливого ставлення до батька, на Ваш погляд, можуть бути найбільш дієвими? _____

13. Чи є необхідність в організації методичних семінарів з проблеми виховання в дітей шанобливого ставлення до батька? _____

А.3

Бесіда (для дітей дошкільного віку з повних сімей)

1. Як Ви розумієте, що таке сім'я?
2. Чи знаєш ти, де працює твій тато? Чи був ти в нього на роботі? Чим вона тобі сподобалась?
3. Хто частіше забирає тебе з садочка?
4. Чи любиш ти гратися з татом? В які ігри найчастіше ти з ним граєшся?
5. Який твій тато?

А.4

Анкети для студентів

1. Обґрунтуйте власну позицію щодо необхідності виховання шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку. _____

2. Обґрунтуйте необхідність уведення додаткового навчального курсу, присвяченого вихованню шанобливого ставлення в дітей до батька.

3. Чи втратило на сьогодні своє значення поняття «шанобливе ставлення»? Чи варто працювати над цим сьогодні? _____

4. Чи цікавить Вас проблема виховання шанобливого ставлення в дітей до батька? _____

5. Які форми і методи роботи з сім'єю в дошкільному навчальному закладі Ви вважаєте найбільш ефективними? _____

6. Порадьте батькам ефективні методи впливу на виховання морально-етичних норм поведінки дітей. _____

7. Назвіть відомі Вам державні нормативні документи, пов'язані з питанням сімейного виховання дітей. _____

8. Розкрийте зміст і результати освітньої роботи з освітньої лінії «Дитина в соціумі» Базового компонента дошкільної освіти. _____

9. Назвіть відомі Вам українські народні традиції, пов'язані з вшануванням батька в сім'ї. _____

10. Які традиції, пов'язані з вшануванням батька в сім'ї, Ви відродили б, працюючи в дошкільному закладі та у своїй сім'ї? _____

11. Які Ви проводили заходи під час педагогічної практики по залученню батьків до виховної роботи з дітьми в дошкільному навчальному

закладі? Чи вдалось Вам досягнути поставленої мети: як що «ні», то чому? Як що «так», то завдяки чому? _____

12. Яких умінь по залученню батьків до виховання дітей у дошкільному навчальному закладі Ви хотіли б набути, навчаючись у виші? Яких умінь по залученню батьків до виховання дітей Вам бракувало? _____

13. Які сценарії виховних заходів, пов'язаних із залученням батьків до спільної роботи в дошкільному навчальному закладі, Вам доводилось розробляти під час проходження педагогічної практики? _____

14. Які труднощі Ви відчували при розробці заходів із залученням батьків до спільної роботи в дошкільному навчальному закладі під час проходження педагогічної практики? _____

15. Оцініть за допомогою 4 бальної системи рівень своєї підготовленості до роботи з батьками дітей дошкільного віку. _____

16. Обґрунтуйте власну позицію щодо необхідності подальшої самооцінки і самовдосконалення своєї підготовленості до роботи з батьками дітей.

17. Оцініть за допомогою 4 бальної системи рівень підготовленості до роботи з батьками в дошкільному навчальному закладі студента-напарника під час проходження Вами разом педагогічної практики.

18. Оцініть за допомогою 4 бальної системи рівень власних практичних умінь роботи з батьками з виховання шанобливого ставлення в дітей до батька студента-однокурсника під час проходження Вами разом педагогічної практики. _____

Додаток Б

Інтеграція змісту фундаментальних і професійно орієнтованих дисциплін щодо шанобливого ставлення дітей до батька

	Навчальна дисципліна	Модуль, тема	Інтеграція змісту фахових дисциплін
			Доповнення основного змісту
1.	Історія дошкільної педагогіки	Модуль. Історія педагогічної думки в Україні Тема: Козацька педагогіка	<p>Повага до батька у козацькі часи. <i>Пошана до батьків в історико-педагогічній спадщині освітніх, культурних та церковних діячів Київської Русі (Іларіон, Феодосій Печерський, Володимир Мономах).</i></p> <p>Виховання поваги до батька в історико-пед. спадщині освітніх діячів XVIII ст. (І. Максимович, С. Яворський, Г. Кониський, Г.Сковорода).</p> <p>Повага до батька в педагогічній спадщині національних геніїв К.Ушинського, Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка.</p> <p>Педагоги XIX – XX ст. про виховання поваги до батька (Г. Ващенко, О.Захаренко, В.Зеньковський, П.Лесгафт, Т.Лубенець, І. Огієнко, С.Русова, А. Макаренко, В.Сухомлинський).</p> <p>Шанобливе ставлення до батька в</p>

			сучасній педагогіці.
		Модуль. Школа, дошкільне виховання, педагогічні системи в Росії	Шанобливе ставлення до батька в педагогічній спадщині визначних діячів Росії (Л.Толстой, А.Симонович, В. Одоєвський, Є.Водовозова, Є.Тихеева, Л. Шлегер, Є. Фльоріна).
2.	Дошкільна педагогіка	Модуль. Зміст і методи виховання дітей раннього і дошкільного віку	Зміст і методи виховання в дітей шанобливого ставлення до батька як моральної якості. Народна педагогіка про виховання дітей раннього віку в сім'ї.
		Модуль. Виховання дітей у грі. Тема: Творчі ігри дошкільників. Дидактичні ігри дошкільників.	Участь батька в іграх дітей як засіб виховання в них шанобливого ставлення до батька.
3.	Теорія і методика співпраці ДНЗ з родинами	Модуль. Сім'я як соціокультурне середовище, в якому виховується дитина. Тема. Стан сім'ї в сучасному суспільстві. Тема. Дитина в сім'ї та дитячому садку. Тема. Теоретико-методологічні основи	Стан взаємин батька з дітьми. Стосунки батька з дитиною. Роль батька у вихованні дитини.

		сімейного виховання. Роль батьківського спілкування у вихованні дитини.	
		Модуль. Співпраця ДНЗ з родинами. Тема. Форми і методи взаємодії дошкільного навчального закладу з сім'єю. Тема. Педагогічна просвіта сучасних батьків.	Форми і методи роботи дошкільного навчального закладу з батьком у напрямку виховання в дітей шанобливого ставлення до дорослих. Виховання в дітей шанобливого ставлення до батька як напрямку у роботі дошкільного навчального закладу.
4.	Методика проведення занять з народознавства у сучасних ДНЗ	Модуль. Теоретичні засади, завдання і зміст методики українського народознавства у дошкільному закладі Тема. Малі жанри українського фольклору. Тема. Українська казка в дошкільному закладі. Тема. Українські обрядові пісні.	Малі фольклорні жанри про повагу до батька. Пошана до батька в українських казках. Оспівування поваги до батька в українських піснях.

		Тема. Українські національні свята та обряди.	Участь батька в українських святах та обрядах.
		Модуль. Методики ознайомлення дітей з українським народознавством. Тема. Методика ознайомлення дітей з родинними стосунками та сімейними традиціями в Україні.	Шляхи виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.
5.	Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства	Модуль. Предмет «Психологічні особливості сучасної сім'ї» Тема. Проблеми стабільності шлюбу і сім'ї. Тема. Сім'я та її вплив на формування особистості дитини	Стабільність шлюбу і сім'ї виховання в дітей пошани до батька. Стабільні родинні стосунки у вихованні в дитини поваги до батька. Вплив прикладу батька на формування дружніх взаємин з дітьми.
		Модуль. Діяльність сімейного психолога щодо надання	

		<p>психологічної допомоги сім'ї</p> <p>Тема. Роль батьків у підготовці підростаючого покоління.</p> <p>Тема. Сімейний конфлікт, спілкування в сім'ї, сім'я і праця, сім'я і відпочинок</p> <p>Тема. Сімейне спілкування без насильства і маніпуляцій</p>	<p>Роль батька в моральному вихованні дитини.</p> <p>Вплив сімейних конфліктів на стосунки батька і дитини.</p> <p>Авторитет батька і виховання в дитини шанобливого ставлення.</p>
--	--	--	---

Додаток В

Заняття, розроблене студентами, з виховання шанобливого ставлення до батька

Конспект заняття

Тема: «Тато розуму навчас»

Програмовий зміст: Поглибити знання дітей про роль батька в родині, про розподіл праці між членами сім'ї, про те, як треба допомагати один одному. Розширити уявлення батьків про роботу педагогічного колективу дошкільного навчального закладу; сприяти зміцненню стосунків між батьком і дитиною, тіснішому зв'язку дошкільного закладу та батьківського колективу у вихованні та навчанні дітей. Вчити працювати в парах, у колективі, узгоджувати свої дії з діями товаришів. Розвивати в дітей під час гри увагу, пам'ять, мислення, фантазію, кмітливість. Виховувати любов до батька, до сім'ї, родини, шанобливе ставлення, повагу, почуття вдячності, гордість за рідного тата.

Матеріал: Вірші «Ось такий я вже великий», «Батько і мати», пісні «Вірні друзі», «Майстровиті тато й я», «Дружньою сім'єю нам добре жити», спортивний інвентар: гірі, м'ячі, шапочки для рухливих ігор, загадки, метаграми, конструктор-килимки, рибки у ставку, вудочки, заготовки для малювання, аудіозапис пісень, повітряні кульки, матеріал для дидактичної гри «Склади ціле з частин», сюрпризи-подарунки.

Протокол заняття

Діти під музику заходять у зал, стають на півколо.

Вихователь: Доброго дня, шановні батьки! Ми раді вас вітати в нашій групі.

Ми вирішили – у нас буде свято

У цей прекрасний день.

І кожна дитина разом із татом

Буде вчитись, гратись, співати пісень.

Перша дитина: Наші рідні друзі – татусі,

Ми вітаємо вас на святі.
 Ми вас любимо щиро-щиро,
 Вам бажаємо щастя й миру.

Друга дитина: Кожен день мій любий тато

Має клопотів багато,
 А от я сиджу без діла –
 А сьогодні – пощастило.

Пісня «Вірні друзі»

Вихователь: А от дітки наші не такі, як песик і котик. Вони дружні, бо добре знають, що дружба – велика сила. Разом зможемо подолати всі труднощі. А коли діти малі, то на допомогу завжди приходять батьки.

Шановні батьки ! Ми сьогодні будемо гратися. І за участь в іграх і батьки, і діти отримають частину чогось дуже рідного, теплого і близького кожному із нас. А що саме, ми побачимо в кінці нашого свято. Перш ніж ближче познайомитися з батьками, послухаємо вірш «Ось такий я вже великий».
(Читає).

Ось такий я вже великий,
 Ну майже як тато.
 Бо мені купили вчора
 Нові чоботята.
 Я чекав, чекав до ранку,
 Годі було спати,
 Бо сьогодні ми із татом
 Підемо гуляти.
 Взую нові чоботята,
 Блискучі, чистенькі
 Правда, схожий я на тато,
 Ще й такий гарненький.

Вихователь: Справді, дуже гарненький. І, будь ласка, розкажи, як звати твого тата і який він. А чи справді він такий, ми зараз побачимо. *(Про свого татуса розповідають декілька дітей).*

– Молодці, діти, ви отримуєте першу чарівну смужку.

Вихователь: Ось і наші татусі. Ми їх попросимо, щоб розказали про себе – яка професія і ким у майбутньому хочуть побачити сина чи доньку. *(Розповіді батьків)*

Вихователь: Дякую за гарні розповіді. Давайте ми з вами трохи пограємося в «*Дитячий садок*». Готові?

– Як називається наш дошкільний заклад?

– Як звати помічника вихователя?

– Які заняття проводяться у групі?

– Як звати вихователів вашої дитини?

– Які ще спеціалісти працюють з дітьми?

– Чи подобається вам наш садочок і за що?

– За гарні відповіді ви теж отримуєте частину, про яку ми говорили.

Вихователь: Діти, вечорами, поки мама готує вечерю, буває, що тато читає казочки. Ми з вами пограємося у *гру «Відгадай казочку»*.

1. Хто утік від баби з дідом, –
Не міг сидіти на вікні.
Зустрів у лісі різних звірів
І кожному співав пісні? (Колобок).

– Андрійко! Знайди, будь ласка, книжку про колобка і покажи усім.

2. Сидить дівчинка в корзині
На ведмежій дужій спині.
А чому вона сховалась,
До ведмедя не призналась. («Маша і ведмідь»).

– Насте, знайди, будь ласка, цю книжку.

3. Знайшов півник колосок.
Змолв борошна мішок.

Спiк негайно у печi
 Пирiжки та калачi.
 Мишенят не пригощав,
 Бо жоден з них не помагав. («Пiвник i двоє мишенят»).

Саша, знайди, будь ласка, книжку про пiвника.

– Молодцi, дiти, ви отримуєте другу частину.

– Нашi татусi вiдпочили, i ми зараз пограємося з ними. (*Загадки–метаграми для батькiв*).

1. На неї птах сiдає.

Вона його гойдає.

А «г» на «б» змiнить

Звiрятком стане вмиць. (Гiлка-бiлка).

2. Синя соковита

На деревi росте

А «с» на «з» змiнити

Великий дощ впаде. (Слива-злива).

3. З «н» частина я доби,

З «п» я грию щозими,

З «р» предметом стану я

От вам загадка моя. (Нiч, пiч, рiч).

Вихователь: Молодцi, батьки! Бачите, дiти, скiльки ще треба в тата навчитися. Батьки отримують ще одну частину того важливого предмета.

I ми продовжуємо свято. Наступна *гра спортивна*. Уявіть, що ви тренери з фiзкультури. Чого б ви навчили свою дитину? Продемонструйте, будь ласка.

(*Декiлька батькiв демонструють вмiння вiджиматися, вправи з гирями, м'ячем тощо*).

– Сашко, а ти зможеш зробити як тато. Спробуй.

– Дiти, давайте всi зробимо як Сашкiв тато (або повторюємо те, що показав тато Настi чи Iлони).

– Молодцi, справжнi спортсмени. I батьки, i дiти отримують ще по смужцi.

Вихователь: У вас дуже гарні спортивні здібності, та ще краще, я думаю, музичні. Зараз діти заспівають цікаву пісню, яка називається «*Майстровиті тато й я*». Батьки теж візьмуть музичні молоточки і будемо відстукувати ритм пісні.

За гарне виконання пісні знову отримуєте смужки.

Наступна *гра «Відремонтуй килимок»*.

Ось у нас килимки і додаткові предмети, щоб закласти середину. Татусі разом з дітками тільки що довели нам, що вони дуже майстровиті і відремонтують килимки. Будь ласка...

– Молодці, дуже старанні і працьовиті всі і знову отримуєте смужечки.

Продовжує свято *гра «У світі голосів»*. У нас є ставок і вудочки. У ставку плаває риба. Діти зараз будуть ловити рибу з завданням для свого татуся. Ви прочитаєте, що там написано і відтворите звуки, які видають ці тварини. Було б дуже добре, якщо б ви імітували рухи цих тварин. А діти відгадають, що це за тваринка.

– Знову отримуєте по чарівній смужці.

Свято продовжує рухлива *гра «Рибалка і рибки»*. (Всі діти – рибки. Один татко – рибалка. Килим – це ставок. Під музику діти будуть рухатися (плавати), а тато – ловити їх). (*Повторити 2–3 рази*).

– Молодці, ось вам ще по смужці.

Наступна *гра «Фантазуємо разом»*.

Я вам роздаю папір, де намальоване коло. Разом з дитиною ви повинні це коло перетворити на будь-яку тваринку, використовуючи тільки геометричні фігури. (*Грає спокійна музика, всі працюють*).

– За гарні роботи отримуєте знову по частині того важливого предмета.

Ще одна *гра «Склади ціле з частинок»*.

Половина батьків разом з дітьми працюють за одним столом, інша половина – за другим. Ви повинні скласти предмет і наклеїти його на папір. Тоді покажете нам, що ви отримали. От вам найголовніша частина вашого

завдання. (Вихователь роздає два кружечки, де намальоване сонечко, отриманні смужки – це промінці). Звучить *пісня «Батько і мати»*.

Вихователь: Які два прекрасні сонечка ми отримали. Ясно, світло і тепло стало нам у залі і в наших серцях. Ці два сонечка – це наші батьки: мама і тато, які своїми теплими промінчиками гріють, пестять, розуму навчають, ростять своїх дітей. У знак подяки за вашу турботу, послухайте, дорогі наші, вірш, який прочитає Андрійко. Вірш Богдана Лепкого «Батько і мати».

Батько розуму навчає,

Мати приголубить.

Ніхто так мене на світі

Як вони не любить.

Дай же, Боже, щоб я виріс,

В школі гарно вчився,

Щоб я батькові і неньці

Добре відплатився.

Щоб наше свято назавжди увійшло в серця наших дітей, давайте прикрасимо його повітряними кульками, а допоможуть нам знову наші татусі – вони надують кульки і подарують їх дітям.

Всі стають півколом і співають *пісню «Дружньою сім'єю нам добре жити»*.

– Шановні батьки! Дякую Вам за участь, ви просто молодці! Дякую глядачам. І хочу всім сказати такі слова: «Мудрі люди кажуть: спочатку батьківські очі дивляться на дітей з любов'ю, потім – з гордістю, далі – з надією». Сподіваюся, ви матимете достатньо причин любити своїх діточок, пишатися ними. Нехай у ваших родинах панують злагода, мир і любов.

Додаток Г

Спецкурс

«Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

Пояснювальна записка

Сучасна система дошкільної освіти потребує оновлення змісту і створення нових освітніх технологій, орієнтованих на соціалізацію дитини та становлення її особистості. Зважаючи на роль родини у цьому процесі в Концепції Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року виокремлюється завдання виховання в дітей шанобливого ставлення до родини як складник їхнього морального розвитку. Спецкурс «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку» покликаний забезпечити педагогізацію знань населення нашої держави, оскільки результати соціологічних та психолого-педагогічних досліджень свідчать, що значна частина сімей не виконує основної функції – виховної. Це пояснюється і суспільно-політичними умовами, і втратою досвіду народної педагогіки, найкращих виховних традицій.

Натомість в епоху глобальних економічних і суспільних змін сім'я зазнає глибокої кризи, піддається процесам соціальної та духовної деформації. Відбувається руйнація усталених морально-етичних норм життєдіяльності родини через зростання нестабільності шлюбу, конфліктність у взаєминах між подружжям, батьками і дітьми, ігнорування батьківських обов'язків, зміну соціального та психологічного статусу батьків, що негативно позначається на ставленні дитини до батька та його виховних функцій.

Сучасний спеціаліст, що працює у сфері надання допомоги особистості та розкриття її потенційних можливостей для ефективної самореалізації в суспільстві, не повинен нехтувати знаннями про такі важливі проблеми, як основи сім'ї і родинне виховання, цінності сім'ї, шанобливе ставлення,

повага. Особистістю не народжуються – нею стають у процесі спілкування і діяльності.

Саме через соціальне середовище, в якому перебуває людина, набуваються знання, досвід і практичні вміння для налагодження стосунків з іншими людьми. А перше соціальне середовище, яке оточує дитину – це сім'я. Яка сім'я, на яких принципах здійснювалося виховання, особистість батька, матері та інших членів родини, специфіка сімейного спілкування, сімейні традиції і свята – все це здійснює неоціненний вплив на розвиток і формування особистості дитини та виховання в неї шанобливого ставлення до батька.

Досвід, що отримує дитина через взаємодію з батьком, закріплюється і формує відповідні моделі стосунків з іншими людьми, що передаються з покоління в покоління. У кожному суспільстві складається відповідна культура взаємин і взаємодії між батьком і дітьми, виникають соціальні стереотипи, відповідні установки і погляди на виховання в сім'ї. Нові соціально-економічні умови розвитку нашої країни створюють труднощі, з якими зустрічаються сучасні батьки, і це неодмінно позначається на сімейних стосунках та взаєминах між батьком і дитиною.

Мета курсу – підготувати майбутніх фахівців дошкільного профілю з проблеми шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, розкрити сучасні наукові уявлення про доцільні шляхи і засоби соціального та сімейного виховання, що допоможуть виховувати в дитини шанобливе ставлення до батька, заохочення до вивчення кожної дитини, допомога в опануванні методів індивідуального й особистісно-зорієнтованого підходу у вихованні в дитини шанобливого ставлення до батька; набуття студентами практичних умінь організації навчально-виховного процесу шляхом пошуку оптимальних методів та організаційних форм роботи з дітьми дошкільного віку, сформувані у студентів певні вміння і навички консультувати батьків з питань сімейної педагогіки, орієнтувати молоду сім'ю в напрямку формування шанобливого ставлення до батька.

Спецкурс «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку» зорієнтований на забезпечення студентів знаннями про специфіку сімейного виховання; роль батька та інших членів родини у формуванні особистості дитини; особливості статевої ідентифікації хлопчиків і дівчаток та врахування цього фактора у виховному процесі; методи педагогічного впливу батька і доцільність їх використання. Окрема увага зосереджується на взаєминах батьків, методах дослідження сім'ї і сімейного виховання в роботі з батьками. Така побудова курсу надає можливість оволодіти як знаннями, так і практичними навичками щодо вирішення проблем виховання в напрямку формування в дитини шанобливого ставлення до батька.

Отже, для виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька необхідна система роботи, що має вестися у трьох напрямках: накопичення елементарного гностичного морального досвіду, утвердження практичного досвіду моральної поведінки стосовно батька і формування моральних мотивів поведінки.

Завдання курсу:

Методичні:

- дати знання про тенденції та закономірності розвитку педагогіки про роль батька у вихованні дітей;
- розкрити соціальну та виховну значущість ролі вихователя в роботі дошкільного навчального закладу, сім'ї, громадськості.

Практичні:

- навчити студентів оперувати педагогічними категоріями і розуміти їх;
- ознайомити майбутніх вихователів зі змістом і методикою виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Пізнавальні:

- формувати моральні цінності педагогічної професії та відповідних якостей педагога.

Перелік знань та умінь студентів

У результаті вивчення спецкурсу студенти отримають знання про:

- побудову навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі з виховання шанобливого ставлення до батька;
- методику підготовки та проведення індивідуальних, колективних, групових форм роботи з батьками дітей старшого дошкільного віку з виховання шанобливого ставлення до батька.

Студенти набувають вміння:

- аналізувати та давати принципову оцінку різним педагогічним концепціям та теоріям щодо виховання моральних якостей дітей старшого дошкільного віку;
- використовувати кращі надбання педагогічної спадщини українського народу під час розв'язання сучасних актуальних проблем ціннісних орієнтацій сім'ї щодо виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку;
- самостійно працювати з педагогічною, довідковою, методичною літературою;
- розв'язувати виховні педагогічні ситуації;
- готувати та розробляти презентаційний матеріал;
- розробляти різні форми роботи з дітьми і батьками дітей старшого дошкільного віку;
- аналізувати та використовувати педагогічний досвід у процесі підготовки повідомлень, рефератів, доповідей, творчих робіт.

Міжпредметні зв'язки: курс «Методика виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку» взаємопов'язаний з дисциплінами гуманітарно-педагогічного спрямування «Загальна психологія», «Дошкільна педагогіка», «Дитяча психологія», «Етнопсихологія», «Методика проведення занять з народознавства в сучасних ДНЗ», «Теорія і методика співпраці з родинами в ДНЗ», «Підготовка молоді до сімейного життя та відповідального батьківства».

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Шанобливе ставлення до батька.

Тема 1. Форми і методи роботи з виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку

Мета: ознайомити студентів з актуальністю проблеми виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку, з поглядами науковців на поставлену проблему та програмовими вимогами; розкрити зміст понять «ставлення», «шанобливе ставлення дітей до батька»; розширити знання про зміст, форми, методи роботи з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька; шляхи оптимізації співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками в напрямку виховання в дітей шанобливого ставлення до батька; розвивати вміння аналізувати та систематизувати отриману інформацію, виховувати позитивне ставлення до зазначеної проблеми.

План

1. Сучасні підходи до проблеми виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.
2. Зміст і форми організації виховної роботи дошкільного навчального закладу в напрямку виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька.
3. Традиційні та інноваційні методи роботи з виховання шанобливого ставлення до батька.
4. Співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками в напрямку виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

Ключові поняття: виховання шанобливого ставлення, форми, методи, співробітництво, батьки.

Викладка матеріалу: Виховання шанобливого ставлення до батька в дітей дошкільного віку – одне з важливих завдань дошкільного навчального закладу. Педагогічні погляди на виховання шанобливого ставлення до батька (Т. Алексеєнко, Л. Бондар, В. Сухомлинський, К. Ушинський). Традиційні та

інноваційні форми і методи роботи з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька. Психолого-педагогічні умови ефективності співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками. Психолого-педагогічні умови ефективності співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками з проблеми виховання в дітей шанобливого ставлення до батька. Зміст співпраці дошкільного навчального закладу з батьками. Форми роботи з батьками. Індивідуалізація навчально-виховного процесу (в умовах сім'ї та дошкільного навчального закладу). Шляхи оптимізації співробітництва дошкільного навчального закладу з батьками.

Тема 2. Виховання шанобливого ставлення до батька в українській етнопедагогіці

Мета: поглибити знання студентів про зміст розділів української етнопедагогіки; розкрити важливість ролі матері, батька у вихованні хлопчика і дівчинки, з'ясувати роль батьків у сім'ї, авторитет батька, ставлення матері до свого чоловіка (батька її дітей); визначити якості особистості батька, його ставлення до дружини (матері його дітей).

План

1. Українська етнопедагогіка – основа теорії виховання. Її традиції щодо вшанування батька в сім'ї.
2. Роль матері у вихованні шанобливого ставлення в дітей до батька.
3. Роль батька у вихованні в сім'ї дітей (дівчинки і хлопчика). Батьківський авторитет.
4. Вплив праці на формування стосунків між дітьми й батьками.

Ключові поняття: етнопедагогіка, матір, батько, виховання шанобливого ставлення до батька, праця.

Викладка матеріалу: Виховання підрастаючого покоління для кожної нації є найважливішим складником національної культури. Виховний ідеал української народної педагогіки. Передача всіх культурно-історичних традицій батьків, дідів і прадідів завжди гарантувала вічність життя нації. Українська етнопедагогіка як основа виховання дітей дошкільного віку.

Виховання дошкільників засобами народної педагогіки (приказки, прислів'я, співи, казки). Взаємини між батьками і дітьми в сім'ї. Роль матері у виховання шанобливого ставлення до батька в дітей 6-го року життя. Авторитет батька в родині. Відповідальність батька за виховання чоловічих якостей у хлопчика в сім'ї (виходити з тих провідних видів діяльності, які підходять для старшої групи: конструювання, проведення дозвілля з батьком, пішохідні переходи, спортивні ігри). Виховання шанобливого ставлення до батька в дітей засобами спільної праці.

Тема 3: Методика роботи з дітьми з виховання шанобливого ставлення до батька

Мета: ознайомити студентів з особливостями організації навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі з виховання в дітей шанобливого ставлення до батька; розкрити шляхи використання інтерактивних методів і прийомів роботи як з дітьми, так і їхніми батьками, враховуючи вікові особливості дітей дошкільного віку.

План

1. Виховання шанобливого ставлення до батька в дітей молодшого дошкільного віку.
2. Виховання шанобливого ставлення до батька в дітей середнього дошкільного віку.
3. Виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

Ключові поняття: виховання шанобливого ставлення до батька, діти молодшого дошкільного віку, середній дошкільний вік, старший дошкільний вік.

Викладка матеріалу: Характеристика особливостей психологічного розвитку дітей 6-го року життя. Вплив сім'ї на цінності орієнтації. Особливості сімейного виховання в сучасній сім'ї. Виховання шанобливого ставлення до батька в літературних творах. Спільна робота хлопчика з батьком у сім'ї. Створення предметного середовища. Спрямування

керівництва творчими іграми на цінності орієнтації сім'ї. Творчі ігри та їх вплив на ставлення до батька. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Дитина» щодо виховання поваги до дорослих та соціалізацію дитини.

Семінарські заняття

Тема 1. Виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку – одне з важливих завдань дошкільного навчального закладу.

Мета: ознайомити студентів з актуальністю проблеми виховання шанобливого ставлення в дітей дошкільного віку до батька, дати уявлення про основні поняття (ставлення, повага, пошана, шанобливе ставлення, шанобливе ставлення до батька в дітей), познайомитися з поглядами науковців на проблему виховання шанобливого ставлення до батька та програмовими вимогами; розвивати вміння аналізувати та систематизувати отриману інформацію, виховувати позитивне ставлення до цієї проблеми.

План заняття

1. Актуальність проблеми виховання в дітей дошкільного віку шанобливого ставлення до батька.
2. Основні поняття та огляд поглядів науковців на проблему виховання шанобливого ставлення до батька.
3. Етнопедагогіка як складова виховання шанобливого ставлення в дітей дошкільного віку.
4. Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості.

Ключові поняття: повага, пошана, ставлення, виховання шанобливого ставлення до батька, дошкільники.

Завдання для самостійної роботи

1. Виписати з програми навчання, розвитку та виховання дітей «Дитина» та Програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» завдання з морального виховання дітей, зробити порівняльний аналіз.

2. Скласти каталог статей з зазначеної проблеми, що опубліковані у збірниках наукових праць та фахових журналах «Дошкільне виховання», «Вихователь-методист дошкільного закладу», «Дошкольное воспитание», «Палітра педагога» та ін. за останні 3 роки.

3. Скласти тлумачний словничок сімейно-родинних відносин та стосунків в українській сім'ї.

Теми рефератів

1. Особливості виховання батьком в українській родині.
2. Родинні зв'язки в українській сім'ї.
3. Використання надбань української етнопедагогіки у вихованні в дітей шанобливого ставлення до батька.

Тема 2. Психолого-педагогічні основи сімейного виховання у вихованні шанобливого ставлення до батька

Мета: ознайомити студентів з психолого-педагогічними особливостями виховання в дітей шанобливого ставлення до батька в сім'ї; розкрити роль батька і матері, а також інших членів родини у вихованні в дитини шанобливого ставлення до батька.

План заняття

1. Батько і мати як вихователі дитини з психологічної і педагогічної та соціальної точки зору.
2. Шанобливе ставлення до батька як ціннісна орієнтація сім'ї.
3. Авторитет батька та його вплив на виховання в дитини моральних цінностей.
4. Роль інших членів родини у формуванні шанобливого ставлення до батька (бабуся та дідусь).

Ключові поняття: розвиток, виховання, навчання, формування, ціннісні орієнтації сім'ї, авторитарне виховання, демократичне виховання, ліберальне виховання; типологічний портрет батька, типологічний портрет матері; види авторитетів, авторитет батька, приклад батька.

Завдання для самостійної роботи

1. Прочитайте «Книгу для батьків» А. С. Макаренка.
2. Законспекуйте висловлювання класика про необхідність виховання дітей усіма членами родини.
3. Створіть модель типів батьківського авторитету.
4. Візьміть інтерв'ю в матері (із зазначенням типу сім'ї) про її стратегії формування шанобливого ставлення до батька.

Теми рефератів

1. А. С. Макаренко про сімейне виховання.
2. Педагогіка любові й свободи Ю. П. Азарова.

Тема 3. Виховний потенціал батька в сім'ї

Мета: дати поняття про виховний потенціал та ціннісні орієнтації сім'ї, педагогічний такт батька, ознайомити з типами батьків, розкрити роль батька у вихованні єдиної дитини в сім'ї, близнюків.

План заняття

1. Поняття про виховний потенціал сім'ї.
2. Педагогічний такт батька.
3. Особливості виховання єдиної дитини (доньки або сина) в сім'ї батьком.
4. Виховання близнят (хлопчик – хлопчик, дівчинка – дівчинка, хлопчик – дівчинка) батьком.

Ключові поняття: ціннісні орієнтації сім'ї, сімейні традиції, рівень культури, педагогізація знань батька, умови функціонування сім'ї, гуманні взаємини, добродійні справи, толерантність у стосунках.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати досвід виховання єдиної дитини у знайомій вам сім'ї та ставлення дитини до батька.
2. Скласти тематику консультацій для батьків, якщо в сім'ї росте хлопчик.
3. Скласти тематику консультацій для батьків, якщо в сім'ї росте дівчинка.
4. Розробити планування щодо роботи з батьками з виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька.

5. Скласти доповідь для батьків з проблеми виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

Теми рефератів

1. Шляхи розв'язання конфліктів між батьком і дітьми у сім'ї.
2. Роль взаємин з батьком у формуванні готовності дитини сприймати соціальний досвід.
3. Педагогічна корекція негативних проявів у поведінці дитини по відношенню до батька.
4. Значення стилю взаємин між батьком і дитиною у вихованні шанобливості.

Тема 4. Батьківська взаємодія – запорука успіху виховання шанобливого ставлення до батька

Мета: ознайомити студентів зі стилями батьківської поведінки, розкрити особливості взаємин між батьками та їхнього впливу на виховання в дітей шанобливості.

План заняття

1. Поняття про батьківську взаємодію.
2. Стилi батьківської поведінки.
3. Характеристика середовища сім'ї.
4. Взаємини між батьками та їх вплив на дітей.
5. Причини конфліктів між батьками та між батьками й дітьми.

Ключові поняття: увага і повага до особистості, принципи гуманного ставлення, шляхи формування гуманних уявлень і гуманних взаємин, протиріччя у стосунках, труднощі та помилки батьків в організації сімейного виховання, педагогічний такт батьків.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти діагностичну методику виявлення педагогічного такту батьків у стосунках з дитиною.
2. Підібрати діагностичні методики визначення впливу сімейного середовища на формування рис характеру дитини.

3. Складання анкети для батьків з метою виявлення індивідуальних особливостей дитини і стосунків між дитиною і батьком.
4. Розробити макет інформаційного матеріалу для батьків з проблеми виховання в дітей шанобливого ставлення до батька і захистити його.

Теми рефератів

1. Організація вільного часу в родині.
2. Спільні прогулянки батька і дітей.
3. Роль родинних традицій у вихованні в дітей шанобливого ставлення до батька.
4. Значення єдності вимог до дитини з боку дошкільного навчального закладу і родини.

Тема 5. Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї у вихованні в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька

Мета: ознайомити студентів з сучасними підходами до проблеми співробітництва дошкільного навчального закладу і сім'ї в напрямку виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька; розкрити традиційні і нетрадиційні форми роботи з батьками; розвивати вміння діагностувати, планувати та здійснювати організацію взаємодії дошкільного навчального закладу з батьками у напрямку виховання в дітей шанобливого ставлення до батька.

План заняття

1. Обґрунтування необхідності взаємодії дошкільного навчального закладу з сім'єю у вихованні в дітей шанобливого ставлення до батька.
2. Діагностика, планування та організація взаємодії дошкільного навчального закладу з батьками у напрямку виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька.
3. Характеристика традиційних форм взаємодії дошкільного навчального закладу з сім'єю у напрямку виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.
4. Нетрадиційні форми просвіти батьків.

5. Шляхи оптимізації співробітництва з батьками.

Ключові поняття: взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї, діагностика, планування, форми, методи, шанобливе ставлення, традиційні, нетрадиційні форми роботи, просвіта батьків.

Завдання для самостійної роботи

1. Розробити консультацію для матерів з теми «Авторитет батька та його значення в сімейному вихованні дитини».
2. Скласти анкету для батьків з метою виявлення індивідуальних особливостей дитини.
3. Створити презентацію консультації для батьків з теми «Виховання в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька».
4. Розробити сценарій проведення нетрадиційної форми взаємодії вихователів з батьками.
5. Як зацікавити і залучити до співробітництва батьків, які вважають, що виховувати повинен дошкільний навчальний заклад, а вони – забезпечити матеріальні й оздоровчі умови життя дітей?

Теми рефератів

1. Специфіка впливу батька й матері на формування особистості дитини.
2. Спільна діяльність дорослих і дітей як чинник формування шанобливого ставлення до батька.
3. Співробітництво дошкільного навчального закладу з сім'єю у вихованні в дітей старшого дошкільного віку шанобливого ставлення до батька на сучасному етапі.

Додаток Д

Д.1

Поради для батьків

«Працюємо на ділянці разом»

На дачній ділянці, куди батьки приїздять разом із дитиною, її можна залучити до цікавої і корисної справи Перш за все, зверніться до неї із проханням допомогти Вам. Але робіть це серйозно, без «сюсюкань». Тим більше, що вона дійсно може надати Вам допомогу.

Якщо Ви висаджуєте насіння, то запропонуйте дитині потримати підготовлене до висівання насіння, розрівняти певне місце на грядці або самій покласти у підготовлену лунку зернятко. При цьому розповідайте дитині про свої дії, наприклад: «Ми кладемо зернятко в землю і засипаємо його землею. Коли пригріє сонечко і земля прогріється, то зернятку стане тепло, і воно почне рости, захоче подивитися на сонечко та й визирне з-під землі зеленим паростком, ось таким (при цьому необхідно показати будь-яку зелену травинку). Якщо паростку сподобається, то він ставатиме все більшим і більшим. Він принесе нам смачні і корисні плоди, і ти будеш їх смакувати».

Кожного разу, приїжджаючи з дитиною на дачну ділянку, обов'язково пропонуйте їй подивитися, чи не з'явився паросток. Тільки-но Ви помітите паросток, зрадійте!

Якщо Ви висаджуєте розсаду, також пояснюйте дитині свої дії. Якщо це, наприклад, помідори, то нехай дитина підносить Вам по одній стеблинці. Якщо ненавмисно зламає, візьміть в руки зламану стебелінку і скажіть: «Я думаю, що вона не буде жити і не принесе нам плодів, тому що вона зламалась, але давай-но спробуємо все ж її посадити».

Посадіть поряд з іншими хоча б одну зламану стебеліну. Через декілька днів, коли Ви знову підійдете зі своєю дитиною до грядки з уже зміцнівши ми стеблинками помідорів, покажіть їй зламану стебеліну і нагадайте, що її було зламано під час висаджування. При цьому не розмовляйте з дитиною повчальним тоном, а лише зверніть увагу на факт,

нагадайте.

Наступного року дитині необхідно виділити для робіт власну грядку і при цьому в жодному разі не змушувати робити по-своєму або виправляти зроблене дитиною. Можна лише запитувати її, чого вона прагне і як планує цього досягти.

Надати допомогу можна лише запитавши дозволу на спільну роботу. Коли будете висівати злакові культури, то обов'язково дайте змогу дитині кинути на грядку своєю ручкою зернятка.

Так дитина не лише залучається до праці, а й виявляє інтерес до рослинного світу. Вона не лише буде знати і відчувати, що і як зростає, а й (і це – найголовніше) почне думати, аналізувати.

Ваш приклад для дитини дуже важливий.

Д.2

«Роль батька у вихованні дітей»

(сторінка для батьків)

Батько має найважливіше значення для розвитку дитини з самого моменту її народження!

Тато для дитини не просто рідна людина, а зразок чоловіка, символ мужності, чоловічого початку. Завдяки тій символічній функції, яку він виконує, батько допомагає малюкові скласти уявлення про себе самого і про оточуючих.

Роль батька являє собою певний приклад поведінки, джерело впевненості і авторитету.

Батько – уособлення дисципліни і порядку.

Батько менше опікає дітей, надає їм більше самостійності, виховуючи в дитині самодисципліну. Цим самим батько заохочує процес відділення дитини від матері і прискорює адаптацію до соціальних умов.

Батько – єдиний герой для дитини, який здатний розігнати тіні і злякати будь чудовисько. З батьком у дитини пропадає страх.

Батько – це «божество»! Батько всемогутній і невразливий, він може все в очах дитини.

Якості хорошого батька:

- батько повинен бути доступним для дитини;
- мати бажання і терпіння пояснювати незнайоме явище, предмети, досвід ...
- вміти хвалити за дослідження, успішну дію;
- включеність у спільну діяльність з дитиною;
- відповідальність за матеріальне забезпечення потреб дітей;
- поінформованість – завжди з цікавістю і участю стежити за ростом дітей.

Батько дуже сильно впливає на розвиток таких якостей в дитині як:

- стриманість;
- неквапливість;
- емоційна врівноваженість;
- безтурботність;
- спокій;
- оптимізм;
- старанність;
- відповідальність.

Любов батька забезпечує приклад батьківської поведінки дітей у майбутньому, формування життєвої позиції. Люблячий батько нерідко ефективніший вихователь, ніж жінка.

Д.3

Рекомендації для батька

Сподіваємось, що наведені далі рекомендації (які стосуються не тільки батьків, але й усіх, хто займається вихованням дошкільників) допоможуть дорослим налагодити добрі та відверті взаємини з дітьми, сприятимуть правильному вихованню і навчанню дітей вдома та в дошкільному закладі.

Демонструйте гарний приклад.

Поводьтеся так, щоб Ваші слова та справи не суперечили одне одному в очах дитини.

Чітко окресліть межі дозволеного.

Узгодьте з членами родини та педагогами єдину лінію поведінки – щоб не сперечатися в присутності дитини. Потім поясніть дитині суть обмежень.

Будьте наполегливими.

Визначивши межі дозволеного, суворо дотримуйте всіх установлених Вами правил без винятку.

Тон, яким повідомляєте вимогу або заборону, повинен бути дружнім.

Наказовий тон у жодному разі заборонений.

Будь-яка заборона для дитини є важкою, а якщо вона вимовляється дратівливим або владним тоном, то стає важкою удвічі. На запитання: «Чому не можна?» не слід відповідати: «Тому, що я так сказала», «Не можна, та й годі». Необхідно коротко пояснити: «Уже пізно», «Це небезпечно» та ін. Якщо дитина знову запитує: «Чому?», то не тому, що не зрозуміла, а тому, що їй важко перебороти своє бажання порушити заборону.

Зауваження краще висловлювати в безособовій формі. Наприклад: «Сірниками не граються» замість: «Не чіпай сірники!»; «Цукерки їдять після вечері» замість: «Зараз же поклади цукерку на місце!»

Проводьте «уроки дисципліни» у формі гри. Така ситуація сприяє перетворенню нудного повчання на цікаве заняття.

Обмежень, вимог і заборон не повинно бути багато й вони повинні бути гнучкими. Якщо дитина не може впоратися з вимогами, пом'якшіть їх і обов'язково обговоріть.

«Фізичне усунення». Якщо улюблений порцеляновий сервіз (або цінний наочний посібник) постійно під загрозою бути розтрощеним, простіше прибрати його з очей дитини.

Засуджуйте не дитину, а її вчинки. Краще сказати: «Не люблю, коли ти розбиваєш чашки з дорогого сервізу», ніж: «Ти такий незграбний!»

Повторення і ще раз повторення! Навіть найкмітливіша дитина відразу не запам'ятає всі обмеження та вказівки. Головне – не лінуватися і частіше пояснювати суть установлених правил поведінки.

Діти мають коротку пам'ять. Робіть зауваження відразу після провини дитини, в іншому разі вона не зрозуміє або не запам'ятає уроку.

Не читайте довгих нотацій. Одне коротке зауваження є більш ефективним.

Пояснюйте дитині мотиви Вашої поведінки, якщо вона не розуміє, чого Ви від неї хочете і чому.

Якщо доводиться карати дитину, то позбавляйте її чогось гарного, ніж роблячи їй погано. Інакше кажучи, краще карати від «плюса» до «нуля», ніж від «нуля» до «мінуса»; причому під «нулем» мається на увазі нейтральний, рівний тон ваших взаємин. «Плюс» означає традиційні свята, маленькі задоволення, які створюють зону радості та відбуваються обов'язково, якщо дитина не зробила нічого поганого. Обмеження виховання вимогами, зауваженнями та «мінусовими» покараннями загрожує втратою контакту з дитиною: у цьому разі домогтися дисципліни буде значно складніше.

Залучайте дитину до прийняття рішень. Радійте за неї, цікавтеся її думкою, запропонуйте на вибір два шляхи розв'язання складної ситуації та разом обговоріть кращий варіант. Попереджайте конфліктні ситуації. Краще попередити конфлікт, ніж потім розв'язувати проблему.

Будьте поблажливими до непосидючих дітей: батьківські вимоги не повинні суперечити фізіологічним потребам дитини. Через певні особливості м'язового розвитку дітям важко довго перебувати в статичному положенні. Біганина, стрибки, інші рухливі дії – прояви природних і дуже важливих для розвитку дитини потреб у русі й пізнанні, їм значно більше, ніж дорослим, необхідно рухатися, випробовувати свої сили, досліджувати предмети. Краще за все спрямувати їхню активність на безпечні розваги.

Любіть дитину. Якщо Ви звертаєте увагу на неї тільки тоді, коли вона вередує, б'ється або кусається, не сподівайтесь на ефективність результатів від спонтанних виховних впливів.

Д.4

Поради для батька

У дітей, які не знають, що їм робити в години дозвілля, уражається і голова, і серце, і моральність. Допоможіть своїм дітям вибрати корисне заняття.

«Не судіть дитину за знаннями, судіть її за стараннями, моральними якостями, апелюйте не тільки до розуму, а насамперед до серця дитини. Учіть дитину людяності – тоді вона полюбить працю, навчиться бути старанною».

«Не можна зводити духовний світ маленької людини до навчання. Якщо ми прагнутимемо до того, щоб усі сили душі дитини були поглинені уроками, її життя стане нестерпним. Вона повинна бути не тільки школярем, а насамперед людиною з багатогранними інтересами, запитами, прагненнями» (В. Сухомлинський).

Піклуйтеся про те, щоб дитяче серце не озлоблювалося, не стало холодним, байдужим, жорстоким унаслідок виховання ременем, потиличником, стусанами.

Фізичне покарання – це показник не тільки вашої слабкості, розгубленості, безсилля, а й педагогічного безкультур'я. Ремінь убиває в дитячому серці чутливість.

Уникайте ставити дитину в становище, коли та змушена оборонятися лінощами.

Говоріть із дитиною так, щоб не залишалось ніяких сумнівів у тому, що ви керуєтесь турботою, занепокоєнням, а не бажанням відмежуватися від неї чи скривдити, образити.

Будьте справедливими й чесними зі своїми дітьми.

Не забувайте поділитися зі своїми дітьми удачами і прикрощами на роботі – і вони відкриватимуть вам свої таємниці, чекатимуть вашої поради, підтримки.

Навчіть сина чи дочку вважати, що іграшковий автомобіль із поламаним колесом, ведмедик із відірваною лапою страждають від болю так само, як поранене пташеня: це виховує чуйність і доброту.

Враховуйте основні методи виховання: переконання, вправи, стимулювання. Не забувайте підвищувати свою педагогічну майстерність виховання, читайте статті про виховання.

Додаток Е
Тести для батьків

Е.1

Тест «Добра мати... добрий батько...»

Варіанти відповідей: «так», «ні», «не знаю».

1. На деякі вчинки дитини ви часто реагуєте «вибухом», а потім шкодуєте про це.
2. Деколи ви користуєтеся допомогою або порадами інших осіб, коли не знаєте, як реагувати на поведінку вашої дитини.
3. Ваша інтуїція і досвід – кращі порадики у вихованні дитини.
4. Деколи вам трапляється довіряти дитині секрет, який би нікому іншому не розказали.
5. Вас ображає негативна думка інших людей про вашу дитину?
6. Вам траплялося просити у дитини вибачення за свою поведінку?
7. Чи вважаєте ви, що дитина не повинна мати секретів від своїх батьків?
8. Помічаєте ви між своїм характером і характером дитини різницю, яка іноді приємно дивує вас?
9. Ви надто сильно переживаєте неприємності або невдачі вашої дитини.
10. Чи можете утриматися від купівлі цікавої іграшки для дитини (навіть якщо у вас є гроші) тому, що знаєте: вдома їх є багато?
11. Ви знаєте, що до певного віку кращий виховний аргумент для дитини – фізичне покарання (пасок).
12. Ваша дитина саме така, про яку ви мрієте.
13. Ваша дитина завдає вам більше турбот, аніж радощів.
14. Чи здається вам, що ваша дитина навчає вас по-новому думати, поводитися?
15. Чи бувають у вас прикросі з вашою дитиною?

Обробка результатів: за кожну відповідь «так» на запитання 2,4, 6, 8, 10,12, 14 і за кожну відповідь «ні» на запитання 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13 і 15

нарахуйте собі по 10 балів, за кожну відповідь «не знаю» на будь-яке запитання – по 5 балів.

Підрахуйте загальну суму

100-150 балів. У вас великі здібності до правильного розуміння своєї дитини. Ваші судження і погляди – добрі союзники в розв’язанні різних виховних проблем. Якщо й на практиці ваша поведінка відкрита, сповнена терплячості, вас можна визнати за приклад для наслідування. До ідеалу вам не вистачає одного невеличкого кроку. Ним може стати думка вашої дитини. Ризикніть, спробуйте її з’ясувати.

50-99 балів. Ви на правильному шляху до кращого розуміння власної дитини. Свої тимчасові труднощі або проблеми з дитиною ви маєте розв’язати, починаючи з себе. І не намагайтеся виправдовуватися браком часу або характером вашої дитини. Є кілька проблем, на які ви маєте реальний вплив, а тому спробуйте це використати. Не забувайте, що розуміти – не завжди приймати. Не лише дитину, а й власну особистість.

0-49 балів. Здається, можна більше співчувати вашій дитині, аніж вам, оскільки її батько не є добрим другом і провідником на важкому шляху здобуття життєвого досвіду. Але ще не все втрачено. Якщо ви й справді хочете щось зробити для своєї дитини, спробуйте інакше. Можливо, ви знайдете когось, хто вам у цьому допоможе своєчасними порадами. Це не буде легко, зате в майбутньому обернеться вдячністю і щасливим життям вашої дитини.

Е.2

Тест «Батько родини»

Варіанти відповідей на запропоновані запитання:

погоджуюсь – 2, не зовсім – 1, не погоджуюсь – 0.

Чи погоджуєтесь ви з твердженнями, що:

1. Чоловік краще справляється з дорослими дітьми, ніж з маленькими.
2. Після розлучення діти повинні залишитися з матір’ю.
3. Добрий чоловік звичайно і добрий батько.

4. Чоловіки не повинні відверто проявляти свої почуття.
5. При вихованні дітей думка батька вирішальна.
6. Після народження дитини жінка приділяє чоловікові менше уваги.
7. Краще жити без батька, аніж терпіти поганого.
8. Оскільки вважається, що жінка робить це краще за чоловіка, нехай вона і виховує дітей.
9. Якщо ваша дитина не може з чимось упоратися, вона повинна завжди звертатись до матері.
10. Чим міцніша любов до дитини, тим легше її виховання.
11. Батько повинен втручатись у виховання дитини тільки тоді, коли його про це просить жінка.
12. Після розлучення батьків маленька дитина, яка залишилася з матір'ю, взагалі не помічає відсутності батька.
13. Матері звичайно занадто розбещують дітей.
14. Чоловікам корисно проводити відпустку разом з родиною.
15. Хлопчик ще з малого віку повинен виховуватись інакше, ніж дівчинка.
16. Деякі діти вважають за краще проводити свій час з батьком, ніж з матір'ю.
17. У вас часто виникає почуття, що для вашої жінки дитина важливіша за вас.
18. В усіх питаннях виховання ви можете з успіхом замінити жінку.
19. Дитина повинна більше поважати батька, ніж матір.
20. Ваша жінка завжди втручається, коли ви починаєте займатися з дітьми.
21. При бажанні чоловік може впоратись із немовлям не гірше за жінку.
22. Батько важливіший для сина, ніж для доньки.
23. Ваша жінка не сприймає вас як поважного вихователя.
24. Коли в родині є бабуся, виховувати дитину набагато легше.

Питання розподіляються за трьома групами

I група: питання 1,4, 5,12,13, 15,19,22.

II група: питання 2,6,8,9,11,17,20,23.

III група: питання 3,7,10,14,16,18,21,24.

Кожна група відповідає окремому типу батьків. У якій групі ви набрали найбільшу кількість балів, до того відповідного типу ви й належите.

Тип I – «традиційний»

Батько – голова родини, цілковито представляє ваші інтереси у спілкуванні з «зовнішнім світом». Він – «остання інстанція» щодо питань виховання дітей. Інколи він до певної міри суворий, дуже велике значення надає дисципліні, вимагає від дітей ретельного виконання своїх обов'язків. У багатодітних сім'ях він приділяє з кожним роком усе більшу увагу вихованню дітей, особливо синів. Але у принципі поміж ним та дітьми немає щирих відносин. Діти звичайно ставляться до батька стримано, бо відчують, що він не досить добре знає їхні потреби та бажання.

Тип II – «батько, який головним чином піклується про родинний добробут»

Чоловік такого типу віддає жінці повну волю в питаннях виховання дітей. Він вважає, що все одно не може замінити жінку в цій справі. Тим більше, що він весь час завантажений (або вважає, що завантажений) роботою. Але навіть у вільну годину він не горить бажанням позайматися з дітьми. І не дивно, що через певний час і діти починають ставитися до нього відчужено. У цьому випадку жінка може вдаватися до невеличких хитрощів: час від часу від'їжджати на кілька днів до рідних і залишати дітей під наглядом чоловіка.

Тип III – «сучасний батько»

Для нього піклування про дітей – звичайна та природна річ. Хоч він і не має для цього стільки вільного часу, скільки б бажалося, вечори він звичайно проводить із дітьми. Він любить дітей, не соромиться це показати, вміє не тільки гратися зі старшими дітьми, але й бавити і доглядати маленьких. Діти його обожають, діляться з ним своїми найпотаємнішими бажаннями.

Роботу над цим тестом можна запропонувати й дружині для того, щоб з'ясувати, який тип батьків є для неї найбільш привабливий. Може бути так,

що їй більше подобається зовсім інший тип. Наприклад, суто теоретично можна твердити, що найкращим є тип «сучасного батька». Але для конкретної жінки відповідний стиль стосунків її чоловіка з дітьми може бути небажаний, тому що надмірна прив'язаність дітей до нього викликає в неї почуття заздрощів, ревнощів, відчуття своєї незначущості в їхньому житті. Вона хотіла б сама керувати вихованням дітей, а тому її більше приваблює другий тип. Вона намагатиметься не дати чоловікові спілкуватися з дітьми, вигадуватиме нескінченні доручення, припинятиме спільні ігри в найцікавіший момент. І хоч би як ми критикували ці вчинки дружини, але варто звернути увагу і на її потреби та реальні страждання. А тому у відповідній ситуації чоловік повинен не забувати приділяти свою увагу і дружині, не виключати її з кола діючих осіб гри, підкреслювати її значущість для нього і дітей.

Е.3

Тест (участь тата у вихованні дитини)

Ми всі звикли, що вихованням дітей активно займаються мами. Більшість книг для батьків також адресовано мамам, на батьківські збори переважно приходять мами або бабусі. Однак психологи попереджають, що недооцінка ролі батька негативно впливає на розвиток особистості дитини. Ми навіть не усвідомлюємо того, який великий вплив має батько на дітей. Але наскільки ефективний цей вплив, чи сприяє повноцінному розвитку дитини і гармонійним стосункам у сім'ї – залежить від тієї виховної позиції, що її дотримується батько.

Пропонуємо цей тест лише татусям.

Потрібно висловити своє ставлення до запропонованих тверджень.

Якщо Ви згодні з цим висловлюванням, то отримаєте 2 бали, якщо не зовсім згодні – 1 бал, не згодні – 0 балів.

Оцініть, будь ласка, запропоновані висловлювання:

1. Тато краще справляється з дорослими дітьми, ніж з маленькими.

2. На випадок розлучення діти повинні залишатися з матір'ю.
3. Добрий чоловік, як правило, і добрий тато.
4. Чоловікові не личить відкрито висловлювати свої почуття.
5. У питаннях виховання думка батька є вирішальною.
6. Після народження дитини дружина приділяє чоловікові менше уваги.
7. Дітям краще жити без батька, ніж терпіти поганого.
8. Оскільки вважається, що жінка кращий вихователь, ніж чоловік, то нехай вона і виховує дітей.
9. Якщо дитина не може з чимось упоратися, вона повинна завжди звертатися до мами.
10. Чим сильніша любов до дитини, тим легше її виховувати.
11. Тато повинен втручатися у виховання дитини лише тоді, коли про це попросить дружина.
12. Дитина, яка залишилася з мамою після розлучення батьків, не страждає без батька.
13. Мама, як правило, надто розбещують дітей.
14. Відпустку бажано проводити всією сім'єю.
15. Хлопчик з раннього віку повинен виховуватися інакше, ніж дівчинка.
16. Деякі діти хочуть проводити час частіше з татом, ніж з мамою.
17. У Вас часто виникає відчуття, що для Вашої дружини дитина важливіша, ніж Ви.
18. У всіх питаннях виховання Ви можете з успіхом замінити дружину.
19. Дитина більше повинна поважати батька, ніж маму.
20. Ваша дружина завжди втручається, коли Ви починаєте займатися з дитиною.
21. При бажанні чоловік може впоратися з новонародженим не гірше від жінки.
22. Вплив батька більш важливий для сина, ніж для доньки.
23. Ваша дружина не сприймає Вас як серйозного вихователя.

24. Коли в сім'ї є бабусі, виховувати дитину набагато легше.

Підрахуйте бали, які Ви набрали в кожній групі питань.

Група «А» – відповіді на запитання №№ 1, 4, 5, 12, 13, 15, 19, 22.

Група «Б» – відповіді на запитання №№ 3, 7, 10, 14, 16, 18, 21, 24.

Група «В» – відповіді на запитання №№ 2, 6, 8, 9, 11, 17, 20, 23.

Кожна група відповідає одному з типів.

У якій групі Ви набрали найбільше балів – до такої Ви і належите.

Результати групи «А» – традиційний тип. Тато – глава сім'ї, якому належить вирішальне слово в усіх питаннях, в тому числі й у вихованні. Він досить строгий, надає великого значення дисципліні, вимагає від дітей виконання цілого ряду обов'язків. Але в принципі між ним і дітьми немає щирих стосунків. Діти ставляться до батька стримано, оскільки відчують, що він недостатньо розуміє їхні бажання та інтереси.

Результати групи «Б» – сучасний тато. Для нього спілкування з дітьми, турбота про них – природний обов'язок. Хоча в нього і немає стільки вільного часу, як хотілося б, багато уваги проте він приділяє своїм дітям. Такий тато не соромиться показувати дітям свої почуття. Він вміє не лише знайти взаєморозуміння зі старшими дітьми, але й доглядати за маленькими. Діти його обожають.

Результати групи «В» – батько, який турбується про сімейне благополуччя. Такий чоловік надає повну свободу дружині в питаннях виховання. Вважає, що він все одно не зможе замінити її в питаннях виховання. Тим паче, що він постійно завантажений роботою. Не дивно, що через певний час діти починають ставитися до нього відчужено. Напевно, більш гармонійних стосунків можна досягти, якщо дружина продемонструє свою довіру до нього, як до вихователя.

Додаток Ж
Сценарій сімейного свята
«Татусин день»

Програмовий зміст: розвивати емоційну чутливість, формувати гуманні почуття, елементарні уявлення про шану, доброту, чуйність по відношенню до батька. Виховувати культуру проявів почуттів, виразно виражати своє позитивне ставлення до членів родини, стримувати недобррозичливі прояви щодо інших. Виховувати потребу виявляти елементи творчості в різних видах діяльності. Ближче познайомитись із родинами вихованців. Сприяти ефективній співпраці педагога з сім'єю.

Попередня робота: виготовлення запрошень, бесіда про роль тата в родині, заучування віршів, розучування пісні «Тато може», виготовлення подарунків для тат, оформлення газети «Мій тато – найкращий», підготовка відеозапису «Тато відводить дитину в дитячий садок».

Матеріали: аркуші паперу для літаків, верхній одяг і взуття дівчат, 3 м'ясорубки, виготовлені подарунки для тат, диск із записом того, як батьки ведуть дітей у дошкільний навчальний заклад, великий кошик.

Хід заняття

Діти з батьками заходять до зали. Презентації сімей.

Ведучий.: Шафу важку хто підніме?

Хто розетки нам полагодить?

Хто всі полицки приб'є?

У ванній вранці хто співає?

Хто в машині за кермом?

На футбол ми з ким підемо?

Це свято для кого?

Всі: Для татусі мого.

Конкурс для дітей «Який мій тато».

Вірші про тата.

Мій рідний татусь

Немає в світі кращих друзів,
Як я й мій рідний тато;
Ми любимось так дуже-дуже,
Що й годі розказати!
У вільний час книжки зі мною
Читає, оглядає
І мови рідної, дзвінкої
Щодень мене навчає.

Мій тато добрий і ласкавий,
Всміхнеться – сонце гріє,
Він різні гарні ігри-забави
Придумати уміє.
Я кожного шаную тата,
Хоч як їх скрізь багато,
Та лиш таким хотів би стати
Розумним, добрим і завзятим,
Як мій, мій рідний тато.

Мої руки незупинні
То у фарбі, то у глині.
Що не вміють руки нині,
Перейнять скоріш повинні.

Я навчаюся у тата
Молоток в руках тримати.
Скоро буду майструвати,
Бо навчаюся у тата.

Мій тато

Як з усього світу татків
 Всіх до купи позбирати,
 А тоді мене спитати:
 – Котрий найдорожчий тато?

– Мій, – скажу я без запинки,
 І то буде правда чиста,
 Як з дитячої сльозинки
 Крапельиночка іскриста.

Ви своїх татів хваліте,
 Величайте, – я не дбаю –
 Та за всі скарби на світі
 Я свого не проміняю.

Ведучий: Гордо йшов щасливий тато
 Посміхався всім назустріч.
 Чому? Я вам відповім:
 У нього синок родився,
 Славний хлопець.
 Нехай дізнаються всі на світі,
 Скільки щастя дарують діти!

Конкурс для батьків хлопчиків

Завдання: разом із сином з аркуша паперу скласти літак і провести випробування.

Конкурс для батьків дівчат

Завдання: як найшвидше одягти доньку в дитячий садок.

Пісня «Тато може».

Конкурс для справжніх чоловіків

Завдання: зібрати м'ясорубку.

Конкурс для уважних батьків «Попелюшка»

Завдання: батьки відвертаються, а діти знімають взуття і складають у великий кошик. Татам потрібно швидко і правильно взути свою дитину.

Ведучий: Знову в плавання виходить

Пароплав і пароходик.

І поспішає за пароплавом

Пароходик повним ходом.

А втомиться – пароплав

На буксир його бере.

Перегляд відеозапису

Спільний танок «Ми одна сім'я»

Ведучий: Слово мамам (мами по черзі читають вірш)

Важко буває – ти допомагаєш.

Сумно буває – ти відволікаєш.

Радість зі мною ти завжди поділяєш.

Дурість мою ти весь час прощаєш.

Спасибі за те, що ти для мене

Робиш, – день від дня.

Спасибі за те, що з тобою ми сім'я!

Спасибі за те, що так любиш ти нас!

Вручення подарунків. Спільне чаювання.

Додаток 3

Батьківські збори

«Моральне виховання в сім'ї та в дошкільному навчальному закладі»

Мета: залучити батьків до спільного осмислення моральних цінностей; провести тренінг навичок морального ставлення до людей і адекватного оцінювання себе та інших; надати досвід змістовного і конструктивного мислення.

Підготовка:

1. Заздалегідь провести анкетування дітей та батьків. Запитання для дітей та дорослих, що поєднані з темою зборів, перегукуються за змістом. Проаналізувати відповіді.

Анкета моральні цінності

Запитання до дітей

1. Якою людиною ти хочеш бути?
2. Ким ти хочеш бути?
3. Що необхідно для того, щоб у вас вдома всім було добре?
4. Без чого людина не може прожити?
5. Якби ти знайшов скарб, щоб ти зробив?
6. Щоб ти зробив, якби у тебе була чарівна паличка?

Запитання для дорослих

1. Які якості є необхідними Вашій дитині як людині?
2. Якою б Ви хотіли бачити свою дитину?
3. Які риси, на Вашу думку, притаманні хорошій сім'ї?
4. Без чого неможна прожити?
5. Що б Ви вчинили, знайшовши скарб?
6. Якби Ви все могли, то що зробили б, що створили б, що виправили б?
7. Заздалегідь підготувати і роздати батькам пам'ятки «Основи моральних стосунків у сім'ї».

Пам'ятка

З'явилася зацікавленість у житті і проблемах дитини, будьте щирими – пам'ятаючи, що вона незабаром поверне Вам це.

Ваші показні ввічливість і чуйність до оточуючих дитина легко розпізнає, вона швидко навчається неправди та лицемірства.

Поводьтеся з людьми тактовно, будьте терплячими до недоліків інших – це буде для Вашої дитини уроком доброти і людяності.

Не говоріть про людей нешанобливо, погано – дитина виросте і почне так само говорити про Вас.

Поведінка – це моральне мірило людини. Виявляйте шляхетність за будь-яких обставин. Станьте прикладом для своєї дитини.

8. Підготувати дитячі виступи для батьків: читання віршів, театралізоване дійство, виконання пісень, що є співзвучними з темою зборів.

Хід зборів

Вступне слово вихователя (повідомлення теми, мети, завдань зборів).

Виховуючи дитину, вихователі і батьки сподіваються виростити з неї справжню людину. Кожен із батьків бажає пишатися своєю дитиною, прагне бачити її в майбутньому творцем, а не марнотратником життя.

Моральне виховання – це складний процес, в основі якого знаходиться розвиток почуттів.

«Ті високі моральні почуття, які характеризують розвинену дорослу людину, які здатні надихнути її на великі справи та на шляхетні вчинки, не даються дитині в готовому вигляді від народження. Вони виникають і розвиваються впродовж дитинства під впливом соціальних умов життя та виховання», – писав О. Запорожець.

Вихованню моральних якостей і почуттів в історії педагогіки завжди приділялася значна увага, адже виховання з дитини громадянина своєї Батьківщини є невіддільним від виховання в неї гуманних почуттів: доброти, справедливості, здатності протистояти неправді і жорстокості. Важливо з наймолодшого віку навчати дитину співвідносити власні бажання з інтересами інших людей. Той, хто заради своїх бажань нехтує законами

сумління і справедливості, ніколи не стане справжньою людиною і громадянином. Так вважав видатний педагог В. О. Сухомлинський.

Моральні якості розвиваються в дітей у процесі взаємовідносин з дорослими і з однолітками, але основну роль у цьому все-таки відіграє сім'я.

(Вихователь ознайомлює присутніх із результатами анкетування, разом із батьками порівнює підсумки опитування за діаграмою, в якій відображені пріоритетні цінності батьків і дітей.)

Виступ психолога з повідомленням про те, як моральні принципи по-різному виявляються в сім'ї.

Тестування батьків

«Мій стиль виховання дитини в сім'ї»

Із трьох відповідей на кожне запитання оберіть ту, яка найбільше відповідає Вашій звичній батьківській поведінці.

1. Дитина вередує за столом, відмовляється їсти те, що зазвичай їсть. Ви:
 - а) запропонуєте дитині іншу страву;
 - б) дозволите вийти з-за столу;
 - в) не дозволите вийти з-за столу, доки дитина все не з'їсть.
2. Ваша дитина, повернувшись із прогулянки і виявивши, що загубила улюблену іграшку, розплакалася. Ви:
 - а) вийдете у двір і пошукаєте дитячу іграшку;
 - б) будете сумувати разом із дитиною;
 - в) заспокоїте дитину словами: «Не варто хвилюватися через дрібниці».
3. Ваша дитина дивиться телевізор замість того, щоб виконувати завдання, які отримала в дитячому садочку. Ви:
 - а) без слів вимкнете телевізор;
 - б) запитаете, що дитині необхідно, щоб розпочати виконувати завдання;
 - в) присоромите дитину за незібраність.
4. Ваша дитина залишила свої іграшки на підлозі і не бажає їх прибирати. Ви:
 - а) приберете частину іграшок в недосяжне для дитини місце: «Нехай посумує без них»;

- б) запропонуєте дитині свою допомогу у прибиранні;
- в) покараєте дитину, позбавивши її іграшок.

5. Ви прийшли за дитиною до дошкільного закладу, сподіваючись, що вона швидко вдягнеться, і ви встигнете кудись зайти у своїх справах, але дитина відволікається від одягання, «тягне» час. Ви:

- а) вичитуєте дитині, демонструючи своє невдоволення її поведінкою;
- б) говорите дитині, що коли вона так поводить, то Ви відчуваєте роздратування і досаду, сприймаючи це як байдужість із її боку до Вас і ваших проблем;
- в) намагаєтеся самі швидше одягти дитину, відволікаючи її від пустоців, не забуваючи при цьому присоромити, щоб збудити її совість.

Полічіть, яких відповідей більше – а, б, в. Під кожною буквою прочитайте висновок.

А – тип авторитарного стилю виховання, мало довіри до дитини і врахування її потреб.

Б – стиль виховання, за якого визнається право дитини на особистий досвід і помилки, акцент – навчити її відповідати за себе і свої вчинки.

В – стиль виховання без особливих спроб зрозуміти дитину, основні методи – осудження і покарання.

Тренінг – обговорення проблемних ситуацій.

Учасникам зборів пропонують декілька педагогічних ситуацій, що мають на меті розв'язання запропонованих завдань і знаходження виходу із цих ситуацій.

Ситуація 1

В автобусі біля вікна місце займає хлопчик, поряд із ним сідає батько. На наступній зупинці до автобуси заходить жінка. Вільних місць немає, і вона зупиняється біля батька з сином.

Запитання

- Як далі буде розвиватися ситуація?
- Хто повинен поступитися місцем?

– Як Ви навчите своїх дітей поводитися у транспорті?

Ситуація 2

У сім'ї встановлюють новорічну ялинку. П'ятирічному Олегові дуже хочеться разом з усіма прикрашати ялинку. Мама, хвилюючись за гарні та дорогі кульки, весь час насторожено поглядає на сина. Від надмірної старанності і хвилювання хлопчик упустив і розбив найбільшу та найкращу іграшку. Мати почала кричати на нього, а той стояв, понуривши голову, і плакав. Старша сестра спробувала вступитися за брата:

– Мамо, хіба можна через якусь іграшку так сварити Олега?

– Це не твоя справа, своїх дітей будеш виховувати, зрозумієш! – відповіла вона дочці і відіслала сина до його кімнати.

Запитання

– У чому полягає педагогічна помилка матері?

– Як змінити ситуацію, виправити поведінку матері?

– Як би Ви вчинили в такому випадку?

Ситуація 3

У дитинстві Оленка любила гратися з батьком. Їй із ним завжди було весело. Тільки-но батько повертався з роботи додому, Оленка радісно вигукувала:

– Як добре! Отже ми зараз підемо на прогулянку!

Одного разу батько повернувся з роботи дуже втомленим. Оленка, як завжди, зустріла його окликом, бажаючи йти з ним у двір. Та батько несподівано сказав:

– Сьогодні не підемо, я погано почуваюся!

– Ні, підемо, все рівно підемо! – репетувала дівчинка, хапаючи батька за одяг, і тягла його до дверей.

– Донечко, постривай, дай-но твою руку! – несподівано сказав батько.

Оленка слухняно подала батькові руку. Він приклав її до своїх грудей і запитав:

– Чуєш, як сильно калатає серце? Якщо ми підемо гратися, то воно може не

витримати, і тоді у тебе не буде тата.

Дівчинка перелякано глянула на батька, взяла його руку повела до дивана:

– Лягай, таточку, і тихесенько лежи, а я пограюся сьогодні сама.

Запитання

– Яким чином батько у процесі спілкування вплинув на дочку?

– Які почуття до батька виникли в Оленки?

– Як Ви навчаєте своїх дітей виявляти співчуття і жалість до Вас і до інших людей?

Після обговорення педагогічних ситуацій відбувається підбиття підсумків щодо того, якими повинні бути моральні стосунки в сім'ї.

Це:

– любов та взаємна повага;

– взаєморозуміння і взаємна підтримка;

– значущість особистості кожного члена сім'ї;

– участь кожного члена сім'ї в її житті – праця, відпочинок, навчання;

– справедливий розподіл матеріальних і моральних статків між дорослими та дітьми.

Виступ педагога з досвідом роботи на тему «Як в дитячому садочку відбувається моральне виховання? Як дітям прищеплюють любов і шанобливе ставлення до членів їх сімей, однолітків, вихователів».

Підбиття підсумків зборів.

Вихователь пропонує батькам висловити свою думку про збори, що відбулися, а потім обговорити пам'ятку, яку вони отримали. Необхідно сформулювати положення, які будуть внесені до рішення батьківських зборів.

Підбиваючи підсумки зборів, необхідно наголосити, що в кожній сім'ї є проблеми, і це неминуче, але важливо не заплющувати на них очі, а розв'язувати їх. Побачити проблему – це зробити крок до її розв'язання. І не доречно відкладати її розв'язання, заспокоюючи себе тим, що дитина ще

маленька і нічого не розуміє. Адже, відкладаючи, розв'язання проблеми, ми її просто посилюємо.

Завершуючи збори, вихователь може запропонувати батькам продовжити дану розмову і поговорити про деякі більш конкретні речі, що стосуються даної теми, на наступних зборах.

Додаток II
Консультація для вихователів
«Вчимося розуміти один одного»

Наше суспільство здавна визнає очевидну істину: батьки – головні природні вихователі дитини. Історія людського суспільства поклала на батьків головну відповідальність за виховання своїх дітей. У Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні підкреслюється велика роль родинного виховання, передбачається взаємопроникнення сімейного і суспільного виховання з метою створення для кожної дитини єдиного виховного середовища.

Сучасний стан дошкільної освіти потребує цілісного підходу до особистості дитини. Цим пояснюється необхідність ділового педагогічного взаємозв'язку сім'ї та дитячого закладу на основі об'єднання їхніх виховних зусиль. Вихователь та батьки діють в інтересах дитини, приймають рішення стосовно її виховання та навчання, створюють для неї належні умови. Від того, наскільки ці взаємовідносини будуть узгоджені, настільки залежить успіх формування особистості в цілому.

Мати і батько – головні природні вихователі дитини. Кажуть, діти – дорогоцінність, а ще більша дорогоцінність – їх виховати, так як сам процес виховання – безперервна робота серця, розуму і волі батьків. У дошкільному віці сила наслідування підкріплюється загостреним бажанням дитини чинити так, як мама, тато (сестричка, братик, бабуся, дідусь). Спочатку малюк наслідує зовнішні дії та словесні реакції дорослих, вчиться правильно діяти у світі предметів, згодом він переймає способи і смисли поведінки дорослих їхні особистісні якості. Як результат – уява дитини створює «внутрішню модель зовнішнього світу» (А. Бандура), що й слугує підґрунтям моделі реальної поведінки.

Проте, сучасна українська сім'я зациклена на економічній площині життя. Дух комерціалізації витісняє з нашого життя усталені цінності.

Людина живе суєтно, поспіхом, вона переобтяжена буденними справами, здебільшого емоційно напружена.

Отже, сучасній дитині випало бути свідками різного роду криз, боротьби батьків за виживання родини, занепаду моральних цінностей, насадження культу речей, фізичної сили, тілесних утіх, розваг, грошей, зброї тощо. Вони зростають з установкою на красиве життя, яке дається легко, без особливих зусиль, дитина часто не рахується з іншими, буває нещирою, ображає слабших, виявляє нечесність, егоїзм, безвідповідальність, характеризуються низькою віддачею, задовольняється низькою або посередньою якістю зробленого. Тобто сучасна сім'я в період трансформації суспільства, природно, зазнала змін, що позначилося й на розумінні, й на ставленні до її виховної функції. Дійовими компонентами, як відомо, тут є і система цінностей сім'ї і соціальних настанов, стиль взаємин між членами родинного колективу та іншими людьми, сімейні традиції, рівень психолого-педагогічної культури батьків.

Занурені в щоденні клопоти батьки не завжди усвідомлюють, що на сьогодні мають справу з «новою» дитиною, яку погано розуміють, по відношенню до якої використовують старі схеми, що нині вже не діють, орієнтуються на традиційний зміст, форми і методи виховання і навчання дошкільника. Тому основне завдання сучасної сім'ї як першого соціального інституту для дитини – створити сприятливі умови для її особистісного становлення, навчити дитину жити у злагоді з довкіллям і з собою, вправляти в умінні розгортати конструктивну, створювальну, гуманістично спрямовану життєдіяльність.

Дошкільний навчальний заклад став більш відкритим для батьків.

Робота педагогічних колективів дошкільних навчальних закладів, на нашу думку, має спрямовуватися на активне залучення сім'ї до навчально-виховного процесу, на гуманізацію стосунків між членами родини та педагогами.

Педагогізація батьківської громадськості в умовах навчального закладу має набувати інтерактивного характеру.

Інтерактивна форма роботи з батьками – це форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови спілкування та навчання батьків, за яких кожен учасник відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, є рівноправним, рівнозначним суб'єктом.

Варто зазначити, що організація інтерактивного навчання батьків передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації.

У вихованні батьків, як правило, використовують індивідуальні форми з огляду на особливості сім'ї, індивідуальні якості кожного з учасників подружжя.

Виховання батьків повинно ґрунтуватися на принципах демократизації і гуманізації, воно має зміцнити віру батьків у професійну компетентність, тактовність і доброзичливість вихователя, його вміння зрозуміти їх і допомогти їм у вирішенні конкретних проблем, взаємодії з ними тощо.

Досягти мети у взаємодії з батьками педагог зможе за умови правильно налагодженого педагогічного спілкування з ними, яке повинно відбуватися за дотримання таких правил:

- щирий інтерес до батьків вихованців, особистісний підхід до проблем сімейного виховання у спілкуванні з ними;
- залучення батьків до оцінювання успіхів дитини, прогнозування перспектив її розвитку;
- заохочення батьків до участі у спільній роботі з дитиною і педагогом, колективом дошкільного закладу;
- вміння вислуховувати батьків, намагання зрозуміти їхні проблеми, допомогти прийняти обґрунтоване педагогічне рішення;

– доброзичливість, оптимістичність, привітність у стосунках з батьками.

Батьки повинні відчувати щирю повагу до них як до особистостей, зацікавленість їхніми думками і справами.

Ростуть діти, і разом з ними повинні рости батьки: змінюється стиль спілкування, коригуються вимоги, враховуються індивідуальні особливості певного періоду дитинства.

Як навчити цьому батьків і матерів.

Розглядаючи всі ці проблеми виховного впливу батьків на дитину ми дійшли висновку:

– роль матері у вихованні дитини: для дитини дошкільного віку стосунки з матір'ю є найбільш природними і найбільш тісними. Характерна емоційна близькість. Мати – оберіг родини, джерело любові й гуманізму. Експресивність материнської мови сприяє ширшій соціалізації дитини, формуванню почуття прив'язаності між батьками і дітьми. Материнське виховання впливає на повноцінний розвиток почуттів дитини, сприяє набуттю життєвого досвіду; за відсутності в сім'ї батька може сформувати інфантильний тип поведінки (особливо у хлопчиків);

– яке б питання ми не розглянули, на матір покладені всі функції виховного процесу, тому діти краще ставляться до матері, розуміють її, шанують і поважають. А батько залишився осторонь. На нього покладена економічна функція. Яким чином підняти авторитет батька та шанобливого ставлення до нього дитини?

– роль батька у вихованні дитини його стриманість у почуттях і поміркованість у вчинках сприяють виваженості думок і дій дитини. Він є захисником її природного стану, вихователем вольових якостей – витривалості, дисциплінованості. Мова батька (чоловіка) меншою мірою наближена до дітей і конкретна.

Більшість батьків для своїх доньок – це орієнтир у виборі майбутнього шлюбного партнера.

На батькові лежить відповідальність за матеріальне і психологічне благополуччя сім'ї.

Батько часом не розуміє своїх дітей, не завжди знаходить можливість продемонструвати їм свою любов. Діти, не відчувають батьківської любові, зростають тривожними, самотніми, нездатними на глибокі почуття, співпереживання. Тому у вихователів дошкільних навчальних закладів виникає необхідність «навчити» дітей розуміти та шанувати свого батька.

Ні в кого не викликає сумніву, що дитина любить свого батька. Але якщо дитина в перші роки свого життя не набуде досвіду піклування про найріднішу людину, навряд вона виросте чуйною та уважною.

Тому дуже важливо, щоб дитина змалечку відчувала любов і піклування батька та мала до нього взаємні почуття.

Формування в дитини шанобливого ставлення до батька – складний процес, який передбачає формування в неї моральної поведінки та свідомості, що тісно пов'язано з формуванням етичних уявлень, моральних знань, доступних розумінню дитини. Нерозуміння суті поваги, ролі батька в житті дитини, відсутність знань про правила поведінки з батьком відповідно до загально визнаних гуманістичних принципів, норм моралі робить неможливим сам процес формування в дітей гуманних якостей по відношенню до батька.

Отже, для формування в дітей шанобливого ставлення до батька необхідна система роботи, що має вестися у трьох напрямках: накопичення елементарного морального досвіду, утвердження практичного досвіду моральної поведінки стосовно батька і формування моральних мотивів поведінки.

Додаток К

Програма навчальної педагогічної практики у групах старшого дошкільного віку для студентів IV курсу факультету розвитку дитини

Діяльність майбутніх вихователів під час педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах максимально наближена до реальної професійної діяльності. Вони працюють на посаді вихователя і проводять усі види роботи, які входять у коло його обов'язків. Поруч з цим студенти-практиканти мають виконати під час практики і цілу низку навчальних завдань, спрямованих на поглиблення та закріплення знань з усіх професійно спрямованих дисциплін навчального плану. Вони здійснюють комплексне вивчення освітнього процесу дошкільного закладу, психолого-педагогічне вивчення особистості дитини дошкільного віку та дитячого колективу, проводять експериментальне дослідження однієї з актуальних проблем дошкільної педагогіки (у зв'язку з написанням курсової роботи з дошкільної педагогіки). Це сприяє розвитку у студентів творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності, підвищує інтерес до навчання та майбутньої професії.

Мета практики: підготовка майбутніх вихователів до виконання функцій вихователя дітей старшого дошкільного віку, формування вмінь проведення системи навчально-виховної роботи з дітьми з виховання шанобливого ставлення до батька, розвиток творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності.

Основні завдання педагогічної практики у групах дітей старшого дошкільного віку:

1. Поглиблювати знання майбутніх вихователів з психології, педагогіки та фахових методик; формувати уміння застосовувати знання при виконанні педагогічних завдань в умовах реального навчально-виховного процесу дошкільного навчального закладу.
2. Вчити майбутніх вихователів організовувати процес виховання дітей старшого дошкільного віку відповідно з сучасними вимогами

педагогічної науки, шукати шляхи оптимізації роботи з батьками в напрямку виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

3. Формувати в майбутніх вихователів систему педагогічних умінь, необхідних для виконання функцій вихователя дошкільного навчального закладу:

- планувати навчально-виховний процес: ставити мету, цілеспрямовано відбирати засоби, методи і прийоми організації навчально-виховного процесу; складати конспекти різних форм роботи з дітьми; прогнозувати результати навчально-виховного впливу;
- реалізовувати мету виховання шанобливого ставлення до батька в дітей під час проведення різних форм роботи з дітьми, будувати роботу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, динаміки їхнього розвитку;
- організовувати педагогічне спілкування з вихованцями на основі особистісно орієнтованих навчально-виховних технологій;
- застосовувати різноманітні методи, спрямовані на творче виконання завдань всебічного розвитку і виховання в дітей шанобливого ставлення до батька в сучасних умовах;
- керувати різними видами діяльності дітей дошкільного віку, будувати взаємини з дошкільниками на основі взаєморозуміння і партнерства;
- проводити діагностику знань, умінь і навичок дітей дошкільного віку;

4. Вдосконалювати вміння студентів аналізувати власну педагогічну діяльність, самостійно знаходити шляхи її покращення, визначати завдання самоосвіти.

5. Розвивати вміння організовувати різні форми роботи з батьками, залучати їх до проведення спільних педагогічних заходів, надавати консультативно-методичну допомогу сім'ям у вихованні шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.

6. Вчити проводити експериментально-дослідну роботу на основі психолого-педагогічного спостереження за дітьми.

Зміст практики

Змістовий модуль I. Виховна діяльність

1. Участь у настановній конференції.
2. Ознайомлення з дошкільним навчальним закладом. Студент вивчає режим життя групи, специфіку організації життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку, своєрідність організації педагогічного процесу; аналізує перспективні та календарні плани роботи групи за 1–2 місяці, що передують початку практики.
3. Аналіз планів роботи вихователів. Мета спостереження – провести аналіз форм, методів роботи, які застосовує вихователь з виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку; методів роботи з батьками в напрямку виховання шанобливого ставлення в дітей; специфіки прояву професійних умінь вихователя, який працює з дітьми старшого дошкільного віку.
4. Складання індивідуального плану роботи на період проходження педагогічної практики. (Починаючи з третього дня, студенти працюють за власним календарним планом, який складено на основі плану вихователя).
5. Відвідування виховних заходів у своїй групі та інших групах, їх обговорення.
6. Підготовка і проведення індивідуальної роботи з виховання шанобливого ставлення до батька в дітей старшого дошкільного віку.
7. Проведення щоденної роботи з батьками: бесіди, консультації. Допомога вихователеві в підготовці і проведенні батьківських зборів, в оформленні куточка для батьків,
8. Ведення щоденника, в якому студент зазначає всі важливі для аналізу і власного використання аспекти педагогічного процесу.

Додаток Л

План роботи студентського наукового гуртка «Моральне виховання дошкільників» на 2013-2014 навчальний рік

№	Заходи	Залучені викладачі	Дата проведення заходів
1.	Відкриття роботи гуртка в новому навчальному році, визначення цілей та завдань діяльності гуртка, затвердження плану та тематики засідань.	О. С. Соколовська А. В. Курчатова	Вересень
2.	Засідання гуртка на тему «Методи морального виховання дітей дошкільного віку».	Р. В. Куліш А. В. Курчатова	Жовтень
3.	Засідання гуртка на тему «Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості».	Р. В. Куліш А. В. Курчатова	Жовтень
4.	Засідання гуртка з теми «Основні завдання та методи сімейного виховання на кожному етапі дошкільного дитинства у вихованні в дитини шанобливого ставлення до батька».	Р. В. Куліш А. В. Курчатова	Листопад
5.	Засідання гуртка на тему «Особливості виховання батьком дітей в українській родині в різні історичні періоди».	М. А. Хайруддінов А. В. Курчатова	Грудень
6.	Пошуково-дослідницька діяльність	М. А. Хайруддінов	Січень

	із проблеми «Зв'язок поколінь у сім'ї, традиції сімей у вихованні підростаючого покоління та традиції поваги до батька».	А. В. Курчатова	
7.	Пошуково-дослідницька діяльність із проблеми «З досвіду роботи педагогів із виховання шанобливого ставлення до батька».	О. С Соколовська А. В. Курчатова	Лютий
8.	Складання та захист проєктів, присвячених методам виховання в дітей шанобливого ставлення до батьків.	О. С Соколовська А. В. Курчатова	Березень
9.	Підготовка мультимедійного проєкту конкурсу «Методика виховання в дітей шанобливого ставлення до батька».	О. С. Соколовська А. В. Курчатова	Квітень
10.	Закриття роботи гуртка «Моральне виховання дошкільника». Підведення підсумків і обговорення напрямів діяльності гуртка в 2014-2015 навч. році.	О. С. Соколовська А. В. Курчатова	Травень